

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

50 ΧΡΟΝΙΑ (1960-2010)

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, MASSIMO CARNELOS, ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, ΚΑΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, ΔΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΟΥΛΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΟΔΙΝΟΣ, ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ, ΜΑΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΤΟΣ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΤΣΙΟΥ, ΔΡ. ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ, MICHELE IANNELLI, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΝΑΝΤΙΑ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΡΗΓΑΤΟΣ, ΜΑΡΙΑ ΠΕΡΑΤΙΚΟΥ ΚΟΚΑΡΑΚΗ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΚΑΜΙΝΑΡΙΔΗΣ

426

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Άνδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία

Τηλ. 22764900

Το Περιοδικό εκδίδεται από Έπιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών

Έτήσια συνδρομή	€12
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	€25
Έτήσια συνδρομή έξωτερικού	€25 ή \$35
Τιμή τεύχους	€4,50
Συνδρομή για βιβλιοθήκες, σχολεία και Όργανισμούς	€18
Τά χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. Άνάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.	

Για τούς συνδρομητές Ελλάδος:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ 080/51260530

στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.

Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»

και να αποστέλλεται στο περιοδικό ή απόδειξη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χρυσόθεμης Χατζηπαναγή: Ώδη στην «Πνευματική Κύπρο»	165
Γιώργος Χατζηκωστής: Τά πενήντα χρόνια τής «Πνευματικής Κύπρου»	167
Χαιρετισμοί για τά 50 χρόνια τής «Πνευματικής Κύπρου»	178
Οί εκδόσεις τής «Πνευματικής Κύπρου»	196
Massimo Carnelos: Παραχώρηση	200
Θανάσης Παπαθανασόπουλος: Δυό νέα ποιήματα	201
Άνδρεανή Ήλιοφώτου: Γνώθι σ' αυτόν	202
Κατίνα Γιαννάκη-Παπαστυλιανού: Άπολογισμός	203
Λίλη Μιχαηλίδου: Μακρυγιάννη 3	204
Στέλλα Σπύρου: Μαύρο φουστάνι	205
Άντώνης Πιλλᾶς: Στή μικρή μου έγγονή	206
Κύπρος Χρυσάνθης: Τά χαμόγελα	207
Γιάννης Π. Ίωαννίδης: Κύπρος	208
Δημήτρης Καραγιώργης: Η γυάλινη καρδιά	208
Δημήτρης Τσινικόπουλος: Τό τροχαίο	209
Κούλα Παρασκευᾶ: «Κρυφιογνώστης ό Θεός»	213

(Συνέχεια στη σελ. 300)

Τό παρόν τεύχος έχει επιχορηγηθεί από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Η επιχορήγηση δέν σημαίνει τήν άποδοχή από πλευράς του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού του περιεχομένου ή τών απόψεων που εκφράζονται από τή Συντακτική Έπιτροπή.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ν'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

ΑΡ. 426

ΩΔΗ ΣΤΗΝ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟ»

Των Γραμμάτων και του πνεύματος το φως
τέχνης Λόγος μέτρο και ρυθμός
σε παλίμψηστες δέλτους
ακτινοβόλος ήλιος απαστράπτει

Πνευματική μας Κύπρος χαίρε

Της ακάματης γραφίδας ανεξίτηλη σφραγίδα
πεζός ποιητικός ειρμός
σ' άφθαρτες περγαμηνές
το λαμπρό σου όνομα υψώνει
Πέρα απ' τον καιρό το φύσημα του αγέρα
κριτής ο χρόνος άγρουπνος φρουρός
τα φύλλα δένει σε τεύχη και σε τόμους
με τον ολόγλυκο μεστό καρπό

Πνευματική μας Κύπρος χαίρε

Μ' εναρμόνια ωδή Ελληνική σου πλέκουμε
της Μούσας και της λύρας μας τραγούδι
κι απ' της καρδιάς τ' αλάβαστρο
σε ραίνουμε μ' αρώματα ακριβά
των εκατόφυλλων αμάραντών σου ρόδων

Στ' άσπρο χαρτί ανθίζεις του νου και της ψυχής
χιλιάδες μύριες αναμνήσεις νανουρίζεις
μνήμες παλιές νέα οράματα ξυπνάς
με το καινούργιο σου καράβι πάλι ξεκινάς
Στου γαλαζίου ορίζοντα το ξάγναντο
με καπετάνιους και ναυτίλους
ορθόπλωρη σύρε στο καλό

μ' ούριους ανέμους μαϊστράλια
κόντρα στης δίνης τον καιρό

Πνευματική μας Κύπρος χαίρε

Του ωραίου Λόγου Κιβωτός
με βραβεία άθλα αρετής
καλλιγραφίας μνημείο κτήμα εσαεί
στου μέλλοντος τις μέρες

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1960

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

+ 'Ο Κύπρου Μακάριος, δρ. Κ. Σπυριδάκης, φρ. Βράκας, Μ. Δαλματι, 'Α. Διαμαντίς, Τηλ. Κάνθος, Ν. Κληρίδης, Σ. Κουαζίμοντο, 'Α. Κούρος, Μικ. Μαραθεύτης, Β. Μιχαηλίδης, Κ. Μόντης, Θ. Παπαϊωάννου, 'Α. Περνάρης, 'Α. Πιερίδου, Ν. Ρολάνδης, Θ. Σοφοκλέους, Ά. Συμεωνίδου, Τ. Ουλακτού, 'Α. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης.

ΑΡ. 1 ΧΡΟΝΙΑ Α'

Το εξώφυλλο του πρώτου τεύχους της Πνευματικής Κύπρου

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ένα περιοδικό είναι μια παρουσία, κάτι που ζή, κινείται και κινεί, μαζεύει δλόγυρά του, υποστηρίζει θελητά ή ἀθέλητα μιάν ἄποψη ζωής, δημιουργεί εύκαιρίες για ἐπικοινωνία με λόγο κι ἀντίλογο, ἔστω κι ἂν ὁ ἀντίλογος μένη κρυφός σαν μονόλογος τοῦ δέχτη. Ἀλλά μιὰ παρουσία ἔχει τήν ἱστορία της – ἕνα παρελθόν, τήν παροῦσα της στιγμή και μιὰ προοπτική, τὸ μέλλον της.

Με αὐτὰ τὰ λόγια ἄρχιζε τήν ἀναδρομή στην ἀρχή τῆς ἱστορίας τοῦ περιοδικοῦ Πνευματικὴ Κύπρος ὁ Κύπρος Χρυσάνθης, ὅταν, στίς ἀρχές τοῦ 1969, τὸ περιοδικό, ὕστερα ἀπὸ ὀκτώμισυ περίπου χρόνια ζωής, ἔφθασε στὸ ἑκατοστὸ τεῦχος του. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1980, ὅταν ἡ Πνευματικὴ Κύπρος ἔφθασε στὰ 240 τεύχη της, συμπληρώνοντας εἴκοσι χρόνια ζωής, ὁ Χρυσάνθης, ποῦ ὑπῆρξε, ἀπὸ τήν πρώτη στιγμή, ὁ ὑπεύθυνος ἐκδότης και ἰδιοκτήτης της, χαιρέτησε τὸ γεγονός με μιάν Ὁμολογία – ὅπως τήν τιλοφόρησε – ποῦ προτάχθηκε στὸ τελευταῖο τεῦχος τῆς εἰκοσαετίας. Στὸ κείμενο αὐτὸ ἀνήκει και τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα:

Ἑλληνες, Σᾶς παρουσιάζω μιάν ὀμαδικὴ ἐργασία εἴκοσι χρόνων πρὸς τιμὴ τῆς ἑλληνικῆς Κύπρου, αὐτοὺς τοὺς εἴκοσι τόμους τοῦ περιοδικοῦ Πνευματικὴ Κύπρος 1960-1980. Ἄρχισε ἡ ζωὴ τοῦ περιοδικοῦ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1960. Ὡς τώρα κυκλοφόρησε 240 τεύχη. Αὐτά, μαζί με τὰ προσαρτήματα τους ποῦ εἶχαν ξεχωριστὴ ἀρίθμηση, περιλαμβάνουν κοντὰ στίς ὀκτώμισι χιλιάδες σελίδες. Οἱ ἀριθμοὶ μπορεῖ νὰ μὴ δείχνουν ποιότητα. Ὡστόσο δείχνουν τὸ μόχθο και τὴ διάθεση τῶν ὄσων παρουσιαστήκανε στίς σελίδες ἐνός ἐντύπου.

Στὰ εἴκοσι χρόνια ἐκδοτικῆς ζωῆς δὲν εἶχε καμμιά διακοπὴ τὸ περιοδικό, κι ἄς περάσαμε δύσκολους ἐθνικοὺς χρόνους...

Ἐχω τήν πεποίθηση πὼς ἡ προσφορὰ ὄλων μας στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, κι εὐρύτερα στὸ παγκόσμιο πνεῦμα, ὑπῆρξε εἰλικρινῆς και ἀνιδιοτελής. Τὸ σημειώνω με τήν περηφάνεια ἐνός ποῦ λειτουργεῖ και δὲν ἐπαγγέλλεται. Ἄς εἶναι δοξασμένο τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνα Θεοῦ. Κι ἐγὼ ὡς γατρὸς ὀφείλω νὰ θυσιάσω ἀλέκτορα στὸν Ἀσκληπιό.

Τὴν εἰκοσάχρονη, ὡς τότε, πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ περιοδικοῦ ἦρθε, τρεῖς μόνο μῆνες μετὰ τὴ συμπλήρωση τῶν εἴκοσι χρόνων του, νὰ τιμήσει ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στην πανηγυρικὴ συνεδρία της τῆς τριακοστῆς Δεκεμβρίου 1980. Τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τήν ἔκθεση τοῦ Γραμματέα της ἀναφέρει:

Μετὰ γνώμην τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων και τῶν Καλῶν Τεχνῶν και ἀπόφασιν τῆς Ὁλομελείας, ἀπονέμεται ἔπαινος στὸ περιοδικὸ Πνευματικὴ

Κύπρος που εκδίδεται τακτικά επί μίαν εικοσαετίαν από ομάδα κυπρίων λογοτεχνῶν στη Λευκωσία. Ἡ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ παρουσιάζει ἄλλοτε ποιότητα λόγου καὶ ἄλλοτε μαχητικότητα, πάντοτε ὅμως ἔντονη ἑλληνικότητα. Πρόκειται γὰρ ἀξιόλογη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ προσπάθεια, πού δὲ σταμάτησε παρ' ὄλες τὶς δύσκολες μέρες πού πέρασε ὁ κυπριακὸς λαός.

Ἡ τιμητικὴ αὐτὴ διάκριση γιὰ τὸ περιοδικὸ ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, δοσμένη μέσα σὲ πανελλήνια μέτρα, δικαίωσε τὸν ἀδιάκοπο μόχθο τῶν εἴκοσι πρώτων χρόνων καὶ ἀναγνώρισε, παρήγορα, τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τοῦ πνευματικοῦ ἔργου – σὲ καιροὺς ἀποθέωσης τῆς τεχνοκρατίας καὶ τῆς εὐμάρειας. Ἐπεσήμανε ταυτόχρονα, μὲ εὐστοχία καὶ ἐπιγραμματικότητα, τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς φυσιογνωμίας τῆς Πνευματικῆς Κύπρου καὶ προσφέρει, καὶ σήμερα, τὴν ἀφορμὴ γιὰ μιὰ γενικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς προσφορᾶς τῆς στὸν συμπληρούμενο ἤδη μισὸ αἰῶνα τῆς ζωῆς τῆς.

Πενήντα χρόνια πίσω. Ἡ Πνευματικὴ Κύπρος γεννήθηκε τὸ 1960 καὶ ἀνδρώθηκε καὶ ὠρίμασε μέσα στὴν πιὸ ταραγμένη καὶ τὴν πιὸ δύσκολη πενηνταετία τῆς ἱστορίας τοῦ νησιοῦ μας. Τὸ 1960 ἦταν ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας περιόδου γιὰ τὴν Κύπρο, ἡ ὁποία ἀρχίζε, αἰσιόδοξα καὶ μὲ φιλοδοξίες, τὴν ἀνεξάρτητη ζωὴ τῆς ἔπειτα ἀπὸ ἐφτάμισυ αἰῶνες συνεχοῦς δουλείας σὲ σειρά κατακτητῶν. Ἡ Πνευματικὴ Κύπρος ξεκίνησε μαζί της. Γι' αὐτὸ στίς σελίδες τῶν πρώτων τευχῶν τῆς συναντᾶ κανεὶς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἐναν ὀραματισμὸ καὶ ἕναν ὄργανισμὸ δημιουργίας, τὸ νεανικὸ σκίρτημα πού συνόδευε τὴ γέννηση τοῦ νέου κράτους, τὸ ὁποῖο ὀργανωνόταν μὲ κυρίαρχο τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, πού ἔβγαινε ρωμαλέο καὶ ὑπερήφανο ἀπὸ τὸν ἐπικὸ ἀντιαποικιακὸ ἀγῶνα του. Καὶ εἰδικότερα στὸν χῶρο τοῦ πνεύματος, μὲ τὸν παλμὸ καὶ τὴ λαχτᾶρα γιὰ τὴν οἰκοδόμηση, στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τῆς Μεσογείου, ἐνὸς ἀξιοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Μέσα σὲ μιὰ τέτοια ἀτμόσφαιρα γεννήθηκε ἡ Πνευματικὴ Κύπρος, ὅπως, παράλληλα μ' αὐτήν, καὶ ἄλλες ἀνάλογες προσπάθειες.

Ὅταν, μὲ τὸ τέλος τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα τοῦ 1955, ἡ Κύπρος ἔμπαινε στὴν περίοδο τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς, τὰ μόνια περιοδικὰ πού ἐκδίδονταν ἦταν ἡ *Νέα Ἐποχὴ* – πού εἶχε ἀρχίσει τὸν προηγούμενο χρόνο, 1959 – καὶ οἱ *Καιροὶ τῆς Κύπρου* ἢ μὲ τὸ ἀγγλόφωνο ὄνομά τους *Τάϊμς οφ Σάϋπρους*. Τὰ περιοδικὰ αὐτὰ ἦταν ἔντυπα ποικίλης ὕλης. Λίγο καιρὸ ἀργότερα ἡ *Νέα Ἐποχὴ* ἀπέκτησε χαρακτῆρα λογοτεχνικό. Οἱ *Τάϊμς οφ Σάϋπρους*, πού εἶχαν χρωμὰ περισσότερο ἐκλαϊκευτικὸ καὶ δημοσίευαν καὶ κείμενα ἐθνικοῦ περιεχομένου, εἶχαν γίνει πολὺ δημοφιλεῖς, καθὼς κάλυπταν καὶ τὸ κενὸ πού δημιουργοῦσε στὸ νησί ἡ ἀπαγόρευση, ἀπὸ τοὺς ἄγγλους, τῆς κυκλοφορίας ἑλλαδικῶν ἐντύπων.

Μὲ τὴν εἴσοδο στὰ χρόνια τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας οἱ *Καιροὶ τῆς Κύπρου* διέκοψαν τὴν ἔκδοσή τους, ἐνῶ παράλληλα γινόταν πιὸ ἐκδηλῆ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἐκφραστικοῦ ὀργάνου ἐπικοινωνίας σὲ ἐπίπεδο

φιλολογικὸ-λογοτεχνικὸ. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ ὑπῆρχε ἤδη ἀπὸ τὸ 1956, ὅταν σταμάτησαν νὰ ἐκδίδονται τὰ *Κυπριακὰ Γράμματα*, ἓνα σχετικὰ μακρόβιο περιοδικὸ ποὺ εἶχε ἀρχίσει στὴ δεκαετία τοῦ τριάντα (1934) καὶ συγκέντρωνε μεγάλο μέρος τοῦ πνευματικοῦ δυναμικοῦ ποὺ διέθετε τότε ἡ Κύπρος. Ἡ νέα κατάσταση ἐπέβαλλε τὴν πλήρωση τοῦ κενοῦ καὶ αὐξανε τὶς εὐθύνες τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ φιλικὲς ἐπαφὲς ἀνάμεσα σὲ λογοτέχνες καὶ φίλους τῶν γραμμάτων διαμορφώθηκε τελικὰ μιὰ ομάδα ἐνθερμων ὑποστηρικτῶν τῆς ἔκδοσης ἑνὸς λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ. Τὴν ομάδα αὐτὴ ἀπετέλεσαν ὁ Κύπρος Χρυσάνθης – ποὺ ἦταν καὶ τὸ ἐπίκεντρο τῶν σχετικῶν ἐπαφῶν – ὁ Κώστας Μόντης, ὁ Φρίξος Βράχας, ὁ Τάκης Φυλακτοῦ καὶ ὁ Ἀνδρέας Χριστοφίδης. Κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶναι πιά σήμερα στὴ ζωὴ. Ἔσ' εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη τους. Μὲ μιὰ σύντομη συνεδρία τους ξεκίνησαν τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ χωρὶς συμφωνητικὰ ἔγγραφα καὶ οἰκονομικοὺς πόρους, ἀλλὰ μὲ πολὺν ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ τὴ συμφωνία νὰ μπορεῖ ὁ καθένας τους νὰ διατηρεῖ τὶς προσωπικὲς του ἀπόψεις ζωῆς. Τὴν εὐθύνη τῆς ἔκδοσης ἀνέλαβε ὁ Κύπρος Χρυσάνθης, ποὺ ἦταν, ἐν ὄσῳ ζοῦσε, καὶ μὲ τὴν ἀνεξάντλητη ἐνεργητικότητα ποὺ τὸν χαρακτήριζε, ὁ συντονιστὴς καὶ κύριος καθοδηγητὴς τῆς προσπάθειας.

Τὸ ὄνομα τοῦ περιοδικοῦ *Πνευματικὴ Κύπρος* πρότεινε ὁ ζωγράφος Ἀδ. Διαμαντῆς. Γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ἀδείας ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ ὁ Χρυσάνθης ὑπέβαλε ἐγκαίρως σχετικὴ αἴτηση πρὸς τὴν ἀρμόδια ἀρχή. Ἀρκετοὺς μῆνες μετὰ, στίς 23 Μαΐου 1961, τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, μὲ τὴν ἀπόφασή του ὑπ' ἀρ. 747, ἐνέκρινε παραχώρησιν, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ κ. Κύπρου Χρυσάνθη, ἀδείας πρὸς ἔκδοσιν ἐφημερίδος ὑπὸ τὸν τίτλον *Πνευματικὴ Κύπρος*. Στὰ πρῶτα δώδεκα τεύχη (πρῶτος χρόνος) κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ περιοδικοῦ στὸ ἐξώφυλλο σημειωνόταν ὡς ὑπότιτλος: *Γράμματα - Τέχνες - Ἐπιστῆμες*.

Γιὰ λόγους ἱστορικοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους ἀπόδοσης τιμῆς σ' αὐτοὺς, παρατίθενται τὰ ὀνόματα τῶν συνεργατῶν-σκαπανέων τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ, ποὺ ἀποτελοῦν μερικὲς ἀπὸ τὶς σημαντικότερες μορφές τῆς κυπριακῆς διανόησης τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρύτερου ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ χώρου: Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ', Κωνσταντῖνος Σπυριδάκης, Φρίξος Βράχας, Μαργαρίτα Δαλμάτη, Ἀδαμάντιος Διαμαντῆς, Τηλέμαχος Κάνθος, Νέαρχος Κληρίδης, Salvatore Quasimodo, Ἀνδρέας Κούρος, Μιχαλάκης Μαραθεύτης, Βασίλης Μιχαηλίδης, Κώστας Μόντης, Θανάσης Παπαϊωάννου, Ἄντης Περνάρης, Ἀγγελικὴ Πιερίδου, Νίκος Ρολάνδης, Θεόκλητος Σοφοκλέους, Λουλοῦ Συμεωνίδου, Τάκης Φυλακτοῦ, Ἀνδρέας Χριστοφίδης, Κύπρος Χρυσάνθης. Ἀπὸ τοὺς 21 αὐτοὺς συνεργάτες μόνο πέντε βρίσκονται σήμερα στὴ ζωὴ καὶ μποροῦν νὰ ἀνατρέξουν, μὲ νοσταλγία καὶ ἱκανοποίηση, πιστεῦω, στὴν πρώτη ἐκείνη συνεργασία τους.

Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πρώτων οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τῆς ἔκδοσης παραχώρησε ἓνα ἀρχικὸ ποσὸν ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος καὶ πρόεδρος τῆς Δη-

μοκρατίας Μακάριος Γ'. Ο ίδιος προλόγισε την έκδοση με ένα κείμενό του στην πρώτη σελίδα του πρώτου τεύχους. Σ' αυτό τόνιζε την ανάγκη ύπαρξεως ενός όργανου, τὸ ὁποῖο νὰ ἐκφράζει τὶς ἐπιδιώξεις καὶ τὶς προσδοκίες τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ νὰ προβάλλει τὶς τάσεις καὶ σκέψεις του. Κι ἀκόμα τὴ δυνατότητα νὰ συντελέσει τὸ περιοδικὸ στὴν πνευματικὴ ἐξύψωση καὶ στὴν ἔθνικὴ καὶ ἠθικὴ τόνωση τοῦ λαοῦ.

Στὴν ἀρωγὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου προστέθηκε καὶ ἡ ἐνίσχυση, ἠθικὴ καὶ ὕλική, τῆς Πρεσβείας τῆς Ἑλλάδος στὴ Λευκωσία καὶ ἡ συμπαράσταση τοῦ φιλόμουσου ἐμπόρου τῆς Λάρνακας Ζήνωνος Δ. Πιερίδη, ὁ ὁποῖος, μὲ δική του πρωτοβουλία, καθιέρωσε τοὺς πρώτους λογοτεχνικοὺς διαγωνισμοὺς τοῦ περιοδικοῦ. Στὸ πρῶτο τεῦχος του περιοδικοῦ - Ὀκτώβριος 1960 - γράφοντας ἐκ μέρους τῆς Πνευματικῆς Ὁμάδας ὁ Φριῆξος Βράχας σημείωνε καὶ τὰ ἀκόλουθα:

Εἶναι ἀπὸ βαθύτατη συναίσθηση εὐθύνης ποὺ ἡ Πνευματικὴ Κύπρος παίρνει σήμερα θαρραλέα τὴ θέση της στὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ μας. Γιὰ νὰ συγκεντρώση γύρω της ὅ,τι ζωντανὸ διαθέτει ὁ τόπος, γιὰ νὰ δώση φωνὴ καὶ μορφὴ στὶς βαθύτερες ἀγωνίες τοῦ λαοῦ μας, γιὰ νὰ βοηθήσῃ στὸ ξεκαθάρισμα τῶν ἀξιῶν καὶ ἰδανικῶν μας καὶ νὰ παρασταθῇ στὴν ὅλη πολιτιστικὴ δημιουργία καὶ τὴν εὐρύτερη ἑλληνικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ πορεία τῆς εἰς ἐλευθερίαν ἀναδυομένης πολιτείας μας...

Γι' αὐτὸ κι ἡ Πνευματικὴ Κύπρος δὲν πρόκειται νὰ κάνῃ ἔργο της μονάχα τὴν κωδικοποίησιν τῶν ὁποίων ἐπιτευγμάτων δημιουργίας. Θὰ ὀρθωθῇ κυρίως σὰν ἔπαλξη μαχητικὴ γιὰ νὰ δώση τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα τῆς ἰδιαίτερῆς μας πατρίδος σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ τῆς ἔθνικῆς μας ζωῆς... Οἱ σελίδες της θὰ παραμείνουν ἀνοιχτὲς σ' ὅλους τοὺς ἀξιους πνευματικοὺς ἐργάτες, παλαιοὺς καὶ νέους (προπαντὸς τοὺς νέους) καὶ νὰ συζητήσουν ἐλεύθερα, χωρὶς καμμιὰ προκατάληψιν καὶ κανένα στενόψυχο πάθος, ὅλες τὶς ἀξίες καὶ γονιμοποιεῖς ἰδέες. Σήμερα σαλπίζουν μ' αἰσιόδοξον προοπτικὴν τὸ ξεκίνημα καὶ καλοῦν: Ὅσοι πιστοί!

Σὲ κάθε χρονικὸ σταθμὸ τοῦ περιοδικοῦ ὁ Κύπρος Χρυσάνθης συνήθιζε νὰ κάνει ἕναν ἀπολογισμὸ καὶ μιὰν ἀξιολόγησιν τῆς πορείας του. Στὴ συμπλήρωση των εἰκοσιπέντε χρόνων του σημείωνε:

Μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ μπῆκε ἡ Πνευματικὴ Κύπρος στὰ εἰκοσιπέντε της χρόνια. Ἐξῆσε ἕνα τέταρτο τοῦ αἰῶνα πρὸς δόξαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Κι ἔρχονται στὰ χεῖλη λόγια εὐχαριστίας γιὰ ὅσους στηρίζανε τὴν ἔκδοσιν. Ὅλα τὰ ἄλλα, ἔστω κι ἂν μᾶς λύπησαν, παραμερίζονται μπροστὰ στὸ γεγονὸς τῆς μακροζωΐας ἐνὸς μέσου ἑλληνικῆς ἔκφρασης... Γιὰ τὰ οικονομικὰ τοῦ περιοδικοῦ... ποῦδ περιοδικὸ τῆς ἑλληνικῆς περιφέρειας τυπώνεται καὶ κυκλοφορεῖ μὲ ἄνεσιν:

Και σὰ τριάντα χρόνια παρατηροῦσε:

Μὲ ὑψηλὰ τὸ μέτωπο μπαίνει τὸ περιοδικὸ Πνευματικὴ Κύπρος στὸν τριακοστὸ πρῶτο τόμο τῆς ἐκδοτικῆς τοῦ ζωῆς. Νοιώθει πὼς ἔπραξε τὸ πνευματικὸ του καθῆκον μὴν ὀλόκληρη τριακονταετία. Στέρεο στὶς ἀπόψεις του, μὲ ἀνοιχτὲς τὶς σελίδες του στὴν πολυμορφία, χωρὶς ἀποκλεισμούς, πάντοτε ἐξυπηρετικὸ, θὰ συνεχίσει τὸν ἔντιμο ἀγωνιστικὸ του βίον στὴν ἐπικράτεια τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος... Ἐμεῖς προσωπικὰ ὑπερηφανευόμαστε ποὺ κρατήσαμε τὸ βᾶρος τοῦ περιοδικοῦ Πνευματικὴ Κύπρος. Οὐδένα παράπονο ἐκφράζομε πρὸς ὅποιανδήποτε κατεύθυνση. Τὸ πνευματικὸ καθῆκον δὲν ἀπαιτεῖ ὅποιεσδήποτε ἀνταποκρίσεις.

Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ξεκίνησε καὶ προχώρησε, μὲ συνέπεια στὴν ἀρχικὴ γραμμὴ τῆς, ἢ Πνευματικὴ Κύπρος, μέσα στὴν τόσο ταραγμένη πενήνταετία τῆς ἀνεξάρτητης ζωῆς τοῦ τόπου μας. Χάρηκε καὶ πόνεσε στὶς καλὲς καὶ τὶς ἄσχημες, στὶς κρίσιμες καὶ ἀποφασιστικὲς ὥρες τοῦ νησιοῦ μας. Ἐκρίνε πάντα ἔντιμα καὶ καλοπροαίρετα, ἐπαίνεσε καὶ κάκισε, ἐνθάρρυνε καὶ συμπαραστάθηκε σὲ εὐγενικὲς προσπάθειες, καταδίκασε ἀντιπνευματικὲς καὶ ἀνθεθνικὲς ἐνέργειες. Καὶ σὲ ὅλα κρατήθηκε πάντα στὰ πλαίσια τῆς εὐγένειας καὶ τῆς εὐπρέπειας.

Στὶς σελίδες τῆς ἐμφανίστηκαν ἰσόρροπα παλιοὶ καὶ νέοι – ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ μαθητὲς – ἑλλαδικοὶ καὶ κύπριοι, καὶ πολλοὶ ξένοι, σὲ μετάφραση, ὡς μεταφραστές, ὡς κριτικοί, ἀλλὰ καὶ ὡς συγγραφεῖς ἀπ' εὐθείας στὰ ἑλληνικά. Ἐγιναν δεκτὲς ὅλες οἱ τεχνοτροπίες: ἀπὸ τὶς πιὸ παραδοσιακὲς ὡς τὰ ρεύματα τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ καὶ τὴν ἰδιωματικὴ ποίηση τῆς Κύπρου καὶ ὅλα τὰ εἶδη τῆς τέχνης, χωρὶς διάκριση χωρῶν ἢ λαῶν. Ἡ πολιτικὴ δὲν ἀπασχόλησε τὸ περιοδικό. Τὸ ἔθνικὸ ὅμως ζήτημα τῆς Κύπρου, πάντοτε μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος, ὑπῆρξε ἀντικείμενο συνεποῦς καὶ ἀξιοπρεποῦς μέριμνας.

Ἡ ποίηση, τὸ διήγημα, ἡ νουβέλα, τὸ χρονικὸ, τὸ δοκίμιο, ἡ μελέτη, τὸ θέατρο, ἡ κριτικὴ βιβλίου, θεάτρου καὶ εἰκαστικῶν τεχνῶν, τὰ σχόλια, τὰ σημειώματα καὶ τὰ βιβλιογραφικὰ δελτία, οἱ ἔρευνες καὶ οἱ συνεντεύξεις, οἱ λογοτεχνικοὶ διαγωνισμοὶ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀποτελοῦν τὰ εἶδη ποὺ γεμίζουν τοὺς πενήντα τόμους τοῦ περιοδικοῦ.

Δὲν ἔχει ἀκόμη καταμετρηθεῖ συστηματικὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευμάτων καὶ τῶν συγγραφέων ποὺ συνεργάστηκαν στὴν Πνευματικὴ Κύπρον στὰ πενήντα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς. Ἀπὸ τὸ *Εὐρετήριο* ὅμως τῶν πέντε πρώτων τόμων τῆς (1960-1965), ποὺ κατάρτισε τὸ 1969 ὁ φιλόλογος καὶ συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ Χρῦσανθος Κυπριανοῦ, καταφαίνεται ὅτι στοὺς πέντε αὐτοὺς πρώτους τόμους δημοσίευσαν ἔργα τους 494 συγγραφεῖς. Ἀπὸ τὰ 1400 περίπου δημοσιεύματά τους 915 εἶναι ποιήματα – 470 πρωτότυπα καὶ 445 μεταφρασμένα – 89 μελέτες καὶ δοκίμια, 20 θεατρικὰ ἔργα (δῶδεκα ἑλληνικὰ καὶ ὀκτὼ μεταφρασμένα), 72 διηγήματα, δύο νουβέλες, 193 κριτικὲς

βιβλίων, 64 κριτικὲς θεατρικῶν παραστάσεων καὶ ἑκατοντάδες σχόλια, σημειώματα, εἰδήσεις καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὸ δείγμα αὐτὸ τῆς πρώτης πενταετίας εἶναι κατάδηλη – τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν – ἡ ἔκταση τῆς ὕλης ποῦ ἔχει περιληφθεῖ στοὺς πενήντα τόμους τῆς Πνευματικῆς Κύπρου.

Στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ ὑπερισχύει τὸ κυπριακὸ στοιχεῖο. Τόσο ποῦ θὰ μπορούσε δίκαια νὰ ἀποδοθεῖ στὴν Πνευματικὴ Κύπρο ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ κατ' ἐξοχὴν πνευματικοῦ ὄργανου τῆς κυπριακῆς σκέψης. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀντιμετωπίζεται καὶ στὸν εὐρύτερο ἑλληνικὸ χῶρο καὶ πέρα ἀπ' αὐτόν: ὡς τὸ περιοδικὸ τῆς Κύπρου, ποῦ ἐκφράζει τὶς πνευματικὲς ἀνησυχίες τῶν κυπρίων διανοουμένων, λογοτεχνῶν καὶ στοχαστῶν καὶ τὸ ὁποῖο δείχνει, κατὰ τὴν παρατήρηση ἑλλαδικοῦ κριτικοῦ, πόσο πάθος γιὰ πνευματικὴ ζωὴ ὑπάρχει στὴν Κύπρο. Σημαντικὴ ὅμως εἶναι καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀντίστοιχων συγγραφέων ἀπὸ τὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα, ποῦ φθάνει ὡς τὸ 40% τοῦ συνόλου, γεγονός ποῦ ἀποδεικνύει καὶ τὴν πανελλήνια ἐμβέλεια τοῦ περιοδικοῦ καθὼς καὶ τὴν ἐκτίμηση τῆς ὁποίας τυγχάνει μέσα στὸν εὐρύτερο ἑλληνικὸ πνευματικὸ κόσμο. Ὅπως σημείωνε, σχετικᾶ, σὲ κείμενό του στὸ πρῶτο τεῦχος τῆς Πνευματικῆς Κύπρου ὁ Κωνσταντῖνος Σπυριδάκης: [Τὸ περιοδικὸ] πρόκειται νὰ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἑλληνας κυπρίους νὰ διεκδικήσουν τὴν θέσιν των μέσα εἰς τὸν ὅλον σύγχρονον πνευματικὸν κόσμον.

Παρ' ὅλον ὅμως τὸν κυπριακὸ χαρακτήρα της, ἡ Πνευματικὴ Κύπρος, κρινόμενη μὲ πανελλήνια μέτρα, ἀποδείχθηκε ἓνα ἀξιόλογο ὄργανο ἑλληνικῆς φιλολογίας. Γιατὶ ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ περιοδικὸ μὲ σοβαρὴ καὶ συνεπῆ καλλιτεχνικὴ γραμμὴ, ἐκλεκτὸ περιεχόμενο, καὶ εἶναι πάντα σταθερὸ σὲ ἀγωνιστικὴ διάθεση. Συγκρινόμενο μὲ πολλὰ ἀνάλογα περιοδικὰ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ χῶρου, στέκεται ἰσότιμα πλάϊ στὰ πιδὸ ἀξιόλογα. Τὸ μαρτυροῦν καὶ οἱ ἐπαινετικὲς ἐπιστολὲς ποῦ φθάνουν σ' αὐτὸ συνεχῶς ἀπὸ ἑλλαδικούς λογοτέχνες ὅπως καὶ ἐκδότες ἄλλων λογοτεχνικῶν περιοδικῶν, στὰ ὁποῖα γίνεται συχνὰ ἀναφορὰ στὰ περιεχόμενα τῆς Πνευματικῆς Κύπρου.

Ἡ Πνευματικὴ Κύπρος συνέβαλε ἀκόμα σημαντικὰ καὶ στοὺς ἑλλαδοκυπριακοὺς πνευματικοὺς δεσμούς. Κι αὐτὸ ὄχι μόνον φιλοξενώντας ἀπεριόριστα στὶς σελίδες της συνεργασίες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἢ κείμενα κυπρίων συνεργατῶν της γιὰ ἑλλαδικούς δημιουργούς, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ χειρονομία ποῦ δὲν συναντᾶται εὐκολὰ σὲ ἄλλα περιοδικά. Πρόκειται γιὰ μιὰ γενναιοδωρὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὶς ἄλλες περιοχὲς προσφορά της. Ἡ Πνευματικὴ Κύπρος ἀποστέλλεται δωρεάν, ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας τεύχη της, σὲ ἑκατοντάδες δημόσια ἰδρύματα τῆς Ἑλλάδας, δημόσιες δηλαδὴ καὶ δημοτικὲς βιβλιοθηκὲς, πανεπιστημιακὲς σχολές, ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ καὶ ἄλλους παράγοντες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Δωρεάν τεύχη τοῦ περιοδικοῦ ἀποστέλλονται καὶ σὲ πανεπιστημιακὰ τμήματα Ἑλληνικῶν Σπουδῶν σὲ πολλὲς χώρες, ὅπως ἡ Ρωσία, οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες Ἀμερικῆς, ἡ Ρουμανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλλία κ.ἄ.

Με τὸν τρόπον αὐτὸ ἡ κυπριακὴ διανόηση ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν εὐρύτερο ἑλληνικὸ πνευματικὸ κόσμον, συντελώντας στὴ δημιουργία ἑνὸς γόυμου πνευματικοῦ διαλόγου καὶ συνεργασίας. Τὰ ἑλληνικὰ πνευματικὰ ἱδρύματα, στὰ ὁποῖα φθάνουν ὡς προσφορά τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ, ἔχουν κατὰ καιροὺς ἐκφράσει τὴ συγκίνηση καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τους πρὸς τὴν Πνευματικὴ Κύπρο γιὰ τὴν εὐκαιρία ποὺ τοὺς προσφέρει νὰ παρακολουθοῦν ἀνελλιπῶς τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου.

Ἀπὸ τοὺς διάφορους σταθμοὺς στὴν πενηντάχρονη ζωὴ τοῦ περιοδικοῦ μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν: – Ἡ πρώτη συγκέντρωση τῶν συνεργατῶν του τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1961, στὴν ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ὑπεύθυνο προβληματισμὸ γιὰ τὴν πορεία τῆς Πνευματικῆς Κύπρου, συγκεντρώθηκε ἀπὸ πρόχειρο ἔρανο καὶ τὸ πρῶτο ποσὸν γιὰ τὴν ἀνέγερση μνημείου πρὸς τιμὴν τοῦ κυπρίου ἥρωος τοῦ ἀλβανικοῦ ἔπους καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης Ροδίωνος Γεωργιάδη. – Τὸ δισέλιδο ἔντυπο, σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα, ποὺ ἀπεστάλη τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1964 σὲ ἑκατοντάδες πνευματικοὺς ἀνθρώπους ἀνὰ τὸν κόσμον, γιὰ ἐνημέρωσή τους στὴν ἐν Κύπρῳ κατάσταση μετὰ τὴν τουρκανταρσία τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1963. Μετὰ τὴν ἀναφορὰ στὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας καὶ τὴν ἀνάγκη ἐφαρμογῆς στὴν Κύπρο ἑνὸς δημοκρατικοῦ συντάγματος, ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς παραλήπτες τὴν ὑποστήριξή τους γιὰ τὴν ἐδαφικὴ ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ νησιοῦ. – Ἡ μεγάλη δοκιμασία του μετὰ τὴν ἐθνικὴ συμφορὰ τῆς Κύπρου τοῦ 1974, ὅταν, λίγες ἐβδομάδες μετὰ ἀπ' αὐτήν, καὶ μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ διακοπῆς τῆς ἔκδοσής του, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἔγραφε κι αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο Μπαίνοντας στὸν δέκατο πέμπτο τόμο:

Τὸ περιοδικὸ Πνευματικὴ Κύπρος μὲ τὸ τεύχος αὐτὸ μπαίνει στὸ δέκατο πέμπτο ἔτος τῆς ζωῆς του. Δυστυχῶς χωρὶς πανηγυρισμοὺς – ποὺ θᾶπρεπε. Γιατὶ ἀντίκρουσε τὶς πίστεις καὶ τὶς πεποιθήσεις ποὺ πρέσβευε, καὶ γι' αὐτὲς διέθετε τὶς σελίδες του, νὰ κατατσαλακῶνονται μέσα σὲ λίγες μέρες ἀπὸ τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ καὶ τὴ διεθνῆ συμπεριφορὰ – τὴ φιλολογία τῶν εὐχῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν συνδρομητῶν του προσφυγοποιήθηκε, πολλὰ κοινοτικὲς καὶ σχολικὲς βιβλιοθήκες διαλυθῆκανε ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κατάληψη καὶ οἱ διαφημίσεις ἀνεστάλησαν. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ περιοδικὸ ἔχασε τοὺς βασικοὺς πόρους του... Τὸ μέλλον τοῦ περιοδικοῦ εἶναι πιά ζοφερό... Ὡστόσο κυκλοφορεῖ τὸ παρὸν τεύχος γὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἡ μικρὴ του πνευματικὴ ἱστορία, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ μαζί μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους γιὰ τὴ διεθνῆ στάση ἔναντι τῆς κυπριακῆς τραγωδίας καὶ γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς συνεργάτες, συνδρομητῆς, ἀναγνώστες καὶ χορηγοὺς του. Θεωρεῖ ὁμως ὑποχρέωσή του ν' ἀναφερθεῖ μ' εὐγνωμοσύνη στὴν κριτικὴ ποὺ ἄσκησαν γι' αὐτὸ ἔντυπα καὶ ἄτομα καὶ ἰδιαίτερος γιὰ τὸ τιμητικὸ σχόλιο τοῦ Πέτρου Στυλιανοῦ στὸ περιοδικὸ Κυπριακὸς Λόγος, τὸ ὁποῖον εἰσηγεῖται τὴ βράβευση τῆς Πνευματικῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ἢ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας τῆς Κύπρου. Ἡ ἀπάντηση

στο τιμητικό αυτό σχόλιο είναι άπλή: ὅς ἐπιχορηγοῦσαν τὸ περιοδικὸ νὰ ζή-
σει σὲ τούτους τοὺς δύσκολους καιροὺς.

Τὸ περιοδικὸ κατόρθωσε νὰ ἐπιβιώσει, νὰ συνεχίσει τὴ συμβολὴ του στὸν
ἐθνικὸ καὶ πνευματικὸ ἀγώνα τῆς Κύπρου, σὲ καιροὺς ἀκόμα πιὸ δύσκολους,
καὶ νὰ τιμηθεῖ, τέλος, στὴν εἰκοσαετία του, ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

* * *

Γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἡ ἔκταση τῆς προσφορᾶς τῆς Πνευματικῆς Κύπρου
στὸν ἄλλο τῆς κυπριακῆς καὶ τῆς πανελληνίας πνευματικῆς ζωῆς εἶναι
ἀρκετὸ νὰ ἀναφερθοῦν, δειγματικά, μερικὰ χαρακτηριστικὰ στατιστικὰ καὶ
ἄλλα στοιχεῖα:

Τὸ σύνολο τῶν σελίδων τοῦ περιοδικοῦ φθάνει τὶς 16.000. Εἶναι ὅλες οἱ
σελίδες πυκνοτυπωμένες χωρὶς σπατάλη χώρου, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἦταν
25.000 ἢ καὶ περισσότερες, ἂν εἶχαν τὸ μέγεθος, τὸν τρόπο σελίδωσης καὶ τὰ
τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἄλλων περιοδικῶν.

Μέχρι καὶ τὸ τεῦχος 425 – προτελευταῖο τῆς πενήνταετίας – δημοσιεύ-
θηκαν 547 ἐργασίες-μελέτες γιὰ 225 νεοέλληνες καὶ ξένους λογοτέχνες, ἀπὸ
τοὺς ὁποίους 62 κύπριοι καὶ 152 ἑλλαδικοί. Ἑβδομητατρία ἀπὸ τὰ τεύχη
τοῦ περιοδικοῦ ἦταν ἀφιερῶματα σὲ πρόσωπα καὶ σταθμοὺς τῆς νεοελλη-
νικῆς λογοτεχνίας καὶ ἱστορίας, σὲ ξένους πνευματικοὺς δημιουργοὺς, σὲ διε-
θνεῖς ἑορτασμοὺς καὶ γεγονότα, σὲ καίριες ἐκφάνσεις τοῦ πνεύματος. Με-
ταξὺ τῶν τιμηθέντων μὲ ἀφιερῶματικά τεύχη ὁ Γιώργος Σεφέρης, ὁ Μελῆς
Νικολαΐδης, ὁ Σίμος Μενάρδος, ὁ Τάκης Παπατσώνης, ὁ Κωστής Παλαμᾶς, ὁ
Κυριάκος Χατζηγιάννου, ὁ Ἀνδρέας Καραντώνης, ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος,
ὁ Πέτρος Χάρης, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ', ὁ Γεώργιος Ἀθάνας, ὁ Ξάν-
θος Λυσιώτης, ὁ Νίκος Κρανιδιώτης, ὁ Παντελῆς Πρεβελάκης, ὁ Νικηφόρος
Βρεττάκος, ὁ Κώστας Προυσης, ὁ Γιώργος Βαφόπουλος, ὁ Κύπρος Χρυσάν-
θης, ἡ Κυπριακὴ Διηγηματογραφία, ἡ Λογοτεχνικὴ Κριτικὴ, ἡ Παγκόσμια
Ἡμέρα Ποίησης, τὸ Θέατρο, τὸ Παιδικὸ Βιβλίον, ἡ Ταξιδιωτικὴ Λογοτεχνία, ὁ
Ἀπελευθερωτικὸς Ἀγώνας τοῦ 1955, τὸ Εἰκοσιένα, ἡ Μικρασιατικὴ Κατα-
στροφὴ, τὸ Ἔτος Γυναίκας καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν ἀφιερῶμα-
τικῶν τευχῶν, τῶν ὁποίων ἡ σημασία καὶ ἡ χρησιμότητα εἶναι καθολικὰ πα-
ραδεχτή, καταφαίνεται ἡ ἔκταση τῆς προσφορᾶς τοῦ περιοδικοῦ στὸν εὐρύ-
τερο ἄλλο τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπαφῶν.

Σὲ ποικίλες ἔρευνες τῆς Πνευματικῆς Κύπρου πάνω σὲ θέματα ὅπως, Ἡ
ἄμυνα καὶ ἡ προκοπὴ τοῦ κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ, Γιατὶ γράφουν οἱ λογοτέ-
χνες, Τὸ νόημα τῆς σύγχρονης ποίησης, Τὸ θέμα Παλαμᾶς, Ἡ γυναίκα τῆς
Κύπρου, Ἡ ταξιδιωτικὴ λογοτεχνία καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ἔλαβαν μέρος ἑκα-
τοντάδες λογοτέχνες, κύπριοι καὶ ἑλλαδικοί, μὲ τοὺς δεύτερους νὰ πλειοψη-
φοῦν κατὰ πολὺ. Ὁ ἀπελευθερωτικὸς Ἀγώνας τῆς Κύπρου τοῦ 1955 εἶχε στὶς
σελίδες τοῦ περιοδικοῦ εὐρεία παρουσίαση. Τὸν Ἀγώνα αὐτὸν τὸν εἶδε τὸ

περιοδικό όχι μέσα από τον πολιτικό φακό, αλλά μέσα από το αισθητικό πρίσμα, γι' αυτό υπερτερούν σε αριθμό τα λογοτεχνήματα απέναντι στις μαρτυρίες ή τα σχόλια. Τα σχετικά κείμενα ξεπερνούν τα 220 και γράφτηκαν από 95 συνεργάτες του περιοδικού, 72 κυπρίους, 21 έλλαδικούς και δυο ξένους.

Το σύνολο των ελλήνων συγγραφέων, των οποίων κείμενα έχουν δημοσιευθεί στην *Πνευματική Κύπρο* στα πενήντα χρόνια της έκδοσής της, ανέρχεται σε 972. Από αυτούς 563 είναι κύπριοι, 389 έλλαδικοί, ενώ 20 είναι αρχαίοι έλληνες και βυζαντινοί, μεταφρασμένοι. Ο αριθμός των δημοσιευθέντων κειμένων τους ανέρχεται σε χιλιάδες, ή καταμέτρησή τους όμως αποτελεί έργο πολύμοχθο και χρονοβόρο, έργο χαλκέντερου εύρετηριαστή, ό οποίος αναμένεται. Στους πενήντα τόμους του περιοδικού περιλαμβάνονται και εκατοντάδες κείμενα ξένων συγγραφέων, από την αρχαία Ρώμη ως το 2010. Οί ξένοι αυτοί συγγραφείς, από όλες τις ηπείρους, την Εύρώπη, την Ίαπωνία, την Κίνα, την Άφρική, τη βόρεια και τη νότια Άμερική, την Αύστραλία, ανέρχονται στους 265.

Μεγάλος χώρος παραχωρήθηκε στις σελίδες του περιοδικού και στον τομέα της κριτικής. Σε ένα τόπο, όπως ή Κύπρος, κυριαρχημένον από ένθουσιασμούς και πικρίες, πάθη και μονομέρειες, το έργο της κριτικής δέν εύρύνει μόνο τους όρίζοντες των αναγνωστών ένός περιοδικού. Με την αξιολόγηση, την άμφισβήτηση, τη διατύπωση έρωτημάτων πάνω στην άξία και τη σημασία ένός έργου ή λειτουργία της κριτικής γίνεται πυξίδα και για τον δημιουργό και για τον δέκτη. Και οδηγεί σε όρθότερες άποτιμήσεις. Σ' αυτόν τον τομέα οί στήλες της κριτικής της *Πνευματικής Κύπρου*, όχι μόνο της λογοτεχνικής κριτικής, αλλά και της γενικότερης καλλιτεχνικής (θεατρικής, τεχνοκριτικής και άλλων), έχουν συνεισφέρει ούσιαστικά.

Στή διάρκεια των πενήντα χρόνων κρίθηκαν ή σχολιάστηκαν 1604 βιβλία, 802 κυπριακά, 776 έλλαδικά και 26 ξένα. Οί βιβλιοκρισίες-παρουσιάσεις αυτές έγιναν από 173 κριτικούς, 107 κυπρίους, 56 έλλαδικούς και 10 ξένους. Οί περισσότεροι άπ' αυτούς δημοσίευσαν και άλλα κείμενα στην *Πνευματική Κύπρο*, ενώ και τα δικά τους βιβλία κρίθηκαν στις στήλες του περιοδικού από άλλους.

* * *

Υπάρχει ένας ακόμα τομέας δράσης της *Πνευματικής Κύπρου*, που θα μπορούσε να όνομασθεί παράλληλες ή θυγατρικές δραστηριότητες και των οποίων ή συμβολή στην πνευματική δραστηριοποίηση και στην κίνηση των ιδεών στον τόπο μας υπήρξε πολύ σημαντική. Πρόκειται για τις Έκδόσεις της *Πνευματικής Κύπρου*, τους Διαγωνισμούς, τα Συμπόσια, τις Συναντήσεις Κριτικής και τα Δειπνοσοφιστικά.

Στην πρώτη κατηγορία δραστηριοτήτων άνήκει ή έκδοση 91 βιβλίων, από τα πιό λιγοσέλιδα ως τα πιό πολυσέλιδα, συνολικής έκτασης 2500 σελίδων,

μὲ πλήρη ἢ μερικὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ἐκ μέρους τοῦ περιοδικοῦ ἢ σχετικὲς διευκολύνσεις: Βιβλία ποιητικά, θεατρικά, μυθιστορήματα, νουβέλες, συλλογὲς διηγημάτων, μελέτες-δοκίμια, βιβλία παιδικῆς λογοτεχνίας, μεταφράσεις ξένων ἔργων καὶ μεταφράσεις ἔργων κυπρίων σὲ ἄλλες γλώσσες. Τα βιβλία αὐτὰ ἀνήκουν σὲ 38 συγγραφεῖς, κυπρίου, ἐλλαδικοὺς καὶ ξένους.

Σημαντικὴ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα ὑπῆρξε καὶ ἡ παράλληλη ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ *Θέματα Κριτικῆς*, ποὺ κυκλοφόρησε σὲ τέσσερα τεύχη στὰ χρόνια 1966-1967. Τὰ *Θέματα Κριτικῆς*, ἔντυπο μὲ ἰδιαίτερο βάρος, ἄγγιξε σοβαρὰ τὸ πρόβλημα τῆς κριτικῆς καὶ μολονότι ὑπῆρξε βραχύβιο – συμπλήρωσε μόνο ἓνα τόμο – δείχνει ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ πλάτος τῶν φιλοδοξιῶν τῆς Πνευματικῆς Κύπρου καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ φθάσει τὸ κυπριακὸ πνευματικὸ δυναμικὸ, ὅταν τοῦ δίνονται τὰ κατάλληλα κεντρίσματα γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ.

Οἱ Λογοτεχνικοὶ Διαγωνισμοὶ τοῦ περιοδικοῦ, ἀθλοθετημένοι ἀπὸ φιλόμουσα ἄτομα, Ὀργανώσεις ἢ Ἰδρύματα, ἄνοιξαν δρόμο στὸν τομέα αὐτὸν καὶ κάλυψαν τὴν ποίηση, τὸ διήγημα, τὸ δοκίμιο, τὴν ἔρευνα-μελέτη καὶ τὴ μουσικὴ σύνθεση. Τέτοιοι Διαγωνισμοὶ ἦταν ὁ Μουσικὸς Διαγωνισμὸς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου γιὰ μελοποίηση ποιημάτων ποὺ ἐξυμνοῦσαν περιστατικὰ καὶ ἤρωες τοῦ Ἀγῶνα τοῦ 1955, οἱ Πιερίδειοι Διαγωνισμοὶ Ποίησης καὶ Διηγήματος, ἀθλοθετημένοι ἀπὸ τὸν Ζήνωνα Δ. Πιερίδη καὶ τὴ Θεοδώρα Ζ. Πιερίδη, ὁ Διαγωνισμὸς Ποιητικῆς Συλλογῆς τοῦ περιοδικοῦ, ὁ Ποιητικὸς Διαγωνισμὸς τῆς OXEN Κύπρου γιὰ ὕμνο στὴν Παναγία, ὁ Διαγωνισμὸς Ταξιδιωτικοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου καὶ οἱ Διαγωνισμοὶ Δοκιμίου, Λαογραφίας, Μελέτης καὶ Συλλογῆς ποιημάτων καὶ διηγημάτων τῆς Πρεσβείας τῆς Ἑλλάδος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ διαγωνισμοὶ δραστηριοποίησαν πολλοὺς νέους λογοτέχνες καὶ συνέβαλαν στὸν πλουτισμὸ τῆς κυπριακῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς.

Στὶς παράλληλες δραστηριότητες τῆς Πνευματικῆς Κύπρου πρέπει νὰ συναριθμηθοῦν καὶ τὰ διάφορα Συμπόσια ποὺ ὀργάνωσε – Κριτικῆς, Λαογραφίας καὶ ἄλλων – στὰ ὁποῖα ἔλαβαν μέρος δεκάδες λογοτέχνες καὶ ἔγιναν δεκάδες ἀνακοινώσεις. Αὐτὲς δημοσιεύονταν στὸ περιοδικὸ ἐνῶ μερικὲς δημοσιεύθηκαν στὰ *Θέματα Κριτικῆς*. Στὰ χρόνια 1967 καὶ 1968 ὀργανώθηκαν ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τέσσερις *Συναντήσεις Κριτικῆς* μὲ ἀντικείμενο προσφάτως, τότε, ἐκδοθέντα βιβλία ἢ τὴν κωδικοποίηση μέτρων γιὰ τὴν περαιτέρω προαγωγὴ τῆς πνευματικῆς κινήσεως στὴν Κύπρο. Σ' αὐτὲς ἔγιναν 19 ἀνακοινώσεις ἀπὸ 14 λογοτέχνες.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὲς τὶς *Συναντήσεις Κριτικῆς*, τὸ περιοδικὸ ἐνθάρρυνε καὶ φιλοξένησε στὶς σελίδες του τὶς *Δειπνοσοφιστικὲς Συναντήσεις* ποὺ ὀργανωνόνταν ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμιλο Κυπρίων Δειπνοσοφιστῶν περὶ τὸ 1970. Στὶς δειπνοσοφιστικὲς αὐτὲς *συναντήσεις* μίλησαν 25 λογοτέχνες καὶ ἔγιναν περισσότερες ἀπὸ τριάντα

όμιλίες, πού έκτεινονταν ἀπὸ τὴ γενικότερη θεώρηση τῆς λογοτεχνίας ὡς τὴν κριτικὴ βιβλίου καὶ τὴν ἔρευνα.

* * *

Ὅταν τὸ περιοδικὸ βρισκόταν στὸ τριακοστὸ ὄγδοο ἔτος τῆς ἔκδοσής του, πέθανε ὁ Κύπρος Χρυσάνθης, ὁ ἰδρυτὴς του, ὁ κινητῆριος μοχλὸς του καὶ τὸ ἐπίκεντρο τῶν σχέσεων τῶν συνεργατῶν του. Ὁ θάνατός του, ὅπως καὶ ἡ προηγηθεῖσα ἀσθένειά του, ἀποσυντόνισαν τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἦταν ἐμφανὴς ὁ κίνδυνος διακοπῆς τῆς συνέχειάς του. Δὲν ἦταν μόνο ἡ ἀπουσία τῆς πληθωρικῆς προσωπικότητάς του Χρυσάνθη, ὁ ὁποῖος κινητοποιοῦσε ἑκατοντάδες λογοτέχνες καὶ ἄλλους συγγραφεῖς ἀπὸ τὴν Κύπρο, τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλες χώρες νὰ συνεργάζονται στὸ περιοδικό, ἀλλὰ καὶ οἱ οικονομικὲς δυσχέρειες πού πάντα συνόδευαν τὴν ἔκδοσή του, οἱ ὁποῖες ὅμως ὑπερπηδούνταν μὲ τοὺς κατάλληλους κάθε φορὰ χειρισμούς του.

Παρὰ ταῦτα, μὲ τὸν ἔνθερμο ζῆλο τῆς συζύγου του Λούλλας Κ. Χρυσάνθη, ἡ ὁποία παρακολουθοῦσε πάντα ἀπὸ κοντὰ καὶ συνέβαλλε στὴν ἔκδοση τῆς Πνευματικῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνιδιοτελεῖ προσφορὰ παλιῶν καὶ νέων συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ καὶ γιὰ χρόνια φίλων τοῦ ἀείμνηστου γιατροῦ, τὸ περιοδικὸ κατόρθωσε νὰ συνεχίσει τὴν ἔκδοσή του κατὰ τὰ τελευταῖα δώδεκα χρόνια. Οἱ οικονομικὲς ὅμως δυσκολίες περιορίσαν τὰ τεύχη σὲ τρία τὸν χρόνο, ἓνα ἀνὰ τετράμηνο. Ἀπὸ χρόνια ἀναμένεται ἡ οὐσιαστικότερη χορηγία τῶν κρατικῶν ὑπευθύνων γιὰ τὰ πνευματικὰ-πολιτιστικὰ θέματα, καθὼς καὶ φιλόμουσων ἰδιωτῶν χορηγῶν – οἱ ὁποῖοι φαίνεται ὅτι ὁσημέραι ἐκλείπουν – ὥστε ἡ Πνευματικὴ Κύπρος ὄχι μόνο νὰ διασφαλίσει τὴ συνέχιση τῆς ἔκδοσής της ἀλλὰ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκδίδεται ἀνὰ δίμηνο. Ἴσως τὸ γεγονός τῆς συμπλήρωσης πενήντα χρόνων κοπιώδους πορείας τῆς εὐαισθητοποιήσῃ κάθε παράγοντα πού θὰ μπορούσε νὰ ἔρθει ἀρωγός.

* * *

Ἡ προσφορὰ τῆς Πνευματικῆς Κύπρου στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας ὑπῆρξε, καθὼς τὸ δείχνουν εὐγλωττα τὰ ἔργα, μεγάλη καὶ πολύμορφη. Τὴν ὥρα αὐτή, πού τὸ περιοδικὸ εἰσέρχεται στὴ δεύτερη πενήνταετία τῆς ζωῆς του, κοιτάζοντας κανεὶς πρὸς τὰ πίσω θὰ μπορούσε νὰ συνοψίσει μὲ τὴν ἀκόλουθη τελικὴ κρίση:

Μέσα στὴν ἀναστάτωση καὶ στὴ ρευστότητα τῶν κυπριακῶν πραγμάτων τῆς τελευταίας πενήνταετίας, πού συμπίπτουν καὶ μὲ τὸν σύνολο βίου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, ἡ ἀδιάκοπη γιὰ τόσα χρόνια ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἀποτελεῖ μιὰ σταθερότητα πού δημιουργεῖ θεσμὸ καὶ συντελεῖ οὐσιαστικὰ στὴν πνευματικὴ συγκρότηση τοῦ τόπου. Καὶ αὐτή, μὲ τὴ σειρά της, εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ εὐρύτερου βίου μας.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΑ 50 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΑΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

ΤΗΣ «ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ»

Μισό αιώνα ζωής αριθμεί η «Πνευματική Κύπρος», όσο και η Κυπριακή Δημοκρατία. Αφετηρία φωτεινή, ξεκίνημα ελπιδοφόρο: πόση χαρά τότε, πόσα σχέδια, όνειρα, κίνητρα δημιουργίας! Μια ζεστή φωλιά η «Πνευματική Κύπρος» που δέχτηκε στοργικά την πνευματική δημιουργία του τόπου. Γράμματα – Τέχνες – Επιστήμες ο υπότιτλος του Περιοδικού. Και συγκέντρωσε πλειάδα δημιουργών. Νέοι τότε κι εμείς πιστέψαμε πολύ κι ανοίξαμε τα φτερά σ' ουρανούς λεύτερους.

Τότε ήταν που χαιρόσουν τη συνοχή και την ενότητα που είχε φέρει ο αγώνας για την πραγμάτωση του ιδανικού, έβλεπες όλες τις δυνάμεις του τόπου που ενωμένες.

Μεγάλος ενωτικός κρίκος, ακαταπόνητος εργάτης της τέχνης του λόγου, της επιστήμης, της κοινωνικής προσφοράς ο ιδρυτής της «Πνευματικής Κύπρου», μακαριστός Κύπρος Χρυσάνθης. Στο κάλεσμά του ανταποκρίθηκαν έχθυμα όλ' οι κορυφαίοι και οι άξιοι: ο αγωνιστής Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο επικεφαλής της παιδείας Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, εκπαιδευτικοί, διανοούμενοι, λογοτέχνες. Καιροί πνευματοφόροι, της ανάτασης, της ευδαιμονίας! Κι ήταν μοιραίο η «Πνευματική Κύπρος» ν' αγκαλιάσει τούτους τους καιρούς, να φιλοξενήσει τους πλούσιους καρπούς των ιδεών, της δημιουργίας τόσων και τόσων πνευματικών ανθρώπων, φτασμένων, ώριμων, μα και νεοσσών, πρωτοεμφανιζόμενων.

Κι ύστερα να καταγράψει κι όλη τη βαθμιαία ανατροπή που έφτασε ως τη συμφορά, να δεχτεί το δάκρυ και τον πόνο του ξεριζωμένου, να δώσει ελπίδα στους απελπισμένους, να γίνει η ψυχική αντίσταση των δοκιμαζομένων.

Δώδεκα χρόνια μετά την εκδημία του ιδρυτή τους η «Πνευματική Κύπρος» ζει και πρωτοπορεί μ' εκδότρια τη σύζυγό του, κυρία Λούλλα Χρυσάνθη, αλλά και την αγάπη και τη στήριξη ανιδιοτελών πνευματικών ανθρώπων που την τρέφουν και την συντηρούν σαν δικό τους πνευματικό τέκνο.

Ευχή μας να συνεχίσει το έργο της καταγράφοντας και διασώζοντας στο θησαυροφυλάκιο της μνήμης και του πνεύματος την ιστορία και τα έργα του τόπου και των ανθρώπων του, ξεδιπλώνοντας τις ψυχές κι ενισχύοντας τις συνειδήσεις και τις πνευματικές δυνάμεις των σύγχρονων και των μεταγενέστερων.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ
Πρόεδρος ΕΕΕΛΚ

ΤΗΣ «ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ»

Το περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* εορτάζει φέτος τα πενήντάχρονά του. Στους εορτασμούς αυτούς συμμετέχει και η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, ως ένα από τα αρχαιότερα εν λειτουργία πνευματικά σωματεία του μείζονος ελληνισμού και εκδότρια του δελτίου Κυπριακά Σπουδαί. Συνδυετικός κρίκος των δύο περιοδικών θεωρείται ο αείμνηστος Κύπρος Χρυσάνθης, ιατρός και λόγιος. Υπήρξε υπεύθυνος εκδότης της *Πνευματικής Κύπρου* και ενεργό μέλος της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών από το 1940 μέχρι και το θάνατο του, διατελώντας μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών από το 1941, ενώ από το 1986 μέχρι το 1997 υπήρξε πρόεδρος της Εταιρείας.

Η *Πνευματική Κύπρος* είναι σήμερα το μακροβιότερο λογοτεχνικό και πνευματικό έντυπο του τόπου μας και μετρά έτη ζωής και δράσης όσα και η Κυπριακή Δημοκρατία. Φιλοξενεί ποιήματα, δοκίμια, λογοτεχνικά και θεατρικά κείμενα, νουβέλες Κυπρίων, Ελλαδιτών και ξένων λογοτεχνών με υπερισχύον στοιχείο το κυπριακό. Οι σελίδες του διανθίζονται με φωτογραφίες έργων επώνυμων εικαστικών δημιουργών. Η *Πνευματική Κύπρος* έχει προσφέρει πολλά στα πνευματικά δρώμενα του τόπου με την οργάνωση λογοτεχνικών διαγωνισμών, φιλολογικών συμποσίων και άλλων εκδηλώσεων. Για τη συνολική προσφορά της έχει τιμηθεί το 1980 από την Ακαδημία Αθηνών.

Ευχή μας είναι να συνεχιστεί και στα χρόνια που έρχονται η έκδοση του περιοδικού, ώστε ο λογοτεχνικός λόγος με τη γραπτή μορφή του να παίρνει σάρκα και οστά και να γίνεται κτήμα του κάθε φιλόμουσου αναγνώστη!

Δρ ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Πρόεδρος Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών

ΤΟΥ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ»

Ο Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, τιμώντας τη συμπλήρωση 50 χρόνων ζωής, δράσης και προσφοράς στα Ελληνικά και τα Κυπριακά γράμματα, στον τόπο, στην πατρίδα και στο έθνος, του αξιόλογου και μακροβιότερου Κυπριακού πολιτιστικού περιοδικού «*Πνευματική Κύπρος*», εκφράζει εγκάρδια συγχαρητήρια και θαυμασμό συνάμα για την αξιοθαύμαστη πορεία του.

Τιμούμε ταυτόχρονα τη μνήμη του Κύπρου Χρυσάνθη, του ιδρυτή και στυλοβάτη του περιοδικού, ενός από τους πιο δραστήριους και δημιουργικούς πνευματικούς ανθρώπους και καταξιωμένους λογοτέχνες και συγγραφείς της σύγχρονης Κύπρου. Ίδρυσε την «*Πνευματική Κύπρος*» το 1960 με πολλές πνευματικές φιλοδοξίες, την κράτησε στα σιβιράρα του χέρια με πολύ

μόχθο αλλά και περισσή αγάπη, κάτω από δύσκολους καιρούς για τον τόπο, μέχρι την τελευταία του πνοή. Ευγνωμονούμε τον Κύπρο Χρυσάνθη για το πνευματικό του κληροδότημα και για τα όσα μέσα από τις σελίδες της «Πνευματικής Κύπρου» (και όχι μόνο) μας ευεργέτησε με τη στοργική ενθάρρυνση, την καθοδήγηση, την ενίσχυση και τη στήριξη του στα πρώτα φτερουγίσματά μας στη σφαίρα της λογοτεχνίας.

Συγχαρητήρια εκφράζουμε και στην κυρία Λούλλα Κύπρου Χρυσάνθη, που με ικανότητα και αξιοσύνη συνεχίζει την έκδοση του περιοδικού και δίνει προέκταση στο ανεπανάληπτο πνευματικό έργο του αείμνηστου συζύγου της. Της ευχόμαστε ολόψυχα υγεία και δύναμη και στην «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟ» ακόμη καλύτερη συνέχεια.

ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΩΡΓΑΛΛΙΔΗΣ

Πρόεδρος

Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου

ΤΗΣ «ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΛΕΜΕΣΟΥ»

Λίαν αγαπητή μου κυρία Λούλλα Χρυσάνθη,

Η έκδοση, η απρόσκοπτη κυκλοφορία και η μακροβιότητα ενός λογοτεχνικού περιοδικού, όπως η «Πνευματική Κύπρος», ασφαλώς και δεν είναι μια εύκολη υπόθεση. Αρκετά λογοτεχνικά περιοδικά είδαμε στον τόπο μας να κυκλοφορούν τα πρώτα τους τεύχη, πολλά και μεγάλα υποσχόμενα, και ύστερα από την πρώτη κυκλοφορία, με ορισμένα μόνο τεύχη στο ενεργητικό τους, άδοξα ανέστειλαν την κυκλοφορία, κάτι ασφαλώς που ποτέ δεν συνέβη στην «Πνευματική Κύπρο».

Η έκδοση λοιπόν και κυκλοφορία ενός λογοτεχνικού περιοδικού, δεν είναι μια απλή και εύκολη υπόθεση. Η εκδοτική ομάδα ή ο κατεξοχήν εκδότης, η ψυχή του περιοδικού, πρέπει και οφείλει, αν αγαπάει αυτό που ξεκίνησε με μεράκι, να είναι χαλκέντερος. Να έχει ζήλο και τιμιότητα, να αγαπάει, να αξιολογεί και με αντικειμενικότητα να παρουσιάζει στις στήλες του περιοδικού, μαζί με την εκδοτική του ομάδα, τó έργο των παλαιότερων αλλά και των σύγχρονων του ομότεχνων λογοτεχνών. Να τον ενδιαφέρει η λογοτεχνική δημιουργία του τόπου του, σαν πνευματική παρουσία, εικόνα και Πολιτισμός.

Ένας τέτοιος χαλκέντερος και πολύπλευρος άνθρωπος, που όντως τιμά τα Κυπριακά αλλά και τα καθ' όλα Ελληνικά Γράμματα και άοκνα και πολύπλευρα δούλεψε και πρόσφερε, είναι και ο αείμνηστος εκδότης της «Πνευματικής Κύπρου», ο σύζυγός σας γιατρός Κύπρος Χρυσάνθης, Εκδότης ενός μακρόβιου λογοτεχνικού περιοδικού, που φέτος, αισίως, χάρη σε σας και την εκδοτική σας ομάδα, για πενήντα τώρα χρόνια, συνεχίζετε την έκδοσή του.

Όντως πολλά μας έχει προσφέρει η «Πνευματική Κύπρος». Στις σελίδες της, εμείς, οι νεαροί τότε λογοτέχνες, αφού με λαχτάρα τολμούσαμε κι αποστέλλαμε τη συνεργασία μας, με την ένδειξη στο φάκελλο: Κύριον Κύπρον Χρυσάνθη, περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», οδός Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, ομολογώ πως με αδημονία αλλά και κρυφή λαχτάρα, περιμέναμε τη δημοσίευση. Στην ώρα του το περιοδικό έφτανε στη διεύθυνσή μας και τότε παίρναμε τη χαρά. Τα κείμενά μας βλέπαμε πως δέσποζαν στις σελίδες του περιοδικού. «Μας τα δημοσίευσε!» Κι όταν πάλι, τολμούσαμε και εκδίδαμε τα πρώτα μας βιβλία, για την ποιοτική λογοτεχνική τους αξία, από τις στήλες του ίδιου περιοδικού, αναμέναμε, με την ίδια λαχτάρα, την δίκαιη και αντικειμενική του κρίση και την αξιολόγησή τους, από τον ίδιο ή από άλλους πνευματικούς ανθρώπους – συνεργάτες. Έστεκε λοιπόν και στήριζε ο Κύπρος Χρυσάνθη και όλους τους νέους λογοτέχνες στα πρώτα τους δειλά πετάγματα. Για όλα τα πιο πάνω υπήρξε ανυπολόγιστη και μείζων η προσφορά του περιοδικού και τα τεύχη, οι πενήντα τόμοι του, αποτελούν, για σύγχρονους μελετητές της λογοτεχνίας μας, στα σίγουρα, πολύτιμη και αστείρευτη πηγή έρευνας.

Ας είναι αιωνία η μνήμη Κύπρου Χρυσάνθη και ας έχει ακόμα αντοχή, ποτέ να μην κλείσει ο κύκλος, ει δυνατόν, της έκδοσης του πνευματικού του γεννήματος, του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Λογοτέχνης,

πρόεδρος της Εταιρείας Λογοτεχνών Λεμεσού
«Βασίλης Μιχαηλίδης»

ΤΗΣ «ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΚΥΠΡΟΥ»

Τα 50 χρόνια παρουσίας της «Πνευματικής Κύπρου» στην πνευματική-λογοτεχνική ζωή της Κύπρου αποτελούν επιβεβαίωση του καθοριστικού ρόλου και λόγου των ανθρώπων των Γραμμάτων στη διατήρηση, ανάπτυξη και εμπλουτισμό του πολιτισμού μας.

Η έκδοση της «Πνευματικής Κύπρου», τον ίδιο χρόνο με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ήταν η υλοποίηση του οράματος του αείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη, ενός από τους πολυγραφότερους και πιο εμπνευσμένους δημιουργούς του τόπου μας, που έδωσε βήμα και έκφραση σε λογοτέχνες και φιλόλογους να καταθέσουν τις πνευματικές ανησυχίες τους, να μοιραστούν τις ιδέες και τις σκέψεις τους, αλλά και να δώσουν λαμπρά δείγματα υψηλής λογοτεχνικής δημιουργίας.

Η πολύπλευρη, ανεκτίμητη προσφορά του Κύπρου Χρυσάνθη, άγγιξε βαθιά και λάμπρυνε και την κυπριακή δημοσιογραφία, ξεκινώντας σε ηλικία μόλις 17 ετών ως συντάκτης και ανταποκριτής της εφημερίδας «Παρατηρητής», για να δώσει στη συνέχεια πλούσιο έργο στον απαιτητικό τομέα του χρονογραφήματος, παραδίδοντας λαμπρό δείγμα γραφής – φάρος πορείας για τους νεώτερους του είδους.

Η Ένωση Συντακτών, εκτιμώντας βαθύτατα το έργο αυτό, προχώρησε το 1997 στην έκδοση ενός τόμου χρονογραφημάτων του Κύπρου Χρυσάνθη, καθιστώντας αυτό τον ανεκτίμητο θησαυρό κτήμα των νεώτερων δημοσιογράφων, αλλά και όλης της κοινωνίας, και εδραιώνοντας τους ακατάλυτους δεσμούς της με τον ίδιο και την «Πνευματική Κύπρο».

Η αδιάλειπτη 50χρονη έκδοση του μοναδικού αυτού περιοδικού αποτελεί αδιάφυστη μαρτυρία του ζωντανού λόγου και δέσμευσης των πνευματικών ανθρώπων της Κύπρου, σε καιρούς χαλεπούς και τραγικούς, όταν η ίδια η επιβίωσή μας στη γη των προγόνων μας βρισκόταν στη ζυγαριά. Ουδείς μπορεί να ξεχάσει πως ακόμα και τις μέρες της κυπριακής τραγωδίας, ο Κύπρος Χρυσάνθης έστελλε την «Πνευματική Κύπρο» στην Ελλάδα και αλλού μαζί με ενημερωτικά σημειώματα για την τουρκική εισβολή, το ξεριζώμα, την προσφυγιά, τους αγνοούμενους και τα δεινά του κυπριακού λαού.

Αυτό το επίτευγμα να κρατηθεί ψηλά ο λόγος των πνευματικών ανθρώπων σε στιγμές καιριες και σε καιρούς απόγνωσης για το λαό, αλλά και στη συνέχεια σε καιρούς πνευματικής ακαρπίας και αποπροσανατολισμού, δεν μπορεί παρά να προκαλεί τον ανυπόκριτο θαυμασμό για την επιμονή, τη συνέπεια και την αταλάντευτη προσήλωση σε αξίες και ιδανικά.

Περνώντας τα σύνορα αυτής της πρόσκαιρης ζωής, ο Κύπρος Χρυσάνθης δεν άφησε μόνο άσβεστη τη μνήμη του και ένα πλουσιότατο πνευματικό-λογοτεχνικό κληροδότημα. Άφησε και ανθρώπους, τους οποίους ενέπνευσε με το ήθος και την προσφορά του, έτοιμους να συνεχίσουν στα χνάρια του, με πρώτη την αγαπημένη του σύζυγο κ. Λούλλα Χρυσάνθη, που ανέλαβε την έκδοση του περιοδικού μαζί με ομάδα διακεκριμένων λογοτεχνών και φιλόλογων.

Ο μισός αιώνας ζωής της «Πνευματικής Κύπρου» σηματοδοτεί τη στιγμή του δικαιοματικού επαίνου. Αλλά και μιας νέας αφετηρίας. Για τα επόμενα 50 χρόνια. Μέσα από τις ανανεωμένες προκλήσεις των καιρών μας. Με εξίσου ανανεωμένο λόγο και βέβαιη τη σταθερή πορεία.

Εύχομαι ολόψυχα χρόνια πολλά και δημιουργικά!

ΑΝΔΡΟΥΛΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

ΤΗΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΚΥΠΡΟΥ»

Με την ευκαιρία συμπλήρωσης 50 χρόνων ζωής και δημιουργίας του περιοδικού Πνευματική Κύπρος η Πνευματική Αδελφότης Ελληνίδων Κύπρου απευθύνει θερμό χαιρετισμό και εύχεται ολόψυχα κάθε επιτυχία στη συνέχιση του δημιουργικού και αξιόλογου πνευματικού έργου το οποίο επιτελεί.

Περισσότερο από ποτέ, σήμερα που η χώρα μας απειλείται από πολλούς και ποικίλους κινδύνους, η προβολή του πολιτισμού και του πνευματικού πλούτου που τώρα διαθέτουμε, είναι το πιο δυνατό όπλο και το στήριγμα για επικράτηση των αξιών που χαρακτηρίζουν το πολύποθο νησί μας.

ΤΖΙΑΝΤΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
Πρόεδρος

ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Αθήνα, 23 Σεπτεμβρίου 2010

Ερίτιμος Κυρία Διευθύντρια,

Διαβάζω την *Πνευματικήν Κύπρον* από του πρώτου τεύχους της και κάθε φοράν βιώνω όχι μονάχα πνευματικήν αγαλλίασιν, αλλά κ' εθνικής εξάρσεως συναισθήματα, άλλοτε υπερηφάνειας κι άλλοτε συντριβής, κατά τις περιστάσεις, πάντοτε όμως εμπνέομαι από την δημιουργικήν ορμή των συνεργατών της κι από την υψηλήν ποιότητα των έργων τους. Το περιοδικόν αυτό, όρθωμα του αλησμόνητου σεβαστού μου φίλου Κύπρου Χρυσάνθη, του οποίου την δράση τόσον επιτυχώς συνεχίζετε, συνιστά ένα φωτεινό παράδειγμα που θα εζήλευαν πολλές ελλαδικές περιοδικές εκδόσεις. Δεν μου αρκεί να το επαινέσω εγκαρδίως· επιθυμώ και να τονίσω την πληρότητα της εκάστοτε ύλης του που αποβλέπει στην κάλυψιν όλων των τομέων της πνευματικής δραστηριότητος, αλλά και στην ενίσχυση του εθνικού φρονήματος. Είησαν, χάρη σε Σας, της *Πνευματικής Κύπρου* τα έτη πολλά!

Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
Ακαδημαϊκός

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Α. ΡΗΓΑΤΟΥ

Συμπληρώνονται 50 χρόνια από το 1960, όταν ο κύπριος γιατρός και λογοτέχνης Κύπρος Χρυσάνθης εξέδωσε για πρώτη φορά το περιοδικό «Πνευ-

ματική Κύπρος» (Π.Κ.). Με τη σπουδαία προσωπικότητα και το πλουσιώτατο έργο του Χρυσάνθη η «Ομπρέλα» έχει αναλυτικά ασχοληθεί σε ειδικό αφιέρωμά της (τεύχ. 83, Δεκ. 2008). Το τετραμηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό «Π.Κ.» μετά τον θάνατο του ιδρυτή του (1998) συνεχίζεται με την ευθύνη της Λούλλας Κ. Χρυσάνθη, με τη χορηγία των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου και με την ηθική συμπαράσταση μαθητών, συνεργατών και φίλων του Κύπρου Χρυσάνθη. Στα 425 ως τώρα τεύχη και τις χιλιάδες σελίδες της «Π.Κ.» έχει αποτυπωθεί η καρποφορία εκατοντάδων πνευματικών ανθρώπων της Κύπρου και της Ελλάδας τον τελευταίο μισόν αιώνα. Δεκάδες νέοι δημιουργοί βρήκαν βήμα για το ξεκίνημά τους στα γράμματα. Η Οδύσσεια του Κυπριακού Ελληνισμού έχει καταγραφεί στις σελίδες της όχι με τον τρόπο των ιστορικών ή με την ψυχρή γλώσσα της πολιτικής, αλλά με τη θερμή και πάσχουσα λογοτεχνική μαρτυρία. Η βιβλιοπαραγωγή του τόπου αλλά και γενικότερα της ελληνικής γλώσσας έχει επισημανθεί στις ειδικές σελίδες του περιοδικού με τη σήμανση «Πνεύμα και Ζωή», όπου και έχουν σχολιασθεί πολλά κυπριακά και ελλαδικά πολιτιστικά – πνευματικά ζητήματα.

Ήδη η «Π.Κ.» έχει την ομόθυμη αναγνώριση των Κυπρίων συγγραφέων και πολλών ομοτέχνων τους στην Ελλάδα, καθώς και των πνευματικών ανθρώπων της Κυπριακής Διασποράς και ξένων ελληνοιστών. Η Ακαδημία Αθηνών, αναγνωρίζοντας και αυτή το κύρος του περιοδικού, τής έχει απονεμίει τιμητική διάκριση.

Στην υπεύθυνη της έκδοσης ευχόμαστε να βρίσκει τη δύναμη να συνεχίζει, καθώς κατανοούμε από πόσες «συμπληγάδες» περνά ένα περιοδικό ώσπου να φθάσει στα χέρια μας. Και μακροημέρευση – τόσο στην κυρία Λ. Κ. Χρυσάνθη όσο και στην ίδια την «Πνευματική Κύπρο».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Α. ΡΗΓΑΤΟΣ

Συγγραφέας, Επ. Καθηγητής Ιατρικής
Επίτιμος Διδάκτωρ Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε.
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. Π.Β. ΠΑΣΧΟΥ

Άγαπητή Κυρία Χρυσάνθη,

Μαζί με τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήριά μου, για τὴ συμπλήρωση 50 χρόνων ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς προσφιλοῦς μας «Πνευματικῆς Κύπρου», θέλω νὰ πῶ ἐκ βαθέων: «κρίμα ποὺ δὲν ζῆ ὁ εὐλογημένος ἐκεῖνος χρυσὸς ἄνθρωπος, ὁ Κύπρος, ποὺ γέμισε τὶς σελίδες τῆς καὶ μετὰ τὴ δική του ποίηση, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλῆθος ἐκλεκτῶν λογοτεχνημάτων Κυπρίων καὶ Ἑλλαδιτῶν συγγραφέων.

Στοὺς δύσκολους καιροὺς μας ἦταν καὶ εἶναι ἄθλος πραγματικὸς ἢ τόσο μακρόχρονη καὶ συνεχῆς ἔκδοση ἑνὸς πνευματικοῦ περιοδικοῦ μὲ ἀξιώσεις, ὅπως εἶναι ἡ Π.Κ. Πιστεῶ, πὼς ἡ παρουσία τῆς Π.Κ. βοήθησε καὶ βοηθάει τὴν πορεία τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιατί, παρακολουθεῖ καὶ τὴν πνευματικὴ κίνηση τῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα ποὺ συμβαίνουν στὸ Ἑλληνικὸ Γένος. Ἐγὼ θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνη μου στὸν ἀείμνηστο Κύπρου Χρυσάνθη καὶ γιὰ τὸ ὠραῖο ἐπίγραμμα ποὺ μοῦ ἀφιέρωσε καὶ ποὺ δημοσιεύτηκε μὲ τὸ τίμιον ὄνομά του στὴν πνευματικὴ ἐπιθεώρηση τῆς Κοζάνης «Ἡ Παρέμβαση».

Εὐχομαι μακροήμερευση στὸ προσωπικὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ ἐπιτελείου καὶ ἀπρόσκοπτη τὴ συνέχεια τῆς ἐκδόσεως τῆς Π.Κ., ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.

Μὲ τιμὴ καὶ ἀγάπη

Π.Β.ΠΑΣΧΟΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ κ. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ

Το περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος», που κλείνει αἰσιῶς πενήντα χρόνια πνευματικῆς προσφοράς καὶ ἐκδόσεως, εἶναι τὸ ἀγλαόκαρπο δημιούργημα ἐνὸς σπουδαίου λογοτέχνη, κριτικοῦ, δοκιμογράφου καὶ μελετητῆ τῆς ἱατρικῆς λαϊκῆς παράδοσης τῆς μεγαλονήσου, τοῦ ἱατροῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Ἐχοντας ξεκινήσει τὴν ἐκδοτικὴ πορεία του τὸ 1960, καὶ τιμηθεὶ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ περιοδικὸ εἶναι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιών, τὸ ἀντίστοιχο τῆς «Νέας Ἐστίας» γιὰ τὸν πνευματικὸ κόσμον τῆς Κύπρου.

Στις σελίδες του ἔχουν δημοσιευθεῖ ποιήματα καὶ πεζά, δοκίμια καὶ μικρὲς μελέτες, κριτικὲς καὶ βιβλιοπαραρσιάσεις, που ἀποτελοῦν ψηφίδες ἐνὸς πολύχρωμου καὶ ἀστραφτεροῦ μωσαϊκοῦ. Τὰ περιεχόμενα τῶν τευχῶν ἀντανακλοῦν βεβαίως τὴ λαμπρὴ προσωπικότητα καὶ τὸν ἔξοχο δημιουργικὸ νου τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, τὸ ἔργο του ὁποῖο, λογοτεχνικὸ, ἐρευνητικὸ καὶ ἐκδοτικὸ, ἀποτελεῖ θεμέλιο γιὰ τὶς κυπριακὲς σπουδὲς καὶ τὰ κυπριακὰ γράμματα.

Ἰσοζυγίζεται στις σελίδες τοῦ περιοδικοῦ ἡ παράδοση με τὴ νεωτερικότητα. Με τὸν τρόπο αὐτὸ δίνεται ἓνα ὑπόδειγμα γιὰ ἀνάλογες προσπάθειες που γίνονται ἢ θα γίνουν, ὄχι μόνον στὸν κυπριακὸ χώρο, ἀλλὰ ευρύτερα στα νεοελληνικά γράμματά μας. Σε ἐποχὲς ἀκριτα εἰκονοκλαστικῆς, ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» παρέχει τὴ μέση οδὸ, τὸ χρυσὸ παράδειγμα τῆς ἀνανέωσης που συνδυάζεται συστηματικὰ με τὸν σεβασμὸ στὴν παράδοση, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πνευματικὸ μόχθο τῶν ἀνθρώπων, μικρὸ ἢ μεγάλο.

Μας δείχνει η «Πνευματική Κύπρος» ότι δεν είναι μόνο οι μείζονες λογοτέχνες που έχουν αξία, αλλά ότι και των ελασσόνων το έργο διαμορφώνει μια εποχή ή μια λογοτεχνική σχολή. Με συνέπεια και ήθος θησαυρίζονται στις σελίδες της τα προϊόντα του πνευματικού μόχθου των δημιουργών, ώστε να σχηματιστεί μια εξαιρετική ανθολογία κειμένων και τάσεων, έργων και τεχνοτροπιών. Η αποθησαύριση αυτή αποτελεί κάτοπτρο για τα κυπριακά –και ευρύτερα για τα νεοελληνικά μας– γράμματα, στο κρίσιμο β' μισό του 20ού αλλά και στις αρχές του 21ου αιώνα. Και το ταξίδι, βεβαίως, συνεχίζεται.

Ευχής έργον θα ήταν να συνεχιστεί για πολλά ακόμη χρόνια η πολύτιμη αυτή έκδοση. Το περιοδικό έχει διαμορφώσει μια δική του φυσιογνωμία, θα έλεγα μια δική του εκδοτική και λογοτεχνική σχολή, που είναι απαραίτητη για την πρόοδο των νεοελληνικών γραμμάτων. Απαραίτητη γιατί μας δίνει το άρωμα της πρώτης ρίζας, γιατί ανάγεται «επί τας πηγάς των υδάτων», σε καιρούς που περισσεύει η δοκησισοφία, και γιατί μας διδάσκει την σεμνότητα, σε εποχή έπαρσης. Η «Πνευματική Κύπρος», είναι συνυφασμένη με την ιστορία των γραμμάτων μας και κάνει σίγουρα τη φιλολογία μας πλουσιότερη και τη λογοτεχνία μας πιο στιβαρή. Γι' αυτό και τα νεοελληνικά μας γράμματα την ευγνωμονούν και την χρειάζονται.

Μ.Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΗ κ. MICHELE IANNELLI

«Απερίγραπτο αυτό που με δίνει με την Πνευματική Κύπρο»

Η συμπλήρωση 50 χρόνων από την έκδοση της Πνευματικής Κύπρου φέρνει στη μνήμη μου 37 από τα χρόνια της ζωής μου και κάνει να προβάλλουν από την καρδιά μου απερίγραπτες συγκινήσεις. Για ό,τι με δίνει με τον Κύπρο Χρυσάνθη, τον αλησμόνητο ένδοξο παιδίατρο, ποιητή και πατριάρχη των κυπρίων λογοτεχνών, που την ίδρυσε τον Οκτώβρη του 1960 με άλλους κυπρίους διανοούμενους και αργότερα παρέμεινε εκδότης και υπεύθυνος μαζί μέχρι τον θάνατό του. Όταν η γενναία καρδιά του έπαψε να κτυπά, η Κύπρος έχασε τον βάρδο της, εγώ έναν ειλικρινή και μεγαλόψυχο φίλο και χιλιάδες θαυμαστές – στην Κύπρο, στο Πανελλήνιο και στο εξωτερικό – τον αγαπημένο τους συγγραφέα.

Από τότε υπεύθυνη εκδότρια του έγκριτου και πανελλήνιου καθιερωμένου Περιοδικού είναι η κυρία Λούλλα, η Τριανταφυλλένη, η μικρή Αφροδίτη που μια μαγική μακρινή μέρα στην Αμμόχωστο χαμογέλασε στον νέο ποι-

ητή. Έτσι η Πνευματική Κύπρος, χάρη και σε μια εκλεκτή επιτροπή φιλόλογων και λογοτεχνών, συνεχίζει επαξίως τον ξεχωριστό πνευματικό προορισμό της. Είναι ο καταλληλότερος τρόπος για να μνημονεύεται από τεύχος σε τεύχος ο ελληνοκεντρικός ποιητής, που η μοναδική λογοτεχνική γραφή του με την ευρεία ποιητική φλέβα υπήρξε για τόσα χρόνια η από κάθε πλευρά πιο έντονη και ισχυρή φωνή της Κύπρου.

Η επαφή μου με το Περιοδικό έγινε το 1973 περίπου, στο μέσο μιας τυχαίας πολιτιστικής στροφής μου, η οποία έχει κάτι το μυθιστορηματικό. Ακριβώς εννιά χρόνια μετά το πρώτο μου ταξίδι στο εξωτερικό, που μέσα σε έναν κρυσταλλένιο Σεπτέμβρη προσανατόλισε τα πολιτιστικά μου ενδιαφέροντα και στη νεοελληνική γλώσσα (βλ. το πώς και το πότε στην Πνευματική Κύπρο, τεύχος 407, 2004, σσ. 92-102). Καλύτερη ευκαιρία δεν μπορούσε να μου συμβεί, γιατί άρχισα να συνεργάζομαι στο Περιοδικό, με τη βιβλιοκρισία Από το Ημερολόγιο ενός γιατρού του Χρυσάνθη, στο τεύχος 161 (Φλεβάρης 1974). Έτος που μνημονεύω με θλίψη και οργή μαζί, γιατί με μεταφέρει νοερά σ' ένα ωραίο νησί, τη Ζάκυνθο, όπου μια μαύρη μέρα έμαθα αναπάντεχα την τρομερή είδηση της τουρκικής εισβολής, που όχι τυχαία ονομάστηκε Αττίλας, ισχυρή απόδειξη του πόσο επικίνδυνο είναι για την Ευρώπη να δεχθεί την Τουρκία στην Ένωσή της. Από κείνη την οδυνηρή στιγμή αισθάνομαι κι εγώ Έλληνας από την Κύπρο.

Εν συνεχεία, χάρη στη μεγάλη γαλαντομία του Χρυσάνθη, η Πνευματική Κύπρος φιλοξένησε και διηγήματά μου, που συνέγραψα στα νεοελληνικά για να βελτιώσω τα ελληνικά μου, καθώς και μεταφράσεις μου από πολλά έργα του. Αυτά μου έδωσαν το μέτρο της πνευματικής αξίας του και της δημιουργικής δύναμής του, που ξεχωρίζει για τον λεπτό λυρισμό και την αναζήτηση νέων τεχνικών. Και επειδή οι περισσότερες μεταφράσεις μου ήταν δίγλωσσες εκδόσεις, κυκλοφόρησαν και στα ιταλικά πανεπιστήμια, όπου οι διδασκόμενοι σπουδάζουν και τη νεοελληνική. Κι εγώ ο ίδιος μπόρεσα να γνωρίσω και να θαυμάσω τη μοναδική ποιότητα των αισθημάτων ενός Ανθρώπου που έζησε τη ζωή του, όπως ο ίδιος μια φορά έγραψε με αληθινό καμάρι, ορθόδοξα και ελληνικά.

Γνωρισθήκαμε προσωπικά αργότερα, το φθινόπωρο του 1990, όταν χάρη σ' αυτόν ο Ε.Π.Ο.Κ. εξέδωσε τη συλλογή διηγημάτων μου με τον τίτλο Η πικρή ιστορία ενός εγκλωβισμένου και άλλα διηγήματα, με χορηγία του υπουργείου Παιδείας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Του χρωστώ λοιπόν μεγάλη ευγνωμοσύνη και τον νοσταλγώ πάρα πολύ, προπαντός γιατί τη δεύτερη φορά που πήγα στην Κύπρο είχε διαβεί πια εκείνη τη λεπτή γραμμή σιαιάς που μας χωρίζει από το μεγάλο μυστήριο του θανάτου.

ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ-ΕΚΔΟΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΝΕΑ ΑΡΙΑΔΝΗ»

Αθήνα 14/10/2010

Αγαπητή κυρία Χρυσάνθη,

Με την ευκαιρία της επετείου των πενήντα χρόνων της «Πνευματικής Κύπρου» αισθάνομαι την ανάγκη να σας εκφράσω τα συγχαρητήρια μου, αλλά και τον θαυμασμό μου για τη δική σας αφοσίωση στη συνέχιση του σπουδαίου έργου του συζύγου σας Κύπρου Χρυσάνθη, που τόσο επάξια έχετε αναλάβει, τιμώντας τη μνήμη του.

Η «Πνευματική Κύπρος» είναι ένας θησαυρός. Οι σελίδες της φιλοξενούν εξαιρετικά κείμενα, μελέτες σπάνιες, άρθρα που καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα γνώσεων και πληροφοριών, αλλά και τη σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή της Κύπρου, της Ελλάδας και της Ομογένειας – και με τοποθετήσεις της κριτικής. Δίνετε βήμα και φωνή στους νέους. Βλέπει κανείς ότι από τις σελίδες του περιοδικού έχουν παρελάσει οι περισσότεροι από τους σημερινούς καταξιωμένους ποιητές και πεζογράφους. Συχνά δημοσιεύονται στην «Π.Κ.» κείμενα που αναφέρονται σε παλαιότερους χρόνους, μέχρι τα βάθη της Ιστορίας και της Μυθολογίας, ενώ παρακολουθείτε και μας μεταφέρετε και την ξένη λογοτεχνία. Δίνετε σημασία και βαρύτητα στην ποιότητα. Τα κείμενα των διακεκριμένων συνεργατών της «Πνευματικής Κύπρου» αποπνέουν ευαισθησία, καλλιέργεια, μόρφωση και ανθρωπισμό. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα περιοδικό του Πολιτισμού, με όλη τη σημασία της λέξης. Ένα περιοδικό μνήμης που δεν μας αφήνει να λησμονήσουμε την ελληνική παιδεία και παράδοση μέσα στα χρόνια αυτά της σύγχυσης και των ανατροπών, που θεοποιούν την καινοτομία, και προβάλλουν μόνο τους νεωτερισμούς, άκριτα, όποιος και αν είναι. Είναι ένα μεγάλο και πλατύ. «Δεν ξεχνώ» στη δική μου σκέψη και κάπως έτσι βλέπω την «Πνευματική Κύπρο». Κάθε τεύχος της είναι και μία ακόμα λαμπάδα, που ανάβει στη μνήμη του Κύπρου Χρυσάνθη, του σπουδαίου αυτού γιατρού, εκπαιδευτικού και ποιητή, του Έλληνα Αναγεννησιακού και του Κύπριου πατριώτη, που τίμησε τον όρκο και τη φιλοσοφία του Ιπποκράτη. Ο Κύπρος Χρυσάνθης είναι μία προσωπικότητα που μας τιμά όλους και θα παραμείνει αείμνηστος.

Σας εύχομαι υγεία και κάθε καλό στη ζωή σας.

Να είσαστε πάντα καλά εσείς, οι προσφιλείς σας και η αγαπητή μας «Πνευματική Κύπρος».

Με εκτίμηση και αγάπη

ΚΑΙΤΗ ΛΕΙΒΑΔΑ
Εκδότρια της «Νέας Αριάδνης»

ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. ΚΩΣΤΑ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ἄνθιση τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἑνὸς τόπου συμβάλλει ἀποτελεσματικὰ στὴν ἀμοιβαία κατανόηση τῶν ἀνθρώπων – καὶ τῶν λαῶν – καθὼς καὶ στὴν εἰρηνικὴ συμβίωσή τους. Ἴδιαίτερα σὲ αὐτοὺς τοὺς χαλεποὺς καιροὺς ποὺ τὸ ἦθος τῶν κοινωνιῶν πλήττεται ἄγρια ἀπὸ διεθνιστικὴ ἀλλοτρίωση, ἀσυδοσία γιὰ ὑλικὲς ἀπολαβές, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν εὐτέλεια πολιτικῶν ὑπευθύνων ποὺ ἀποστατοῦν ἀπὸ τὶς ἱερὲς ἀξίες τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἄνθιση πνευματικῆς ζωῆς γίνεται ἀνάγκη ἐθνικῆς ὑπαρξῆς.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἀνταποκρίνεται ἀκατάβλητα ἐδῶ καὶ πενήντα (!) χρόνια τὸ εὐγενὲς περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος», ποὺ θεμελίωσε ὁ μακαριστὸς πρωτοπόρος, τιμημένος Ἑλληνόφρων ποιητὴς Κύπρος Χρυσάνθης. Ἡ ὠραία ψυχὴ του θ' ἀγαλλιᾷ ἐὰν ἐκεῖ εἰς τόπον χλοερὸν ὅπου ἀναπαύεται, φθάνει μῆνυμα ὅτι ἡ ἄξια συμβία του, ἡ σεβαστὴ κυρία Λούλλα, συνεχίζει μὲ τὴν ἴδια πίστη – καὶ μὲ διαλεχτοὺς συνεργάτες ὅπως ἐκεῖνος – τὴν ἀποστολὴ αὐτῆς τῆς πολύτιμης ἔκδοσης.

Τῆς ἀξίζουν ἔπαινοι. Πολλὰ «εὖγε» καὶ στοὺς συμπαραστάτες της. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς παρέχει χρόνους προκοπῆς γιὰ νὰ εὐοδώσουν ἀμέτρητο καιρὸ σ' αὐτὴ τὴν ὠραία συμβολὴ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ κ. ΝΙΚΗΣ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ

Κολωνία, 05.10.2010

Αγαπητὴ κυρία Χρυσάνθη,

ευχαρίστως ἀνταποκρίνομαι στὴν πρόσκλησή σας νὰ γράψω λίγα λόγια γιὰ τὴν «Πνευματικὴ Κύπρος» με τὴν ευκαιρίαν τῆς συμπλήρωσης τῶν 50 χρόνων ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοσή της. Τὴν παρακολουθῶ πάνω ἀπὸ 5 χρόνια με τὴν ευγενὴ χορηγία σας καὶ πάντοτε βρίσκω στὶς σελίδες της, ἐκτὸς ἀπὸ πρωτότυπη λογοτεχνία, πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν Κύπρον καὶ τοὺς «ἀνθρώπους» της – κατὰ Διαμαντὴ, ὄχι μόνον γιὰ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ νησιού, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν καθημερινὴ ζωὴ με πλούσιο λαογραφικὸ ὑλικό, ἀλλὰ καὶ βαθιὰ συναίσθηση τῆς ἀξίας του. Οἱ βιβλιοκρισίες ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἀνακοίνωση νέων βιβλίων εἶναι γιὰ μας στο ἐξωτερικὸ μια πλούσια πηγὴ ἐνημέρωσης. Πολύχρονη καὶ δυναμικὴ!

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ

ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. ΒΑΣΙΛΗ ΧΑΡΩΝΙΤΗ

«Πνευματική Κύπρος: 50 χρόνια ελληνοκυπριακό φως»

Την Κύπρο την πρωτογνώρισα από τους ηρωϊσμούς των παιδιών της. Είχα πρωτοστατήσει, την εποχή του αγώνα για την εκδίωξη των Άγγλων από το νησί (νέος τότε), σε πορείες, διαδηλώσεις, ομιλίες και ψηφίσματα. Είχα συγκλονιστεί από την αγωνιστικότητα, το πάθος και την εθελοθυσία εκείνων των παλικαριών όπως είχε συγκλονιστεί και ολόκληρος ο Ελληνισμός. Είχαμε στο σπίτι μας κι ένα γερμανικό τουφέκι, πολύτιμο κειμήλιο από τη Μάχη της Κρήτης και ζήτησα από τον μακαρίτη πατέρα μου (που είχε πολεμήσει και το είχε φέρει) να το δώσει για τη Λευτεριά της Κύπρου κι εκείνος με την καρδιά του το χάρισε σε μια ομάδα Κυπρίων που είχε έρθει γι' αυτό τον σκοπό, λέγοντάς τους να το τιμήσουν όπως το είχε τιμήσει κι εκείνος.

Κάποια στιγμή, δεν θυμούμαι πότε και πως, ήρθε στα χέρια μου η «Πνευματική Κύπρος» και γνώρισα το άλλο πρόσωπο του αγαπημένου νησιού.

Τα κείμενα του περιοδικού πλημμυρισμένα από το αιώνιο ελληνικό φως με είχαν συνεπάρει κι από μακριά θαύμαζα τον άγνωστο σ' εμένα τότε υπεύθυνο εκδότη, την ψυχή του περιοδικού, τον Κύπρο Χρυσάνθη.

Αυτές τις πολύτιμες εμπειρίες ήρθε να συμπληρώσει το προσκύνημά μου στους τόπους των αγώνων και των θυσιών του Νησιού, στα βουνά και τα λαγκάδια του, στα χωριά και τις πολιτείες, τη Λευκωσία και τη Λάρνακα, τα «Φυλακισμένα Μνήματα»...

Τότε βρέθηκα, ευγενικά προσκαλεσμένος, στο φιλόξενο σπίτι του Κύπρου Χρυσάνθη και γνωρίστηκα με τον γενναίο πνευματικό άνθρωπο, τον ακέραιο Έλληνα, το φωτισμένο-θαλερό γέννημα της Κύπρου, τον γιατρό αγωνιστή, τον διακεκριμένο λογοτέχνη.

Δημιουργήθηκε μια πνευματική σχέση ανάμεσά μας που αισθάνομαι ότι διατηρείται ακόμη και σήμερα μέσα από τις σελίδες του Περιοδικού μας. Λέω «μας» όχι μόνο επειδή έχει δημοσιεύσει κείμενά μου, έχει γράψει για μένα κι έχει σχολιάσει το έργο μου, αλλά κυρίως επειδή ο υπεύθυνος Λόγος του, πρώτον, ασταμάτητα δροσίζει τις σελίδες του και δεύτερον κάτω από την εμπνευσμένη καθοδήγηση της κ. Λούλλας Χρυσάνθη εξακολουθεί να πορεύεται τον ίδιο δρόμο που είχε ανοίξει ο μακαριστός Κύπρος με τους άξιους συνεργάτες του. Ο Χρυσός Ανθός (Χρυσάνθης) από τη Χώρα των Μακάρων όπου βρίσκεται στέλνει ασταμάτητα το άυλο άρωμά του...

Η «Πνευματική Κύπρος» δεν έκανε και δεν κάνει εκπτώσεις και συμβιβασμούς. Εξακολουθεί, με την ίδια αξιοζήλευτη υπευθυνότητα, εδώ και μισό αιώνα, να υπηρετεί το Πνεύμα και τον Ελληνισμό ευρύτερα. Αυτά τα στοιχεία την

καταξίωσαν, την έκαναν αποδεκτή από τον πνευματικό κόσμο της Κύπρου και της Ελλάδος και της έδωσαν τη μακροβιότητα των 50 χρόνων. Της εύχομαι να πορεύεται ασυμβίβαστη, φωτεινή, γνήσια «Πνευματική Κύπρος» και στα επόμενα Πενήντητα...

ΒΑΣΙΛΗΣ Γ. ΧΑΡΩΝΙΤΗΣ
Χανιά Κρήτης

ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΚΡΑΝΗ

Τα πενήντάχρονα της «Πνευματικής Κύπρου»

Τα 50 χρόνια ζωής ενός λογοτεχνικού περιοδικού είναι κάτι που θα το ζηλεύανε πολλοί Διευθυντές περιοδικών του είδους, όχι μόνο στην Ελλάδα, στην Κύπρο, αλλά και στον κόσμο όλο. Αυτή η συνέχεια, η διαρκής παρουσία, που δίνει το πνευματικό παρών της «Η Πνευματική Κύπρος» (1960-2010) στην Κυπριακή ή και Νεοελληνική Λογοτεχνία, είναι ένα αξιοθαύμαστο κατόρθωμα. Μπορεί να προϋπήρξαν τα «Κυπριακά Γράμματα», ίσως και άλλα περιοδικά ίδιας ή παρεμφερούς μορφής, αλλά η «Πνευματική Κύπρος» έθεσε τη δική της σφραγίδα στην πνευματική ιστορία της Κύπρου, με την κατά καιρούς παρουσίαση όλων των έγκριτων και έγκυρων λογοτεχνών και φιλολόγων της Κύπρου, αλλά και της Ελλάδας γενικότερα, σ' ένα λογικό και ισορροπημένο ποσοστό συμμετοχής στις σελίδες του περιοδικού. Με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το καλαισθητό διακοσμητικό του στο εξώφυλλο, ως ένα «σήμα κατετεθέν» υψηλού πνευματικού προβληματισμού και λογοτεχνικής ποιότητας, ξεχωρίζει και δίνει το ιδιαίτερο στίγμα της «φυσιογνωμίας» του.

Γιατί τα «ζωντανά» περιοδικά έχουνε, ως ζώντες πλέον οργανισμοί, τη δική τους αυθυπαρξία, τη δική τους αναπνοή, το δικό τους πνευματικό στίγμα. Και αυτά ανήκανε και ανήκουνε στον ιδρυτή του, άξιο λογοτέχνη, τον Κύπρο Χρυσάνθη, που μπορεί να έχει επέλθει ο φυσικός του θάνατος, αλλά το πνεύμα του πλανιέται και σκέπει το περιοδικό και σήμερα, μέσω της άξιας συντρόφου και συνεχίστριας του έργου του, της Λούλλας Κύπρου Χρυσάνθη, που μαζί με την Επιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών, συνεχίζουσε μέσα σε καιρούς χαλεπούς, το έργο του ιδρυτή, που για μένα δεν πέθανε και ζει μέσα από τις σελίδες της «Πνευματικής Κύπρου».

Χαρακτηριστική, πολυσχιδής, πολυμερής και εξέχουσα προσωπικότητα των Κυπριακών Γραμμάτων, ο Κύπρος Χρυσάνθης, από τον καιρό που πρωτοπαρουσιάστηκε με ποιήματά του στα «Κυπριακά Γράμματα» (1935), δεν έπαψε έκτοτε και μέχρι τον θάνατό του – εργατικώτατος ων – να γεμίζει τις σελίδες περιοδικών, εφημερίδων, μέχρι την έκδοση του δικού του περιοδικού, που τον έκανε ν' αφοσιωθεί περισσότερο σ' αυτό, χωρίς όμως να παραμελήσει και τις συνεργασίες του σε άλλα έντυπα και περιοδικά.

Περισσότερο να αναφέρουμε τα πάμπολλα βιβλία του, ποιητικού, πεζογραφικού, ιστορικού, κριτικού, επιστημονικού-ιατρικού περιεχομένου (λόγω επαγγέλματος), που είδανε το φως της δημοσιότητας στη διάρκεια του βίου του. Αυτό όμως που θα καμάρωνε και πιστεύω ότι θα το καμαρώνει ακόμα και τώρα, είναι η «Πνευματική Κύπρος», το περιοδικό του, που ανάστησε με αγώνες, κόπους, θυσίες, ξενύχτια, μόχθο σκληρό, για να υπάρξει και να ορθοποδήσει. Ποιητής ο ίδιος και οραματιστής, λεπτός άνθρωπος γνήσιων λυρικών τόνων, ζει, βιώνει την ποίηση με θαυμάσιους στίχους «όταν φορεί τη σκούφια της με μάτσο αστέρια η νύχτα», από πολύ νωρίς ποιητικά, ενορατικά, με μια γλυκύτητα και ολύμπια ηρεμία, υπαγορεύει υποβλητικά, σιγαλόφωνα, το τέλος του όταν θα έρθει, πάντα με την ποίηση στο πλευρό του:

*«Κι όταν θα 'ρθει το μήνυμα των ουρανών
με στίχους θ' αποχαιρετίσω την ευτυχία της γης».*

Επειδή όμως η ζωή, το περιοδικό, που του εύχομαι να συνεχίσει και πιστεύω ότι θα συνεχίσει την πορεία του, δεν είναι μόνο λύπη, δυσκολίες και θάνατος, αλλά χαρά, ελπίδα και πνευματική κορύφωση, οραματίζομαι ήδη, επιτρέψτε το μου, να γιορτάσουμε τα 75 και μετά τα 100 χρόνια της έκδοσής του. Ένα γλυκό όνειρο κάτω από τη σκέπη του Κύπρου Χρυσάνθη και των άλλων κορυφαίων ποιητών της Κύπρου, μέσα στο άρωμα των πορτοκαλλιών της Κερύνειας και στην ακουστική του αρχαίου θεάτρου της Σαλαμίνας!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ

ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ κ. ΤΟΥΛΑΣ ΜΠΟΥΤΟΥ

«Πνευματική Κύπρος, 50 χρόνια πνευματικής παρουσίας»

Θυμάμαι - θα πήγαινα στην Κύπρο να παρακολουθήσω ένα αναισθησιολογικό συνέδριο.

Έτσι ήταν μια θαυμάσια ευκαιρία να γνωρίσω από κοντά ένα γιατρό - λογοτέχνη, που πάντα παρακολουθούσα από κοντά το λογοτεχνικό του έργο, μέσα κυρίως από την έκδοση του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος».

Ένα λογοτεχνικό περιοδικό ξεχωριστό σε προέλευση και ύλη, που το περιμέναμε να φθάσει κάθε φορά στην Ελλάδα, πάντα μία ανοιχτή αγκαλιά με την πνευματική του σοδιά, για να δεχτεί και τη δική μας πνευματική συγκομιδή.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης, πολύτιμος κι αγαπημένος γιατρός των συμπατριωτών του.

Ο ακάματος λογοτέχνης - κυρίως ποιητής, με την πένα βουτηγμένη σε

ακριβό ποιητικό απόσταγμα, ήταν και ένας εγκάρδιος φίλος για όποιον τον πλησίαζε.

Γευθήκαμε τη φιλοξενία του, με την γλυκεία παρουσία και της συζύγου του της κ. Λούλλας, που μας δέχθηκαν στο σπίτι τους.

Η γνωριμία δικαίωσε απόλυτα την εικόνα που είχα πλάσει στη φαντασία μου διαβάζοντας τα έξοχα ποιήματά του, πάντα από μια ανεξάντλητη εμπνευση γεννημένα, άξια να επιζούν για πάντα στον ποιητικό μας ορίζοντα.

Πενήντα χρόνια προσφοράς. Και τώρα ακόμη, μετά τη σωματική απουσία του ποιητή, η σύντροφος και συνεργάτης του κ. Λούλλα Χρυσάνθη συνεχίζει με επιτυχία, συνέπεια, πίστη στο έργο της αυτή την έκδοση. Ένα πολύ δίκαια βραβευμένο περιοδικό, μια τόσο σημαντική «φωνή» από το αγαπημένο, αδικημένο νησί μας, να μας φέρνει κοντά στους Κύπριους αδελφούς μας.

Σ' αυτούς που αγαπούν και θεωρούν τη λογοτεχνία σαν το κυριότερο μέσον γόνιμης επαφής και ειρηνικής συνύπαρξης των ανθρώπων.

Έτσι μπορούμε να χαιρόμαστε την ποιητική υπενθύμιση του Κύπρου Χρυσάνθη σαν ένα διαχρονικό μήνυμα αγάπης κι ελπίδας, δοσμένο μέσα από κάποιο δικό του ποίημα ή κείμενο που η άγρυπνη μνήμη της συντρόφου του μας το χαρίζει δημοσιευμένο.

Εύχομαι η «Πνευματική Κύπρος» να είναι πάντα ένας κρίκος ένωσης, συνύπαρξης, ελπίδας με τη μάνα Ελλάδα μας.

ΤΟΥΛΑ ΜΠΟΥΤΟΥ

Μέλος Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών

Μέλος Φιλολογικής Στέγης Πειραιά

Μέλος της Εταιρείας Ιατρών Λογοτεχνών

και μέλος της εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων

ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ κ. Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ

Μισός αιώνας ύπαρξης και συνεχούς παρουσίας είναι από μόνος του μια εντυπωσιακή χρονική διάρκεια, πόσο μάλλον όταν αυτή είναι γεμάτη πνευματική δράση και ενεργοποιεί το λογοτεχνικό δυναμικό της Κύπρου.

Η «Πνευματική Κύπρος» προσφέροντας τις σελίδες της στους πνευματικούς δημιουργούς Κύπρου και Ελλάδας δίνει το βήμα επικοινωνίας σε ένα πλατύ αναγνωστικό κοινό, πράγμα που επιδιώκει κάθε συγγραφέας.

Εδώ πρέπει να σημειώσω όμως, ότι δεχόμενη, μέσα στο πνεύμα ελευθερίας που τη διακρίνει, κείμενα σε κάθε μορφή γραφής, ενίοτε σε καθαρεύουσα και συχνότατα στου γλωσσικού παλαιοημερολογιτισμού το πολυτονικό σύστημα, απομακρύνεται από τον ποταμό της σύγχρονης γραφής της Ελληνι-

κής γλώσσας και ως γνωστόν άνω ποταμών ματαιοπονει να πορευθεί οποι-
οσδήποτε.

Η μικρή αυτή παρατήρηση κατά κανένα τρόπο δεν μειώνει την τεράστια
συμβολή του Περιοδικού στην πνευματική ζωή του τόπου και τον δικαιολο-
γημένο εορτασμό του ιωβηλαίου του, για τον οποίο ειλικρινά συγχαίρουμε.

Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ
Μυτιλήνη

ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΟΥ κ. ΣΤΑΜΑΤΗ ΑΠ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

Σεβαστή κ. Λούλλα

Θεωρώ άπόκτημα της βιβλιοθήκης μου τούς τόμους της «Πνευματικῆς
Κύπρου», άπό τὸ 1962 μέχρι σήμερα, χωρίς να μου 'χει χαθεί τεῦχος.

Μακαράίζω τὸν Κύπρο Χρυσάνθη για τὴν μοναδική, τὴν άνεκτίμητη
προσωπική ποσφορά του στὴν Νεώτερη Κυπριακή Λογοτεχνία, καθὼς και
τὴν προβολή της μέσ' άπό τὶς σελίδες τῆς άνεπανάληπτης περιοδικῆς του
έκδοσης: «Πνευματικὴ Κύπρος». Άνέδειξε, προέβλεπε και καταξίωσε Ποιητές,
Πεζογράφους και Δοκιμιογράφους σημαντικούς!

Τιμῶ και σέβομαι τὴν κ. Λούλλα, πὸ δὲν τὴν γονάτισε ὁ πόνος τῆς άπου-
σίας, σωματικά, τοῦ Κύπρου μας, αλλά βρῆκε μαζί με τὸν Παναγιώτη της και
άξιους και πιστοὺς συνεργάτες, τὸ κουράγιο και τὴν άντοχή, να συνεχίζει τὸ
έργο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη της, να μᾶς τὸ υπενθυμίζει μόνιμα και σωστά, να
έχει βρεῖ τὴν ὁδὸ πὸ ὁ ἴδιος ὁ Κύπρος πολὺ θά ποθοῦσε ν' ακολουθεῖ ἡ «Πνευ-
ματικὴ Κύπρος» του! Άσφαλέστατα και τὸ παρακολουθεῖ άπό ψηλά...

Χαιρετισμοὺς άπό τὴν Κρήτη έγκάρδιους, άδελφικούς και να μὴν τὸ βά-
λετε κάτω, «άντι πάσης θυσίας». Έμεῖς θά 'μαστε πάντα κοντά Σας, γιατί τὸ
άξίζετε!

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΑΠ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ
Δάσκαλος-Λαογράφος

ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. Γ.Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Καλαμάτα, 7-10-2010

Άξιότιμη Κυρία Χρυσάνθη, χαίρετε

Άπό τὴν Καλαμάτα, τὴν ιστορική πολιτεία τοῦ Μοριᾶ, πὸ πρώτη άποτί-
ναξε τὸν τουρκικό ζυγὸ σὶς 23 Μαρτίου τοῦ 1821, έρχομαι να καταθέσω

εὐλαβικά λίγα λουλούδια τιμῆς στὴν ἀξέχαστη μνήμη τοῦ κορυφαίου πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς Μεγαλονήσου, τοῦ ἀείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη, μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ τὸ πνευματικὸ του παιδί, ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» συμπλήρωσε 50 χρόνια συνεχοῦς ἐκδοτικῆς παρουσίας.

Χαρακτηριστικὴ ἀπόδειξη τῆς ἀπήχησης ποὺ συνεχίζει νὰ ἔχει τὸ ἔργο καὶ ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη στὰ Γράμματα τῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ σ' ὄλο τὸν ἑλληνικὸ κόσμο, ἀποτελεῖ καὶ τὸ γεγονός τῆς πρόσφατης καθιέρωσης τοῦ «Βραβείου Λογοτεχνίας Κύπρου Χρυσάνθη». Τεράστιο τὸ συγγραφικὸ του ἔργο σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου, ποιητικὸ καὶ πεζοῦ.

Ἐπὶ πλεόν, τὸ λαμπρὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ του «Πνευματικὴ Κύπρος», ποὺ τιμᾷ ὄχι μόνον τὸν ἰδρυτὴ του ἀλλὰ καὶ τὴν Κύπρο καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Ἡ πρόθυμη φιλοξενία τοῦ πνευματικοῦ μόχθου Κυπρίων καὶ Ἑλλαδιτῶν συγγραφέων καὶ διανοουμένων συμβάλλει στὴν καταξίωση τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ στὴν εὐρύτερη διάδοση τῶν ἰδεῶν.

Χαιρετίζω μὲ εὐχρινὴ χαρὰ τὴν ἐπέτειο τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» καὶ εὐχομαι, ὅπως ὁ Ἅγιος Θεὸς χαρίζει σὲ σᾶς, τὴν ἐκδότρια κυρία Λούλλα Κύπρου Χρυσάνθη, μακρότητα ἡμερῶν, πνευματικὴ δύναμη καὶ φωτισμό, γιὰ νὰ συνεχίζετε γιὰ πολλὰ χρόνια τὴν ἔκδοση καὶ τὴν ποιητικὴ ἀνοδο τῆς ἀγαπητῆς μας «Πνευματικῆς Κύπρου».

Μὲ ἐκτίμηση
Γ.Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. Σ. Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ

Αγαπητοί φίλοι,

Δεν εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ συνεργαστώ με τὸ τόσο μακρόβιο περιοδικὸ σας, ποὺ ἔχετε τὴν καλοσύνη νὰ μου στέλνετε σταθερὰ, ὅπως τὸ ἔκανε καὶ ὁ ἰδρυτὴς του, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Στὴν ὕλη του βλέπω ἓνα ἰδιαίτερο μέρος τῆς λογοτεχνίας τῆς Κύπρου καὶ μαζί κάποιους Ἑλλαδίτες πολλὰ χρόνια τώρα. Ἀπὸ τις κάποιες σύντομες παραμονές μου στὴν Κύπρο εἶδα ὅτι ἡ λογοτεχνικὴ τῆς παραγωγή εἶναι πλούσια καὶ ποικίλη καὶ πὼς εκπροσωπεῖται ἀπὸ διάφορα περιοδικά, ποὺ ὅλα, μαζί με τὸ δικό σας, συνθέτουν γνωστοῦς ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ὄχι ὅσο θα ταίριαζε προβεβλημένους –αὐτὸ πάντα συμβαίνει, με τὴν ἀγνόησή τους ἢ ἀπὸ ἐπιλογή τους. Τὸ δικό σας περιοδικὸ δίνει ἀπλόχερα τις σελίδες του σὲ πολλοὺς καὶ πολλές, καὶ, φαντάζομαι, ἀνάμεσά τους σὲ πολλοὺς νέους. Εὐχομαι νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ καλυτερεύει.

Φιλικὰ
Σ.Λ. ΣΚΑΡΤΣΗΣ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της Πνευματικής Κύπρου είναι και οι εκδόσεις της. Σε μια εποχή που δεν υπήρχαν εκδότες η προσφορά της Πνευματικής Κύπρου σ' αυτόν τον τομέα ήταν ουσιαστική. Το περιοδικό κυκλοφόρησε 91 εκδοσεις λιγοσέλιδες και πολυσέλιδες δίνοντας σ' αυτές πλήρη ή μερική ενίσχυση είτε παρέχοντας άλλες διευκολύνσεις.

Μερικές από τις εκδόσεις αυτές δημοσιεύονταν ως παραρτήματα στο περιοδικό και μετά κυκλοφορούσαν ως ανάτυπα.

Τα θέματα ήταν ποίηση, μελέτες, δοκίμια, θεατρικά, διηγήματα, νουβέλες.

1. Κύπρου Χρυσάνθη	<i>Το Ξεσάκωμα των σκλάβων</i>	νουβέλα	1962
2. Κύπρου Χρυσάνθη	<i>Γρηγόρης Αυξεντίου</i>	θεατρικό	1962
3. Γιάννη Παπαδόπουλου	<i>Τότε που πολεμούσαμε</i>	ποίηση	1963
4. Κύπρου Χρυσάνθη	<i>Το ροζ φουστάνι</i>	θεατρικό	1963
5. Δημ. Γιάκου	<i>Ο δρόμος της Χαραυγής</i>	διηγήματα	1963
6. Γιώργου Κοτσώνη	<i>Το τραγούδι της Πλούμπως</i>	μουσική	1963
7. Τάκη Δόξα	<i>Γιώργος Σεφέρης ο ποιητής του Νόμπελ</i>	μελέτη	1964
8. Πάνου Ιωαννίδη	<i>Συ που σκοτώθης για το φως</i>	θεατρικό	1964
9. K. Chrysanthis	<i>The Betrayal (μετ. Chr. Kameris)</i>	θεατρικό	1964
10. Κύπρου Χρυσάνθη	<i>Νενίκηκε τον θάνατο</i>	θεατρικό	1964
11. Θ. Παπαδόπουλλου (μετ.)	<i>Το τραγούδι του Λιόγκο</i>	εισαγωγή	1964
12. Γλαύκου Αλιθέρση	<i>Προσμαρτυρία</i>	ποίηση	1964
13. Επ. Παπαγεωργίου	<i>Σπουδές</i>	ποίηση	1964
14. Κ. Χρυσάνθη	<i>Στιχουργική του Κυπριακού δημοτικού τραγουδιού</i>	μελέτη	1967
15. Νίκης Λαδάκη Φιλίππου	<i>Επεισόδιο</i>	ποίηση	1964
16. Κ. Χρυσάνθη	<i>Ο Ηράκλειος</i>	θεατρικό	1964
17. Κ. Χρυσάνθη	<i>Ωρα Πατριδάς</i>	ποίηση	1964
18. Πάνου Παναγιωτούνη	<i>Εισαγωγή στην κυπριακή λογοτεχνία</i>	δοκίμιο	1965
19. Κ. Χρυσάνθη	<i>Πενήντα κινέζικα ποιήματα</i>		1966
20. Paul Valery (μετ.) Θ. Παπαδόπουλλου	<i>Ποίηση και αφηρημένη σκέψη</i>	δοκίμιο	1966
21. (Μετ. Παύλου Ξιούτα)	<i>Σοφοκλέους Αντιγόνη</i>		1965
22. Κύπρου Χρυσάνθη	<i>12 Στιγμές</i>	ποίηση	1965
23. Κύπρου Χρυσάνθη	<i>12 Έμμετρα Δοκίμια</i>		1966

24. Τρίμηνη έκδοση Πνευματικής Κύπρου	Θέματα Κριτικής (4 τεύχη)		1967
25. Κύπρου Χρυσάνθη	Δέκα αντιποιήματα πάνω σε Υφασματογραφίες		1966
26. Κύπρου Χρυσάνθη	Εκατό τριάντα γιαπωνέζικα ποιήματα		1966
27. Ανδρέα Χριστοφίδη	Το μαύρο και το άσπρο	ταξιδιωτικά δοκίμια	1966
28. Κ. Χρυσάνθη	Θεοτόχε η ελπίς	μυστήριο	1966
29. Κ. Χρυσάνθη	Ιπποκράτης	θεατρικό	1966
30. Κ. Χρυσάνθη	Σαράντα τρεις επιστολές του Πέτρου Βλαστού		1966
31. Κ. Χρυσάνθη	Ο διθύραμβος του Κυριάκου Μάτση	ποίηση	1966
32. Ησίοδος (μετ.Μιχ. Πισσά)	Έργα και ημέραι	ποίηση	1967
33. Κ. Χρυσάνθη	Το λυρικό ημερολόγιο στην κύπριακή χρονιά 1966	ποίηση	1967
34. Κ. Chryssanthis (μετ. Legagneux)	The Wanderer's Ballad	ποίηση	1967
35. Κ. Χρυσάνθη	Αξιοθέα	θεατρικό	1968
36. Κ. Χρυσάνθη	Λυρικός λόγος	ποίηση	1968
37. Μεν. Αλεξανδράκη	28η Οκτωβρίου 1940	διάλεξη	1968
38. Κ. Μόντη	Εξ μερτής Κύπρου	ποίηση	1969
39. Κ. Χρυσάνθη	Ηρόφιλος	θεατρικό	1969
40. Peter Thompson	Seven poems from Cyprus		1969
41. Κ. Χρυσάνθη (επιμ.)	Κύπριοι δειπνοσοφιστές Τομ. Α.	δοκίμια	1969
42. Κ. Χρυσάνθη	Δελφικές Αμφικτυονίες	ποιήματα	1969
43. Κ. Χρυσάνθη	Καλλιγράμματα	ποίηση	1969
44. Έντγκαρ Ά. Πόε (μετ.) Αντωνιάδη	Δέκα ποιήματα		1970
45. Κ. Μόντη	Διηγήματα		1970
46. Δημ. Γιάκου	Ο Νίκος Κρανιδιώτης μέσα από το έργο του	μελέτη	1971
47. Επιμ. Κ. Χρυσάνθη	Βιβλία προβληματισμού	διαλέξεις	1972
48. Κ. Χρυσάνθη	Από το ημερολόγιο ενός γιατρού	μυθιστόρημα	1972
49. Κ. Χρυσάνθη	Ιστορίες από την Κύπρο την αγέρινη	διηγήματα	1973
50. Γ. Χατζηκωστή	Οι Παλαμικές γιορτές της Πάφου	μελέτη	1973
51. Πυθαγόρα Δρουσιώτη	Τοπάζια και Βηρύλια	ποίηση	1974

52. Κ. Χρυσάνθη	Δραματικός λόγος	θεατρικά	1974
53. Κ. Χρυσάνθη	Ένα γαλάζιο κορίτσι από την Κύπρο	νουβέλα	1974
54. Ρογήρου Λοϊζίδη	Οι μουσικές και αρμονικές βάσεις του Αρχαιοελληνικού Πολιτισμού	μελέτη	1975
55. Ρογήρου Λοϊζίδη	Γιορτές της Άνοιξης στην Ελληνική Αρχαιότητα και ο ρόλος της μουσικής	μελέτη	1975
56. Ι.Μ. Χατζηφώτη	Εισαγωγή στο έργο του Ανδρέα Καραντώνη	μελέτη	1975
57. Κ. Χρυσάνθη	Ιστορίες των μηνών	παιδικό	1975
58. Κ. Χρυσάνθη	Δίσεκτες χρονιές	ποίηση	1975
59. Jack Gaist	Poems From the Modern Greek		1976
60. Κ. Chryssanthi και Α. Kuros (μετ. Μ. Iannelli)	Elettra	θεατρικό	1976
61. Κ. Χρυσάνθης	Νίκος Νικολαΐδης «Η Θεατρική Συλλογή του»		1977
62. Ανδρέα Θωμά	Τα ποιήματα του Κωνσταντίνου Τσάτσου	μελέτη	1977
63. Κ. Χρυσάνθη	Συμφωνία στον αέρα της ενάτης του Μπετόβεν	ποίηση	1977
64. Κ. Χρυσάνθη	Πέρα απ' την Ελλάδα ο ήλιος	ποίηση	1977
65. Κ. Χρυσάνθη	Ο Περιπαθής οδοιπόρος	οδοιπορικό	1977
66. Κ. Χρυσάνθη	Το Φυλάκιο Χ. Γραμμής θανάτου	διηγήματα	1977
67. Κ. Χρυσάνθη	Το φως δεν χάνεται απ' την Κύπρο	ποίηση	1977
68. Κ. Χατζηστεφάνου	Δύο ποιήματα του Γ. Σεφέρη	μελέτη	1977
69. Κ. Χρυσάνθη	Όπου παιδί και φως	ποίηση για παιδιά	1979
70. Κ. Χρυσάνθη	Η Αροδαφνούσα	ποίηση	1980
71. Ν. Παναγιώτου	Αποδελτίωση των βιβλιοκρισιών που δημοσιεύθηκαν στους πρώτους είκοσι τόμους (1960-1980) του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»		1980
72. Κ. Χρυσάνθη	Ο Απελευθερωτικός Αγώνας της Κύπρου 1955-1959 στο περιοδικό Καιροί της Κύπρου και στο διάδοχό του Κυπριακοί καιροί	βιβλιογραφία	1980

73. Α. Περονάρη	Λουκής Ακρίτας Ο λογοτέχνης-Αγωνιστής	μελέτη	1973
74. Νίκου Παναγιώτου	Αποδελτίωση για νεοέλληνες λογοτέχνες της Κύπρου και του ευρύτερου ελληνισμού στους πρώτους 20 τόμους Πνευμ. Κύπρου 1960-1980		1980
75. Κ. Χρυσάνθη	Επιλογή Κριτικών		1983
76. Πνευματική Κύπρος	Αφιέρωμα στον Παντελή Πρεβελάκη		1984
77. Μήτσου Λυγίζου	Ο Δοκιμογράφος Τάσος Αθανασιάδης	μελέτη	1984
78. Πνευματική Κύπρος	Ο σατιρικός Άνθος Ροδίνης		1984
79. Πνευματική Κύπρος	Το Περιοδικό Κυπριακά Γράμματα		1984
80. Δ.Μ.Σ.	Εκ βαθέων		1985
81. Εισαγωγή Π. Παρασκευά	Επιγράμματα		1987
82. Κ. Χρυσάνθη	Γλαύκος Αλιθέρης	μελέτη	1989
83. Ελισάβετ Λαλουδάκη	Αναζήτηση στην ποιητική παραγωγή του Κύπρου Χρυσάνθη	μελέτη	1990
84. Κύπρου Χρυσάνθη	Τα Τραγούδια της Τριαντα- φυλλένης		1990
85. Πνευματική Κύπρος	Εορταστική συνάντηση με τον Κώστα Προυσή		1990
86. Κ. Χρυσάνθη	Κεφάλαιο για τον Ξάνθο Λυσιώτη		1990
87. Γεράσιμου Ρηγάτου	Η ιατρική στο λογοτεχνικό έργο του Κ. Χρυσάνθη	μελέτη	1992
88. Μιχ. Μαραθεύτη	Η συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη στην Παιδική Λογοτεχνία	μελέτη	1996
89. Λούλλα Κύπρου Χρυσάνθη	Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου		1997
90. Πνευματική Κύπρος	Μνήμη Κύπρου Χρυσάνθη		2001
91. Γιώτας Παρασκευά Χατζηκώστα	Η Πολυξένη Λοϊζιάς και η συνεργασία με την εφημερί- δα Εστιάδες της Περσεφάνης Παπαδοπούλου	μελέτη	2010

Η ΠΟΙΗΣΗ

ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ

Τελευταία, λαμπυρίζοντα άπομεινάρια του ήλιου
στον χειμώνα του νότου.

Κάθε τόσο, για λίγο, προβάλλει ξανά
φωτεινός ούρανος (έδω έκτυφλωτικός)
άπό τή δύναμη ένός συνεχούς
– σχεδόν άδιάσπαστου –
χαμηλοῦ βαρομετρικοῦ.

Εἶναι μιὰ παραχώρηση τῆς φύσης – χλευαστική –
σέ χρόνια ὑπέροχης ἔξορίας.

Ἄξιοπρεπῆς χαιρετισμός
ἀπειθαρχος στοῦς συναισθηματισμούς.

Πρόσωπα καί τόποι ξεσηκώνουν σφυγμούς
χαλαρωμένους άπό τήν ἡσυχία πού ναρκώνει.

Μιά ἐσωτερική όρμη, ἄγρια καί κτηνώδης,
ἀνεβαίνει καί
καταφλέγει τήν άσυνάρτητη ἐπιθυμία.

Ἐτοιμάζομαι ν' αναχωρήσω αναποδογυρισμένος,
ἀπελπιστικά περιπλεγμένος σέ κοινότοπες
προφάσεις.

Wellington, Νέας Ζηλανδίας,
Χειμώνας 2008

MASSIMO CARNELOS
Ἄναπληρωτῆς πρέσβυς
Πρεσβεΐα τῆς Ἰταλίας στήν Κύπρο
(μετ. Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ)

ΔΥΟ ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Στην πνευματοφόρο κ. Λούλλα Χρυσάνθη

Η ΓΡΑΦΗ

Ἡ γραφή
εἶναι ὁ ἐξομολόγος τῶν αἰσθήσεων,
τῶν ἁμαρτιῶν μας·

ἢ μελαγχολικὴ μεταμέλεια,
ἢ ἐξανάσταση.

Εἶναι ἡ ποίηση
μὲ τὴ μορφὴ τῆς κλίμακας
τοῦ Ἰακώβ.

Σ' ἀνεβάξει ψηλὰ νὰ μὴ θωρεῖς
ἐπίγειες ἀπώλειες καὶ βάλτους.

ΕΘΝΙΚΗ ΧΡΕΩΚΟΠΙΑ

Ἐν τέλει ἤρθαν τὰ σπρὲντ καὶ τὰ Ἀλμουίνια
τὰ πονηρὰ μερκέλ καὶ τὰ πινέιρο.
Τοὺς δώσαμε τὰ λίγα ποὺ ἀπόμειναν,
τὴν τρύπια τσέπη μας καὶ τὴν τιμὴ μας.

Τὰ πῆραν ὅλα δυσαρεστημένοι
ποὺ δὲν ξηλώσαν καὶ τὸν Παρθενώνα.
Τοὺς τὸν χρωστοῦμε, εἶπαν, κλείνοντας τὴν πόρτα.

Τὸ μόνο ποὺ μᾶς ἔμεινε εἶναι ἡ γλώσσα μας·
καὶ τρέμαμε οἱ ἄφρονες νὰ μὴν τὴν κλείσουν
στὰ φοβερὰ στρατόπεδα τῶν ἐξοντώσεων
στὰ τρομερὰ Νταχάου τῶν Τραπεζῶν τους.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΝΩΘΙ Σ' ΑΥΤΟΝ

Ένας φωτεινός θεός, τὸ ἐντέλλονταν:
 Γνωθι σαυτόν.
 Γραμμένο με γράμματα χρυσά
 στήν πόρτα του.

*

Κι ένας ἀσκημομούρης γέρος
 πολὺ στὰ σοβαρὰ τὸ πῆρε
 καὶ ξημεροβραδιάζονταν
 στὶς ἀγορὲς καὶ τὶς παλαίστρες
 καλύτερους νὰ κάμει τοὺς ἀνθρώπους.

*

Ταρακουνήθηκαν λοιπὸν
 οἱ μεγαλόσχημοι: σοφοί,
 πολιτικοί, ποιητὲς καὶ δικολάβοι.
 καὶ τὴν ξαπόστειλαν
 τὴν ἀλογόμυγα¹ ποὺ ἐννοοῦσε
 νὰ ἐνοχλεῖ καὶ νὰ ἐξετάζει:
 «Ὁ δ' ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπων.»

*

Μὰ τί, θαρροῦσε πὼς λογίζεται
 ζωὴ, με δίχως αὐταπάτες!

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

1. Ὁ Σωκράτης στήν «Ἀπολογία» του παρομοιάζει τὸν ἑαυτό του με ἀλογόμυγα ταγμένη ἀπὸ τὸν θεὸ νὰ ξυπνᾷ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν πνευματικὸ τους λήθαργο.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Κι ήρθε το τέρμα
μιας μακράς κι επίπονης πορείας
στις συμπληγάδες της ζωής
η μαρτυρία της σύνθλιψης
ατίθασων πνευμάτων.

Στων ασωμάτων τη σκληρή
των αοράτων μάχη
τα λάθη τα πληρώσαμε
παλαίψαμε τα πάθη
τα στείρα κι αδυσώπητα
κι εκείνο που απομένει
η ελπίδα της υπομονής
η πίστη η ευλογημένη
οι σπόροι που φυτέψαμε
κι οι σπόροι που δεχτήκαμε
να είναι αναστημένοι.

Να πρασινίσουν τα βουνά
κι οι αμυγδαλιές ν' ανθίσουν
να αναβλύσουν οι πηγές
να ξανακελαρύσουν
να γίνει ο κόσμος μια αγκαλιά
και να συγχωρεθούμε
στης λήθης το άβατο κελί
να εξοριστεί η πικρία
και οι φωτιές να σβήσουν
να φαν σιτάρι κόλλυβο
μισούντες και αγαπώντες
και να μας μακαρίσουν.

ΚΑΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Ιούνιος 2009

ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗ 3

Στη Σοφία

Μπήκαμε στο διαμέρισμα σαν διαρρήκτες
 δεν υπολογίσαμε σωστά τη χρονική στιγμή
 πιαστήκαμε στα πράσα
 μα υπήρξε γενναιόδωρη
 'όχι' είπε, 'μπορείτε να μείνετε'
 και μας δώρισε τρεις νύχτες στο φως της Ακρόπολης

ένα φως που ερωτεύεται κι ανασαίνει
 λειαινώντας τους κίονες, τ' αετώματα
 κυριεύει τον ιερό βράχο
 υπομένοντας ερχομούς κι αναχωρήσεις

ένα κομμάτι μάρμαρο είναι μια σκάλα
 ένα σμήνος ήχων, που ανοίγει και γίνεται άνεμος

επικεντρώθηκα σ' αυτό τον κύκλο από χρυσάφι
 πέφτοντας για ύπνο με γύρισε ανάποδα
 μπήκα στην αχτίνα των ματιών του
 με κοίταζε και τον κοίταζα μέχρι που ενώθηκε με τ' όνειρό μου
 έτσι μπόρεσα να τον νιώσω απόλυτα και ιδιωτικά

η σκόνη διασχίζει τις απαραβίαστες σιωπές
 ένα φεγγάρι ανεβαίνει λοξά στον Παρθενώνα
 ο αέρας φαχουλεύει τα χείλη των Καρυάτιδων
 κι η γκριζα πάχνη προστατεύει το μεϊδιάμά τους

το άλλο πρωί, όταν είχε ήδη ξυπνήσει
 γύρισα με μια αφθονία αναθήματα
 πανάρχαια ειδώλια μπλεγμένα στα μαλλιά μου

και τώρα, η ταξινόμησή τους στο μεγάλο κήπο της μνήμης
 ότι ο άνθρωπος έπλασε από τον ίδιο πηλό που πλάστηκε ο ίδιος
 ναι, τώρα είμαι έτοιμη να ενταχθώ στην προπαιδεία
 των μυστικών τους

Αθήνα, Αύγουστος 2010

ΛΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΜΑΥΡΟ ΦΟΥΣΤΑΝΙ

Αφιερώνεται στον κ. Γ.Σ. Γεωργαλλίδη
που άκουσε ο ίδιος την άγνωστη Τζερυνειώτισσα
με το μαύρο φουστάνι στο Ταχυδρομείο.

Έρχεται στον ξύπνιο μου η γιαγιά,
στον ύπνο μου ποτέ,
με φουστάνι μαύρο μακρύ ως τη θάλασσα,
σιωπηλή,
με την αγκαλιά ορφανή,
στα μάτια της τα αιώνια, τα φθαρτά
καθρεφτίζονται το θέρος το αιμάτινο του '74,
κορμιά νεανικά με σφαίρες στο κεφάλι
στο Γ.Σ. «Πράξανδρος»,
η σκοτεινιά Ιούλιο μήνα,
οι αιχμηρές ρωγμές της πόλης
που σφράγισε στα σπλάγχχνα της πνοές,
του οπλίτη από τη Θράκη,
των εφήβων της ακταιωρού, όλων των ωραίων,
η λυγμική φωνή της άγνωστης στο Ταχυδρομείο
που λαλεί:
Η ψυχή μας εν μαύρη σαν το φουστάνιν που φορώ,
κανέννας όμως εν την θωρεί,
εμείς οι Τζερυνειώτες αντέχουμεν,
σαν τους βράχους της,
αντέχουμεν,
ώσπου να πάμεν έσσω μας, ελεύθεροι.
Η γιαγιά σαν σε τελετή αλμυρού νερού,
σκουπίζει τα δάκρυα με μαντήλι θαλασσί.
Σιωπά.
Έρχεται στον ξύπνιο μου η γιαγιά,
Στον ύπνο μου ποτέ.

ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ

ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΜΟΥ ΕΓΓΟΝΗ

1.

Ἄπ' τὸ βλέμμα σου κρεμίζεται
 ἔν' ἀστέρι τρουφερό
 κι ἓνα μικρὸ ἀνήξερο ποτάμι
 μ' ὅλα τὰ χρώματα τῆς ἀνοιξῆς
 τρέχει ἀπ' τὰ χειλάκια σου·
 ὁ ὕπνος σου ἐλαφρὸς
 σὰν τοῦ περιστεριοῦ
 στίς ἄσπρες στέγες,
 τὸ πάτημά σου
 σὰν τῆς μικρούλας πέρδικας
 σ' ἓνα μικρό-μικρὸ
 περιβολάκι τῆς εἰρήνης.

2.

Σ' ἓνα ἀγνὸ περιβολάκι τῆς χαρᾶς
 κατεβήκανε τ' ἀστέρια,
 κι ἓνα ὀλόχρυσο φεγγάρι
 μὲς στὰ δυό σου χέρια·
 κι οἱ ἀνέμοι δέσαν τὰ φτερά τους
 πλάϊ στὴν τριανταφυλιά·
 χίλια φιλιὰ, φιλιὰ ἀπὸ πέρα
 φτάνουνε μὲ τὸν ἀγέρα.

3.

Ὅπου λάμπει ἡ γαλήνη
 τοῦ Θεοῦ
 ἐκεῖ τ' ἀθῶο σου βλέμμα
 χορδίζουν ἄρπες οἱ ἄγγελοι
 καὶ τρέχει τῆς σιωπῆς
 ποταμάκι ἀστέρινο.

4.

Στὸν κόσμον μοναχὸ
 σὰν τὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ
 – ποῦ πᾶς;
 Κρίνα στὰ μαγουλάκια σου
 σαλπίζουν τὴν αὐγή.

5.

Δυὸ χέρια ποὺ ἔχω ἀδειανὰ
 νὰ τ' ἀκουμπήσω στὸ κεφάλι σου
 γιὰ νὰ γεμίσουν κρίνα
 καὶ φῶς καὶ ζέστα
 ἀπὸ στάχια θερινά.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΤΑ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Τὰ κατασκευασμένα τοὺς χαμόγελα
 μοῦ καταστρέφουν τ' ἅγιο μου πρῶϊ.
 Ποῦ εἶσαι γιὰ τῶν βιβλικῶν καιρῶν
 μὲ τὸ μικρὸ σου κρίνο στὴ μιλιὰ:—
 «μὲ τὴν εὐχὴ μου, γιέ μου!»

Κι ἐγὼ στὴ μυρωδιὰ τοῦ φθινοπώρου
 νὰ μεταφράζω αὐτὸ τὸ παρελθὸν
 ποὺ κάποτε φτερούγιζε στὴν Κύπρο,
 νὰ δέρομαι μ' ἀχάριστους καιροὺς
 χωρὶς καμμιάν ἐπίσκεψη
 χωρὶς Αἰγαῖο ἢ ἓνα βιβλίο
 μὲ νοσταλγίες τῶν ἀμπελιῶν!

Κι οἱ δρόμοι νὰ μυρίζουν μὲς στὰ κόκκινα
 σημάδια τῶν κοινῶν ἐπιθυμιῶν
 μὲ τὰ μαλλιά τοὺς χτενισμένα
 μ' ὀλάνοικτο πουκάμισο
 καὶ μάταιες φωνασκίες
 νὰ μοῦ θυμίζουν τοὺς θανάτους
 τῶν γαλανῶν μας ἰδεῶν
 Τριανταφυλλένη μου, Τριανταφυλλένη μου

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΥΠΡΟΣ

Στον συνθέτη Μάριο Τόκα

*Νησί της Αφροδίτης δοξασμένο,
νησί του μαρτυρίου, της θυσίας,
νησί που των αιμάτων σου τα ρείθρα
σφράγισαν την ελευθερία.*

*Νησί που η ματωμένη ομορφιά σου,
χιλιάδες χρόνια παίζεται στα ζάρια,
νησί ηρώων και αγίων
τα δάκρυα σου είναι κόκκινα φεγγάρια.*

*Νησί του Γρίβα Διγενή, του Μακαρίου,
νησί του Καραολή, του Δημητρίου,
νησί και του Γρηγόρη Αυξεντίου
που μέσα στη φλεγόμενη σπηλιά,
έγινε αθάνατη λαμπάδα,
για τη χιλιάκριβη τη λευτεριά.*

*Νησί της Αφροδίτης δοξασμένο,
πανάρχαια ελληνική κοιτίδα,
αμποτε οι καμπάνες, ν' αντηχήσουν,
σε μια ελεύθερη Πατρίδα!*

ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Η ΓΥΑΛΙΝΗ ΚΑΡΔΙΑ

*Μια γυάλινη αγόρασα καρδιά,
την τύλιξα σε κόκκινο χαρτί για να στη δώσω.
(Αληθινούς τους κτύπους είχε κάθε τόσο...)
Σαν τη δική μου κτύπαγε κι αυτή,
κι ας ήταν καμωμένη από γυαλί...*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΤΟ ΤΡΟΧΑΙΟ

Κυριακή πρωί. Ο Αργυρίου ξύπνησε κανονικά στις 7.30, λες και είχε να πάει στη δουλειά του. Το βιολογικό του ρολόι ήτανε καλά κουρδισμένο, σ' αντίθεση με το ρολόι του, που έδειχνε ακόμη 10η βραδινή. Ήταν προφανώς σταματημένο από έλλειψη μπαταρίας.

Τανύστηκε λίγο, στο κρεβάτι του, χασμουρήθηκε και σηκώθηκε μετά από λίγο να πήσει καφέ. Χωρίς καφέ τα μάτια του δεν άνοιγαν. Μικροεθισμός, αλλά ευχάριστος στη ζωή, για λίγες ευχάριστες στιγμές... Έψησε καφέ και κάθισε στο μικρό καθιστικό για να τον απολαύσει. Άνοιξε το παράθυρο για να πάρει λίγες ρουφηξιές καθαρό αέρα. Σκέφτηκε να κάνει και μερικές ασκήσεις με τα βαράκια του, αλλά τελικά βαρέθηκε. Σήμερα ήταν ημέρα σχολής. Δικαιούνταν μια καλύτερη, μια πιο χαλαρή μεταχείριση του εαυτού του...

Απολάμβανε τον αχνιστό καφέ του γουλιά-γουλιά και ξεφύλλιζε ένα περιοδικό, όταν ξύπνησε η γυναίκα του η Λίλιαν.

– «Τι λες, θα πάμε σήμερα να επισκεφτούμε τα παιδιά;» τον ρώτησε μόλις κάθισε κι αυτή με τον καφέ της, δίπλα του.

– «Γιατί όχι;» απάντησε ο Αργυρίου. «Καλά θα 'ναι, θα φάμε και μαζί τους, θα κάνουμε λίγη παρέα, θα μας πουν πως περνάνε...»

Η μεγάλη κόρη του, η Πωλίνα, είχε παντρευτεί εδώ και μερικούς μήνες και τους έλειπε. Είχε πάρει ένα καλό παιδί από οικογένεια και φαινότανε ευτυχημένη μαζί του. Αλλά ο ίδιος, παρόλο που ήταν χαρούμενος με τον γάμο της κόρης του, αισθανόταν, ότι τους έλειπε πολύ καθώς και οι παλιές οικογενειακές συνήθειες μαζί της. Το γέλιο της, η τσαχπινιά της, τα καμώματά της. Ακόμα και ο θόρυβος από τα τσόκαρά της όταν περπατούσε στην κουζίνα και στο μπάνιο. Τους είχε απομείνει η μικρή τους κόρη, η Κάτια, με την οποία ασχολούνταν πιότερο πια, μετά την παντρεία της μεγάλης. Η γυναίκα του, της είχε της μικρής, ιδιαίτερη αδυναμία και έδειχνε όλη τη στοργή και την αγάπη της σ' αυτήν.

Του κακοφαινότανε μερικές φορές του Γεράσιμου, αυτή η παιδοκεντρικότητα της γυναίκας του. Η αφοσίωσή της σε βαθμό λατρείας στα παιδιά. Απ' την άλλη όμως τη δικαιολογούσε. Και κατά βάθος χαιρόταν, γιατί η σύζυγός του ήτανε μια πολύ καλή μάνα άσχετα που δεν μπορούσε να κρατήσει τις ισορροπίες μεταξύ συζύγου και μητέρας.

Μετά από δυο ώρες, αφού πήραν το πρωινό τους, γύρω στις 11 αποφάσισαν να ξεκινήσουν να επισκεφτούν όλοι μαζί οικογενειακώς την Πωλίνα, στο νεόκτιστο σπίτι της κάπου στην Πυλαία, στα Πυλαιώτικα, όπως ήταν πιο γνωστή η περιοχή.

Η Κάτια φόρεσε το τζινάκι της κι ένα απλό μπλουζάκι, κάπως ανάλαφρα ντύθηκε και ο Αργυρίου και η Λίλιαν. Μπήκαν στο Ρενώ τους, αγόρασαν και ένα κουτί γλυκά απ' το κοντινό ζαχαροπλαστείο και ξεκίνησαν... Κόντευαν να φτάσουν στο σπίτι της Πωλίνας, όταν σε μια διασταύρωση, ο Αργυρίου βλέποντας σήμα προτεραιότητας της κεντρικής οδού, και στα αριστερά του το STOP, σταμάτησε για να ελέγξει... Δεν πρόλαβε να στρίψει, ούτε να κάνει την παραμικρή κίνηση, όταν ακούστηκε ένα δυνατό υπόκωφο χτύπημα στο πίσω μέρος στο καπώ του αυτοκινήτου του. Ένιωσε αυτός και η σύζυγός του, μια τεράστια δύναμη να τους ωθεί μπρος και το αυτοκίνητό του να μετακινείται 1-2 μέτρα.

Σχεδόν ασυναίσθητα γύρισε αμέσως πίσω να κοιτάξει τη μικρή του κόρη την Κάτια, που καθότανε στο πίσω μέρος του αυτοκινήτου. Ευτυχώς! Δεν είχε πάθει τίποτα, παρά το ταρακούνημα και το φοβερό σπρώξιμο. Μουδιασμένος και αλαφιασμένος αυτός και η γυναίκα του, βγήκαν απ' το αμάξι τους, συνειδητοποιώντας μόλις εκείνη τη στιγμή, ότι κάποιο αμάξι τους χτύπησε...

Ένα μαύρο φορτηγάκι στεκότανε από πίσω τους. Μια μεσόκοπη γυναίκα κατέβηκε απ' αυτό σαστισμένη, μόλις τους είδε, και μόλις συνήλθε απ' την σύγκρουση.

Ο Αργυρίου κοίταζε μια το καπώ του αυτοκινήτου του και μια τη γυναίκα που κατέβηκε απ' το φορτηγάκι. Άρχισε ν' ανακτά την ψυχραιμία του και τη λογική του, που για κλάσματα δευτερολέπτου είχαν ανασταλεί μετά το αναπάντεχο χτύπημα.

Ήταν έτοιμος να μιλήσει στη μεσόκοπη λεπτοκαμωμένη γυναίκα, όταν ακούστηκε η φωνή της Λίλιαν, ξωπίσω του:

– «Μα τι κάνεις χριστιανή μου; Δεν προσέχεις; Θα μας σκοτώσεις...»

Άνοιξε την πίσω πόρτα του αυτοκινήτου τους κι άρχισε να μιλάει στην Κάτια που καθότανε μισοφοβισμένη κι αμίλητη, σοκαρισμένη κι αυτή από το χτύπημα. Ευτυχώς δεν είχε χτυπήσει πουθενά. Ούτε αμυχή... Αγκάλιασε με στοργή την κόρη της και την έσφιξε στην αγκαλιά της. Η Κάτια δε μιλούσε. Κοιτούσε μόνο κι αγκάλιαζε τη μητέρα της.

Ο Αργυρίου επισκόπησε σύντομα τις ζημιές. Το Ρενώ δεν είχε πάθει μεγάλη ζημιά. Έτσι φαινότανε τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως. Είχε τσαλακωθεί όμως λίγο ο ουρανός από πίσω, εκτός από το πίσω δεξιό φτερό και το φανάρι που έσπασε. Με το μάτι υπολόγισε τη ζημιά γύρω στα 1000 με 1500 ευρώ. Βέβαια, τον τελευταίο λόγο τον είχε ο επισκευαστής. Αλλιώς τα εκτιμούνε αυτοί τα πράγματα.

Ο Αργυρίου ήτανε ψύχραιμος κι ευγενικός μαζί της. Άλλος στη θέση του ίσως ξεσπούσε σε φωνές και βρισιές. Αυτός όχι. Δεν ήταν του χαρακτήρα

του. Ζήτησε από τη μαυροφορεμένη γυναίκα να του δώσει τα στοιχεία της και την ασφάλεια του αυτοκινήτου της, χωρίς να ξεστομίζει πολλές κουβέντες.

Η γυναίκα, μόλις συνήλθε από την ταραχή της, φέλλισε αμήχανα ένα «συγγνώμη εγώ φταίω», και έδωσε την άδεια κυκλοφορίας και την κάρτα ασφάλειάς της στον Αργυρίου. Τα χέρια της έτρεμαν ακόμη, και μια φλέβα στο λαιμό της που χτυπούσε ρυθμικά, φανέρωνε την αναστάτωσή της...

Ήταν ευτύχημα που και οι δυό ήταν ασφαλισμένοι στην ίδια ασφαλιστική εταιρία, την Ιντερ-Αμέρικαν.

Άρχισε ένα μικρός μαραθώνιος με τηλεφωνήματα στους ασφαλιστές τους. Να 'ρθει κάποιος αρμόδιος πραγματογνώμονας, να φωτογραφήσει και να δει το ατύχημα και την ακριβή θέση των τρακαρισμένων. Οι άλλοι οδηγοί περνούσαν από δίπλα τους δυσανεστημένοι, ξεστομίζοντας τις συνηθισμένες κουβέντες, γιατί τους δυσκόλευαν κάπως τα τρακαρισμένα τη διέλευσή τους. Κάποια στιγμή που ο Αργυρίου ήταν απασχολημένος με τα τηλεφωνήματα η Λίλιαν πλησίασε την άγνωστη οδηγό.

- «Δε σας γνωρίζω. Αλλά έτσι που οδηγάτε απρόσεχτα, θα σκοτωθείτε... Δεν σκέπτεστε τους δικούς σας; Τους γονείς σας, τα παιδιά σας;»

Η άγνωστη δε μίλησε. Έσκυψε το κεφάλι και ξέσπασε σ' αναφιλητά...

- «Συγχώρεσέ με. Αν ξέρετε πού πηγαίνω, δε θα μου λέγατε αυτά που μου είπατε».

Η Λίλιαν παραξενεύτηκε. Είδε τη γυναίκα μαυροφορεμένη. Σα να φυλλιάστηκε κάτι. Λίγα χιλιόμετρα πιο κάτω ήταν τα καινούργια νεκροταφεία της Θέρμης. Μήπως εκεί πήγαινε; Στον τάφο του παππού, της γιαγιάς, έστω των γονιών της;

- Αν ξέρατε που πηγαίνω και τι κουβαλάω στην καρδιά μου» επανέλαβε σιγοφιθυρίζοντας η γυναίκα «θα με δικαιολογούσατε...»

- «Θα σας συνέβη κάποιο κακό, υποθέτω», συγοφιθύρισε αβέβαιη η Λίλιαν.

- «Όχι απλά κακό. Τραγωδία κυρία μου... Πριν από πέντε μήνες έχασα σε τροχαίο τους γονείς μου και το μοναχοπαιδί μου, το γιο μου, τον Νικόλας... Κάποιος ασυνείδητος παραβίασε το σηματοδότη, πέρασε με ταχύτητα το κόκκινο και τους πήρε παραμάζωμα. Οδηγούσε ο γιος μου. Καταλαβαίνετε τώρα;»

- «Μα πόσο χρονών είστε...» ρώτησε η Λίλιαν με έκδηλη απορία, σοκαρισμένη απ' όσα άκουσε.

- «Είμαι 45 χρονών. Παντρεύτηκα στα 25 μου. Χώρισα με τον άντρα μου και το μόνο που μου απόμεινε στη ζωή, ήταν οι γονείς μου κι ο γιος μου,

το καμάρι μου. Γι' αυτόν ζούσα. Γι' αυτόν δούλευα. Είχα ανοίξει ένα μαγαζί με γυναικεία ρούχα και τά 'βγαζα πέρα... Ο Νίκολας σπούδαζε ιατρική...

Ο Αργυρίου είχε τελειώσει τα τηλεφωνήματά του. Περίμενε καρτερικά τον πραγματογνώμονα. Μπήκε κι αυτός στη συζήτηση. Το αυτί του είχε πάρει κάποια από τα λόγια της γυναίκας. Είχε χάσει τους δικούς της... άκουσε.

Κοίταξε διακριτικά τη φωτογραφία στο δίπλωμα της άγνωστης, την ώρα που συμπλήρωνε την κάρτα φιλικού διακανονισμού, και την υπεύθυνη δήλωση υπαιτιότητας, που προθυμοποιήθηκε να του υπογράψει.

Μόλις την αντίκρισε ένωσε ένα ρίγος μέσα του. Στη φωτογραφία η γυναίκα έδειχνε νεότατη, γεμάτη σφρίγος κι ομορφιά. Δεν ήτανε, ούτε φαινότανε παλιά, η φωτογραφία. Άλλωστε, το δίπλωμά της για το φορτηγό, το είχε βγάλει πριν από ένα χρόνο. Ήταν πρόσφατο. Η γυναίκα όμως που στεκόταν μπροστά του, λες κι ήταν άλλη. Αδύνατη, λεπτή. Είχε μείνει σχεδόν η μισή... απ' αυτήν της φωτογραφίας. Είχε λιώσει. Ήταν κυριολεκτικά αγνώριστη...

Η οδηγός, άρχισε δειλά-δειλά ν' αφηγείται τη ζωή της. Κάποιες λεπτομέρειες απ' το θανατηφόρο που στοίχισε τη ζωή των αγαπημένων της.

Κάτι απ' το δράμα της. Ο Αργυρίου και η σύζυγός του άκουγαν με υπομονή, συγκατάβαση, κατανόηση. Έτσι εξηγείται και η αφηρημάδα της, σκέφτηκε, ο Αργυρίου. Μόνον ένας τέτοιος ανείπωτος πόνος θα μπορούσε να εξηγήσει το πώς έπεσε ξαφνικά επάνω τους. Γιατί δεν τους είδε, μέρα μεσημέρι. Η γυναίκα δεν έβλεπε αυτοκίνητα. Έβλεπε το πρόσωπο του γιου της μπροστά της. Έτσι τους εξομολογήθηκε...

Μια ώρα μετά ο Αργυρίου και η Λίλιαν επιβιβάστηκαν στο Ρενώ για να συνεχίσουν τον προορισμό τους. Έσφιξαν το χέρι στην άγνωστη η οποία περίμενε την Express Service για να μεταφέρει το αμάξι της. Της είπαν κάποια λόγια παρηγορητικά. Αυτή με τη σειρά της τους ευχαρίστησε για την ευγένειά τους. «Σπάνια συναντάει σήμερα κανείς ανθρώπους με κατανόηση κι ευγένεια» τους αποκρίθηκε. «Αν ήταν άλλος, ίσως να είχα καυγά και φασαρίες... Και δεν τ' αντέχω αυτά».

Όλη τη μέρα όμως, μπρος στα μάτια του Αργυρίου, ήταν η φωτογραφία της άγνωστης γυναίκας απ' τη μια και η σιλουέτα της, η αδύναμη φιγούρα της με τα μαύρα απ' την άλλη. Η Λίλιαν άκουγε στ' αυτιά της ξανά και ξανά τα λόγια της: «Αν ξέρατε πού πάω... Αν ξέρατε τον πόνο μου...».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

«ΚΡΥΦΙΟΓΝΩΣΤΗΣ Ο ΘΕΟΣ»

Άκούει κανείς;

Τό 'πε τὸ ράδιο στὶς βραδινὲς εἰδήσεις.

Τό 'δειξε καὶ ἡ τηλεόραση:

Στὸν Ἐβρο τοὺς πῆρε τὸ ποτάμι, στὴν προσπάθειά τους νὰ φτάσουν στὴν ἀντίπερα στέρη γῆ, πὺ φάνταζε παράδεισος στὰ μάτια τους. Ἐκεῖ, ἔλπισαν, θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ἕνα πιάτο φαΐ ὅχι σὰν μπαξίσι, ἀλλὰ ὡς ἀμοιβὴ γιὰ ἐργασία πὺ θὰ ἔκαναν τὰ δυνατὰ τους χέρια. Ἔτσι δὲν πρέπει νὰ συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους πάνω στῆ γῆ;

Ἀκόμα καὶ τὰ ζῶα ἔχουν τὸ μερτικό τους, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀφέντη τους, γιὰ τὴν ἐκδούλευσή τους. Ἐνα κομμάτι ψωμί στὸ πιστὸ σκυλί πὺ κοιτάζει ἱκετευτικά στὰ μάτια τὸν κύριό του. Τὸ βόδι ἄφθονο σανό, ὕστερα ἀπὸ τὸ ὄργωμα. Τὸ ἄλογο νὰ ξεδιψάσει στὴν πηγῆ...

Ἐκεῖ ἔλπισαν...

Ὅμως τοὺς πῆρε τὸ ποτάμι... Ὅκτῶ ἄτομα. Οὔτε ὄνομα, οὔτε ἐθνικότητα. Ἔ καί... Ἀκούει κανείς;

Τὴν παρὰ ἄλλη πάλι στὸν Ἐβρο, τὸν μοιρασμένο στὰ δυό, διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα Ἑλλάδας – Τουρκίας, βρέθηκαν κατακρεουργημένα τρία ἄτομα, ἕνας ἄντρας, μιὰ γυναίκα καὶ τὸ δίχρονο παιδάκι τους... Μέσα στὴν ἄγνοιά τους πέσαν στὸ προστατευτικὸ ναρκοπέδιο κι ἔγιναν θρύψαλα.

Δὲν πρόλαβαν νὰ δοῦν τὸν ἥλιο τῶν ὀνείρων τους.

Ἔ καί... Ἀκούει κανείς;

Ἐνίστε οἱ λαθρομετανάστες, ἔτσι τοὺς βαφτίσαμε, πεθαίνουν μέσα σὲ φυγεῖα – αὐτοκίνητα μεταφορᾶς κρεάτων... Ἄνθρωποι, συνάνθρωποι πὺ τὸ μόνο τους ἔγκλημα εἶναι «τὸ ἀκρότατον ἐφετόν»: Ἐνα πιάτο φαΐ καὶ νερὸ καθάριο.

Στὴ νότια Ἰταλία ἢ στὶς ἀκτὲς τῆς Δαλματίας σωρηδὸν τοὺς ξεβράζει ἡ θάλασσα τοὺς ξένους μὲ τὸ μαῦρο δέρμα καὶ τὰ ἄσπρα δόντια, τοὺς πεινασμένους τῆς γῆς...

Ἴσως κάποιος καράβι, ὅπου παραχορτασμένα στομάχια καταβρόχθισαν τοὺς κόπους ὀλόκληρης ζωῆς δίνοντας φροῦδες ὑποσχέσεις, ἀφοῦ στάθηκε μακριά, τοὺς παραφόρτωσε σὲ λέμβο πὺ δὲν σήκωσε τὸ βάρος κι ἀναποδογυρίστηκε... Καὶ τότε δὲν πρόλαβαν νὰ δοῦν τὰ μάτια τους τὸν ἥλιο τῶν ὀνείρων τους...

Ἐστερα τὸ πλοῖο, χωρὶς τύψη ἢ ἐνοχὴ καμιά, σενέχισε τὸ ταξίδι του γι' ἄλλα μέρη ἢ ἄλλο ἀκριβὸ ἐμπόρευμα... Ἔ καί... Εἶδε κανείς; Μήπως ἄκουσε

κανείς τι πρόλαβαν να υποτονθορεύσουν τῆς μαύρης μάνας τὰ χεῖλη προτοῦ τὴν καταπιεῖ ἡ θάλασσα τῆς Ἰταλίας, πὲς τῆς παγκόσμιας ἀδικίας;

Πολλοὶ ἄλλοδαποὶ – λαθρομετανάστες – πολιορκοῦν τὴν εὐδαιμονία καὶ τοῦ δικοῦ μας παράδεισου. Καταφθάνουν καθημερινὰ στὴν Κύπρο μας, μέσω τῶν κατεχομένων ἐδαφῶν μας, μπουλούκια μπουλούκια:

Ἰρακινοί, Ἰρανοί, Σύριοι, Παλαιστίνιοι, Πακιστανοί, Κοῦρδοι... Ἀκόμα κι ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς χώρες. Πολωνοί, Οὐγγροί, Ρουμάνοι, Μολδαβοί, Οὐκρανοί... Τὶ τυχεροί! ... Αὐτοὶ τουλάχιστον κατόρθωσαν νὰ φτάσουν... Κι ὕστερα ἐκλιπαροῦν γιὰ πολιτικὸ ἄσυλο, γιὰ ἐργασία στὰ κρυφά.

«Work, garden...»

Μεροκάματο ξευτίλας. Στὰ χοιροστάσια, στὰ πτηνοτροφεῖα, στὰ γιαπιά, στοὺς δρόμους, σὲ βαριὲς ἐργασίες...

Καὶ μένουν σὲ παράγκες, σὲ ὑπόγεια, σὲ στάβλους μὲ τὰ ζῶα, σὲ ἐγκαταλειμμένα ὑποστατικά....

Οἱ πιὸ πολλοὶ ἔχουν μιὰ διάθεση στὴ ζωὴ! Ἐνα πλατὺ χαμόγελο μὲς τὰ τόσα λίγα ποὺ ἔχουν. Τρῶνε τόσο λίγο... τι ἀντίθεση μὲ ὅσα ἐμεῖς πετᾶμε στὰ σκουπίδια.

Εἶναι νὰ λειώνει ἡ ψυχὴ ὅταν τοὺς πατᾶνε τὰ αὐτοκίνητα στοὺς αὐτοκινητόδρομους καὶ τοὺς ἀφήνουν μόνους, ἀβοήθητους.

Εἶναι νὰ λειώνει ἡ ψυχὴ ὅταν ἀκούει ἢ διαβάζει στὶς ἐφημερίδες:

Μιὰ γιαγιά κλείστηκε ἔξω ἀπὸ τὸ διαμέρισμά της στὸν τρίτο ὄροφο. Ἀπὸ τὴν βεραντούλα της φώναζε ἀπελπισμένα βοήθεια. Ὁ ξένος, ὁ μικρόσωμος μαῦρος ἀπὸ τὴν Μπαγκλαντές, ἀνέβηκε πρόθυμα στὴν ταράτσα, πιάστηκε ἀπὸ τὸ καλώδιο τῆς τηλεόρασης γιὰ νὰ φτάσει στὴ βεραντούλα νὰ βοηθήσει. Δὲν ἔφτασε ποτέ. Βρέθηκε μὲ τὸ κομμένο σύρμα στὸ κενό. Πολτοποιήθηκε τὸ κεφάλι του. Ἄφησε σύζυγο καὶ δύο παιδιά.

Ἐνα ζευγάρι ἄλλοδαπῶν βρῆκαν γιὰ κατάλυμα ἓνα παλιὸ δωματιάκι στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ ποὺ ἐργάζονταν. Ἀπὸ κάτω τσιμέντο παγερό. Στὸν τοῖχο μιὰ χαραμάδα περίπου δυὸ δάκτυλα κατὰ μῆκος στὸ ξύλινο παλιὸ παράθυρο. Μιὰ ἄγρια νύχτα τοῦ χειμῶνα ποὺ ἔξω χιόνιζε – ποτὲ στὴν πατρίδα τους δὲν ἔπεφτε χιόνι – ἀναψαν μιὰ παλιοσόμπα πετρελαίου κι ἔκλεισαν ἀκόμα καὶ τὶς χαραμάδες, γιὰ νὰ ζεσταθοῦν.

Τὸ πρῶι, σὰν τοὺς ἀναζήτησαν, τοὺς βρῆκαν νεκροὺς ἀπὸ ἀσφυξία. Ὁ ἄντρας εἶχε συρθεῖ ὡς τὴν πόρτα... ὅμως δὲν τὴν ἀνοιξε. Ἐκεῖ ἔφυγε ἡ πνοή...

Βλέπεις, δὲν ἤξεραν ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ μας... Ποιὸν πολιτισμὸ; «Γάλα ποὺ ἔχει κόψει».

Ὅλοι εἶναι συνάνθρωποι κι ἔτσι πρέπει νὰ τοὺς βλέπουμε. Δὲν εἶναι

άνθρωποι δεύτερης κατηγορίας. Μπορεί ντομάτες, μήλα, ροδάκινα να υπάρχουν πρώτης και δεύτερης και τρίτης κατηγορίας.

Στήν καρδιά μας μέσα μέσα βλέπει ο Θεός. Κρυφιογνώστης ο Θεός.

«Όταν στενάζει ένας αδελφός
κάνε ν' άνθίσει μιὰ δροσοσταλίδα».

ΚΟΥΛΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ

ΕΣ ΓΗΝ ΕΝΑΛΙΑΝ

Ωρα καλή σου ανάσα της ψυχής
ανοίξαμε τον κόρφο μας
έλα να μπεις έλα να πιεις
από τον πόθο μας.

Γιώργος Σεφέρης, Αγιανάπα Β'

I

Έγερνε ο ήλιος στ' ανοικτά του κόλπου.
Μάκρυναν οι σκιές στην ξεραμένη γη
Ανελέητο το φως σε τούτα τα μέρη
Και οι σκιές που δεν ενδίδουν
Πεθαίνουν ολόσωμες
Όπως οι ψυχές
Όταν ο ήλιος βυθίζεται στο πέλαγος
Ανελέητο το φως
Κι έρχεται βάλσαμο το βράδυ.

II

«Επιτέλους δρόσισε λιγάκι» είπες,
Ανοίγοντας το παράθυρό σου
Στη θαλάσσια αύρα
Ανάσανες
Φως και αρμύρα ο τόπος που αγαπήσαμε
Μια θέληση
Κολλημένη σαν στρείδι στο πέλαγος.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΟΔΙΝΟΣ

ΑΠΟΨΕ ΘΥΜΩΣΕΣ ΘΕΕ...

Θεέ μου Σε παρακαλώ ΕΣΥ τον έφτιαξες αυτόν τον όμορφο κόσμο. Τι Σου ήλθε απόψε και θέλεις να τον χαλάσεις;

Παραδέχομαι πως με την πείρα που απέκτησες και τώρα που τον ξαναβλέπεις πιο ήρεμα, αν ήταν να τον ξανακτίσεις, θα τον έφτιαχνες πολύ καλύτερο και πιο τέλειο.

Όμως καλός είναι και όπως είναι!

Ήταν Γενάρης του 1953, ήμουν μαθητής της Στ' τάξης – τελειόφοιτος δηλαδή του Λανιτείου Γυμνασίου. Βαρυχειμωνιά εκείνο τον χρόνο και εγώ έμενα σε ένα μικρό δωματιάκι, στο σπίτι του κύριου Φίλιππου του τενεκετζή. Δεν ξέρω πώς γνωρίστηκαν με τον πατέρα μου, που ήταν ένας ευκολοσχέτιστος και καλός άνθρωπος. Ίσως επειδή ο πατέρας μου αγόραζε πολλούς τενεκέδες για τα χαλούμια μας και καμιά φορά και για άλλους χωριανούς. Ίσως επειδή ήταν τυχερό και θέλημα Θεού να περάσω καλά τον τελευταίο χρόνο της φοίτησής μου στο Γυμνάσιο. Τέλος πάντων, βρέθηκα στο δωματιάκι εκείνο – ένα μικρό, χαμηλό δωματιάκι – δυο επί τρία. Ευτυχώς λίγο πίσω από το κύριο σπίτι στην αυλή του σπιτιού και δίπλα ακριβώς στην κουζίνα, το μαγειρείο, όπως το έλεγαν, όπου συγκεντρωνόμαστε κυρίως το βράδυ για το δείπνο. Είπα ευτυχώς που το δωματιάκι μου ήταν λίγο πίσω – μερικά μέτρα δηλαδή από το κύριο σπίτι, γιατί εκεί συγκεντρώνονταν συμμαθητές, φίλοι, συζητούσαμε, φωνάζαμε και δε θα ενοχλούσαμε κανένα.

Στη μελέτη μου επίσης δεν είχα ώρες, ούτε τάξη. Μπορούσα να κοιμηθώ η ώρα οχτώ και να ξυπνήσω η ώρα μια (1 π.μ.), να αρχίσω μελέτη. Έτσι ήμουν πάντα και αργότερα που έγινα δάσκαλος, διευθυντής, όταν είχα σοβαρές δουλειές – ομιλίες, προγράμματα κλπ., έπρεπε να κοιμηθεί όλη η οικογένεια, τα παιδιά κλπ. Και ύστερα να αρχίσω δουλειά, πολύ νυχτιάτικα. Και τώρα που σύρω αυτές τις λίγες γραμμές, η ώρα είναι η 3η πρωινή. Όταν έβρεχε, το δωματιάκι μου το αγαπούσα πολύ. Όπου και να ήμουν, έτρεχα να πάω κοντά του γιατί όπως ήταν χαμηλό – δε θυμάμαι αν ήταν και με τσίγκους από πάνω – έμοιαζε με την κουζίνα μας στο χωριό, που νόμιζες πως μας πετροβολούσαν όταν έβρεχε και μου άρεσε πολύ αυτή η αγριάδα της φύσης.

Θεέ μου, αν ήταν μπορετό να ξαναβρεθώ σ' εκείνη τη μικρή κουζινούλα του πατρικού μου, με τους γονείς μου, τ' αδέρφια μου, θείους, τη μάνα να σερβίρει τη σούπα της και να ψήνει λουκάνικα στο τζάκι, τον πατέρα να γεμίζει τα ποτήρια κρασί από τη φλάσκα, και τον θείο τον Σωκράτη να με παρακαλεί, να με ικετεύει να του πω για τον Κολοκοτρώνη, που έτρεχε τους Τούρκους από πίσω...

– Άιντε γιόκα μου να χαρείς ό,τι αγαπάς, πες μου που τους πολέμησε στο Βαλτέτσι, πού αλλού τους έτρεχε από πίσω; ήταν πολλοί;

Κι εγώ έβαζα όλη μου την τέχνη να του τα διηγηθώ, κι εκείνος τέντωνε τα αφτιά του να ακούσει. Έστριβε τα ολόμαυρα μουστάκια του, χάιδευε τη ματσούκα του και νόμιζες πως αν είχε φτερά, θα πετούσε, να βρεθεί δίπλα του Καπετάν Κολοκοτρώνη, του αγαπημένου γέρου του Μοριά, να βοηθήσει μήπως πάθαινε κανένα κακό ο αγαπημένος του ήρωας. Ας ήταν μπορετά όλα αυτά που ανάφερα και ας χρωστούσα και δέκα χιλιάδες λίρες.

Όσο το δυνατό πιο λίγα για να μπορώ να τα ξεπληρώσω.

Εκείνη η πολύ βροχερή – άγρια μέρα του Γενάρη του 1953 – μου έμεινε αξέχαστη και μπήκε πολύ βαθιά μέσα στην ψυχή μου. Πήγα – ήλθα από το σχολείο. Η βροχή και ο δυνατός άνεμος δεν έλεγαν να κοπάσουν. Εγώ βέβαια ας ήταν και τόσο άγρια βροχερή μέρα, έδωσα τη βόλτα στη γειτονιά. Είδα, όσο ήταν μπορετό όλες τις κοπέλες (της γειτονιάς). Αλήθεια μου άρεσαν όλες!. Έτσι έκανα πάντα, από τα χρόνια του Δημοτικού. Τις ήθελα όλες. Θεέ μου, από πότε αρχίζει ο έρωτας; από την κοιλιά της μάνας μας; ή από την τρίτη του Δημοτικού σχολείου;

Η μεγάλη μου συμπάθεια ή η μεγάλη μου αγάπη ήταν στον παρακάτω δρόμο, τον παράλληλο από εκεί που έμενα. Ήταν μια γλυκύτατη κοπέλα δυο τρία χρόνια μικρότερη μου και που τον επόμενο χρόνο, πώς τα έφερε η μοίρα, να μένω σπίτι της και να κάθεται για ώρες συντροφιά μαζί μου στη μελέτη μου για να γίνω δάσκαλος. Όμως αυτό ήταν όλο. Οι οδηγίες του μακαρίτη του πάτερ Παναγίδη, που μας εξομολογούσε κάθε λίγο και λιγάκι, ήταν ξεκάθαρες.

– Την κοπέλα που θα συμπαθήσετε θα την βάλετε βαθιά μέσα στην ψυχή σας. Και όταν μεγαλώσετε και αποκατασταθείτε επαγγελματικά, θα την ζητήσετε επίσημα από τους γονείς της και θα την κάμετε γυναίκα σας.

Εγώ αγαπούσα πολύ τον πάτερ Παναγίδη, όπως και όλους τους δασκάλους μου και τους καθηγητές μου. Ήταν ένας γλυκύτατος κληρικός που δεν ήταν βέβαια επιστήμονας, αλλά η αγάπη του για τα παιδιά και τους νέους άξιζε πολλά διπλώματα.

Μας δίδασκε Θρησκευτικά και Γεωγραφία στις μικρές τάξεις του Γυμνασίου. Πάντα γλυκός και αγαπημένος. Ήμουν πάντα μελετημένος. Αλλά αν και καμιά φορά δεν άξιζα το είκοσι (20) έβρισκε τρόπο να το βάλει.

– Είναι πολύ περιποιημένα τα τετράδια σου, ο χάρτης σου κλπ.

Ήταν ένας πολύ εργατικός και γλυκός άνθρωπος. Ήταν υπεύθυνος για το συσσίτιο του σχολείου μας και το φαγητό ήταν μεγάλο πράγμα εκείνα τα χρόνια. Υπήρχε φτώχεια. Εμένα τις πιο πολλές φορές ήταν πληρωμένα και τα δίδακτρα του σχολείου. Υστερα από χρόνια, όταν ήμουν Διευθυντής του σχολείου στο χωριό της (γυναίκας) συζύγου του, έμαθα από τους χωριανούς πως όταν ήταν δάσκαλος εκεί, εργαζόταν νυχθημερόν για την πρόοδο των

παιδιών και του χωριού. Η πόλη της Λεμεσού δίκαια τον τίμησε με μια απλή προτομή στον περίβολο της εκκλησίας της Αγίας Τριάδας, όπου υπηρέτησε ως ιερέας τα περισσότερα του χρόνια.

Οι μέρες του χειμώνα είναι μικρές. Ένας «βρόκος» είναι η μέρα του χειμώνα, έλεγε πάντα η μάνα μου που δεν προλάβαινε τις δουλειές της στα χωράφια, στα κοπάδια δίπλα του πατέρα, στο νοικοκυριό και τη φροντίδα του σπιτιού της, του άνδρα της και των πέντε παιδιών της. Κι ύστερα να αρχίσει και ράψιμο στις μηχανές!. Αληθεια Θεέ μου, πόσα βάσανα έχει τούτη η ζωή;...

* * *

Δεν θυμούμαι πώς τα βόλεψε η οικογένεια του κύριου Φίλιππου εκείνη τη βροχερή μέρα του Γενάρη. Νύχτωσε. Ο κύριος Φίλιππος δεν έστειλε το νεαρό βοηθό του να πάρει φαγητό όπως πάντα το μεσημέρι. Η οδός Ελευθερίας, ένας ζωντανός εμπορικός δρόμος της Λεμεσού, που είχε το μαγαζί του, είχε πολλά εστιατόρια, θα τα βολέψουν. Εκεί ήταν και το εστιατόριο που έφτιαχνε «ψάρι σαβόρο» που μου άρεσε πολύ. Σκοτεινίασε για τα καλά. Έξω η βροχή και ο δυνατός άνεμος ήθελαν να χαλάσουν τον κόσμο.

Η κυρία Αναστασία, η πεθερά του κύριου Φίλιππου, μια κοντόχονδρη γυναίκα, χήρα, γεμάτη αγάπη για τον κόσμο αλλά προπάντων για την μονάκριβη κόρη της, τη Λελλού, τα δυο εγγόνια της, τον παχουλό Ανδρέα και τον λεπτό μελαχρινό, μικρότερο Τιμόθεο (Τίμο), αλλά προπάντων για τον ακριβό της τον κύριο Φίλιππο. Δεν ξέρω πόσα χρόνια ήταν χήρα αλλά εκείνος ο γαμπρός, η κόρη και τα εγγόνια, ήταν ό,τι της απόμειναν στη ζωή της και τους είχε μεγάλη αδυναμία.

Μπαινόβγαινε στα δωμάτια ανήσυχη, φώναζε: «Δε φάνηκε, δε φάνηκε... πώς θα έλθει με το ποδήλατο. Θα τον πάρουν οι χείμαρροι». Εγώ παρ' όλον που μου άρεσε αυτή η «αγριάδα» της φύσης, μπαινόβγαινα στα δωμάτια της οικογένειας και προσπαθούσα να δώσω κουράγιο σε όλους. Τους ένιωθα σαν να ήταν δική μου οικογένεια και προπάντων στο μικρό Τίμο που ήταν η συμπάθειά μου. Μέσα μου παρακαλούσα να σταματήσει για λίγο η βροχή και να φανεί ο κύριος Φίλιππος που τον αγαπούσα πολύ και που ποτέ δεν είπε λόγο κακό για μένα.

Η βροχή, ο άνεμος δεν σταματούσαν. Όλη η οικογένεια έκλαιγε. Βούρκωσαν κι εμένα τα μάτια μου. Θεέ μου Σε παρακαλώ λυπήσου μας. Κράτησε για λίγο το θυμό σου. Οι δρόμοι έγιναν ποτάμια, αστραπές, βροντές, χαλασμός κόσμου. Σε λίγο να σου μέσα σ' εκείνο το χαλασμό, μέσα στο πυκνό σκοτάδι, σαν βρεγμένο πουλί πάνω στο ποδήλατο, ο κύριος Φίλιππος. Κατέβηκε, τον αγκάλιασαν, όλοι τον φιλούσαν, δόξαζαν τον Θεό που ήλθε σπίτι του και ήταν καλά. Τον αγκάλιασα, τον φίλησα κι εγώ. Τον αγαπούσα.

– Εμαγειρέψετε; ρώτησε.

«Ναι», απάντησαν οι γυναίκες και προπάντων η αρχιμαγείρισσα, η πεθερά, η κυρία Αναστασία.

– Όλοι στην κουζίνα, είπε η γιαγιά, ώρα φαγητού.

Φαίνεται όμως, ότι ο κύριος Φίλιππος είχε διαφορετική γνώμη. «Όλοι στην κουζίνα» είπε. «Έτοιμοι για το δείπνο, μόνο που εγώ θα πεταχτώ δυο λεπτά να πάρω ένα πιάτο φαγητό του γέρου».

Ο γέρος, εντελώς άγνωστος βέβαια σε μένα, ήταν κάποιος πολύ ηλικιωμένος άρρωστος άνθρωπος, ούτε συγγενής ήταν όπως κατάλαβα, που δεν είχε κανένα δικό του σ' αυτό τον ψεύτικο κόσμο, που τον ανακάλυψε η ομάδα «Αγίας Γραφής» του θεολόγου κυρίου Αγγελάκη. Όπως άκουα συχνά αυτό το όνομα και που αργότερα ο κύριος Αγγελάκης έγινε και κληρικός και που ο κύριος Φίλιππος με κάποιο άλλο της «Ομάδας Αγίας Γραφής» ανάλαβαν να του παίρνουν λίγο φαγητό να μην πεθάνει από την πείνα.

«Δεν θα πάεις πουθενά μ' αυτό τον άσχημο καιρό», άρχισαν να φωνάζουν και να κλαίνε μάνα και κόρη.

«Θα πήγε ο άλλος» φώναζε κλαίγοντας η πεθερά και πιάστηκε από το λαϊμό του.

«Δεν πήγα ούτε ψες» είπε πολύ σοβαρός ο κύριος Φίλιππος. «Και αν σκεφτεί και ο άλλος έτσι όπως λέτε εσείς, ο γέρος θα πεθάνει μόνος και αβοήθητος στο κρεβάτι του και θα έχουμε το κρίμα του».

Πήγε ο ίδιος στην κουζίνα, έβαλε ο ίδιος το φαγητό σ' ένα μικρό δοχείο που το είχαν γι' αυτόν το σκοπό, άρπαξε το γέρικο ποδήλατο του, κι ετοιμάστηκε να ξεκινήσει μέσα σ' εκείνο τον χαλασμό κόσμου.

– Θεέ μου, στ' αληθεια, γιατί κάνεις έτσι απόψε; Θέλεις να πεθάνει ο γέρος; θέλεις να γνωρίσεις καλύτερα τι άνθρωπος είναι ο κύριος Φίλιππος; Αφού είσαι Παντογνώστης γιατί κάνεις έτσι; διερωτήθηκα.

Άρχισε μια πραγματική μάχη. Ο άνδρας να τραβάει το ποδήλατο να το καβαλήσει και να πάει. Να πάει πού; στο άγνωστο; Σ' εκείνο το χαλασμό που φαινόταν σαν να ήταν το τέλος του κόσμου;

Ο δρόμος έγινε ποτάμι, ο αγέρας έφερε ένα σωρό άχρηστα πράγματα στα πεζοδρόμια. Ξύλα, δοχεία των σκουπιδιών, χάρτινα κιβώτια, πέτρες και ό,τι άλλο βρήκε στο δρόμο του. Οι δυο γυναίκες τραβούσαν το ποδήλατο, έκλαιγαν, φώναζαν. Πήραν μέρος στη μάχη και τα δυο παιδιά της οικογένειας κλαίγοντας.

– Άδικα φωνάζετε και κλαίτε, έλεγε και ξανάλεγε ο κύριος Φίλιππος. Πρέπει να πάω. Θα πεθάνει ο γέρος και θα έχουμε όλοι το κρίμα του, έλεγε και ξανάλεγε, προσπαθώντας ν' αγγίξει κάτι πιο βαθιά στην ψυχή του

ανθρώπου. Εγώ έβλεπα και καμάρωνα τον σπιτονοικοκύρη μου. Ήξερα ποιος θα έβγαινε νικητής και ήμουν πολύ περήφανος γι' αυτό. Έτσι ανθρώπους θέλουμε, να κρατάνε την υπόσχεση και τον λόγο τους. Να είναι Άνθρωποι. Ήμouνα απόλυτα βέβαιος πως κι εγώ στη θέση του έτσι θα έκανα. Πάντα έτσι είχα μια απέραντη αγάπη για τους συνανθρώπους μου και προπάντων για τους φτωχούς και εκείνους που υπέφεραν. Σαν μαθητής στις μικρές τάξεις του Γυμνασίου, ήξερα σχεδόν όλους τους ζητιάνους της πόλης και το «πόστο» του καθενός. Κι αφού οικονομούσα τα τρία γρόσια μου για το κατσίφι μου ή το «σιάμαλι», τα υπόλοιπα τα έδινα για βοήθεια στους ζητιάνους (φτωχούς).

Πήγε, ήλθε ο κύριος Φίλιππος, «σουππί λουμί», (καταβρεγμένος) όπως έλεγε η γιαγιά μου. Άλλαξε τα ρούχα του και καθίσαμε στο τραπέζι για το δείπνο.

– Ίδετε, έλεγε. Ο γέρος είχε δυο μέρες να φάει. Ήταν σχεδόν στο κρεβάτι ετοιμοθάνατος.

Φάγαμε όλοι με χαρά και με όρεξη. Μας αντιπροσώπευσε όλους επάξια ο κύριος Φίλιππος. Δεν είμαι βέβαιος αν είναι αυτό το περιστατικό κι έμεινε τόσο βαθιά μέσα στην ψυχή μου ή είναι επειδή όλο και κοίταζα τον πατέρα μου και τους γεωργούς χωριανούς μου, που παρακαλούσαν τον Θεό να βρέξει για τα σπαρτά, τα δέντρα, τα ζώα τους. Σίγουρα εκείνο που είναι βέβαιο, αυτό το γεγονός με συντάραξε και ύστερα από μερικά χρόνια έγραφα δυο τρεις στίχους για τον «Θυμό» του Θεού.

*Απόψε θά 'δες πολλά παράξενα, Θεέ και θύμωσες
κι άρχισες τα μπουμπουνητά και τ' αστραπόβροντα.
Ξελαγιασμένο το πουλί, φεύγει απ' το κλαρί, το ξύπνησες.
Και η δική μου η καρδιά απόψε δυνατά κτυπά.
Ο χείμαρρος π' ορμητικά περνά, ό,τ' ήυρε το παρέσυρε
κι ακόμα συνεχίζεις κι όλο βρέχεις, βρέχεις δυνατά.
Απόψε θύμωσες, Θεέ, σκορπάεις καλοσύνη.*

Ο Θεός με τη βροχή του σκόρπισε καλοσύνη για τους ανθρώπους του. Και ο κύριος Φίλιππος με την τόλμη και την αγάπη του, έσωσε μια ψυχή από βέβαιο θάνατο.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ (1955-1959) ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ
ΤΩΝ: ΡΟΔΗ ΡΟΥΦΟΥ, ΛΩΡΕΝΣ ΝΤΑΡΕΛΛ

Η «Χάλκινη Εποχή» του Ρόδη Ρούφου (ψευδώνυμο του διπλωμάτη καριέρας Ρ. Κανακάρη) είναι το μοναδικό συνθετικό μυθιστόρημα του Κυπριακού Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959), που γράφτηκε από Έλληνα συγγραφέα της Μητρόπολης και όχι από αυτόχθονα Κύπριο. Πρωτοκυκλοφόρησε, για ευνόητους και αναγκαίους εθνικούς λόγους, στο Λονδίνο, τον Σεπτέμβριο του 1960, στα αγγλικά, με τον τίτλο «The age of bronze» (εκδόσεις Heinemann), ως απάντηση στο προηγηθέν χρονικά, συγκεκριμένα αλλά βαθύτατα φιλοβρετανικό μυθιστόρημα-μαρτυρία του Λώρενς Ντάρελλ, με τον τίτλο «Πικρολέμονα» (Bitter Lemons). Τα «Πικρολέμονα» κυκλοφορήθηκαν το 1957 στα αγγλικά και αποτελούν την κιβωτό των αγγλικών πολιτικο-διπλωματικών απόψεων ενάντια στον Κυπριακό Αγώνα, με έντεχνη δόση προπαγάνδας, συγκεκριμένης αντικειμενικότητας (σ' αυτά οι Άγγλοι είναι «μανούλες») και φυσικά σε αποδοκιμασία του Απελευθερωτικού Αγώνα των Κυπρίων και ιδίως στον διασυρμό της Ε.Ο.Κ.Α., της ηρωϊκής «Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών».

Στην ελληνική έκδοσή του, κυκλοφορήθηκε με τον τίτλο «Χάλκινη Εποχή» από τον Εκδοτικό Οίκο «Εστία», εκτείνεται σε 412 σελίδες μικρού σχήματος, με τη σημαδιακή αφιέρωση: «Σ' όσους διάλεξαν την Ελευθερία». Τί κρύβει ο τίτλος «Χάλκινη Εποχή», το λέει ο ίδιος ο συγγραφέας για τα παιδιά της Πέμπτης Γυμνασίου: «Μια καινούργια ελληνική κυπριακή γενιά, όλο φλόγα, τόλμη και ιδανικά. Μιά ράτσα νέα και γεμάτη υποσχέσεις μετά από μακροχρόνιο λήθαργο, σαν εκείνη που συμβολίζει η Χάλκινη Εποχή του Ροντέν». (Το γνωστό χάλκινο άγαλμα του μεγάλου Γάλλου γλύπτη Αύγουστου Ροντέν).

Οι κατευθύνσεις του βιβλίου, οι πηγές έμπνευσης του συγγραφέα, μαρτυρούνται στην επιλογική του σημείωση στη σελίδα 413 του βιβλίου: «Πολλά επεισόδια τούτου του βιβλίου βασίστηκαν σ' αληθινά γεγονότα, έτσι που τάζησα από κοντά στην Κύπρο, ανάμεσα στο 1954 και στο 1956. Τα πρόσωπα, ωστόσο, είναι φανταστικά και μερικά από αυτά είναι τα ίδια με τους ήρωες του «Χρονικού μιας Σταυροφορίας». Δε θεώρησα αναγκαίο ν' αποδώσω διαλόγους σε κυπριακή διάλεχτο. Δεν πιστεύω στην ανάγκη τόσο νατουραλισμού». Στην ουσία όμως, οι πρωταγωνιστές του έργου είναι υπαρκτοί. Άλλοι μνημονεύονται ευθέως με το όνομά τους, όπως ο Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Μακάριος κι ο Αρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α. ο Διγενής (Συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας), ο πρώτος Έλληνας που απαγχονίστηκε από τους Άγγλους, ο Μιχαήλ Καραολής. Συγκεκριμένα, αλλά ευχερώς αναγνωρίσιμοι ήρωες, όπως

ο Γρηγόρης Αυξεντίου (Υπαρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α.), ο Κυριάκος Μάτσης, οι αναγκαίοι τότε τύποι εκτελεστών-αγωνιστών, όπως ο Ν. Σαμφών. Κύρια όμως, όλη η ηρωική κυπριακή νεολαία των Γυμνασίων (ακόμα και των Δημοτικών). Αυτή η ενθουσιώδης νεολαία, που έδωσε ένα Ευαγόρα Παλληκαρίδη, μαθητή αγωνιστή 18 ετών, ποιητή και μάρτυρα: «Ήταν έξοχα αυτά τα παιδιά της Πέμπτης Γυμνασίου: έξοχα δείγματα νεαρού ανδρισμού στο γυμναστήριο, ευαίσθητα και δεκτικά μυαλά στο θρανίο. Από κάθε άποψη καλύτεροι από τους πατέρες τους» (σελ. 43). Έτσι τους ζωγραφίζει με καμάρι και ακρίβεια ο Ρόδης Ρούφος.

Στο πλευρό τους βέβαια στέκεται ολόκληρος ο ανώνυμος Κυπριακός λαός της εποχής, ομόψυχος, ομόγλωσσος, ομότροπος, ενωμένος σε μια από τις σπάνιες εποχές ενότητας στην ελληνική ιστορία, με εξαίρεση ελάχιστους προσωπιδοφόρους προδότες, ίσως θλιβεροί παραλληλισμοί με την εποχή της Γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα. Όλοι αυτοί οι άντρες, γυναίκες, παιδιά των πόλεων και των χωριών, αγρότες, εργάτες, τεχνίτες, μικρέμποροι, που αποφασίσανε όλοι να εγκαταλείψουν τα προφανή οικονομικά και όχι μόνο προνόμια τους να είναι υπήκοοι-μέλη της πανίσχυρης Βρετανικής Κοινοπολιτείας και να αγωνιστούνε για την Ελευθερία τους και μόνο, μέχρι εσχάτων. Γνωρίζοντας – γιατί το γνωρίζανε – ότι θα χάνανε όλα αυτά τα προνόμια και «πλεονεκτήματα», κλίνοντας προς μιαν Ελλάδα με μύρια προβλήματα και μειονεκτήματα.

Τόσο, που ο πραγματιστής και θετικιστής Λώρενς Ντάρελλ ν' απορεί μ' αυτή την επιλογή των Κυπρίων για την Ελλάδα: «Πώς είναι δυνατό να θέλει ο Κύπριος την Ένωση; Απορούσαν όσοι Άγγλοι, κάτοικοι της Κύπρου, ήξεραν καλά την Ελλάδα. Εύλογη η απορία τους. Στρατιωτική θητεία στις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις; Εξοντωτική φορολογία; Κακοδιοίκηση;». Κι' όμως, πίσω από την ψυχρή εκτίμηση και τις απορίες των Άγγλων, ο ίδιος ο Ντάρελλ έμμεσα αφήνει να φανεί η αιτιολογία αυτής της επιλογής των Κυπρίων. Είναι η δίψα τους για Ελευθερία, Αυτοδιάθεση, που ο Έλληνας έχει από τη φύση του στην ψυχή του, ώστε να μη βλέπει ή κι όταν βλέπει, να θυσιάζει εθελούσια τις ανέσεις, τις ωφέλειες, το υλικό του συμφέρον.

Η υπόθεση της «Χάλκινης Εποχής» είναι απλή, στρωτή, αληθινή. Στηριγμένη σε γεγονότα και σε περιστατικά, που ο συγγραφέας άλλα τα είδε ο ίδιος και τα άκουσε, ως αυτόπτης ή αυτόχοος μάρτυς ή άμεσα ή έμμεσα «περιήλθον εις γνώσιν του», κατά τη δικονομική ορολογία, ως «εκ της υπηρεσίας του στην Κύπρο» ως διπλωματικού υπαλλήλου στην Ελληνική Πρεσβεία στη Λευκωσία, μεταξύ 1954-1956. Καταγραφή με παλμό και συναίσθημα. Τα υπόλοιπα γεγονότα προέρχονται από προσωπικές ή υπηρεσιακές πηγές, αλλά και από πληροφορίες Κυπρίων φίλων και γνωστών του, χωρίς να παραγνωρίζεται η άντληση των ειδήσεων από τον Τύπο, μέσα από ξένες και ελληνικές αξιόπιστες εφημερίδες.

Το έργο έχει δύο επίπεδα ή στρώματα αφήγησης. Ένα μύθο που ιστορείται και είναι η προσωπική ζωή και το τέλος στην Κύπρο του κεντρικού ήρωα, του Αλέξη. Ένα χρονικό ή μαρτυρία της ροής των γεγονότων του Κυπριακού Αγώνα, από την προϊστορία και ιδίως από την έναρξή του την 1η Απριλίου 1955, τη δράση-οργάνωση και απήχηση στο λαό και ιδίως στους μαθητές της μαχητικής πατριωτικής οργάνωσης, της Ε.Ο.Κ.Α., με στρατιωτικό αρχηγό τον Διγενή, όνομα που παραπέμπει στον ομώνυμο βυζαντινό ηρωικό Ακρίτα και θρησκευτικό-πολιτικό ηγέτη του, τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Γ'. Ενωμένους τότε και αφοσιωμένους στον ιερό σκοπό της Ένωσης με την Ελλάδα ή εγγύτερα στην αποτίναξη της Βρετανικής κυριαρχίας, στις διαδηλώσεις, στα συλλαλητήρια, στα γραψίματα πάνω στους τοίχους, στις προκηρύξεις, στις ενθουσιώδεις πορείες των μαθητών και του λαού. Μετά, στο στρατιωτικό σκέλος του Αγώνα. Στις ανατινάξεις Αστυνομικών Σταθμών, στις μάχες σώμα με σώμα με τους Βρετανούς στρατιώτες, τους Τούρκους αστυνομικούς και τους ελάχιστους Έλληνες προδότες. Στους απαγχονισμούς Κυπρίων μαχητών της Ελευθερίας, στις φυλακίσεις και εξευτελισμούς των συλληφθέντων, στις ποικίλες βιαιότητες ενός φανερού και ενός μυστικού πολέμου. Στην εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και των συνεργατών του στις Σεϋχέλλες, στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις σε ελληνικά χωριά, που παραπέμπανε κατ' ευθείαν στους Ναζί.

Με τα περίφημα «κέρφου» (curfew), τους αποκλεισμούς ολόκληρων χωριών, τις έρευνες και τις συλλήψεις, που δεν είχανε τίποτε να ζηλέφουνε ή να υστερήσουνε από τα Καλάβρυτα και το Δίστομο. Ζωγραφίζεται το πώς οι «πολιτισμένοι» Βρετανοί δώσανε εξετάσεις στην Κύπρο, ξεσπώντας πάνω στον άμαχο πληθυσμό, μόλις δέκα χρόνια μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1945). Πώς συμπεριφερθήκανε στους Έλληνες Κύπριους αμάχους, με εξευτελιστικές σωματικές ή κατ' οίκον έρευνες, με πυρπολήσεις σπιτιών, περιουσιών, ακόμα και με συλλήψεις εκκλησιών ή ελληνικών νεκροταφείων. Με υποδαύλιση του μίσους των Τούρκων κατά των Ελλήνων, ώστε να διασπασθεί η μέχρι τότε αγαστή αρμονική συμβίωση μεταξύ των μελών των δύο Κοινοτήτων.

Ο πρωταγωνιστής, ο φιλόλογος καθηγητής Αλέξης Μπαλαφάρας φθάνει στην Κύπρο το χειμώνα του 1953-1954, για να διδάξει Νέα Ελληνικά στο Γυμνάσιο της Λευκωσίας. Γεννημένος στην Κερύνεια το 1923, σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Πολέμησε στην Αντίσταση (ΕΔΕΣ) στα χρόνια της γερμανικής κατοχής, μετά υπηρέτησε εθελοντικά στον Ελληνικό Στρατό, στον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο. Όταν το 1950 πήρε το δίπλωμά του, είχε σχεδόν ξεχάσει την αγγλική ιθαγένεια και τον γυρισμό του στην Κύπρο, αφού του άρεσε η Αθηναϊκή ζωή. Για δυό χρόνια έζησε στο Παρίσι και στη Χαϊδελβέργη, συλλέγοντας υλικό για τη διατριβή του. Το μόνο που θυμότανε έντονα από τα παιδικά του χρόνια, μετά την καταστολή των ταραχών του 1931, ως μαθητής, ήτανε «τα εννιά χρόνια δικτατορίας που ακολούθησαν – χρόνια σκο-

ταδιού και απελπισίας, όταν προσπαθούσαν να μας κάνουν να ξεχάσουμε την εθνική μας καταγωγή, απαγορεύοντάς μας όχι μονάχα τη λέξη «Έλληνας», μα και τη χρήση ασπρογάλαζων μολυβιών» (σελ. 33).

Για την επιστροφή του στην Κύπρο τον πείθει το αναπάντεχο τηλεφώνημα ενός παλιού συμμαθητή και φίλου του, του Λεωνίδα Ιωάννου, που είχε γίνει πετυχημένος δικηγόρος, μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου κι είναι από τους νέους ηγέτες του Ενωτικού Κινήματος. Τον συναντά στην Αθήνα κι εκεί του επισημαίνει και του προτείνει ότι «στην Κύπρο χρειαζόμαστε ανθρώπους σαν και σένα για τον αγώνα». Στην αρχή ο Αλέξης αρνιέται, μα ο ένθερμος πατριώτης συντοπίτης του τον πείθει να κατέβει στη γενέθλια γη, όπου κάτι ετοιμάζεται: «Έλα τώρα, μην είσαι πεισματάρης. Εκεί είναι οι ρίζες σου. Η θέση σου είναι σ' ένα από τα μεγάλα Γυμνάσια. Έχουμε ανάγκη από δασκάλους σαν και σένα – Κυπρίους που νάχουν ζήσει αρκετά σε τούτο τον τόπο και να τον ξέρουν. Έχουμε βαρεθεί τους γεροξεκούτηδες για τους οποίους Ελλάδα είναι μονάχα ο Αισχύλος και η μάχη του Μαραθώνα» (σελ. 39). Έτσι εκφράζεται η ανάγκη εκσυγχρονισμού της Εθνικής Παιδείας της Κύπρου.

Τελικά ο καθηγητής φθάνει στην Κύπρο, λίγο πριν την έναρξη της εξέγερσης. Στην αρχή είναι αδιάφορος έως σκεπτικιστής. Τον παρασύρει όμως ο ενθουσιασμός των μαθητών του, που όλοι τους συμμετέχουν στον Αγώνα, με πίστη κι αγνότητα προθέσεων. Καταλαβαίνει ότι όλοι είναι μυημένοι στον πατριωτικό τους σκοπό, με ανιδιοτέλεια και αυταπάρνηση. Έτσι αφιερώνεται κι αυτός ολόψυχα στον Κυπριακό Αγώνα, βάζοντας τις γνώσεις του και την πολεμική εμπειρία που είχε αποκτήσει πολεμώντας στην Ελλάδα. Οι αγριότητες, οι βανδαλισμοί και οι ακρότητες και των δύο παρατάξεων του προκαλούν φρίκη, αλλά πείθεται ότι είναι αναγκαίες για την τελική νίκη και να διώξουν τον κατακτητή από τον τόπο του. Στο τέλος ο Αλέξης συμμερίζεται τη μοίρα των μαθητών του, που άλλοι σκοτώνονται, άλλοι απαγχονίζονται, χάνοντας με ηρωϊκό τρόπο τη ζωή τους. Μέσα σ' αυτό τον φαύλο κύκλο τρομοκρατίας θυσιάζονται τα κύρια πρόσωπα του μυθιστορήματος.

Ο Αλέξης ερωτεύεται παράφορα τη γοητευτική Σύλβια, σύζυγο ενός άφογου Βρεταννού κρατικού υπαλλήλου, του Τζούλιαν (του μόνο άκρως συμπαθούς Άγγλου του μυθιστορήματος). Εκείνη ανταποκρίνεται, αλλά ο δεσμός του γάμου της εμποδίζει μια μονιμότερη σχέση τους κι έτσι περιορίζονται σε κλεφτές συναντήσεις στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Γύρω τους κινούνται ο διπλωμάτης Δίων (προφανέστατα ο συγγραφέας) και η καθηγήτρια Νταϊζη. Είναι δύο συμπαθείς ήρωες, που επιζούνε στο τέλος κι έτσι μπορούνε να διαβάσουνε μαζί στην Αθήνα τα γράμματα και τις σημειώσεις του Αλέξη, μετά τον θάνατό του. Γύρω τους κινούνται ο Ντικ, ο τύπος του σκληρού Άγγλου αξιωματικού, ο αντικειμενικός Σκωτσέζος δημοσιογράφος Μακ Φιν, ο κρυπτοκατάσκοπος Χάρυ Μόνταγκιου, δοκιμιογράφος, τέλειος γνώστης της ελληνικής γλώσσας, των ηθών και των εθίμων των Κυπρίων, αφού κατοι-

κεί επί χρόνια μόνιμα στο νησί. Για την Νταϊζη «ο εθνικισμός ήταν το πολύ-πολύ ένα αστείο αμφίβολης ποιότητας, καμιά φορά επικίνδυνο, όταν χρησίμευε για διέξοδος στα ταπεινότερα ένστιχτα του ανθρώπου».

Οι ηρωικοί μαθητές, ο Βίας, η Μαρία, ο Γιάννης, ο Λευτέρης, ο Κώστας, ο Ευαγόρας και ο προδότης από τον απωθημένο έρωτα για τη Μαρία, Παύλος. Και από πάνω τους ο αόρατος προστάτης και συμβουλάτορας, ηγέτης, μαχητής και αγωνιστής, ο Μάγος, που δίνει τις εντολές για όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις των παλληκαριών της Ε.Ο.Κ.Α. Ο ουσιαστικός «πατέρας» του Αλέξη, ο αόρατος Μάγος, που όλοι θαυμάζουνε και σέβονται για τη σύνεση, τις γνώσεις, την οργανωτικότητά του. Ο Αλέξης παγιδεύεται σ' ένα φαύλο κύκλο βίας, τρομοκρατίας, αντιποίνων, αδυσώπητο, αλλά αναγκαίο για την τελική έκβαση. Σ' αυτό τον κύκλο αίματος, χάνουνε τελικά τη ζωή τους η Σύλβια, ο Ντικ, κοντά στους ευάριθμους Έλληνες μαθητές, σε Άγγλους στρατιώτες και αστυνομικούς. Ο Αλέξης, μετά τον θάνατο των μαθητών του, που αυτός τους είχε δώσει εντολές – και είχε προηγηθεί ο ηρωικός θάνατος της αγαπημένης του Σύλβιας – επιζητούσε ως ντεσπεράντο, ένα ηρωικό λυτρωτικό θάνατο, αφηφώντας τα πάντα. Πολεμούσε λυσσασμένα για να πεθάνει ή να συλληφθεί, που κι εκεί ήτανε βέβαιος ο απαγχονισμός του, ώστε ν' απαλλαγεί από τις Ερινύες που τον καταδιώκανε.

Οι τελευταίες στιγμές της ζωής του κεντρικού ήρωα δίνονται από τον Ρούφο ως είδηση στον Ημερήσιο Τύπο. Ένα πρωτότυπο εύρημα του μυθιστοριογράφου: «Ο Αλέξης Μπαλαφάρας, που είχε καταδικαστεί σε θάνατο ένα χρόνο πριν για κατοχή όπλου, είχε δραπετεύσει κι είχε συλληφθεί ξανά πριν από δυο εβδομάδες, θ' απαγχονιζόταν την άλλη μέρα το πρωί στις Κεντρικές Φυλακές της Λευκωσίας. Σύμφωνα με τα καθιερωμένα, θα τον έθαβαν μέσα στη Φυλακή, και κανένας –ούτε ιερωμένος– δεν θα παραστεκόταν στην ταφή. Η ανταπόκριση πρόσθετε πώς ο κατάδικος είχε αρνηθεί να δεχτεί επισκέπτες, και πώς τελευταία του επιθυμία ήταν ν' ακούσει τα Πάθη κατά Ματθαίον» (σελ. 19)..

Πώς ο ειρηνικός κυπριακός λαός μεταβλήθηκε σε αγωνιστικό διεκδικητή της ελευθερίας του; Γιατί το Γυμνάσιο, κατά τα λεγόμενα του Μόνταγκιου, έγινε ένα θερμοκήπιο έξαλλων ενωτικών; Τί δεν μπορούσαν να υποφέρουν οι Κύπριοι από τους αποικιακούς αφέντες; Την απάντηση δίνει ο Λεωνίδας, που επισημαίνει: «Την αυθάδειά τους, την περιφρόνησή τους για μας. Μα το χειρότερο είναι ο τρόπος που προσπαθούν να εξαγοράσουν συνειδήσεις. Θέλουν να δημιουργήσουν μιάν άρχουσα τάξη που νάχει κοινά συμφέροντα μαζί τους. Γι' αυτό περιποιούνται ορισμένες κατηγορίες εμπόρων – κυρίως εισαγωγείς αγγλικών προϊόντων – γι' αυτό κατάργησαν, ως ένα σημείο, τους παλιούς κανόνες που απαγόρευαν την κοινωνική συναναστροφή Άγγλων και Κυπρίων. Δίνουν παράσημα, τίτλους, υποτροφίες. Μας αρνούνται όμως την αυτοδιάθεση, ενώ τη δίνουν σ' όλους τους άλλους. Πώς μπορούμε να το ανεχθούμε αυτό;».

Μια μεγάλη τοιχογραφία του απελευθερωτικού αγώνα των Κυπρίων είναι η «Χάλκινη Εποχή». Κινείται με επιδεξιότητα ανάμεσα στον μύθο και στην αληθινή ιστορία. Παντρεύει τα πραγματικά ιστορικά γεγονότα με τις προσωπικές περιπτώσεις, τα γεγονότα της ζωής των ηρώων της, που όλοι, με τον τρόπο τους, συμμετέχουνε ισότιμα στη μεγάλη προσπάθεια για την απόκτηση της ελευθερίας τους, που γι' αυτούς είναι όχι μόνο όραμα, αλλά ύψιστος σκοπός του ανθρώπινου βίου. Ο συγγραφέας δίνει ολοζώντανα την περιγραφή του πώς οι Κύπριοι κρατούμενοι εμψυχώνανε τους καταδικασμένους σε θάνατο μελλοθάνατους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α.

Μια περιγραφή που δεν θα διδαχτεί ίσως ποτέ στα σύγχρονα ελλαδικά σχολεία της ισοπεδωτικής νωχέλειας για όλα: «Φώναζαν και τραγουδούσαν δίχως σταματημό οι κρατούμενοι, σε πείσμα των δεσμοφυλάκων και των απειλών τους. Ποιός σκοτιζόταν για δεσμοφύλακες τέτοια στιγμή; Ένα χρέος ήξεραν οι κρατούμενοι, να βοηθήσουν τους καταδικασμένους συντρόφους να διαβούν το δύσκολο γεφύρι, θυμίζοντάς τους ότι δεν τους είχαν εγκαταλείψει, ότι η τρομερή μοναξιά τους κατάντικρυ στον θάνατο ήταν τριγυρισμένη από αγάπη και συμπόνια και την απόφαση να συνεχιστεί ο αγώνας τους» (σελ. 21).

Το μυθιστόρημα «Πικρολέμονα» κυκλοφορήθηκε το 1959 στην Αγγλία, αφού είχε προηγηθεί το μικρό ποίημα «Bitter Lemons», που πρωτοδημοσιεύτηκε στην «Truth» το 1957. Η ελληνική του μετάφραση, στις εκδόσεις «Γρηγόρη», φιλοτεχνημένη από τον Αιμίλιο Χουρμούζιο, καταλαμβάνει 294 σελίδες, γεμάτες λογοτεχνικότητα, ζωντάνια, σε μια πετυχημένη μεταφορά του αγγλικού κειμένου, με ρέουσα δημοτική γλώσσα. Όπως τονίζει ο Άγγλος συγγραφέας στον πρόλόγό του, «το βιβλίο τούτο δεν είναι πολιτικό, αλλά θα έλεγα μάλλον μια μπρεσσιονιστική μελέτη των διαθέσεων και της ψυχολογικής ατμόσφαιρας της Κύπρου στα ταραχμένα χρόνια 1953-1956». Φυσικά, τίποτε από όλα αυτά δεν είναι στην πραγματικότητα. Κατά βάθος είναι (συγκεκριαλυμένα) ένα άκρως προπαγανδιστικό, βαθύτατα πολιτικό βιβλίο, που δείχνει στον υποφιασμένο αναγνώστη, που δεν θα σταθεί στις λυρικές περιγραφές των τοπίων ή στις ιστορικές πληροφορίες για τον τόπο, πώς αισθάνεται πραγματικά ένας Βρετανός αποικιοκράτης με τους Κυπρίους και πώς βλέπει τον Αγώνα τους. Όχι απλά με την υπεροψία του «ανωτέρου», αλλά με την περιφρόνηση του παλαιμάχου αποικιοκράτη αφέντη προς ένα ταπεινό ιθαγενή υπήκοο!... Όσο και να φτιασιδώνει το κείμενό του με όμορφες ποιητικές περιγραφές και συναισθηματικές εξάρσεις ενός δήθεν μαγεμένου ξένου, που χαίρεται την απλή κυπριακή φύση, το δηλητήριο, η ειρωνεία ξεφεύγουνε από το έρκος των οδόντων του, παρά τις όποιες προσπάθειες κατανόησης των γεγονότων που καταβάλλει, ώστε να κρύψει το τί βαθύτερα αισθάνεται και πιστεύει. Ο Αιμίλιος Χουρμούζιος, κύπριος φιλοβρετανικών αισθημάτων πνευματικός άνθρωπος, δικαιολογεί τον Ντάρελλ, ότι έχοντας υπεύθυνη θέση στην αποικιακή Κυβέρνηση της Κύπρου, είναι φυσικό να βλέ-

πει και να κρίνει από σκοπιά βρεταννική. Προσπαθεί να δικαιολογήσει τον συγγραφέα ότι «αγάπησε την Κύπρο και τους ανθρώπους της, αγάπησε το τοπίο και την ιστορία της και η κριτική του για το τί υπήρξε η βρεταννική διοίκηση στο νησί είναι συχνότατα διαβρωτική». Η αλήθεια όμως, κατά την εκτίμησή μου, είναι ότι αγάπησε τα λουλούδια, το τοπίο, τη φιλοξενία των απλών χωρικών της υπαίθρου και κυρίως (γερός πότης ων), το υπέροχο κυπριακό κρασί, με κορωνίδα την γλυκιά μεσαιωνικής προέλευσης, κουμανταρία. Αυτά αγάπησε, μόνο ως γραφικότητα, φτηνή διαμονή και υγιεινή ζωή κοντά στη φύση και στην ιστορία, όταν εγκαταστάθηκε στο μαγευτικό Μπελαπάις, με το περίφημο γοτθικό Αββαείο του, που ίσως του έφερνε στο μυαλό μνήμες ευρωπαϊκές. Τη βαθεία λαχτάρα κρυμμένη μέσα στην κυπριακή καρδιά, τον πόθο τον κοχλάζοντα για λευτεριά και αξιοπρέπεια, δεν τάνιωσε και προσπάθησε να τα υποβαθμίσει και να τα περιπαίξει. Έτσι δεν δίστασε να κοροϊδέψει τις μαθητικές διαδηλώσεις, τους αγωνιζόμενους μαθητές. Φυσικά για τους μαχητές της Ε.Ο.Κ.Α., τρομοκράτες τους ανεβάζει, δολοφόνους τους κατεβάζει, θεωρώντας τους μίαν ασήμαντη μειοψηφία φανατικών, χωρίς λαϊκό έρεισμα. Και σε όσα σημεία φέγει διακριτικότητα, «με το γάντι», την αγγλική διοίκηση, το κάνει με τον μανδύα του δήθεν φιλελεύθερου Άγγλου, που βλέπει μερικά ατοπήματα που πρέπει να διορθωθούν, όχι όμως για να φύγουν οι Άγγλοι από το νησί, αλλά για να μείνουν εκεί εσαεί, με κάποιο ανθρώπινο πρόσωπο (αυτό που δοκιμάσαμε και στον σοσιαλισμό). Ο Χουρμούζιος υποστηρίζει ότι «δεν είναι εκπληκτικό ότι ο συγγραφέας προσπαθεί να έχει, από κυπριακή πλευρά, πολιτικούς συνομιλητές «συνετούς». Μα αυτοί οι συνετοί σ' έναν Αγώνα παλλαϊκό, όπου ομοθυμαδόν, δεξιοί και αριστεροί, ενωθήκανε στη βάση τους βέβαια, ενάντια στον κατακτητή, φαντάζουμε ως τρέσαντες ή, λαϊκιστί, «φιλοπροδότες». Κι αναζήτησε με πείσμα τέτοιους συνεργάτες η βρεταννική διοίκηση στην Κύπρο.

Ουσιαστικά το βιβλίο δεν είναι τόσο μυθιστόρημα. Είναι μαρτυρία για τον Αγώνα της Κύπρου, με φόντο την ιδιωτική ζωή και την παραμονή του Ντάρελλ στην Κύπρο. Κι όμως να μην αδικήσουμε τον Ντάρελλ παρ' όλα αυτά – γιατί ο Άγγλος έχει βαθεία κάπου μέσα του κρυμμένο το στοιχείο της αντικειμενικότητας – παρά την όποια εθνική του άποψη, είναι γεγονός ότι μέσα από τις σελίδες του βιβλίου του, προβάλλει αφτειασίδωτη η αλήθεια. Αυτή η αλήθεια, που φαντάζει επιβλητική, αναδεικνύοντας την ευγένεια και την αντοχή του εθνικού κυττάρου, ενώ παράλληλα αποτελεί έναν ύμνο στα κυπριακά νιάτα και στην ακατανίκητη θέλησή τους για τη μαχητική κατάκτηση της ελευθερίας και της αξιοπρέπειάς τους.

Φυσικά ο Ντάρελλ, ικανώτατος συγγραφέας, όπως μόνο οι μεγάλοι μάεστροι της αγγλικής λογοτεχνίας γνωρίζουν να γράφουν κυριολεκτούντες και χωρίς ρητορείες ή πολυλογίες, γοητεύει με το ζωντανό, άμεσο, λογοτεχνικό του ύφος, που παραπέμπει σ' έναν άλλο μοντέρνο Άγγλο, τον Τζων Φώουλς, τον συγγραφέα του «Μάγου» και υμνητή των Σπετσών και της ελ-

ληνικής φύσης. Αν και γνωρίζει θαυμάσια τα ελληνικά, είχε ζήσει πολύ πριν στην Ελλάδα (Ρόδο, Κέρκυρα, Καλαμάτα, παντού σχεδόν), δεν έχει γίνει πιο Έλληνας στο φρόνημα, όπως οι Άγγλοι Πάτρικ Λη Φέρμορ, Φίλιπ Σέρραντ, Νικόλας Χάμοντ. Την Ελλάδα την αγαπάει φυσιολατρικά, διονυσιακά, ιστορικά, όχι όμως συναισθηματικά. Κάτι του λείπει για να γίνει πιο Έλληνας, συνεχίζοντας τη μεγάλη Βυρωνική παράδοση. Μένει Άγγλος, εκμοντερνισμένος υπήκοος έστω της βρετανικής αυτοκρατορίας. Κι έτσι είδε, παρά τις φιλότιμες προσπάθειές του και την Κύπρο, σ' αυτή την περίοδο έντασης και τραγικών γεγονότων, με βιαιότητες, φρικώδη βασανιστήρια και «πλήθος» θανάτων, πασπαλισμένων με αίμα και δάκρυα, στα «Φυλακισμένα Μνήματα», στα στρατόπεδα της Κοκκινότριμιθιάς και της Ομορφίτας.

Γράφει για τα εθνικά χαρακτηριστικά των Άγγλων συμπατριωτών του, που παρεξηγούνται στην Κύπρο: «Η συστολή μας και η έλλειψη φαντασίας φαίνονται στους ξένους βαναυσότητα, η βουβαμάρα μας βαθύτατη μισανθρωπία. Αλλ' άραγε αυτοί οι πνιγηροί μικροαστισμοί με τους οποίους φαίνεται να εμποτιζόμαστε, όταν βρισκόμαστε στο εξωτερικό, είναι χειρότεροι από την κρυψιβουλία και ανειλικρίνεια του μεσογειακού τρόπου ζωής; Πολύ αμφιβάλλω». Ακολουθεί ο με αμφίσημη ειρωνεία και κάποια δόση έπαρσης αφορισμός. «Είναι μοιραίο στην Ανατολή (έτσι έβλεπε την Κύπρο), να αισθάνεται κανείς πολύ περήφανος για να καταδέχεται να εξηγεί». Ίσως έτσι θέλει να δικαιολογηθεί το γιατί δεν καταδεχτήκανε ποτέ οι Άγγλοι να εξηγήσουνε τις κρεμάλες και τα εκλεπτυσμένα βασανιστήρια σε στυλ Τζακ Αντεροβγάλη, που προσφέρανε «πλουσιοπάροχα» στον αγωνιζόμενο Κυπριακό λαό.

Στα «Πικρολέμονα» το χιούμορ συνδυάζεται με την απόλυτη ψυχραιμία, το βρετανικό φλέγμα και τη διπλωματικότητα, που διαθέτει αναμφισβήτητα ο αγγλικός λαός. Έτσι ο Ντάρελλ αντιμετωπίζει, μ' ένα διπλωματικό ψέμα-ελιγμό, ένα μεθυσμένο Κύπριο, τον Φράγκο, που μισεί τους Άγγλους, σ' ένα κυπριακό χωριό, μπροστά σε ντόπιους κατοίκους εν ευθυμία και αποφεύγει τον κίνδυνο συμπλοκής και καυγά, δηλώνοντας τα ακόλουθα για τον αδελφό του: «Μούρθε απροσδόκητα. Σκέφτομαι τον αδελφό μου. Έπεσε στις Θερμοπύλες, πολεμώντας στο πλευρό των Ελλήνων». Αμέσως ο μεθυσμένος Κύπριος, ακούγοντας το όνομα Θερμοπύλες, καλμάρει. Γράφει στη συνέχεια ο Ντάρελλ: «Ήταν καθαρό ψέμα, βεβαίως, γιατί ο αδερφός μου, απ' όσον ήξερα τουλάχιστον, τριγύριζε σε κάποιον αφρικανικό βαλτότοπο, μαζεύοντας ζώα για τους ζωολογικούς κήπους της Ευρώπης». Προχωρεί παραπέρα στην προπαγάνδα του, επεκτείνοντας το ψέμα για τις Θερμοπύλες, ώστε να θυμίσει τάχα στους Κυρίους την υποχρέωση που έχουνε προς τους Άγγλους: «Οι Κύπριοι λησμονάνε πολλά πράγματα. Το πτώμα του αδερφού μου δεν λησμονεί και πολλά άλλα παιδιά της Αγγλίας, που το αίμα τους έχει βάψει τα πεδία των μαχών». Ομολογεί όμως ότι η συμπεριφορά των Σκώτων ή των Ουαλλών ήτανε προς τους Άγγλους χειρότερη απ' ό,τι των Κυπρίων: «Ακόμα

και στη χειρότερη εκδήλωση, δεν έφτασε ποτέ τις ηλιθιότητες και τις προσβολές που αντιμετώπισα από τους Σκώτους κατά τη μοναδική μου επίσκεψη στο Ραμπ (Σκωτικό Κοινοβούλιο)» (σελ. 93).

Ο Ντάρελλ, σε ορισμένα σημεία του βιβλίου, κάνει σοβαρές και σωστές παρατηρήσεις ειδικά για το Βυζάντιο, που ακόμα και οι Έλληνες σήμερα το περιφρονούν. Εύστοχα ένας Ισραηλινός δημοσιογράφος του επισημαίνει: «Εσείς οι Άγγλοι, είτε, μου φαινόσαστε να βρίσκεσθε εντελώς κάτω από τη γοητεία της Ελληνορωμαϊκής περιόδου και κρίνετε τα πάντα χωρίς καμμία αναφορά στο Βυζάντιο. Κι ωστόσο εκεί βρίσκετε την αληθινή πηγή της ελληνικής σκέψης, στα ελληνικά ήθη. Αυτά θα έπρεπε όλοι να μελετήσετε» (σελ. 139). Ακόμα και σχετικά με το πρόβλημα της Ενώσεως, η πνευματική κληρονομιά του Βυζαντίου και των θεσμών του φώτιζε το κάθε τι. Ήταν ο αληθινός πατέρας της Νεώτερης Ελλάδας, συμπεραίνει ο συγγραφέας. Ο Βυζαντινός άνθρωπος δεν μπορούσε να νοήσει πολιτική ιδέα, που δεν προϋπόθετε την πλήρη ενότητα Εκκλησίας και Κράτους. Αυτό έγινε στο πρόσωπο του Εθνάρχη Μακαρίου και δεν νομίζω ότι το αντιληφθήκανε, στα πρώτα τουλάχιστον χρόνια του Κυπριακού Αγώνα, οι Άγγλοι. Αργότερα, φυσικά, το αξιοποίησαν κατά το δυνατό και σύμφωνα με τις περιστάσεις.

Ήταν χαρακτηριστικό, όπως ορθά επισημαίνει ο Ντάρελλ, «πως ακόμα και το πολυδύναμο κομμουνιστικό κόμμα (ΑΚΕΛ) δεν τολμούσε ν' αγνοήσει το λαϊκό αίσθημα στην εθνική υπόθεση και ήταν αναγκασμένο να διατηρεί το σύνθημα της Ενώσεως, ως βασική διεκδίκηση. Τούτο φαινόταν παραλογισμός που άγγιζε την παραφροσύνη, όταν σκεφτεί κανείς ποιά μεταχείριση περιέμενε το κόμμα και τους οπαδούς του από την κυβέρνηση των Αθηνών, αν ερχόταν η Ένωση. (Ήταν τότε εκτός Νόμου στην Ελλάδα. Επί πλέον, ο Διγενής υπήρξε αντίπαλός τους στην περίοδο 1943-1945). Η ομοφυχία όμως της λαϊκής βάσης των Κυπρίων ανταποκρινόταν σε όλο το πολιτικό φάσμα των κομμάτων του νησιού, όπως βεβαιώνουν ο Ντάρελλ και ο Ρόδης Ρούφος, με παραδείγματα, ονόματα χωριών και ατόμων, στα βιβλία τους. Πιστεύει ακράδαντα ότι «οι ηθικοί και νομικοί τίτλοι μας (των Άγγλων) πάνω στο νησί ήταν απρόσβλητοι, μ' όλο που θα ήταν ψυχολογική πλάνη να βασιστούμε σ' αυτούς». Θαυμάζει και πιστεύει στον κυβερνήτη Χάρντιγκ, τον θεωρεί ήπιο και σεμνό στρατιώτη (sic), που θα μπορέσει «να ξεδοντιάσει τους τρομοκράτες της Ε.Ο.Κ.Α.». Έτσι αποκαλούνται από τότε οι πατριώτες της Κύπρου από τη Μέκκα της αποικιοκρατίας. Τρομοκράτες αποκαλούνται και οι Έλληνες μαθητές των συλλαλητηρίων.

Ο Ντάρελλ αναφέρει (σελ. 291) το ακόλουθο περιστατικό: «Η Ξενού, η λαχανιασμένη υπηρέτρια, καθάριζε την κουζίνα. Με χαιρέτησε αρκετά θερμά αλλ' είπε μόλις με είδε: «Ακούσατε τα νέα;» Έγνεφα καταφατικά. «Για την εκτέλεση; Κοντανάσαινε και ξεφύσαγε από θλίψη. «Γιατί κάνουν τέτοια πράματα;» Θύμωσα. «Όταν σκοτώνεις, πρέπει να πεθαίνεις», είπα: ύψωσε το χέρι της σαν νάθελε να με σταματήσει. «Όχι γι' αυτό. Όχι για την εκτέλε-

ση. Μα δεν θα δώσουνε στη μάνα του το σώμα του, έτσι λένε. Είναι φριχτή τιμωρία αυτό, κύριε. Γιατί αν δεν κοιτάξεις τον αγαπημένο σου νεκρό, δεν θ' ανταμωθής ποτέ στον άλλο κόσμο».

Ένα περιστατικό, που μέσα από τα λεγόμενα μιας αγράμματης Ελληνίδας της Κύπρου, της Ξενούς, επιβιώνει η Αντιγόνη του Σοφοκλή. Μέσα στον απλό κυπριακό λαό, στη λαϊκή παράδοση, διατηρείται ζωντανός ο σεβασμός και η ταφή των νεκρών από τους οικείους τους, όπως στην αρχαιότητα (Πολυεΐκης-Αντιγόνη). Η Ένωση με την Ελλάδα για τα παιδιά του Σχολείου «σήμαινε κάτι παρόμοιο με την Ένωση του μύστη με το Άπειρο. Η τραγωδία είναι ότι δεν έπρεπε να είχε συμβεί» (σελ. 147).

Στα «Πικρολέμονα», παρά τις αντιφάσεις, τους σκληρούς χαρακτηρισμούς και τις ενίοτε ειρωνικές διαπιστώσεις για τους Κυπρίους και τον Αγώνα τους, αντιπαλεύουν ο Βρετανός της παράδοσης και του καθήκοντος κι ο «Έλληνας» κατ' απονομήν, που έζησε για μακρό χρόνο της ζωής του σε Ελλάδα και Κύπρο, και παρά τις όποιες αρνητικές ή επαμφοτερίζουσες θέσεις του, επικρατεί αυτή η παράξενη ιδιότυπη πίστη του Άγγλου στην εντιμότητα της γνώμης και στο Fair Play. Μ' αυτές τις καθοριστικές παραμέτρους, ο Ντάρελλ δηλώνει με ειλικρίνεια: «Δεν μπορούσα να μη σκέπτομαι με πίκρα την ελληνικότητα της Κύπρου απ' την αρχή, ίσως να μην ήταν ποτέ ανάγκη να εγκαταλείψουμε το νησί ή να αγωνιστούμε για δαύτο. Τώρα ήταν πια πολύ αργά». (σελ. 243).

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ

ΕΡΗΜΗΝ

Σ' αυτόν τον τόπο που γεννήθηκε η άνοιξη
 όλα ειπώθηκαν, τι ν' απογράψω.
 Το σώμα έχει ανάγκες
 δε ρωτά
 κι αδυνατεί το πνεύμα.
 Πώς των ανθρώπων να συλλάβω τους παλμούς
 και να μετρήσω τους σφυγμούς της ανημπόριας;
 Ως τα ποιήματα
 να κυοφορήσουν τους ποιητές
 θα ιδιωτεύσω.

ΜΑΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΤΟΣ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΣΤΟΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΜΑΣ ΑΓΩΝΑ

Α. Πεζογραφία

Στο πολύτομο και πολυθεματικό έργο του Κύπρου Χρυσάνθη αποθησαυρίζονται εκλεκτές σελίδες πεζού και ποιητικού λόγου, αφιερωμένες στο έπος του Απελευθερωτικού μας Αγώνα 1955-59. Μια τέτοια δυναμική και αείρορη πηγή έμπνευσης, που ανάβλυσε από τα χρώματα της λεβεντογεννήτρας Κυπριώτισσας γης, της ζυμωμένης με τα ιερά κόκκαλα και το πανάχραντο αίμα της θυσίας των παλικαριών της ΕΟΚΑ, δεν θα μπορούσε ασφαλώς ν' αφήσει ασυγκίνητες τις λεπταίσθητες χορδές της λυρικής του γραφίδας. Και δεν ήταν μόνο η ακαριαία κατάπληξη και ο θαυμασμός της στιγμής που τις δόνησε τότε μέσα από τους αναπάλλοντες κραδασμούς των ανυπέμβλητων θρυλικών κατορθωμάτων, αλλά και η νηφάλια μεταγενέστερη αποτίμηση των ένδοξων πράξεων και των άθλων αρετής στην εκπλήρωση του χρέους προς την πατρίδα. Ο ακάματος κάλαμος της αστείρευτης πληθωρικής γραφής του αείμνηστου μας Κύπρου Χρυσάνθη εξακολούθησε να αντλεί για πολλά ακόμα χρόνια από την παρακαταθήκη του Αγώνα ιστορικές μνήμες, ζωντανές μαρτυρίες, καθώς και προσωπικές αναμνήσεις, μεταπλάθοντάς τις σε ανεξίτηλες ποιητικές εικόνες και ανάγλυφες πεζογραφικές παραστάσεις, όπου καταφαίνεται διαχρονικά από τις εκδόσεις των έργων του. Λες κι η λύρα της επικής του μούσας δεν έμελλε να σιγήσει ποτέ, αλλά και αργότερα με το δέος της βαθυστόχαστης γνώσης και της επίγνωσης μιας στρατευμένης συγγραφικής αποστολής ολοένα και δυνάμωνε και μέστωνε στον απόηχο των ηρωικών παλμών και των απaráγραπτων μηνυμάτων. Γιατί όπως πήρε διαμιάς να ραφωδεί διθυραμβικά το απaráμιλλο μεγαλείο των αγωνιστών πάνω στ'αντάρτικα κορφοβούνια και στις λοφοπλαγιές των κρησφύγετων κι ακόμη την τρανή ώρα της αγχόνης μπροστά στο ικρίωμα της λευτεριάς, έτσι και συνέχισε κατοπινότερα να συνθέτει με την πολυφωνική ποιητική του πνοή ηρωικές μπαλάντες, δοξαστικούς ύμνους και πολύχορδες τιμητικές ωδές.

Παράλληλα, με τη γλυκόχη μελωδικότητα της φωνής του δεν έπαυσε να περιγράφει και να ψυχογραφεί σε πεζούς ρυθμούς, να αναδιηγείται και να δραματοποιεί ξετυλίγοντας τον μίτο μιας ασύλληπτης πλοκής, να μυθοποιεί και να απομυθοποιεί επεισόδια και στιγμιότυπα, ήρωες και ηρωίδες ενός παλλαϊκού ξεσηκωμού ενάντια στην αγγλική αποικιοκρατία. Χωρίς βέβαια να υποκρύπτει μελανά χρώματα και σκιές για κάποιους αντιήρωες-προδότες και βδελυρούς καιροσκόπους ανάμεσα στους γενναίους και τους αληθινούς πατριώτες. Αυτούς που ενσαρκώνουν στα διηγηματικά και θεατρικά του έργα τα υπαρκτά πρόσωπα των πρωταγωνιστών της πιο πρόσφατης Ιστορίας της Κύπρου και όχι τα ψευδεπίγραφα προσώπια καμιάς πλασματικής και απόμακρης ιστορίας.

Στα χρόνια της Επανάστασης είναι ο χαρακτηριστικός τίτλος μιας καλογραμμένης νουβέλας 110 σελίδων, που εκδόθηκε από τον Ελληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου στα 1985 και που εστιάζει το κεντρικό βάρος του περιεχομένου της στο φοιτητικό κίνημα των Κυπρίων αγωνιστών στην Ελλάδα και στη συνεισφορά του στην προετοιμασία και την αποφασιστική κλιμάκωση του Αγώνα στην Κύπρο κατά του αποικιακού ζυγού. Η ενθουσιώδης εκείνη εξέγερση της φοιτητικής νεολαίας, που συσπειρώθηκε στην οργάνωση ΚΑΡΗ (Κύπριοι Αγωνιστές Ριφοκίνδυνοι Ηγέτες) κάτω από επαναστάτες αρχηγούς και εμπνευσμένους πρωτοστάτες στο προανάκρουσμα εκείνης της ανεπανάληπτης εποχής των αγνών ιδανικών υπέρ βωμών και εστιών, ευστόχως απηχεί και τον τίτλο του έργου. Η υπόθεσή του θα μπορούσε να βασίζεται σε μια πραγματική ιστορία με τον αληθοφανή και πειστικό τρόπο που ο συγγραφέας της εκτυλίσσει το νήμα της αφήγησής της. Στην αρχή αργά και νωχελικά εναρμονίζοντας τους διηγηματικούς βηματισμούς με τους ήρεμους τόνους ενός ειδυλλιακού περιβάλλοντος, επιταχύνοντας στη συνέχεια την εξελικτική δράση της πλοκής και της κορύφωσης των δρώμενων. Μέσα από τούτη ακριβώς τη συμβολιστική αφηγηματική τεχνική στοιχειοθετείται η απόδοση των γεγονότων, καθώς μεταστρέφονται από την αργοκίνητη ροή μιας απλής καθημερινότητας με τις ανιαρές επαναλήψεις και τις εποχιακές ληξιπρόθεσμες εξάρσεις της στο αιφνιδιαστικό ξέσπασμα του μεγάλου ξεσηκωμού με τις απότομες εναλλαγές και τις ανακατατάξεις της ζωής. Η συμμετοχή στον καθολικό Αγώνα με τις απροσδόκητες αλλαγές και τις απρόβλεπτες μεταπτώσεις συνυφαίνει τα ποικιλόχρωμα νήματα με τις ταχύρρυθμες κινήσεις μιας ανελικτικής καλπάζουσας πορείας. Μιας αγωνιστικής πορείας, που με συντονισμένη δράση και ενσυνείδητη σύμπραξη, θα οδηγούσε από το ξεσκλάβωμα στη λευτεριά του τόπου και την πολυπόθητη Ένωση με τη μητέρα πατρίδα. Για τούτο και ο τόπος αρχικά, όπου κυοφορείται το σπέρμα και συνδουλιζεται το έναυσμα της έναρξης της επανάστασης στη συγκεκριμένη ιστορία δεν προσδιορίζεται ονομαστικά. Είναι μια ανώνυμη μικρογραφία εντοπιότητας σ' ένα παραθαλάσσιο χωριό της Κύπρου, το οποίο συνεκδοχικά περιλαμβάνει όλα τα χωριά και τις πόλεις της, που από την πρώτη στιγμή έσπευσαν ομόθυμα να δώσουν το δυναμικό τους παρών. Τα πρόσωπα ωστόσο με τη φυσιολογική ιδιαιτερότητα των χαρακτήρων τους όπως εκφράζονται μέσα από τα τεκταινόμενα των διαπροσωπικών τους σχέσεων, παρόλο που κατανομάζονται προσλαμβάνοντας την ταυτότητα της ιδιοπροσωπίας τους, απηχούν ταυτόχρονα τις ευρύτερες ηλικιακές και κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού με όμοιους στόχους και κοινά ευγενή οράματα.

Ο έμπορος κύριος Μπέρτος, αφού έχασε νωρίς τη γυναίκα του, μεγαλώνει τη μοναχοκόρη του Λευκή σύμφωνα με τα αυστηρά ήθη της εποχής και με τη βοήθεια της καλοσυνάτης θείας που αφιέρωσε εξ ολοκλήρου τη ζωή της στην υπηρεσία και των δύο. Το σημαδιακό εκείνο

θερμό καλοκαίρι τους βρίσκει να παραθερίζουν στο εξοχικό τους, όπου από τη μια στιγμή στην άλλη η έκρηξη της επανάστασης που απλώνεται απ' άκρη σ' άκρη του νησιού πυροδοτώντας τις καρδιές, επιφυλάσσει και στην τριμελή αυτή οικογένεια εκτός από τις εναγώνιες μεγάλες προσδοκίες ευτυχή συναπαντήματα και μοιραίες ανατροπές. Ο Φρίξος, ένας δευτεροετής φοιτητής της Χημείας που αφήνοντας τις σπουδές του κατέβηκε στην Κύπρο χάριν του Αγώνος, καταφεύγει κυνηγημένος από Άγγλους στρατιώτες στο σπίτι τους. Όταν επιβάλλεται κατ'οίκον περιορισμός και ένας αξιωματικός που συνοδεύεται από έναν Τούρκο χωριανό τους κτυπά την πόρτα για έρευνα, η Λευκή για να τον γλυτώσει τον παρουσιάζει ως αρραβωνιαστικό της. Δεν αργούν βέβαια οι δυο νέοι να ερωτευτούν και σε λίγο καιρό να παντρευτούν στη Λευκωσία με τις ευχές των γονιών τους, παρά τις κάποιες κτηματικές διαφορές που χώριζαν από παλιά τους δύο συμπεθέρους. Ωστόσο, η ενεργή εμπλοκή του Φρίξου στην Οργάνωση δημιουργεί υποψίες γύρω από το πρόσωπό του και καθώς είναι σεσημασμένος οι έρευνες και οι ανακρίσεις συνεχίζονται μέχρι που παίρνει την απόφαση να φύγει για την Αθήνα και να συνεχίσει τις σπουδές του αφήνοντας πίσω την έγκυο γυναίκα του. Εκεί όπου πριν από δυο χρόνια σ' ένα σπίτι στην οδό Σκουφά στην πλατεία Κολωνακίου είχε δεθεί με όρκο στη μυστική οργάνωση ΚΑΡΗ, για να εκπαιδευτεί κατόπι στα γυμνάσια στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής γύρω από τα εκρηκτικά και στη ρίζη χειροβομβίδων. Εκεί και πάλι συνδέεται με παλιούς και νέους συναγωνιστές και με τις οδηγίες ηγετικών στελεχών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη συγκεκαλυμμένη με διάφορους τρόπους αποστολή όπλων και πυρομαχικών στην Κύπρο για τις ανάγκες του Αγώνα. Δεν λείπουν ούτε και κει οι προδοτικές παρακολουθήσεις από σπιούνους ανάμεσα στις μυστικές συναντήσεις, τις μαζικές κινητοποιήσεις, τις συζητήσεις και τους προβληματισμούς για την τύχη του Κυπριακού ζητήματος. Προς το τέλος του Αγώνα ο Φρίξος επικεντρώνεται στις σπουδές του αλλά και στα πατρικά του καθήκοντα, αφού εντωμεταξύ είχε έλθει η γυναίκα του στην Αθήνα για να γεννήσει. Με τη συμπαράσταση της καλόκαρδης θείας η νεοσύσταση οικογένεια αντεπεξέρχεται στις πρώτες δυσκολίες και όλα βαίνουν ομαλώς, παρά τα αιωρούμενα ερωτηματικά μετά τις συμφωνίες της Ζυρίχης και την τύχη του νέου κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Μέσα από τα επί μέρους στιγμιότυπα των επεισοδίων και τους εύστοχους διαλόγους των προσώπων που στήνει ο συγγραφέας με υπόβαθρο τον κυπριακό και ελλαδικό σκηνικό διάκοσμο, καταφαίνεται όχι μόνο ένας εύλογος προβληματισμός αλλά και ο προφητικός οραματισμός του για τις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις. Το ερώτημα παραμένει προς το τέλος αναπάντητο: Για έναν τέτοιο οδυνηρό συμβιβασμό προς τι οι τόσες αγώνες, τα χαμένα όνειρα και οι φρούδες ελπίδες, προς τι οι τόσοι τιτάνιοι αγώνες και οι μακροχρόνιες ατελέσφορες θυσίες; Ή καλύτερα με τα ίδια τα λόγια του κεντρικού ήρωα της μυθιστορηματικής αυτής εξιστόρησης που

απομυθοποιούν και απογυμνώνουν τα ιστορικά γεγονότα, έτσι όπως συμπυκνώνονται μέσα στη βαθύτερη ουσία της ρεαλιστικής αποτίμησής τους: «Εγώ μπήκα στον αγώνα μ' ένα όνειρο. Κακώς ή καλώς αυτό είναι μια άλλη ιστορία. Ό,τι μπόρεσα πρόσφερα στον αγώνα του νησιού μας. Ως σ' ένα σημείο. Ύστερα από τα πράγματα μπήκα στο περιθώριο. Τώρα δεν βλέπω τι θέση έχω σ' ένα νέο κράτος, που δεν το ονειρεύτηκα, που δεν του πρόσφερα ούτε μια σταλιά από το απόθεμα της ψυχής μου, που επιπλέον δεν το συλλαμβάνω ως σχήμα μες στο μυαλό μου».

Ένας ολόκληρος κόσμος που δεν περνά απαρατήρητος αλλά απεναντίας συμβάλλει καταλυτικά μέσα από τη διαλεκτική συνύπαρξη και την υπαρξιακή συσχέτιση των δραματικών ρόλων, των συνεργειών και των ηρωικών του πράξεων, υψώνοντας στο προσκήνιο μιας υποβλητικής αφήγησης τους κύριους και δευτερεύοντες θεματικούς άξονες της αριστοτεχνικής αυτής νουβέλας. Είναι ο γνήσιος και αυθεντικός κόσμος του Κυπριακού Ελληνισμού σ' εκείνα τα χρόνια της Επανάστασης, που με τις ανιδιοτελείς προθέσεις, τα αγνά πατριωτικά κίνητρα και προπάντων τα ιδεαλιστικά οράματα των πόθων και των στόχων του άφησε απαραχάρακτα τα χνάρια της πορείας του, που ξεκινά από το εθνικό κίνημα των Οκτωβριανών του 1931 και φτάνει ως τις μέρες του 1955-1959. Από τότε που «φέρνανε τα πιστόλια μέσα στο ειδικά σκαμμένο λεξικό του Ελευθερουδάκη» μέχρι την αποστολή πυρομαχικών μέσα «σε κασόνια με πράσινα σαπούνια Χαριλάου». Τότε που δεν δίσταζαν να χρησιμοποιήσουν με πάσα εχεμύθεια και προφύλαξη όχι μόνο «τα διαβατήρια πεθαμένων» αλλά και κάθε αποτελεσματική μέθοδο για τον αντάρτικο κλεφτοπόλεμο του ένοπλου Απελευθερωτικού μας Αγώνα. Του πιο μεγάλου επικού Αγώνα της Κυπριακής Ιστορίας, όπου εκτός των αμαυρών εξαιρέσεων όλοι εκείνοι οι μπροστάρηδες μαζί με το ανώνυμο πλήθος του λαού είχαν μια σημαντική αποστολή να επιτελέσουν, συνεισφέροντας τον οβολό του μερτικού τους στον ιερό σκοπό για την αποτίναξη της τυραννίας του ξένου δυνάστη. Από τους πρωτεργάτες της Αθήνας της οδού Σκουφά, όπως τον γιατρό Ιωαννίδη, αδελφό του εξόριστου πολιτευτή Χατζηπαύλου, ως τους στυλοβάτες του φοιτητικού κινήματος της ΚΑΡΗ μαζί με τον γενναίο εκείνο φοιτητόκοσμο από μια στρατιά αγωνιστών κι αγωνιστριών που προετοιμάζουν έμπρακτα τον Αγώνα υποκινώντας ακόμα στρατιωτικούς και Ευέλπιδες για την εκπαίδευση των μαχητών της κυπριακής αντίστασης. Σε τούτη την κοσμογονική συστράτευση κανείς δεν μένει πίσω μήτε περισσεύει, προκειμένου να'ρθει μια ώρα αρχύτερα η λευτεριά στον τόπο, καθώς καταδεικνύεται εμφαντικά και μέσα από τη δράση των προσώπων του αφηγήματος, πιστοποιώντας τον όρο ύπαρξής τους μέσα στο έργο. Ο καθένας ξεχωριστά και όλοι μαζί έχουν κάτι πολύτιμο να προσφέρουν επιστρατεύοντας την τόλμη, την αρετή και τη θέληση, την ευστροφία, τη σοφία και την πείρα, τα πνευματικά τους εφόδια κι επίσης τα υλικά τους αγαθά από το περίσσειμα της καρδιάς τους. Ενδεικτικό παράδειγμα ο

πατέρα της Λευκής που χρηματοδοτεί τον Αγώνα, η Λευκή που με τη γυναικεία πονηριά της προσποίησης κρύβει από τους Άγγλους εναν άγνωστό της, ο Φρίξος που αφήνει έστω και προσωρινά τις σπουδές του για το υπέρτατο αγαθό της πατρίδας, «το τιμιότερο και αγιότερο».

Αυτούς τους συνειδητούς Έλληνες της Κύπρου, τους θαρραλέους και ατρόμητους, που έκαμαν την υπέρβαση της καθημερινότητάς τους τρόπο και πράξη ζωής υπερβαίνοντας τα ανθρώπινα μέτρα, θέλησε ο Χρυσάνθης να αναστήσει με το υφάδι της τέχνης του μέσα από τις σελίδες του βιβλίου του. Κι αυτούς κι άλλους τέτοιους παρόμοιους ανθρώπους, «όπου στόλισαν την ανθρωπότη μ' αρετή» κατά τον Μακρυγιάννη «ανεβαίνοντας τα δύσκολα κρημνά της» κατά τον Κάλβο, ζωντανεύει σ' ένα άλλο του βιβλίο υπό τον τίτλο *Οκτώ ιστορίες του Αγώνα*. Με τη σμίλη μιας σφριγηλής διηγηματικής ανάπλασης, ακονισμένης κι αυτής στις χορδές του ορμέμφυτου λυρικού του λόγου, σφυρηλατεί μίαν ενότητα οκτώ ιστοριών, που η καθεμιά μέσα στην αυτοτέλεια του περιεχομένου της προκαλεί αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη, σ' ένα κρεσιέντο ανύποπτων αιφνιδιασμών και κλιμακωτής κορύφωσης ανώτερων συναισθημάτων.

Αρχίζοντας από την τελευταία ιστορία, που αποτελεί με τον παρεμφερή της τίτλο «Στα χρόνια του ξεσηκωμού» μίαν άλλη πολυπρόσωπη νουβέλα μικρότερης έκτασης, αναθυμόμαστε κάποιες παραπληρωματικές πτυχές του πάνδημου εκείνου ξεσηκωμού. Εδώ συναντούμε, κοντά στους καταζητούμενους, τους αντάρτες και τους συνδέσμους, τους απλούς ανθρώπους της κυπριακής υπαίθρου, ανακαλύπτοντας τα βαθύτερα αισθήματά τους, που με πίστη θρησκευτικής αφοσίωσης έτρεφαν για τον Αγώνα και την ευόδωση της εθνικής καταξίωσής του. Έναν άλλο αποκαλυπτικό πίνακα με χαρακτηριστικούς τύπους φιλοτεχνεί με τα πιο ζωηρά χρώματα ο διηγηματογράφος Κύπρος Χρυσάνθης, που παραπέμπει συνειρμικά στον πολύπτυχο ζωγραφικό πίνακα του Αδαμάντιου Διαμαντή για τον αλλοτινό εκείνο κόσμο της Κύπρου. Από τη μια ο παπάς του χωριού που σκάβει με τον πρωτογίο του το κρησφύγετο κοντά στο πηγάδι του ξεροχώραφου του ορκίζοντας την παπαδιά του μπροστά στην Παναγία να κρατήσει το μυστικό κι από την άλλη ο δεύτερος γιος του, που αρχικά ερωτεύεται μια συνάδελφό του, η οποία καταφέρει να μπει στην Τράπεζα παρά τα αριστερά φρονήματα της οικογένειάς της. Αυτός επιλέγει να παραμείνει στο περιθώριο της ουδετερότητας μεταβαίνοντας στην Αγγλία, για να εργαστεί σε εκεί Τράπεζα και να μετεκπαιδευτεί στα οικονομικά-λογιστικά για μίαν ενδεχόμενη προαγωγή. Έτσι, με ρεαλιστικές πινελιές και χωρίς κανένα συγγραφικό σύνδρομο εθνικιστικής προκατάληψης σκιαγραφούνται με μακροθυμία και αντικειμενική ευθυκρισία πρόσωπα και καταστάσεις, όπως οι άνθρωποι της κομμουνιστικής ιδεολογίας και οι ευνοούμενοι της Αγγλικής Διοίκησης με τις «αστικές τελείως, εθνικιστικές τάσεις», που προσπαθούν να ξεγελάσουν τους ψηφοφόρους στις πρώτες μετά τον πόλεμο δημαρχιακές και κοινοτικές

εκλογές. Η νηφάλια ωστόσο γραφίδα γίνεται αδίστακτο νυστέρι όπως οι σφαίρες της εκτέλεσης κατ' εντολήν της ΕΟΚΑ, για ν' αποβάλουν από το υγιές σώμα του αγωνιζόμενου λαού τους επιτόλαιους και ασύστολους προδότες. Έτσι, παρά τον επώδυνο προβληματισμό για την ώρα της συγχώρεσης, ο μάστρος τιμωρώντας την προδοσία εκτελεί τον Σκορδή, ένα μέλος του κρησφυγέτου, ενώ η φιλενάδα του Ρόζα, μια γυναίκα ελαφρών ηθών, διαπομπεύεται με κούρεμα των μαλλιών της, αφού του αποσπούσε μυστικά καταδίδοντάς τα στην Τουρκοκυπριακή Τρομοκρατική Οργάνωση της ΤΜΤ. Στον αντίποδα των αδίστακτων αυτών ιερόσυλων δεν βρίσκεται μόνο ο παπάς που συλλαμβάνεται από τους Εγγλέζους και βασανίζεται με ανακρίσεις και κρατητήρια ως συνεργός «των ρέμπελων, των επαναστατών», αλλά και ο κυρ Αλέξης, ο κοινοτάρχης ενός άλλου χωριού, γόνος πολεμιστών στους Βαλκανικούς Πολέμους, μαζί με τη γυναίκα του, στο σπίτι των οποίων ανοίγεται ένα άλλο κρησφύγετο μετά την έγκαιρη εγκατάλειψη της προδομένης κρύπτης.

Ωστόσο, τις *Οκτώ Ιστορίες του Αγώνα* διανθίζουν και άλλα δύο συντομότερα αφηγήματα με επίκεντρο και πάλι το κρησφύγετο, γύρω από το οποίο εκτυλίσσονται δραματικά επεισόδια και στιγμιαία περιστατικά. «Το Φουρνί» είναι το ένα με «το παράξενο όνομα», σκαμμένο στη μια πλαγιά της χαράδρας και με καλλιεργημένα τα χώματα απ' το σκάψιμο, για να μην κινήσουν την υποψία των Εγγλέζων σε πιθανές περιπολίες τους. Εδώ δεν περιγράφεται μόνο η εσωτερική διαρρύθμιση του κρησφυγέτου με τα ράφια, τις στάμνες, τον οπλισμό και τα κανονάκια, αλλά και ψυχογραφούνται οι συνωθούμενοι συλλογισμοί, οι δυσειδαιμονικές φοβίες και οι τυραννικοί επιτάγματα του δασκάλου Χριστάκη, του μάστορα της Ομάδας. Όσο κι αν δεν ταίριαζαν με το ατρόμητο λιονταρόψυχο σθένος των αγωνιστών οι ιστορίες των γιαγιάδων για τελώνια που ξεπρόβαλλαν από τις πυκνές ελιές αλλά κι η είδηση για ενέδρες που είχαν στήσει οι Εγγλέζοι σε πηγές, άλλο τόσο γίνονται ευλόγως κατανοητά τα ανθρώπινα αισθήματα των προβληματισμών, των φόβων και των δισταγμών μέσα από τους παράδοξους ήχους της νύκτας και τις αλλόκοτες σκοταδερές σκιές, όπως αποδίδονται με ύφος κατασκοπευτικού θρίλερ από τον συγγραφέα. Δεν αργεί όμως το καρδιοκτύπι να καταλαγιάσει στα στήθια του, όταν κρατώντας τη στάμνα και το όπλο και κατευθυνόμενος στην πηγή διακρίνει πως οι φλόγες που έβλεπε από μακριά ήταν από τη «φωτιά που βάλανε στην καρδιά της χαρουπιάς», για να πέσει σε λίγο το δέντρο.

Στο προτελευταίο συγκινητικό διήγημα που επιγράφεται «Μεταλάβανε τη Λαμπρή» «το κρησφύγετο Χ» από στενάχωρο καταφύγιο ανίας, ανησυχίας και αδημονίας μεταβάλλεται παραμονές του Πάσχα σε οίκο του Θεού και σε ωραία πύλη μπροστά στο θυσιαστήριο της Λευτεριάς. Ο παπάς που ειδοποιείται μέσω συνδέσμου, για να εξομολογήσει και να κοινωνήσει τους αντάρτες, πέφτει σε μπλόκο και του παίρνουν το πρόχειρο δισκοπτήριο

και το αντιμήνσιο. Ωστόσο, καταφέρνει να τους μεταλάβει με τη ματωμένη πετσέτα από το αίμα του Σωτήρη για αντιμήνσιο και ελλείπει του καθαγιασμένου οίνου με νερό και φωμί ψιθυρίζοντας τις τελετουργικές ευχές της θείας ευχαριστίας. Αν το επέτρεπε η αναίμακτη θυσία, θα τους μεταλάμβανε με την αιμάτινη σταγόνα του παλικαριού, που είχε λαβωθεί θανάσιμα από το εγγλέζικο βόλι στον δρόμο του για το ξωκλήσι της Αγίας Θέκλας, για να βρει κρασί και αντιμήνσιο. Ο αντάρτης πεθαίνει εξομολογούμενος στον παπά το μόνο του αμάρτημα, που δεν ήταν άλλο από το πάθος του για λευτεριά», χωρίς να προλάβει να φάλλει στο κρησφύγετο το «Χριστός Ανέστη». Ίσως, θα λέγαμε, και να ψυχανεμιζόταν τη στιγμή της μεταρσίωσής του στους ουρανούς της αθανασίας πως δεν θα 'βλεπε ποτέ την αληθινή ανάσταση της πατρίδας του.

Στο διήγημα «Δεν βρήκαν τα μνήματα» η υπόθεση διαδραματίζεται στο «ζωντάνι» των μελλοθανάτων, κοντά στα «μυστικά νεκροταφεία των Κεντρικών Φυλακών». Εκεί όπου αντιβούιζε ο τόπος από τις πατριωτικές φωνές και τα εμφυχωτικά συνθήματα των συγκρατουμένων τους: «Θάρρος παιδιά. Όποιος πεθαίνει για την πατρίδα ζει μες στις καρδιές των ανθρώπων. Θεός και πατρίδα ένα πράγμα είναι». Τούτη τη φορά όμως δεν θ' αντηχήσει ο ξερός γδούπος στην καταπακτή από το ικρίωμα της αγχόνης ούτε θα σκαφτούν οι τάφοι για τους δυο μελλοθάνατους. Ο ιερέας με το δέος της εναγωνίας αναμονής, που ήλθε για την εξολομολόγηση και τη στερνή μετάληψη, με έκπληξη πληροφορείται από τον Κυβερνήτη ότι τους χαρίζει τη ζωή. Ήδη οι συμφωνίες για το Κυπριακό αναμένονται να κλείσουν το συντομότερο δυνατό. Για τη λευτεριά εντούτοις διερωτάται ο ιερέας και τον όρκο που δώσανε τα παλικάρια, ενώ είναι έτοιμος να κάμει τρισάγιο στα εννιά φυλακισμένα μνήματα.

Στο διήγημα «Σφαγή στο Αλώνι του Κοντεμένου» ο Χρυσάνθης περιγράφει με αριστοτεχνική διηγηματική πλοκή την άγρια επίθεση των Τούρκων με δικράνες, φτυάρια, φονικά πελέκια και μαχαίρια στα θερισμένα χωράφια του χωριού αυτού που γειτνιάζε με το Τουρκοχώρι των φονιάδων. Δεν σφάζουν μόνο εκδικητά τους Ρωμιούς διψώντας για αίμα αλλά και βάζουν φωτιά στις θημωνιές ενοχοποιώντας τους πως ήλθαν δήθεν να τους κάψουν. Ως δίκης οφθαλμός στήνεται η τελευταία σκηνή «μπροστά στο γαδουροπουλιό, στη γωνιά της τάφρου, κάτω απ' τα παλιά βενετσιάνικα τείχη». Εκεί όπου ο Γιουσούφης που σφάζει και γδέρνει τα βόδια μαχαιρώνεται από τον Χασάνη σε μια αιμοσταγή αναμέτρηση εμπαιχθούς ανταγωνισμού και μισητού πάθους σ' απόδοση δικαιοσύνης για «το προχθεσινό άδικο αίμα πέρα σ' αλώνι <που> χόρεψε τριγύρω του χωρίς να μιλά», σύμφωνα με τον επίλογο του διηγήματος. Το συνταρακτικό τούτου αφήγημα εκτός από τις ξεθωριασμένες απ' τον χρόνο εικόνες, τα τοπωνύμια και τα ήθη του παρελθόντος που αποτυπώνει, αναβιώνει ιστορικά στοιχεία όσον αφορά στις σχέσεις της Ελληνοκυπριακής και Τουρκοκυπριακής κοινότητας στα χρόνια του Αγώνα

και ειδικότερα το εξημμένο μένος ορισμένων Τούρκων εναντίον των Ελλήνων κάτω από την υποκίνηση ή την απαθή αδιαφορία των Άγγλων, εφόσον τους χρησιμοποιούσαν όχι μόνο ως επικουρικούς αστυνομικούς αλλά και ως προκάλυμμα των υποχθόνιων σχεδίων τους.

Στο πρώτο διήγημα της ανθολόγησης «Τα διπλότυπα και η Φρόσω» ο γιατρός-συγγραφέας στο γερασμένο πρόσωπο μιας γυναίκας που τον επισκέπτεται μια μέρα χωρίς να την αναγνωρίσει στην αρχή, αναθυμάται το περιστατικό με τα διπλότυπα των εισφορών για τον Αγώνα με τα ονόματα των συνδρομητών για τον έλεγχο. Κι ενώ υποδεικνύει και ειδοποιεί για τον κίνδυνο έρευνας από τους Άγγλους, καταφεύγει σε ένα κακόφημο σπίτι και πείθει μια ξανθή κοπέλα, τη Φρόσω, να παραπλανήσει τον Άγγλο φρουρό μέχρι «να πάρουν οι δικοί μας τα κρυμμένα έγγραφα» από το παράρτημα του Αγίου Ιωάννη κοντά στο Παγκύπριο Γυμνάσιο και την Αρχιεπισκοπή. Αυτή ήταν η γριά επισκέπτρια του γιατρού, που όπως του αφηγείται στη συνέχεια παντρεύτηκε με τον Άγγλο στρατιώτη που την πήρε μαζί του στον τόπο του, για να την εγκαταλείψει μετά αφού του εξομολογήθηκε το μυστικό της. Μέσα στη σκιά του απόβραδου και των γηρατιών της Φρόσως αφήνει να πλανάται η ιδέα μιας άγνωστης ηρωικής πράξης από μια ανώνυμη γυναίκα του υποκόσμου, που βοήθησε με τον τρόπο της έστω και στιγμιαία τον Αγώνα.

Μιαν άλλου είδους παραπλανητική πονηριά σκαρφίζεται ο δήθεν «επιληπτικός» του ομώνυμου διηγήματος, ο οποίος σε μιαν ενέδρα στα περίχωρα της Λευκωσίας πέφτει από το αυτοκίνητο παθαίνοντας μιαν προσπονητή κρίση επιληψίας. Ο Λέαντρος, ο οδηγός του αυτοκινήτου που είχε αποστολή να τον μεταφέρει από του Μόρφου στη Λευκωσία, τα χάνει, όταν του εξηγεί το κόλπο με την αφρόζα που τον βοηθούσε σε παρόμοιες περιπτώσεις να βγάξει αφρούς από το στόμα πέφτοντας λιπόθυμος.

Σε παρόμοιο χιουμοριστικό κλίμα και με την ίδια αφηγηματική τεχνική της εγκιβωτισμένης κύριας αναδιήγησης εντός της πρώτης δευτερεύουσας διήγησης κινείται τέλος μια άλλη ιστορία της συλλογής, «το πιστόλι». Ο Οδυσσέας, ένας παλιός καταστηματάρχης νεοτερισμών στην οδό Λήδρας ή στο «μίλι του θανάτου, όπως το αποκαλούσαν οι Δυνάμεις Ασφαλείας των Άγγλων Αποικιοκρατών», διηγείται σε δυο φίλους του, συμπεριλαμβανομένου και του συγγραφέα», τη λαχτάρα που τράβηξε στα χρόνια του Αγώνα. Τότε, που μετά την εκτέλεση ενός καταδότη στην περιοχή, μπήκε στο κατάστημά του ένας συνταγματάρχης συνοδευόμενος από δυο λοχίες με δυο ανιχνευτικούς σκύλους, για ν' αγοράσει πουκάμισα. Κερνώντας τον ουίσκι κι εγγλέζικα τσιγάρα, του αποσπά την προσοχή από μια ενδεχόμενη προφανώς έρευνα μέσα και έξω από το κατάστημα. Αλλά όταν φεύγει χωρίς να πληρώσει τα πουκάμισα, η πωλήτριά του, η Αλίκη, του αποκαλύπτει πως στην πολυθρόνα, όπου καθόταν ο Άγγλος αξιωματικός και που μύριζε επίμονα ο ανιχνευτικός σκύλος, είχε κρύψει το πιστόλι που της είχε φέρει η συναγωνίστριά

της η Δέσπω. Έντρομος και χάνοντας τη μιλιά του την αναγκάζει να το ρίξει από το παράθυρο στην αυλή του άδειου σχολείου, να τον συνοδέψει ως την εκκλησία της Φανερωμένης για να προσκυνήσει και να τον πάρει με το αυτοκίνητό της στο σπίτι του. Βεβαίως, το πώς περιμάζεψαν το πιστόλι από την αυλή του σχολείου ήταν μια άλλη ιστορία που διηγείται στους φίλους του ο καταστηματάρχης εκείνος της άγνοιας και της τύχης και που ο διηγηματογράφος φίλος του μας αφήνει να τη φανταστούμε με οποιοδήποτε υποθετικό σενάριο της δικής μας επινοητικής σύλληψης.

Στον ΙΙ τόμο του *Πεζού Λόγου* του Κύπρου Χρυσάνθη που φέρει τον ποιητικό υπότιτλο *Ιστορίες από την Κύπρο την Αγέρινη* ξεδιπλώνονται επίσης μεταξύ άλλων ιστορίες και δρώμενα από τον Απελευθερωτικό μας Αγώνα. Συγκεκριμένα, στη δεύτερη ενότητα του τόμου που επιγράφεται «Η Πίκρα της Επανάστασης» διακρίνουμε διηγήματα που θα μπορούσαν να αναφέρονται σε κάθε εποχή του ξεσηκωμού στον σκλαβωμένο τόπο, καθώς και διηγήσεις που εστιάζονται στη λαμπρή εποποιία του 1955-59. Σημειολογικά περιοριζόμαστε να επισημάνουμε κατά σειρά τα εξής ευσύνοπτα:

Στο πρώτο διήγημα ο πονεμένος πατέρας που περιμένει από καιρό να λευτερωθεί ο κρατούμενος γιος του από «τ' αγκαθωτά συρματοπλέγματα», σ' άκουσμα της ορθρινής καμπάνας για τη γέννηση του Θείου Βρέφους αναφωνεί μέσα στην ψευδαισθησιακή βεβαιότητα της εναγωνίας προσδοκίας του: «Καλώς ήρθες πρωτογιε μου. Καλώς ήρθες», ενώ η μαυροφορεμένη μάνα του γονατίζοντας στο σκαλοπάτι υψώνει στον Θεό το ανθρώπινο παράπονό της «μ' ένα απελπιστικό ψίθυρο. Πολύ μας γέλασες, Θεέ μου».

Στο επόμενο διήγημα ένας έφηβος πέφτοντας σε έκσταση οραματίζεται έναν ρόδινο αρχάγγελο που του φέρνει το μήνυμα πως «θα λευτερωθεί ο τόπος αν όλοι, άνθρωποι και ζωντανά, νηστέψουν τρεις μέρες. Νηστεία χωρίς φαί. Μόνο κάθε πρωί μια γουλιά νερό». Μετά το πέρας της βασανιστικής αυτής στερητικής νηστείας ο ιερέας παρακαλεί τον Χριστό σ' ανταμοιβή της τήρησης της εντολής Του, να πράξει το χρέος Του. Εύγλωττο το τρανό μήνυμα της αλληγορικής αυτής διήγησης. Η ακριβοπληρωμένη λευτεριά δεν θέλει μόνο επίμοχθες θυσίες αλλά και βαθιά πίστη προσήλωσης στο θεϊκό χρέος.

Αν σε κάποια άλλα αφηγηματικά κείμενα ο συγγραφέας παρουσιάζεται αμείλικτος κριτής της εσκεμμένης ανενδοίαστης προδοσίας, στο τρίτο διήγημα με την επιείκεια μια ανθρώπινης κατανόησης αναλύει τα αισθήματα και τις αντιδράσεις του νεαρού αγωνιστή, που δεν άντεξε λυγίζοντας κάτω από το βάρος αφόρητων βασανιστηρίων. Την αθέλητη προδοσία του ωστόσο ο γερο-παππούς του την βλέπει ως επιτακτική εξιλαστήρια τιμωρία και των δυο κάτω από τα ερείπια της ανατίναξης της προδομένης αγροικίας. Αφού παραδόθηκαν στον εχθρό τα παλικάρια του κρησφυγέτου, οφείλει μαζί με τον καταδότη εγγονό να «ξεπλύνει και το δικό τους κρίμα», καθότι ένα τέτοιο αμάρτημα διαπράχθηκε από τον δικό του απόγονο. Μήπως στην περίπτωση

αυτή πρέπει ν' αντιστρέψουμε το βιβλικό «αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα» σε «αμαρτίαι γόνων παιδεύουσιν έως θανάτου προπάτορες;».

Την εκατοχρονίτισσα «κυρά Ροδή» του ομώνυμου διηγήματος την κοινωνεί ο εγγονός της Θεμιστοκλής αγιάζοντας στην Αγία Τράπεζα της έρημης εκκλησίας την αυτοσχέδια κούπα με το γλυκόποτο κρασί και το σιταρόψωμο του σπιτιού τους κι ύστερα τη θάβει στο κοιμητήριο του χωριού τηρώντας τα παραδοσιακά έθιμα της νεκρώσιμης ταφής. Δυστυχώς, δεν υπήρχε πια ιερέας, για να τελέσει τα μυστήρια και τις θρησκευτικές ακολουθίες, εφόσον «ο γερο-παπάς, ο Πετρόχειλος, έλυωνε στις φυλακές, γιατί πριν εννιά μήνες μίλησε για ένα ξεσήκωμα στα παλιά τα χρόνια».

Μια δυναμική γυναίκα, «η Μαλάμω με το αρρενωπό πρόσωπο και τη σκληρή φωνή», σκιαγραφείται στο επόμενο διήγημα ως η ηγετική μορφή του χωριού. Προκειμένου να δοθεί ο χρόνος στους άντρες ν' απομακρυνθούν στο δάσος, τους Εγγλέζους που μπαίνουν στο χωριό αντικρίζοντας ένα γαλανόλευκο πανώ ν' ανεμίζει ανάμεσα σε δυο κυπαρίσσια, τους φιλεύει στο σπίτι της με φαί και πιστό. Ξεπροβαδώντας τους σαν φεύγουν, προστάζει να τους δώσουν τα πηλήκια και τα όπλα τους με μια σκέψη στοχαστικής εγκαρτέρησης: «Τι φταίνει οι άνθρωποι... Ο Θεός ας δικάσει...».

Σ' ένα άλλο διήγημα τρεις Εγγλέζοι μ' ένα αστυνομικό λαντρόβερ εισβάλλουν νυχτιάτικα στο χωριό σπάζοντας την πόρτα ενός σπιτιού και με κοντακιές και κλωτσιές αρπάζουν τον άντρα ρίχνοντάς τον βίαια στο αυτοκίνητο. Γυρίζοντάς τον όλη νύκτα σ' άγνωστα κατατόπια και διατρέχοντας μακρινές αποστάσεις χωρίς να καταλαβαίνει πού τον παίρνουν και πού τον οδηγούν, δεν σκέφτεται μόνο τη γυναίκα του και τα δυο ανήλικα παιδιά του, αλλά κι αναλογίζεται σ' ένα εφιαλτικό παραλήρημα κρατητήρια, βασανιστήρια, συρματοπλέγματα και κελλιά, μέχρι που τον ξαναγυρίζουν στο σπίτι του, όπου αφουγκράζεται τις γνώριμες ομιλίες των δικών του.

Όταν οι άνθρωποι των είκοσι σπιτιών φεύγουν πρόσφυγες από ένα μικτό χωριό κουβαλώντας τα ζωντανά και τους μπόγους τους στο γειτονικό χωριό, συναισθάνονται πως «το χώμα τραβάει», σύμφωνα με το ομώνυμο επόμενο διήγημα. Σαν βλέπουν τον γέρο Κουμενή να τραβά το φουντωτό κυπαρίσσι που τ'οχε ξεριζώσει για να'χει μαζί του το ξενιτεμένο παιδί του καθώς και τη μαύρη αλατζένια μαντηλιά με τα κόκκαλα της γριάς του, ο παπάς προστάζει ευθύς να πάρουν τον δρόμο της επιστροφής για το χωριό τους.

Σ' ένα καπνοχώρι εκτυλίσσεται η υπόθεση του αμέσως επόμενου διηγήματος, όπου δεν καιροφυλακτεί μόνο η υποψία κι η εχθρότητα για τα γειτονικά χωριά «της άλλης ράτσας», Τουρκοκυπριακά προφανώς, αλλά και το εκδικητικό μίσος της μακροχρόνιας αντιπαλότητας μεταξύ δυο χωριανών λόγω μιας ασήμαντης κτηματικής διαφοράς. Μια νύκτα, που φυλάνε σκοπιά με συνθηματικά σφυρίγματα, ο ένας μαχαιρώνει τον άλλο, χωρίς βέβαια το κρίμα του να μείνει ατιμώρητο στη συνέχεια. Τα ανθρώπινα πάθη ως φαίνεται,

δεν θα μπορούσαν να καταλαγιαστούν και να παραμεριστούν μήτε και μπροστά στον Αγώνα.

Βάρδια κρατά και ο γερο-Τόφας του επόμενου διηγήματος στα υψώματα του χωριού στη θέση του πρωτογιού του συντροφεμένος από τη γριά του, που ξαφνικά ξεφυχά «στον ίσκιο του αφέντη της».

Σ' ένα κελλί κρατητηρίων, σύμφωνα με το πιο κάτω διήγημα, ο κρατούμενος παπάς δεν λυγίζει από τον βούρδουλα των βασανιστηρίων για να μιλήσει. Κι όταν σαδιστικά οι Άγγλοι προστάζουν το νιοφερμένο παλικάρι να τον κτυπήσει κι αυτός αρνείται επίμονα να εκτελέσει μια τέτοιου είδους ασέβεια, ο ιερωμένος, για να τον γλυτώσει από δυνατότερα θανάσιμα κτυπήματα, «μπατσίζει το μάγουλό του εν ονόματι του παλικαριού».

Στον «ισοβίτη πατριώτη» βρισκόμαστε περί το τέλος του Αγώνα, όπου κλείνουν επιτέλους τα κρατητήρια και δίνεται αμνηστία στους πολιτικούς κατάδικους. Ένας, μέχρι χτες ισοβίτης για μεταφορά πυρομαχικών, νομίζει πως ονειρεύεται ακόμα περπατώντας στην πολυσύχναστη και πολυθόρυβη Λήδρας. Τόσο που όταν τον πατά ένα αυτοκίνητο κι αιματωμένος κείτεται κοντά στο πεζοδρόμιο, ευχαριστεί τον οδηγό μες στον κλαυσίγελώ του, γιατί το ατύχημα τον έκαμε να νιώσει πως σ' αλήθεια είχε απολυθεί από τις φυλακές. Το δυστύχημά του ήταν και η μεγαλύτερή του ευτυχία, γιατί ύστερα από τόσα πικρά χρόνια μαύρης σκλαβιάς στα μπουντρούμια του κατακτητή δεν θα μπορούσε αλλιώς να προσαρμόσει την όρασή του στην θέα της ελευθερίας.

Στο προτελευταίο διήγημα ένας αντάρτης που βρίσκεται κοντά σε δύο εγγλέζικες ομάδες που ανταλλάσσουν ριπές από παρεξήγηση, σκαρφαλώνει σε μια ελιά και καταφέρνει να κρυφτεί στη φούντα της. Όταν απομακρύνονται οι Εγγλέζοι, ο Θάσος κατεβαίνει από το δέντρο μαζεύοντας το όπλο του και το πρώι κάνοντας τον ξυλοκόπο μεταφέρει ξύλα, για να μην τον υποψιαστούν οι Άγγλοι στρατιώτες που κατοπτεύουν την περιοχή με κιάλια. Φτάνοντας στα πρώτα σπίτια του χωριού, παίρνει τον δρόμο για το κρησφύγετο. Εκεί οι συναγωνιστές του κι ο ίδιος διακρίνουν μια φούντα άσπρες τρίχες στα μαλλιά του από την αγωνία της προηγούμενης νύκτας. Ευτυχώς που τον έσωσε πρώτα ο κορμός της χαρουπιάς κι ύστερα η ελιά σ' ένα λιοχώραφο στην Κυθραία, όπου είχαν πάει να καθαρίσουν τον προδότη.

«Η Επανάσταση είναι άγιο πράγμα» επιγράφεται το τελευταίο διήγημα της ενότητας και είναι εμπνευσμένο από την προετοιμασία του Αγώνα και τους πρώτους μήνες της έναρξής του, καθώς σηματοδεύτηκε με την κάθοδο του Διγενή στην Κύπρο και τη μεταφορά του οπλισμού από το απόμερο λιμανάκι της Χλώρακας. Εκτός από τα πιο πάνω διηγήματα, στον πρώτο τόμο του *Πεζού Λόγου*, που τιτλοφορείται *Της Γλυκείας Χώρας Κύπρου*, εντοπίζουμε τέσσερεις νουβέλες («Στα δύκολα χρόνια», «Κανάκης ο Κυπριώτης Κουρσάρης», «το ξεσήκωμα των σκλάβων» και «το κύπελλο του θανάτου»

που αναφέρονται σε άλλες παλαιότερες ιστορικές στιγμές επαναστατικής δράσης στην Κύπρο και που γράφτηκαν, όπως μας πληροφορεί ο συγγραφέας στο προλογικό του σημείωμα, κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού μας Αγώνα, για να τονώσουν το αίσθημα του αγωνιστικού φρονήματος.

Τα Θεατρικά επίσης του Κύπρου Χρυσάνθη, που αναφέρονται στον Αγώνα, αποτελούν ένα αξιόλογο ξεχωριστό κεφάλαιο της πεζογραφίας του και που χρΐζει ασφαλώς ιδιαίτερης μελέτης και εμβάθυνσης. Τα πιο πολλά είναι γνωστά, καθώς μεταδόθηκαν κατά καιρούς από το ραδιόφωνο και παρουσιάστηκαν από διάφορα σωματεία και οργανώσεις ανά την Κύπρο. Τα αναφέρουμε και εδώ έστω και ονομαστικά: *Το τουνέλι*, *Ανδρέας Ζάκος*, *Δυο Ήρωες*, *Η προδοσία*, *Πατέρας δίχως παιδί*, *Ήταν όλοι τους αντρείοι*, *Νενίκηκε τον θάνατο*, *Η Ανάσταση του Αντάρτη*, *Το Δίλημμα*, *Το Κρησφύγετο*, *Γρηγόρης Αυξεντίου*.

Επιλογικά θα μπορούσαμε να τονίσουμε ότι η λογοτεχνική κατάθεση του Κύπρου Χρυσάνθη στον Απελευθερωτικό μας Αγώνα από τη σκοπιά της διηγηματογραφίας του, όπως συμπυκνώνεται πιο πάνω, δεν είναι μόνο μια κατάθεση ψυχής στον ιερό μεγάλο σκοπό του αλλά συνάμα και ένας σημαντικός σταθμός στα Πενελλήνια λογοτεχνικά δρώμενα, που σχετίζονται με τις στιγμές του ιστορικού έπους της Κύπρου.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΜΙΛΟΥΣΑ

*Μιλούσα στο άγνωστο
κι όμως...
συνεννοήθηκα
Μιλούσα στο απρόσωπο
κι όμως...
έφεγγε στο σκοτάδι
Μιλούσα στο άψυχο
κι όμως ...
μου απαντούσε ακατάπαυστα*

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΤΣΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

(Ομιλία στο Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, Παράρτημα Λευκωσίας)
(18 Νοεμβρίου 2009)

Α' Τα Δικαιώματα του παιδιού

Είμαι ιδιαίτερα ευτυχής για την πρόσκλησή σας, να μιλήσω για το παιδί, ειδικά αυτές τις ημέρες, που σε όλο τον κόσμο τιμάται η 20ή Νοεμβρίου, ως Ημέρα των Δικαιωμάτων του Παιδιού, και όπως όλοι γνωρίζουμε κατ' αυτή την εβδομάδα λέγονται, ακούγονται, παρουσιάζονται, προτείνονται, μελετώνται πολλά και διάφορα θέματα, τα οποία έχουν άμεση σχέση και στενή συνάρτηση με τη ζωή, την υγεία, την ευημερία, την ασφάλεια, την ανάπτυξη και την ομαλή ωρίμανση του παιδιού.

Το μείζον θέμα προκύπτει, αν όλα αυτά, ομιλίες και διακηρύξεις, επίσημες, εθνικές και κρατικές υπογραφές, τείνουν να γίνουν σεβαστές, αν τελικά, εφαρμόζονται και σε ποιον βαθμό, αν πραγματικά έχουμε αντιληφθεί όλοι, ότι το παιδί, είναι ένας πλήρης άνθρωπος και όχι ένα ανθρωπάριο, ότι τα δικαιώματα το παιδί τα δικαιούται, όπως κάθε ανθρώπινο όν του πλανήτη μας και σε καμιά περίπτωση του κάνουμε χάρη, κι ούτε τού τα προσφέρουμε, ως επιβράβευση ή ως δωρεά από εμάς. Τα δικαιώματα αυτά, τα δικαιούται! Του ανήκουν από την ιερή στιγμή της σύλληψης, κατά την οποία αρχίζει και η ζωή του.

Ότι, λοιπόν, κι αν κάνουμε ή δώσουμε στο παιδί, δεν είναι πάντοτε αρκετό. Γιατί, όπως προσφυώς διακήρυξε ο ΟΗΕ, πάντοτε έχουμε κάτι να προσφέρουμε στο παιδί, «επειδή η ανθρωπότητα οφείλει στο παιδί».

Από το 1924, η Κοινωνία των Εθνών, όπως λεγόταν τότε, υιοθέτησε τη Διακήρυξη της Γενεύης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Αλλά, μόνο το 1959, στις 20 Νοεμβρίου συγκεκριμένα, γίνηκε δυνατή η ψήφιση της Διακήρυξης. Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων το Παιδιού από τον Ο.Η.Ε. έγινε ένθερμα αποδεκτή από όλους. Όμως, με την πάροδο των χρόνων φάνηκε, πως μια διακήρυξη δεν έχει νομική υπόσταση και ισχύ, παρά μόνο μια τεράστια ηθική δέσμευση για όσα κράτη-μέλη την υπέγραψαν. Ένα ηθικό θέμα, όσο σοβαρό κι αν είναι, εναπόκειται στην καλή θέληση για συμμόρφωση ή όχι. Έτσι, φθάνουμε στην 20ή Νοεμβρίου του 1989 – τριάντα χρόνια αργότερα – από τη Διακήρυξη του 1959, οπότε όλα τα κράτη μέλη του Ο.Η.Ε. υπέγραψαν τη Σύμβαση, αυτή τη φορά, για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Οπότε, καλύπτεται, νομοθετικά πια, η υπογραφή της κάθε χώρας, και η μη συμμόρφωση ή η καταπάτηση των Δικαιωμάτων έχει νομική αντιμετώπιση με επιβολή κυρώσεων. Η Κύπρος έχει επικυρώσει τη Σύμβαση από τα πρώτα – πρώτα στάδια της ύπαρξής της, το 1990.

Αλλά, ας μην ξεχάσουμε και έναν άλλο παγκόσμιο σταθμό, το 1979, που είχε οριστεί ως Διεθνές έτος Παιδιού, και έχει συμβάλει πολύ στη θέσπιση της Σύμβασης. Στον τόπο μας ιδρύθηκε τότε, η Επιτροπή Προστασίας και Ευημερίας του Παιδιού (ΕΠΕΠ), κατά πόλη στην αρχή, και αργότερα ως Παγκύπριο Συντονιστικό Σώμα – ΠΣΕΠΕΠ εξακολουθεί να εργάζεται για τη διάδοση και διαφύλαξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού και ως Μη Κυβερνητική Οργάνωση άσκησε συνεχή και μεγάλη πίεση στις εκάστοτε κυβερνήσεις για τη θέσπιση του θεσμού Επιτρόπου Παιδιού, ώσπου, τελικά το 2007, το κατάφερε και τώρα, έχουμε την Επίτροπο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, η οποία έχει αναλάβει όλα τα σχετικά θέματα για να απολαμβάνουν, τελικά, τα παιδιά μας, τα δικαιώματά τους.

Φέτος, γιορτάζουμε και εμείς και όλος ο κόσμος, τα Εικοσάχρονα της επικύρωσης της Σύμβασης. Όμως, παρ' όλη την πρόοδο, παρ' όλες τις επιτεύξεις, δυστυχώς, τα δικαιώματα των παιδιών παραβιάζονται καθημερινά και όχι μόνο στις χώρες του λεγόμενου τρίτου Κόσμου! Πρέπει να ντρεπόμαστε, που σήμερα στον 21ο αιώνα, υπάρχει ακόμα πείνα, δίψα, αρρώστιες, αναλφαβητισμός, αλλά και βία – πάσης μορφής – και σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων, και έλλειψη σεβασμού προς την παιδική ηλικία, την παιδική προσωπικότητα. Υπάρχει ακόμα, σοβαρότατο έλλειμμα στον διάλογο γονιών – παιδιών, εκπαιδευτικών – μαθητών, ενηλίκων – ανηλίκων. Η άποψη των παιδιών πολλές φορές απευθύνεται σε ώτα μη ακουόντων. Η συμπεριφορά μας προς τα παιδιά, όχι σπάνια, είναι ωσάν τα παιδιά να είναι κτήμα μας. Αλλά, αγαπητοί μου, ας θυμηθούμε για μια στιγμή τα σοφά λόγια του Χαλίλ Τζιμπράν, που μας επαναφέρουν στην ορθή πορεία, επισημαίνοντας και τονίζοντάς μας ότι: «Τα παιδιά σας δεν είναι παιδιά σας. Είναι οι γιοι και οι θυγατέρες της ζωής, που λαχταρούν γι' αυτή. Έρχονται μέσα από σας, αλλά όχι από σας. Και μ' όλο που είναι μαζί σας δε σας ανήκουν.»

Β' Το παιδί στα βιβλία Παιδικής Λογοτεχνίας:

Με τη σύντομη αυτή αναφορά στα Δικαιώματα του Παιδιού θα 'θελα να προχωρήσω στο θέμα μας, το οποίο επιχειρεί να συνδέσει και να σχολιάσει το ίδιο το παιδί, τη ζωή του, στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον, την ύπαρξη ή όχι των δικαιωμάτων του εντός και εκτός της οικογενειακής του εστίας και το πώς η λογοτεχνία για παιδιά, βλέπει, προβάλλει, διεισδύει στην παιδική ψυχολογία και ψυχοσύνθεση και εκφράζει το σημερινό παιδί με τα όσα προβλήματα, δυσκολίες, αντιξοότητες, καλλιέργει η σύγχρονη κοινωνία, ο σύγχρονος και πολλακίς άσπλαγχνος κόσμος μας.

Όπως είναι εύλογο, και αναμενόμενο η λογοτεχνία για παιδιά, τοποθετεί πάντοτε, ως κεντρικό πρόσωπο και κομβικό σημείο, το παιδί. Αυτόν τον λογοτεχνικό ήρωα – πρωταγωνιστή του κάθε βιβλίου, θά 'θελε και το κάθε παιδί – αναγνώστη να μιμηθεί, να αντιγράψει, να συνομιλήσει νοερά μαζί του, να ταυτιστεί μ' αυτόν. Οι λογοτέχνες σ' όλο τον κόσμο, είναι εκείνοι οι ευαί-

σθητοι δέκτες, οι οποίοι μπορούν άμεσα να συλλάβουν και ν' αποδώσουν όλο το φάσμα των στάσεων, επιδιώξεων, κραδασμών της κάθε κοινωνίας, του κάθε συνόλου ανθρώπων, που έχουν κοινά ενδιαφέροντα, επιδιώξεις, αξίες και ιδανικά.

Η ευαισθησία των λογοτεχνών, το πνευματικό τους εκτόπισμα, η αντιληπτική τους δεινότητα, τους κάνει νά 'ναι έτοιμοι ν' ακούσουν τον μικρό ή μικρούς τους ήρωες, αλλά είναι συνάμα σε θέση να αφουγκραστούν κάθε σκέψη, τάση, επιθυμία, ανασφάλεια, κάθε ανάγκη, που έχουν όλα τα παιδιά, στα οποία απευθύνονται και χαρίζουν σ' αυτά, τα δώρα του νου και της καρδιάς τους, με τα βιβλία τους!

Αλλά, ας δούμε από πιο κοντά αυτόν τον πρωταγωνιστή, αυτόν τον κεντρικό ήρωα, το παιδί, που ξεπηδά από όλα τα βιβλία της Παιδικής Λογοτεχνίας μας.

Μέσα στις σελίδες των βιβλίων αυτών υπάρχει όλη η ποικιλία των χαρακτήρων, από τα πιο ήσυχα και ευγενικά παιδιά, ως τα πιο ζωντανά και σκανταλιάρικα, από τα πιο υπάκουα ως τα πλέον μαχητικά και αποφασιστικά. Πολλές φορές οι συγγραφείς δίνουν ήρωες – παιδιά με χαρακτήρα, που δείχνει ότι πρόωρα και ασυνήθιστα έχουν μεγαλώσει. Παρουσιάζονται παιδιά που τα έχει ωριμάσει ο πόλεμος και η ανατροπή της ως τότε ήσυχης και γαλήνιας ζωής τους ή ακόμα, παιδιά που μέσα από τις κοινωνικές δυσκολίες και τα οικογενειακά προβλήματα ωρίμασαν πριν από την ώρα τους, για να μπορέσουν ν' αντεπεξέλθουν. Αυτά τα παιδιά «μπορούν με χίλιους – δυο απλούς καθημερινούς τρόπους να σώσουν τη γη, τις στεριές και τις θάλασσες, τα ζώα και τα πουλιά. Τα παιδιά είναι η ελπίδα! Είναι το μέλλον της γης!» Όλοι οι συγγραφείς συμφωνούν: «πως ναι, πολλά μπορούν να κάνουν τα παιδιά, τα παιδιά είναι το μέλλον της γης, το χαμόγελο του κόσμου».

Συναντάμε παιδιά – λογοτεχνικούς ήρωες – με όλη την παιδικότητα, τον ανιμισμό και την αφέλεια που χαρακτηρίζει την ηλικία τους, αλλά ταυτόχρονα βρίσκουμε παιδιά που έχουν απωλέσει άδικα και πρόωρα αυτή την παιδικότητα από τα δεινά του πολέμου, των θεομηνιών, της αρρώστιας, της ορφάνιας, της βίας.

Οι ενδοοικογενειακές σχέσεις και όλα τα οικογενειακά προβλήματα εισχωρούν και στα βιβλία για παιδιά.

Οι ενδοοικογενειακές σχέσεις συχνά κλονίζονται με τις διενέξεις που έχουν οι γονείς μεταξύ τους και οδηγούνται στο διαζύγιο και στη διάσπαση της οικογένειας. Το θέμα διαζύγιο δεν μπορούσε να μην περάσει και στην υπόθεση αρκετών λογοτεχνημάτων και έρχεται να ταλανίσει και τη ζωή των λογοτεχνικών μικρών ηρώων, όπως ακριβώς συμβαίνει στην πραγματική ζωή των μικρών παιδιών, αλλά και των εφήβων, που το βιώνουν έντονα με πολλές και ποικίλες αντιδράσεις. Το παιδί νιώθει πως υπάρχει πρόβλημα και ένταση στις σχέσεις των γονιών του από την αρχή.

Φόβος φωλιάζει στην ψυχή του παιδιού από την αποξένωση που νιώθουν οι γονείς στις μεταξύ τους σχέσεις.

Εκτός από το διαζύγιο και τις επιπτώσεις του, παρακολουθούμε και όλα τα άλλα οικογενειακά και κατ' επέκταση κοινωνικά προβλήματα: την οικονομική μετανάστευση, την ανεργία, την ορφάνια, την παιδική εργασία, τη λεκτική και τη σωματική βία, τη σεξουαλική βία και εκμετάλλευση, τις κακές συνήθειες και τις εξαρτήσεις, τις ασθένειες.

Ταυτόχρονα και παράλληλα, όμως, ξεδιπλώνεται μπροστά μας όλη η ήρεμη οικογενειακή, σχολική και κοινωνική ζωή του παιδιού. Οι συνήθειές του, τα αγαπημένα του παιχνίδια, ατομικά, ομαδικά, εσωτερικού και εξωτερικού χώρου, επιτραπέζια και ηλεκτρονικά, τα αγαπημένα του κατοικίδια ζώα, τα φαγητά που προτιμά, τα αγαπημένα του βιβλία.

Δυναμική θέση παίρνει και η ζωή στη φύση και η ζωή με τους φίλους του. Αλλά και το πρώτο ερωτικό σκίρτημα που μπορεί να νιώσει το παιδί και ο έφηβος δεν ξεφεύγει από τους λογοτέχνες μας!

Γενικά, μπορούμε να καταλήξουμε σε δύο γενικά συμπεράσματα επί του θέματος που μας απασχολεί:

- Το παιδί πρωταγωνιστεί σ' όλα τα βιβλία της Παιδικής Λογοτεχνίας της Κύπρου. Συναντάμε παιδιά με διαφορετικές ηλικίες, διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά, διαφορετικό χαρακτήρα, αλλά πάντοτε με την ανάλογη για την ηλικία τους συμπεριφορά και δράση. Οι λογοτεχνικοί αυτοί ήρωες παρουσιάζονται με την παιδική τους αφέλεια, με τα ελαττώματα και τα προτερήματά τους, με τη ζωηρότητα και την κινητικότητα που τα διακρίνει, με τη ζωηρή φαντασία και περιέργεια, με τις αταξίες και τα κατορθώματά τους, με τα αγαπημένα τους παιχνίδια, με τους αγαπημένους τους φίλους, τις σχολικές τους ενασχολήσεις, τους φόβους, τις λύπες και τις χαρές τους, με την επαφή τους με τη φύση, τη συμμετοχή τους στην οικογενειακή ζωή, με το πρώτο ερωτικό τους σκίρτημα.
- Οι συγγραφείς της Παιδικής Λογοτεχνίας της Κύπρου δίνουν ίση βαρύτητα και στα δύο φύλα, παρουσιάζοντας το αγόρι και το κορίτσι ισότιμα. Οι Κύπριοι συγγραφείς πιστεύουν ακράδαντα πως τα παιδιά είναι η ελπίδα και το μέλλον της γης, πως αυτά χαρίζουν το χαμόγελο του κόσμου. Δίνουν ανάλογα με το θέμα του κάθε βιβλίου τον πρωταγωνιστικό ρόλο, είτε στο αγόρι, είτε στο κορίτσι, είτε και στα δυο, εκεί που χρειάζεται, χωρίς να κάνουν διακρίσεις σεξιστικές. Εκεί που υπάρχει ένδειξη ή νύξη για στερεότυπα μεταξύ των δύο φύλων, καταφέρνουν να δώσουν απαντήσεις και διεξόδους στην παιδική σκέψη του αναγνώστη τους, μέσω της δράσης ή της αντίδρασης των ενδιαφερομένων ηρώων τους.

Γ' Ο ρόλος της οικογένειας, όπως παρουσιάζεται στα λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά:

Γενικά συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν και για όλη την οικογένεια και ειδικότερα για τον ρόλο που διαδραματίζει ως προς το παιδί, μέσα από την ανάγνωση και μελέτη των βιβλίων για παιδιά και εφήβους:

- Κυρίαρχες ιδεολογίες στην κυπριακή κοινωνία έως το 1974 υπήρξαν η αντιαποικιοκρατική στάση, η πίστη στην ένωση με την Ελλάδα, η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης και η ανάπτυξη του φιλειρηνικού ιδεώδους.
- Κυρίαρχες ιδεολογίες στην κυπριακή οικογένεια έως το 1974 υπήρξαν οι αντίστοιχες στην κυπριακή κοινωνία, αφού η οικογένεια είναι η μικρογραφία της κάθε κοινωνίας. Η κυπριακή οικογένεια, ως επί το πλείστον αγροτική, είχε τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής της αγροτικής κοινωνίας, με τα ήθη και τα έθιμα του χωριού, πολύ δυνατά βιωμένα, με απαρασάλευτους τους εθνικούς της φρονηματισμούς, με γερές ηθικές αξίες και ηθικά πρότυπα, με πραγματικά γερούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη της και μάλιστα στην ευρύτερη μορφή της, όπως ήταν η πατριαρχική, παραδοσιακή οικογένεια.
- Κυρίαρχη ιδεολογία στην Παιδική Λογοτεχνία της Κύπρου είναι η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης και η εδραίωση του φιλειρηνικού ιδεώδους. Σ' όλα τα υπό εξέταση έργα υπάρχει η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης, η πίστη στη δικαίωση του κυπριακού λαού, η ανάγκη για επανένωση του νησιού και η ειρηνική συνύπαρξη με το σύννοικο τουρκοκυπριακό στοιχείο και γενικά η εξύμνηση της ειρήνης.
- Η οικογένεια παρουσιάζεται σε όλα τα έργα της Π.Λ. της Κύπρου πολύ συνδεδεμένη και αγαπημένη. Η οικογένεια είναι το βασικό και υγιές κύτταρο της κοινωνίας και γενικώς παραδεκτό ότι ο κάθε Κύπριος προσδίδει μεγάλη αξία σ' αυτή και στις αξίες που τη διέπουν.
- Το 1974 επέφερε διαβρωτικές αλλαγές τόσο στην κυπριακή κοινωνία, όσο και στην κυπριακή οικογένεια. Οι διαβρωτικές αυτές αλλαγές οφείλονται στην προσφυγοποίηση των 200 χιλιάδων Ελληνοκυπρίων μέσα στην ίδια μας την πατρίδα, στην απώλεια της πατρώας γης, των εστιών και της περιουσίας τόσων αθώων ανθρώπων, οι οποίοι εκτοπίστηκαν βίαια και αναίτια από τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής, στη μετεξέλιξη της αγροτικής οικογένειας και κοινωνίας σε αστική και βιομηχανική ή κοινωνία παροχής υπηρεσιών, στην απώλεια ανθρώπινων ζώων, στην ανάγκη μετανάστευσης για αρκετούς πρόσφυγες για εύρεση εργασίας, στη διάλυση πολλών οικογενειών, με την ανάπτυξη οικογενειακών προβλημάτων που επέφερε η προσφυγοποίηση, η ανεργία, τα νέα ήθη. Τα διαζύγια, η σεξουαλική απελευθέρωση, οι κακές συνήθειες που έφερε μαζί του ο διαρκώς αυξανόμενος τουρισμός (κάπνι-

σμα, αλκοολισμός, ναρκωτικά, aids) και η αλόγιστη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος για να ανεγερθούν περισσότερες τουριστικές μονάδες, υπήρξαν μεταξύ των επιπτώσεων που επέφερε ο πόλεμος.

Γενικά παρατηρήθηκε κάποια χαλάρωση των ηθών μετά την καταστροφή και την προσφυγοποίηση σε πολλές οικογένειες.

Δ' Ο ρόλος της Οικογένειας στην καθημερινή πράξη:

Μπορούμε να ισχυριστούμε, πως στη δική μας κοινωνία, στη δική μας μέση οικογένεια, εφαρμόζονται τα δικαιώματα του παιδιού, τουλάχιστον, τα αυτονόητα, όπως το δικαίωμα τροφής, στέγης, ύπνου, ασφάλειας, υγείας, καθαριότητας, του ονόματος, της εκπαίδευσης, της ένδυσης και υπόδησης, της προτεραιότητας στον κίνδυνο.

Αλλά:

- ακούμε πάντοτε τα παιδιά μας;
- μιλάμε με τα παιδιά μας ήρεμα και με υπομονή;
- συνδιαλεγόμαστε μ' αυτά;
- καλλιεργούμε το δικαίωμα της έκφρασης της άποψής τους;
- επιδιώκουμε την ενεργό συμμετοχή του παιδιού μας στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινότητα;
- δείχνουμε ενδιαφέρον για ό,τι κάνει το παιδί μας, ενημερωνόμαστε για τη σχολική του εμπειρία;
- ενθαρρύνουμε και επαινούμε την κάθε του επιτυχία, το κάθε επίτευγμά του, όσο μικρό κι αν είναι;
- αποφεύγουμε τις συγκρίσεις με άλλα παιδιά;
- προσφέρουμε τη βοήθειά μας όποτε τη χρειάζεται;
- παίζουμε με το παιδί μας;
- χαιρόμαστε τη φύση μαζί;
- αθλούμαστε μαζί του;
- διαβάζουμε ένα λογοτεχνικό βιβλίο μαζί;
- δώσαμε στο παιδί μας το αίσθημα της σιγουριάς, ότι είμαστε πάντοτε κοντά του, δίπλα του, σ' ό,τι χρειαστεί;

Και πάντοτε, ας μη λησμονάμε, ότι τα παιδιά είναι εξαιρετικά ευαίσθητα στο θέμα της αδικίας.

«Στους μικρούς κόσμους, όπου τα παιδιά ζούνε... δεν υπάρχει τίποτε άλλο

που να έχει πιο έντονη απήχηση και να το αισθάνονται με περισσότερη ευαισθησία όσο η αδικία». Λόγια του Κάρολου Ντίκενς από το μακρινό 1861!

Κυρίες και Κύριοι,

Μιας και τιμούμε φέτος τα 100 χρόνια από τη γέννηση του Γιάννη Ρίτσου, επιτρέψτε μου, να ολοκληρώσω, με λίγους στίχους του, που είναι ύμνος στην οικογένεια. Απευθυνόμενος στο παιδί, ο ποιητής λέει:

«Κάτω από τα τριανταφυλλένια πέλματά σου,
δυο καρδιές –
η καρδιά της μητέρας
η καρδιά του πατέρα.
Πάτα γερά!
Δε θα πέσεις.»

Δρ ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

Σημειώσεις:

1. Τα δικαιώματα του Παιδιού, καθορίζονται σε 54 άρθρα στη Σύμβαση. Υπάρχει και σύνοψή τους και σε γλώσσα κατανοητή από τα ίδια τα παιδιά, στο εγχειρίδιο «Τα Δικαιώματα του Παιδιού», που ετοιμάστηκε από την Επιτροπή Προστασίας και Ευημερίας του Παιδιού, και διανέμεται δωρεάν μέσω της Αποθήκης του ΥΠΠ σε όλα τα παιδιά της Δ' τάξης Δημοτικού κάθε σχολική χρονιά.

2. Για τη Σύμβαση παραπέμπω στην έκδοση των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας με τίτλο «Δεύτερη Περιοδική Έκθεση της Κύπρου στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για εφαρμογή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού», 2005.

3. Η Κύπρος επικύρωσε με την υπογραφή της τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού τον Δεκέμβριο του 1999 με την ψήφιση από τη Βουλή των Αντιπροσώπων του Κυπριακού Νόμου 243 του 1990.

4. Το 1979 ιδρύθηκε η Επιτροπή Προστασίας και Ευημερίας του Παιδιού (ΕΠΕΠ) στη Λευκωσία. Αργότερα ιδρύθηκε και η αντίστοιχη επιτροπή στη Λεμεσό, Λάρινα και Πάφο. Στην πορεία δημιουργήθηκε Συντονιστικό Παγκύπριο Σώμα με την ονομασία Παγκύπρια Συντονιστική Επιτροπή Προστασίας και Ευημερίας το Παιδιού. (ΠΣΕΠΕΠ).

5. Επί προεδρίας του αείμνηστου Τάσσου Παπαδόπουλου, θεσπίστηκε ο θεσμός του Επιτρόπου Παιδιού. Το 2007 ορίστηκε πρώτη Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, η κα Λήδα Κουρσουμπά.

6. Βλ. Χαλίλ Τζιμπράν, στο έργο του «Ο Προφήτης» Khalil Gibran - Le prophète.

7. Βλ. Μαρίας Μιχαηλίδου «Η οικογένεια στο κυπριακό παιδικό και νεανικό μυθιστόρημα» Διδακτορική Διατριβή – Έκδοση Πολιτιστικών Υπηρεσιών ΥΠΠ, Λ/σία 2008.

8. Ό.π. σημ. 7.

9. Βλ. Κάρολος Ντίκενς, στο έργο του «Μεγάλες Προσδοκίες. Charles Dickens. «Great Expectations», 1861.

10. Βλ. Γιάννης Ρίτσος, στη συλλογή του «Πρωινό Άστρο», εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ, 1983.

Βιβλιογραφικές Αναφορές:

- Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε. και Τσάγκαρη Μ., Εγχειρίδιο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, έκδοση Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, Αθήνα 1999.
- Γεωργίου Άρης, Επειδή οφείλουμε στο παιδί, Λευκωσία 1992.
- Γιούνισεφ, Τα Δικαιώματα των Παιδιών του Κόσμου, 1993.
- Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, Έκθεση 2008, Λευκωσία 2009.
- Λιβέρδος Νίκος, αφιερωματικός Τόμος, έκδοση ΚΣΠΝΒ, Λευκωσία 1997.
- Μιχαηλίδου Μαρία, Η οικογένεια στο κυπριακό παιδικό και νεανικό μυθιστόρημα, Διδακτορική Διατριβή, έκδοση Υ.Π.Π., Λευκωσία 2008.
- ΠΣΕΠΕΠ, Τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχολικό εγχειρίδιο για την Δ' Δημοτικού, έκδοση ΠΣΕΠΕΠ, Λευκωσία 2002.
- Υπηρεσία Κοινωνικής Ευημερίας, Δεύτερη Περιοδική Έκθεση της Κύπρου στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για Εφαρμογή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Λευκωσία 2005.
- Φοντέιν Σούζαν (Fountain Susan), Δικαίωμά μου! Έκδοση Γιούνισεφ (Unicef) Αθήνα 1994.

ΠΩΣ ΜΟΥ ΜΙΛΑ Ο ΘΕΟΣ

Ο Θεός μου μιλά
 με απλά πράγματα.
 Με τον απλό κτύπο της καρδιάς
 ενός σπουργίτη που κρύνει
 χειμώννα
 έξω απ' το παγωμένο τζάμι.
 Με το λευκό άνθος ενός γιασεμιού
 στον ανθισμένο κήπο
 ή με την ξαφνική παρουσία
 μιας μέλισσας.
 Με την αστραπή ή βροντή
 μιας συννεφιασμένης μέρας
 Ή πάλι τον καυτό ήλιο
 που αρχοντάρης
 απ' την ανατολή ως τη δύση του
 έχει αυτός
 τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο.

Η ΗΔΟΝΗ ΚΑΙ Η ΟΔΥΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΧΕΛΜΟΥ

με άφορμή την τελευταία του συλλογή «Ατάκτως Έρριμμένα», Αθήνα 2010

Ἡ ποίηση, ὅπως ἔχει καταγραφῆ, δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ μᾶς πείσει, ἀλλὰ κυρίως νὰ μᾶς συγκινήσει, μὲ κύρια στοιχεῖα τὴν εὐαισθησία καὶ τὸν στοχασμό. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τὰ συναντοῦμε σαφῶς στὴν ποίηση τοῦ ποιητῆ Κώστα Χελμοῦ. Ἐπειδὴ οἱ εὐαισθησίες του εἶναι διάφορες, ἐδῶ περιορίζομαι στὴν ἡδονὴ καὶ στὴν ὀδύνη, ποὺ συχνὰ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο δίδυμο, καὶ ὁ ποιητῆς συνήθως ἔτσι τὶς παρουσιάζει:

*«Ἀσφαλῶς γιὰ τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ὀδύνη
ἔφταιξε καὶ τὸ γεμάτο φεγγάρι».*

Τὸ διπολικὸ αὐτὸ σχῆμα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν τὸ συναντᾶμε χωριστὰ καὶ ὕστερα κάπου νὰ σμίξει, νὰ σμίγουν οἱ πόλοι του. Συμπορεύονται καὶ συχνὰ προηγεῖται ἡ ὀδύνη, ἡ συνέπεια τῆς στέρησης, γιὰ ν' ἀκολουθήσει ἡ ἀναλαμπὴ τῆς ἐλπίδας.

*Ὅπου καὶ ἂν βρίσκεσαι τώρα
ὄ,τι ὥρα καὶ ἂν εἶναι,
φώναξέ με.
Θὰ σὲ ἀκούσω.*

Κι ἂν θελήσουμε νὰ «στοχοποιήσουμε» πρόσωπα (κάποτε καὶ καταστάσεις), ὡς πρῶτο καὶ κυρίαρχο εἶναι τὸ πρόσωπο τῆς γυναίκας, πρόσωπο ἡδονῆς καὶ ὀδύνης.

Ἡ ἡδονὴ τοῦ ποιητῆ ποὺ τοῦ προσφέρει, τοῦ δωρίζει ἡ γυναίκα, προέρχεται ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι τοῦ μεταγγίζει χαρὰ καὶ δύναμη. Συμβιώνει, συνταυτίζεται.

*Κρατῶ τὸ ζεστὸ σου χέρι
μέσα στὸ δικό μου καὶ δὲν τὸ ἀφήνω....*

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό, τὸ ἄγγισμα, τὸ γνῶρισμα τοῦ ἔρωτα, ἀλλὰ προχωράει στὸν θαυμασμὸ καὶ πλάθει πιδὲ πέρα τ' ὄνειρο. Ἔτσι μόνον νομίζει πὼς πραγματικὰ ὑπάρχει. Τῆς τὸ λέει.

*Σὰν τὴν ὑπόσχεση καὶ σὰν τὸ ὄνειρο
ποὺ ἀνθίζει στὰ λυτὰ μαλλιά σου.*

Ἡ ἡδονὴ του προέρχεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνταπόκριση, τὸ δέσιμό του μὲ τὴν γυναίκα, ἡ ψυχικὴ ἱκανοποίηση

*«Κρατοῦσες τὸ χέρι μου σφιχτὰ
σὰ νὰ ἤθελες νὰ ξαναπείεις ἐκείνο τὸ*

ἢ καὶ οἱ δύο ἢ δὲν θὰ φύγει κανένας».

Ὁ ποιητὴς φτάνει στὸ σημεῖο νὰ βλέπει τὴ γυναίκα ὡς ἰέρεια, ποὺ ἔχει δημιουργήσει τὴν ἱεροτελεστία τῆς καὶ τὸν ναὸ τῆς·

«Κι ἐγὼ λειτουργῶ στὸν μικρὸ ναὸ
ποὺ ἔχτισες μέσα στὴν καρδιά σου»

Ἄλλη πηγὴ χαρᾶς, πηγὴ ἡδονῆς εἶναι μεταφυσική, ἢ πίστη στὸν Θεό.

Κύριε... τὸ ξέρω, δὲν προσπαθεῖς νὰ μὲ ἀποφύγεις
ἀλλὰ, ν' ἀκουμπήσω τὸ τετράδιο
νὰ συνεχίσω καὶ νὰ τελειώσω τὸ ποίημα.

Καὶ δὲν μένει ἐδῶ· ἀναφέρεται καὶ στὰ χαρίσματα, στὰ πλεονεκτήματα, ποὺ τοῦ ἔχουν δοθεῖ, καθὼς ὁμολογεῖ πῶς «βρίσκομαι σὲ θέση πλεονεκτηκὴ/γιατὶ μπορῶ ἀκόμη καὶ τώρα.../... νὰ διαβάζω ἀνορθόγραφα ποιήματα/... Κρατῶ σημειώσεις καὶ ἰχνογραφῶ/ἀποδράσεις καὶ ἡλιοβασιλέματα στὸ Αἰγαῖο».

Γι' αὐτὸ μιλάμε γιὰ διπολικὸ δίδυμο: ἐπακόλουθο τῆς ἡδονῆς εἶναι ἡ ὀδύνη, ποὺ κυρίως σημαίνει στέρηση τῆς ἡδονῆς ποὺ ἔχομε δοκιμάσει. Κι ὁ ποιητὴς μας ὀδυνᾶται κυρίως ἀπὸ τὴ φθορὰ ποὺ φέρνει ὁ χρόνος, ἀπὸ τὴν ἀλλοίωση τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Ὅπως κυριαρχικὴ θέση στὴν ἡδονὴ ἔχει ἡ γυναίκα, τὴν ἴδια ἔχει στὴν ὀδύνη. Ὁ ποιητὴς, ἐκχέοντας τὴν εὐαισθησία του, ὀδυνᾶται καὶ ὅταν ἀποχωρίζεται τὴ γυναίκα, κι ὅταν τὴν χάνει κι ἔρχονται ἐνθυμήματά τῆς, ἀλλὰ καὶ μόνη ἢ μνήμη τοῦ ποιητῆ, ποὺ τὴν κρατᾶ ζωντανή, μὲ ἔντονη τὴν ὀδύνη καὶ τὴν ὁποία δὲν θέλει ν' ἀποφύγει, διότι θὰ τὸ θεωρήσει ἴσως βεβήλωση τῆς μνήμης τῆς.

«Πόσο λυπημένο καὶ τοῦτο τὸ πρωῖνὸ
μὲ τὰ γυμνὰ κορμιὰ νὰ μαυρίζουν στὸν ἥλιο.
Μὲ τὰ γυμνὰ κορμιὰ ποὺ σκεπάζουν τὰ ἴχνη σου...»

Τώρα οὔτε ἴχνη δὲν ἀπομένουν. Ἡ ὀδυνηρὴ ἀνάμνηση παραμένει·

«Μιὰ πίκρα κουβαλάω στὰ χεῖλή μου...
... καὶ ἀνιχνεύω στὴν ἄμμο ψήγματα
τῆς δικῆς σου σύντομης παρουσίας.
Πληχτικὸ τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς
καὶ δύσκολες οἱ ὥρες τῆς μοναξιᾶς...»

Ἡ μοναξιά γίνεται ἐντονώτερη ὅταν βρίσκεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐξωτερικὰ σφύζουσα ζωὴ. Τότε μᾶς καταλαμβάνει ἓνα πικρὸ συναίσθημα, τὶ εἶχαμε καὶ τὶ χάσαμε.

«Ἀστέρια δὲν ἄγγιξα κι οὔτε ἀλίευσσα κανένα
νὰ σοῦ φέρω ὅπως σοῦ ἔταξα κάποτε
νὰ στολίσεις τὰ μαλλιά σου καὶ τὸ φόρεμα.

*Ἐκείνη τῆς νιότης μου ἡ ὑπόσχεση
μὲ συνθλίβει ἀπόψε...»*

Ἄποψε κι αὐριο, μιὰ δλόκληρη ὑπόλοιπη ζωή.

Παρατηροῦμε πῶς ὁ ποιητὴς ἀκολουθώντας τὴ δημοτικὴ μας παράδοση (κι ὄχι τὴ ρεμπέτικη-λαϊκὴ), ὀδυνᾶται γιὰ κάτι ποὺ ἔχει πεθάνει κι ὄχι γιὰ κάτι ποὺ ζεῖ ἀκόμη.

Ἡ ὀδύνη του ἐκφράζεται ὅταν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεό, ἀλλὰ κυρίως σὲ φιλικὰ του πρόσωπα γιὰ τὴ ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων, γιὰ τὴν κατάρρευση τῶν ἀξιῶν, τὸ ἀνεκπλήρωτο τῶν ὀνείρων, τὴ φθορὰ τῆς ζωῆς, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου.

*«Γιάννη, ἡ ἀνοιξὴ στὸ χωριό μας
θ' ἀνθίσει καὶ φέτος δίχως ἐμᾶς».*

Ὁ ποιητὴς ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ καὶ νὰ δημιουργεῖ «μὲ λογισμό καὶ μ' ὄνειρο». Κουβαλάει τὰ ὄνειρά του ἔστω καὶ σακατεμένα καὶ δὲν θέλει νὰ τὰ ξεφορτωθεῖ. Ζεῖ τὸν δικό του ποιητικὸ χῶρο, ποὺ ἂν πάψει νὰ ὀνειρεύεται εἶναι σὰν νὰ αὐτοκτονεῖ. Αὐτὴ τὴν εὐαισθησία καὶ συγκίνηση μᾶς μεταδίδει ὁ Κώστας Χελμός.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ

ΚΥΡΙΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ

*Πῶς ἐγίνε και βρέθηκαν χωρὶς οβίδες τα κανόνια μας
κι οι αποθήκες ὀπλων δίχως ὀπλα
τα μεταφορικά χωρὶς πετρέλαιο κι οδηγούς
τ' ἀσθενοφόρα μας χωρὶς ἐξοπλισμό κι ἀνθρώπους
να κάθεσαι ἀπρακτος στον ἰσκιο ἐκεῖ των ευκαλύπτων
οι ἐφεδροι κι οι λοχαγοί τους να φοράνε ατσαλάκωτα
ἄσπρα παντελόνια.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΙΤΑΛΙΑ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ

Ο Γ. Χατζηκωστής, λίγο πριν βάλει την τελευταία τελεία στην έμβριθη αυτοβιογραφία του, με τον ποιητικό τίτλο *Ταξίδι στη μνήμη* (Λευκωσία 2009), 498 σελίδων, ανάμεσα στις όποιες αφιερώνει όχι λίγες στην Ιταλία, γράφει ότι το έργο του αυτό μπορεί το πολύ να ενδιαφέρει τους ανθρώπους της γενιάς [του]. Αυτής που έζησε μαζί του τα γεγονότα που ανακαλεί με πάθος, σε ένα έργο μοναδικής *vis narrandi-άφηγηματικής δύναμης*, και τα όποια αφορούν στις τελευταίες συνταρακτικές τραγικές δεκαετίες που έχουν σημαδέψει την ιστορία του Νησιού της Αφροδίτης, τόσο πολύ σήμερα ακρωτηριασμένου. Του Νησιού που υπέστη μιάν άγρια εισβολή και διαιρέθηκε στα δυο το 1974 – ενώ ο συγγραφέας σπούδαζε την Ιταλική γλώσσα και λογοτεχνία στην Perugia – με την κτηνώδη εκτέλεση ενός βάρβαρου σχεδίου εισβολής, που μελετήθηκε και κυφορήθηκε επί μακρόν από την ανώτατη πολιτική και στρατιωτική ήγεσία της Άγκυρας και, όχι τυχαία, ονομάστηκε *Αττίλας*, ισχυρή απόδειξη του πόσο επικίνδυνο είναι για την Ευρώπη να δεχθεί την Τουρκία στην Ένωσή της.

Κι αυτό λίγα μόνο χρόνια άφ' ότου οι Έλληνες κύπριοι, με εκατοντάδες απώλειες, εφήβων συμπεριλαμβανομένων, στην άγχόνη της αυτής μεγαλειότητας της Αλβιόνος, είχαν τελικά έλευθερώσει το Νησί τους, με την υποστήριξη των θυμαίων και ομόγλωσσων αδελφών τους της ήπειρωτικής Ελλάδας, από την πολυαίωνη – ξεκινώντας από το 1191 – διαδοχική δουλεία σε άπληστους αφέντες. Και χωρίς ή τουρκική μειονότητα να έχει κουνήσει έστω ένα δάχτυλο, καθώς βρισκόταν, άλλοτε φανερά και άλλοτε σιωπηλά, σε συμπαιγνία με τους Άγγλους, τεχνίτες του *divide et impera – διαίρει και βασιλεύει*. Επί πλέον ή τουρκική μειονότητα από καιρό είχε ανοίξει μιάν αθεράπευτη πολιτική πληγή στη νεαρή Δημοκρατία, παραλύοντάς την, άφ' ότου οι εκπρόσωποί της, χειραγωγούμενοι από την Άγκυρα, άποσύρθηκαν από τις δημόσιες θέσεις και αξιώματα που κατείχαν και ταυτόχρονα ή μάζα των τούρκων της Κύπρου, παρασυρμένη από την ήγεσία της, προχωρούσε με αίματηρή βία στην εκδίωξη των Ελλήνων από τους τόπους διαμονής τους, όπου άποτελούσαν μειονότητα, και άποσυρόταν από τα μέρη όπου οι Έλληνες ήταν πλειοψηφία, για να μεταβεί εκεί από όπου είχαν εκδιωχθεί οι Έλληνες.

Γι' αυτό ή ως άνω αυτοβιογραφία, κυρίως όσον άφορά στα λεχθέντα προηγουμένως, που μπορούν να θεωρηθούν ως το πρώτο μέρος του έργου, άπευθύνεται περισσότερο στις μελλοντικές κυπριακές γενιές, έφ' όσον άποτελεί μιάν εϋτολμη και άντικειμενική μαρτυρία γεγονότων κεφαλαιώδους σπουδαιότητας, δοσμένη με τή γλώσσα των γεγονότων. Αυτά φωτίζουν περισσότερο του ένός σκοτεινά ή άμφιλεγόμενα σημεία της κυπριακής ιστορίας των τελευταίων δεκαετιών, της όποίας άπομυθοποιεί πολλές σελίδες και κα-

τεβάζει ἀπὸ τὸν θρόνο τους περισσότερα ἀπὸ ἓνα διάσημα πρόσωπα. Μὲ ἀκριβεία, μὲ μετριοπάθεια καὶ μακριὰ ἀπὸ ὁποιαδήποτε μνησικακία, ἂν ποτὲ ὑπῆρξε τέτοια, λέει τὰ σύκα σύκα καὶ τὴ σκάφη σκάφη, ἀκόμα καὶ ὅταν ὁ λόγος ἀναφέρεται σὲ μικροὺς ἢ μεγάλους ἐπίμονους διῶκτες, οἱ ὁποῖοι, μὲ διαδοχικοὺς χειρισμοὺς, ἔπληξαν τὸν ἴδιο καὶ τὴ γυναίκα του – εὐσυνείδητους καθηγητές, ποὺ ποτὲ δὲν φείσθηκαν κόπων γιὰ νὰ ἐξασφαλίζουν πάντα τὴν καλὴ λειτουργία τῶν σχολείων ὅπου ὑπηρετοῦσαν – καὶ ποῦ, ἐξ αἰτίας τῶν ταραχωδῶν καταστάσεων, γιὰ χρόνια ἄρχιζαν τὰ μαθήματα τὸν Σεπτέμβριο σὲ ἄλλο μέρος ἀπὸ ἐκεῖνο ὅπου τὰ τελείωναν τὸ προηγούμενο σχολικὸ ἔτος.

Εἶναι ὁμως ὥρα νὰ ποῦμε γιὰ τὸν χῶρο, τὸν ὁποῖο στὸ βιβλίο-μαρτυρία, ὅπως ἔχομε πεῖ προηγουμένως, ἐπιφυλάσσει γιὰ τὴν Ἰταλία, τὴν ὁποία – μετὰ τὴ διαμονή του στὴν Perugia, ὅπου τὸν βρῆκε ἡ ἀναπάντεχη εἶδηση τῆς εἰσβολῆς στὴν πατρίδα του καὶ τοῦ πάγωσε τὴν καρδιά – ἐπισκέφθηκε πολλές φορές ἀπὸ πάνω ὡς κάτω, ὅπως ἄλλως τε καὶ ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη, γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρω καὶ τὴν Αὐστραλία. Ὡς περιηγητὴς μαζί μὲ τὴν γυναίκα του καὶ τὰ παιδιὰ του καὶ πιὸ συχνὰ ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Χώρας του στὸ ἓνα ἢ στὸ ἄλλο διεθνὲς εκπαιδευτικὸ συνέδριο. Κυρίως ἀφ’ ὅτου τὸ ἐπονείδιστο ζήτημα τῆς Κύπρου ἔχει ἀποτελεματωθεῖ καὶ μονιμοποιήσει τὴν ἀδιαπέραστη πράσινη γραμμὴ καὶ τὸ τεῖχος τῆς Λευκωσίας, ποὺ χωρίζουν τὸ νησί στὰ δυό, ἐξ αἰτίας τῆς ἀνεπάρκειας τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν, τόσο ὁμοῦ μὲ τὴν μακαρία τῆ λήξει Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν.

Φθάνει στὸ Salerno γιὰ νὰ γνωρίσει προσωπικὰ ἓνα φίλο τῆς πατρίδας του Κύπρου, στὴν Πομπηία γιὰ νὰ δεῖ καὶ νὰ θαυμάσει τὶς ἀνασκαφές της, στὴ Napoli γιὰ νὰ φθάσει στὸ Capri καὶ νὰ περιδιαβάσει στοὺς στενοὺς δρόμους καὶ στὶς μικρὲς πλατεῖες του, ἀνάμεσα στὰ λευκὰ σπίτια ποὺ τοῦ φέρνουν στὸν νοῦ ἐκεῖνα τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου. Ἄλλη φορὰ γιὰ νὰ φθάσει στὰ θορυβώδη καὶ φλύαρα χωριὰ τοῦ Salento, ὅπου, μαζί μὲ ἕκατὸ περίπου συναδέλφους του, ἔνοιωθαν ὅλοι σὰν στὸ σπίτι τους στοὺς δρόμους μὲ τὰ γρεκάνικα ὀνόματα κι ἀκούοντας τὰ τραγούδια τῶν νεαρῶν τοῦ τοπικοῦ συνδέσμου Ἡ χώρα μας(ς). Ἡ ὅταν ἄρπαζαν γνωστὲς τους ἑλληνικὲς λέξεις ἀπὸ τὰ στόματα τῶν ντόπιων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ὁ τοπικὸς ξεναγός, ὁ κύριος Παλαμάς, ὁ ὁποῖος γιὰ χρόνια ἄγνοοῦσε ὅτι τὸ ἐπώνυμό του ἦταν τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο τοῦ μεγάλου Παλαμά, ἑλληνα ἐθνικοῦ ποιητῆ ὅπως ὁ Σολωμός.

Ἐν συντομίᾳ στὴν peregrinatio –περιδιάβασή του αὐτὴ ὁ Χατζηκωστῆς εἶναι πάνω ἀπ’ ὅλα ἓνας λεπτομερῆς καὶ λεπτολόγος παρατηρητῆς τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον παρὰ τῶν μνημείων. Γιὰ παράδειγμα τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὸν κομμουνισμό δὲν τὴν ἐκδηλώνει ἀντιπαραθέτοντας ἰδεολογία στὴν ἰδεολογία, ἀλλὰ, πραγματιστῆς ὅπως εἶναι, ἀφηγεῖται τερπνὰ ἐπεισόδια τῶν ὁποίων ὑπῆρξε μάρτυρας καὶ τὰ ὁποῖα καταδεικνύουν μὲ τρόπο εὐγλωττο πῶς οἱ χῶρες τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ὑπῆρξαν οἱ πιὸ ὀπισθοδρομικὲς καὶ οἱ πιὸ φτωχὲς τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ οἱ πιὸ εὐτυχησμένες μετὰ τὴν πτώ-

ση τοῦ τείχους τοῦ Βερολίνου. Εἶναι ἡ περίπτωση τῆς ἐκπροσώπου τῆς Ἑσθονίας σὲ ἓνα συνέδριο, ἡ ὁποία, ὅταν εἶδε ἓνα βράδου ἐκτεθειμένα σὲ μιὰ προθήκη τοῦ San Gimignano διάφορα εἶδη μακαρονιῶν, ἐντυπωσιασμένη ἀπὸ τὶς *eliche tricolori* – *τριχρωμες ἑλικες*, ἀφοῦ ἔμαθε ὅτι ἦταν εἶδος μακαρονιῶν, εἶπε στοὺς γύρω της ὅτι τὴν ἐπόμενη μέρα, ἂν δὲν ἦταν πολὺ ἀκριβές, θὰ ἀγόραζε ἀπ’ αὐτές, ὄχι γιὰ νὰ τὶς μαγειρέψει ἀλλὰ γιὰ νὰ τὶς βάλει στὸ σπίτι της ὡς διακόσμηση. Ὅπως καὶ ἡ περίπτωση τῆς νεαρῆς Made, ποὺ ξαφνικὰ ξέσπασε σὲ δάκρυα, χωρὶς φανερὴ αἰτία, ὅταν μὲ τὴν παρέα της, σὲ ἓνα ἀναψυκτήριο τῆς πλατείας τῆς Siena, σήκωσε τὸ ποτήρι της μὲ τὸ ποτὸ ποὺ τῆς εἶχε προσφέρει ὁ συγγραφέας. Ὅταν τὴ ρώτησε γιατί, ἀπάντησε πὼς τὰ δάκρυά της ἦταν δάκρυα χαρᾶς, γιατί τὴν ὥρα ἐκείνη ἔνοιωθε τελικὰ ἐλεύθερη, ἐξηγώντας ὅτι προηγουμένως ἐκείνη καὶ οἱ συνάδελφοί της στὸ ὑπουργεῖο ποὺ ἐργαζόταν, καὶ στὸ σπίτι τους καὶ στὸ γραφεῖο εἶχαν πάντα ἔτοιμη μιὰ μικρὴ βαλίτσα μὲ ζεστὰ ροῦχα καὶ μάλλινες κάλτσες, γιατί δὲν ἤξεραν πότε θὰ μπορούσαν νὰ συλληφθοῦν, χωρὶς λόγο, καὶ νὰ σταλοῦν στὴ Σιβηρία. Ἡ, θέλοντας νὰ δώσει ἓνα παράδειγμα ἰσλαμικοῦ φανατισμοῦ, μιλά γιὰ τέσσερις ἢ πέντε νεαροὺς τούρκους ὑποτρόφους στὴν Ἀγγλία, οἱ ὁποῖοι ἀρνήθηκαν μὲ θορυβώδη τρόπο νὰμποῦν σὲ ἓνα ἐστιατόριο μὲ τὴν πινακίδα *The Turk's Head* – *Ἡ Κεφαλὴ τοῦ Τούρκου*, ὅπου τὸ *British Council*, ἓνα Σάββατο μεσημέρι, πρόσφερε τὸ γεῦμα σὲ ὅλους τοὺς ὑποτρόφους. Ἐκεῖνο ποὺ κυρίως προκάλεσε τὴν ταραχὴ καὶ τὴν ὀργή τους ἦταν ὁ ζωγραφισμένος σταυροφόρος κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, ὁ ὁποῖος εἶχε στὸ δεξιὸ χέρι ἓνα ματωμένο σπαθὶ καὶ στὸ ἀριστερό, πιασμένο ἀπὸ τὰ μαλλιά, τὸ κομμένο κεφάλι ἐνδὸς σαρακηνοῦ.

Στὸ τέλος δὲν ἐκπλήσσει τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγγραφέας, ὁ ὁποῖος κινεῖται ἄνετα σὲ τρεῖς γλῶσσες, πιστὸς καὶ εὐαίσθητος ὅσο καὶ ἀπαιτητικὸς λόγιος, διατυπώνει, παρεμπιπτόντως, κρίσεις πάνω σὲ σύγχρονους ἑλληνες συγγραφεῖς καὶ ποιητές, γιὰ παράδειγμα τὸν ἑλληνοκεντρικὸ συμπατριώτη του Κύπρου Χρυσάνθη, ὅπως καὶ ἀγγλόφωνους, καὶ κλείνει τὴν αὐτοβιογραφία του μὲ στίχους δυὸ λυρικῶν ποιητῶν, μὲ τοὺς ὁποίους, ἐξ αἰτίας τῶν περιπετειῶν τῆς ζωῆς τους, νοιώθει νὰ συγγενεύει: μὲ τὸ *Σ' εὐχαριστῶ, Κύριε τοῦ ὑπερευαίσθητου Ξάνθου Λυσιώτη*, ποὺ εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ γιὰ τὸ ἔδωσε τὴ χάρη νὰ γεννηθεῖ στὴν Κύπρο, ὅπου ὅλα εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς καλωσύνης του, καὶ μὲ τὴν προσευχὴ τοῦ στοχαστικοῦ Ἰωάννη Γρυπάρη, ὁ ὁποῖος ζητᾷ ἀπὸ τὸν Θάνατο νὰ ἔρθει ὅποτε καὶ νὰ ἴναι, φθάνει νὰ μὴν ἔρθει σὰν ἄγρια μπόρα, ἀλλὰ σὰν ἐλαφριὰ πνοὴ αὔρας τὴν ὥρα μιᾶς γλυκειᾶς δύσης.

ΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΑΜΠΡΟΥ

Ὁ Σπυρίδων Λάμπρος (1851-1919) ὑπῆρξεν ἐξαίρετος ἱστορικὸς καὶ μεσαιωνοδίφης. Ἔσχε λαμπρὰς σπουδὰς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Ἀθηνῶν καὶ Λειψίας, ἐνῶ τὴν ἐκπαίδευσίν του συνεπλήρωσεν ἡ μελέτη του εἰς τὰς βιβλιοθήκας Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας, Γαλλίας, Ὀλλανδίας καὶ Ἀγγλίας. Τὸ 1890 διωρίσθη καθηγητὴς Γενικῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Ἀθήνησιν Πανεπιστήμιον καὶ διετέλεσεν πρωθυπουργὸς κατὰ τὴν δύσκολον περίοδον 1916 ἕως 21ην Ἀπριλίου 1917, ὅτε παρῆτήθη τῇ ἀξιώσει τῆς Ἀντάτ. Ἐξωρίσθη δὲ τὸ 1918 ἀρχικῶς εἰς τὴν Ὑδραν καὶ ἀργότερον εἰς τὴν Σκόπελον. Ἐγράφε πλῆθος ἱστορικῶν βιβλίων καὶ μελετῶν, μετέφρασε δὲ εἰς τὰ ἑλληνικὰ σημαντικούς ξένους ἱστορικούς, οἱ ὅποιοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸν Μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν. Ἐνῶ τὸ 1904 ἤρξατο τὴν ἔκδοσιν τοῦ σπουδαίου περιοδικοῦ «Νέος Ἑλληνομνήμων». Ἀσχοληθεὶς καὶ μὲ τὴν λογοτεχνίαν ἔγραφε τὸ κριτικὸν ἔργον «Γεώργιος Ζαλοκώστας» (1868), τὸ δράμα «Ὁ τελευταῖος κόμισ τῶν Σαλώνων», κ.τ.ἄ. Καθὼς καὶ πλῆθος ποιημάτων διασκορπισθέντα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς.

Ἐν ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου εἶναι καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Ἐπὶ τῇ ἀνακομιδῇ τῶν λειψάνων τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῇ τελέσει τῆς πενηκονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας», τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσὸς» τὴν 24ην Ἀπριλίου 1871. Ἐτυπώθη δὲ τὸ ἴδιον ἔτος ἐκ τοῦ τυπογραφείου Α. Κτενᾶ καὶ Σ. Οἰκονόμου. Τὸ βιβλίον ἀποτελεῖται ἐκ δέκα ἕξ σελίδων. Ὅμως τὸ ποίημα ἄρχεται ἐκ τῆς πέμπτης σελίδος. Περιλαμβάνει 35 στροφὰς ἐξ ὧν αἱ 15 εὐρίσκονται εἰς τὸ πρῶτον μέρος καὶ αἱ 20 εἰς τὸ δεύτερον μέρος. Αἱ τετράστιχαι στροφαὶ τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ἔχουν τὸν πρῶτον καὶ τὸν τρίτον στίχον δεκαπεντασυλλάβους καὶ τὸν δεύτερον καὶ τὸν τέταρτον δεκατετρασυλλάβους. Ἐξαιρέσιν ἀποτελεῖ ὁ δεύτερος στίχος τῆς ἑκτῆς στροφῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι ὀκτασύλλαβος. Πᾶσαι δὲ αἱ στροφαὶ ἔχουν πλεκτὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Εἶναι δὲ ἀφιερωμένον «Εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνισαμένους καὶ μαρτυρήσαντες».

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴν κηδεῖαν τοῦ Φιλοποίμενος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀπώλεια διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦτο καθοριστικὴ. Ὁ ποιητὴς, μάλιστα, τὸν ἀναφέρει ὡς «τὸν ὕστατον τῶν Ἑλλήνων». Καὶ ζητεῖ ἡ χώρα νὰ γεννήσῃ ἕνα καινούργιον ἦρωα. Στρεφόμενος δὲ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑμνεῖ τὰ στρατιωτικὰ καὶ πνευματικὰ της ἐπιτεύγματα. Ὅμως ἀρχικῶς ἡ Λατινικὴ καὶ κατόπιν ἡ Φράγκικη κατάκτησις τῆς τὴν ἐμάρανον, παρ' ὅτι ἐζήτησε νὰ φωτίσῃ τὴν Δύσιν, αὐτὴ μετέρχεται τὴν βίαν διὰ νὰ τὴν ἐξοντώσῃ. Ἐν τέλει δὲ ὁ ποιητὴς ζητεῖ ἕνα Ἡρακλῆ διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν ἀετὸν ὅστις τρώγει τὰ σπλάγχνα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὁποία, καίτοι ἀθάνατος, παρέμενεν ἄδοξος.

Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει γίνεται λόγος διὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄. Ὁ Σπυρίδων Λάμπρος ζητεῖ νὰ κλαύσουν τὸν νεκρὸν ἔθνομάρτυρα, εἰς τὸν ὁποῖον τὸν δρόμον τῆς θυσίας ἤνοιξεν ὁ Ρήγας. Ἡ ἄνοιξις καὶ ἡ ἐλευθερία ἀδελφωμένοι προβαίνουν γελασταὶ τὴν ὥραν καθ' ἣν τὸ ἔθνος ἐπανορθοῦτο ἐκ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Παρακινεῖ τοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἤρωας εἰς νέας δόξας. Θρηνεῖ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «καρδίαν τῆς πατρίδος» καὶ τὸν ὁποῖον θρηνοῦν ἐπίσης ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ θάλασσα διὰ τὸ τραγικὸν τοῦ τέλους. Ὁ ποιητὴς εὐχαριστεῖ τὴν θάλασσαν διὰ τὸν σεβασμὸν εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Πατριάρχου. Καὶ ἰδιαίτατα αὐτὴν τοῦ Κερατίου κόλπου ἥτις διέσωσε τὸ σῶμά του. Ὅμοίως εὐχαριστεῖ καὶ τὴν πόλιν τῆς Ὀδησοῦ, ἡ ὁποία ἐξένισε τὸν νεκρὸν του ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη, τὴν δὲ γενομένην κηδεῖαν τοῦ Πατριάρχου θεωρεῖ μνημόσυνον ὅσων ἐθυσιάσθησαν διὰ τὴν πατρίδα κατὰ τὴν ἔνδοξον Παλιγγενεσίαν. Προτρέπει δὲ τοὺς Ἑλληνας νὰ στολίσουν τοὺς τάφους τῶν ἡρώων καὶ ἐνώπιόν των νὰ κλίνουν τὸ γόνυ. Τέλος κάμνει ἔμμεσον ἀναφορὰν τῶν ταπεινώσεων τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἡ χώρα, λόγῳ τῆς συγκαιρινῆς σφαγῆς τῶν ξένων περιηγητῶν εἰς τὸ Δῆλεσι.

Τὸ παρὸν ποίημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι γνήσιον ἔργον τῆς ἐποχῆς του καὶ τέκνον τῆς ἀνάγκης. Ἐνταῦθα ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ἀποτελῶν τὸν ποιητὴν τοῦ πανηγυρικοῦ τῆς ἡμέρας, ἐστιάζει τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ δίδυμον 25ῆς Μαρτίου 1821 – Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄. Χωρὶς, πάντως, τόσον εἰς ὀλόκληρον τὸ Α΄ μέρος ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀκροτελεύτιον στίχον, νὰ παραλείπη νὰ μᾶς ὑπενθυμίξῃ τί ἔπραξαν εἰς βάρος μας Λατίνοι, Φράγκοι καὶ ἐν γένει οἱ Δυτικοὶ μὲ ἀφορμὴν τὰς κυρώσεις διὰ τὰ γεγονότα εἰς τὸ Δῆλεσι. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἶναι τέκνον τῆς ἀνάγκης. Ὡσαύτως ἡ γλῶσσά του, τὸ ὑπερρομαντικὸν τοῦ ὕφους καὶ ὁ στόμφος ὁ ὁποῖος τὸ διακρίνει τὸ καθιστοῦν γνήσιον ἔργον τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ἄκρα καθαρεύουσα εἰς τοιοῦτον σημεῖον ὥστε λέξεις τινες διὰ νὰ ἐννοηθοῦν χρήζουσιν λεξικοῦ. Μὰ καὶ ἡ στιχοουργία του εἶναι στριφνὴ παραβιάζουσα τοὺς κανόνας τῆς ἀρμονίας, χωρὶς πάντως νὰ κἀνῃ μετρικὰς ὑπερβάσεις. Ὡστόσο στέκει μὲ ἀξιώσεις εἰς τὸν εὐρύτερον χῶρον τῶν ποιημάτων τῆς πλειάδος τῶν ποιητῶν τοῦ ρομαντισμοῦ, ἐνῶ εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν θὰ ἤρρεσεν εἰς τὸ ἀκροατήριον. Εἶναι, πάντως, προφανὲς ὅτι ὁ κάλαμος οἰουδήποτε ἄλλου ποιητοῦ τῆς ρομαντικῆς σχολῆς, μὲ τὴν αὐτὴν θεματολογίαν, θὰ εἶχε δώσει μίαν περισσοτέραν ἀρτίαν καὶ ἀρμονικὴν σύνθεσιν. Ὅμως ὁ Σπυρίδων Λάμπρος εἶναι περιστασιακὸς ποιητὴς. Καί, ὅπως δὴποτε, οὔτε Ἀχιλλεὺς Παράσχος εἶναι, οὔτε Ἀριστοτέλης Βαλαωρήτης. Προσέφερε πολλὰ εἰς τὴν χώραν μέσῳ τῆς ἐπιστήμης του, ὅμως δὲν ἠξιώθη τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου ἄλλων συγκαιρινῶν του.

Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΞΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ

Αγγίζοντας την Ιωνία, πολιτιστικό λίκνο της αρχαιότητας και του βυζαντινού παρελθόντος, η θάλασσα στην ποίηση του Ελύτη φέρει μέσα της την φιλοσοφία του Ηράκλειτου και απολήγει σε μια κοσμική θέαση των οικουμενικών αξιών τέτοιων όπως της αθωότητας, της διαφάνειας, της αγάπης. Η θάλασσα οδηγεί βασικά τον ποιητή σε μια κατάσταση καθαρότητας και μιας αδιάλειπτης επικοινωνίας με την ελληνικότητα.

Η θάλασσα στην ελύτικη ποίηση παίρνει την άστατη μορφή της γυναίκας. Είναι η σαγηνεύτρα, αιώνια ερωμένη και άπιαστη. Ταυτόχρονα η θάλασσα είναι συνδεδεμένη με την ελληνική πνευματική κληρονομιά. Από την λεκάνη της Μεσογείου που ενώνει την Ιωνία με την Αττική αναδύθηκε ο ελληνικός πολιτισμός που μπόρεσε να διατηρήσει την αναγκαία ισορροπία ανάμεσα στο φυσικό και στον πνευματικό κόσμο. Ο Ελύτης προσπαθεί να εφαρμόσει την καθαρότητα του Αιγαίου «στον κόσμο τον υλικό με διάθεση ολότελα μετασχηματιστική, και στον κόσμο τον ηθικό με διάθεση ολότελα απελευθερωτική».¹

Το θαλασσινό τοπίο είναι πρώτα απ'όλα το σημείο αφετηρίας της δημιουργίας. Ο ποιητής λέει:

«Κάτι λίγο ψυχής μέσα στην άργιλο
Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα
Και είδα και θαύμασα
Και στη μέση της έσπειρε κόσμους μικρούς κατ'εικόνα
και ομοίωση μου
Ίπποι πέτρινοι με τη χαιτή ορθή
και γαλήνιοι αμφορείς
και λοξές δελφινιών ράχες
η Ίος η Σίκινος η Σέριφος η Μήλος»²

Ο κόσμος μεταμορφώνεται σ' αυτό το «κάτι λίγο ψυχής μέσα στην άργιλο». Ο Γάσος Λιγνάδης παρατηρεί: «Η δημιουργία της θάλασσας και των νησιών, (πού) έρχονται να εμψυχώσουν το τοπίο και να δώσουν διέξοδο στην πλαστοουργό διάθεση, η οποία βασανίζεται από τον εφιάλτη του ανέκφραστου – του μη όντος – και ελευθερώνεται με τη δημιουργία».³

Η θάλασσα είναι παντού παρούσα στην ελύτικη ποίηση. Κάποτε ο ποιητής υποβάλλει την παρουσία της με την κυριαρχία του μπλε που την απεικονίζει. Η θάλασσα ντύνεται το μπλε βαθύ χρώμα, το μπλε του ουρανού, κάποτε το πράσινο σμαραγδί από το βάθος του ωκεανού.

«Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ».⁴
«Χωρικοί του απέραντου γαλάζιου!»⁵
«οι μικρές κυανές φωνές μυριάδες»⁶

Ο Γιώργος Παπαντωνάκης επισημαίνει: «τα χρώματα λοιπόν αναδεικνύονται συχνά φορείς πολιτισμικών αξιών του και μεταφορείς μιας συνείδησης εθνικής...»

...Ουσιαστικά οι χρωματικές αυτές ύλες που καλύπτουν τις επιφάνειες των κοσμικών αντικειμένων και όντων ή απεικονίζουν συναισθηματικές καταστάσεις είναι φορτωμένες με μνήμες τόσο από την ιστορική συνείδηση του ποιητή (έστω και με όχι ιδιαίτερη συχνότητα) όσο και την βίωση των στοιχείων της φύσης και την συναισθηματική φόρτιση που αναπτύσσονται από το χρονικό δέσιμο του ποιητή με τον περιβάλλοντα χώρο. Ο τρόπος, με τον οποίο χειρίζεται τα χρώματα αποδεικνύει ότι οι αντιδράσεις του μπροστά στα φαινόμενα της ζωής εκδηλώνονται με χρωματικά σύνολα ωστόσο τα χρώματα αυτά, ενώ αρχικά μπορούν να θεωρηθούν ότι είναι χρωστικοί προσδιορισμοί των βασικών επιφανειών, σταδιακά αρχίζουν να λειτουργούν ως αυτόνομες εκφραστικές χρωστικές μονάδες και αξίες, ωστόσο πραγματοποιείται η αυτονόμησή τους».⁷

Το μπλε χρώμα είναι το χρώμα που χρησιμοποιεί τις πιο πολλές φορές ο Ελύτης. Το δουλεύει όπως θα το δούλευε ένας ζωγράφος στο καβαλέτο του. Σύμφωνα με την Catherine Pont Humbert «το μπλε είναι το χρώμα του βάθους, του άπειρου, της άυλης καθαρότητας, καμωμένο με διαφάνεια, απεικονίζει το απρόσιτο».⁸

Ο ποιητής, όμοιο μ' έναν ιμπρεσιονιστή ζωγράφο παρουσιάζει τη θάλασσα με μια πινελιά. Μερικές πινελιές χρώματος επαρκούν για να ιχνηλατήσει την απεραντοσύνη της.

«ένα ψίχουλο θαλάσσης»⁹

«Και μια παλάμη λιβαδάκι μια παλάμη θάλασσα»¹⁰

Στην ποιητική συλλογή *Το μονόγραμμα* ο αναγνώστης έρχεται σ'επαφή με τη φρεσκάδα και την κίνηση της θάλασσας μέσα από την αίσθηση της αφής.

«Η γλάστρα με το δροσαχί στις ανοιχτές αυλόπορτες
Και τα κομμάτια οι θάλασσες που ερχόντουσαν μαζί
Πάνω από τις ξερολιθιές, πίσω από τους φράχτες
Την ανεμώννα που κάθισε στο χέρι σου
Κι έτρεμε τρεις φορές το μωβ τρεις μέρες
πάνω από τους καταρράχτες»¹¹

Για να ιχνηλατήσει τη φρεσκάδα, την κίνηση, την αίσθηση της θάλασσας ο Ελύτης χρησιμοποιεί αντινομίες. Ο αναγνώστης συναντά δύο άξονες αντίθετους.

Θετικό

Φρεσκάδα – « δροσαχί »

Ανοιχτοσύνη – «στις ανοιχτές
αυλόπορτες»

Αρνητικό

Ξηρότητα – «ξερολιθιές»

Κλείσιμο – «φράχτες»

Κίνηση – «οι θάλασσες που
ερχόντουσαν μαζί»

Ακινήσια – «η γλάστρα (που
είναι από τη φύση της στατική)»

Σ' αυτό τον πίνακα γεμάτο αντιθέσεις ο ποιητής τοποθετεί την ανεμώνα (ανεμώνα της θάλασσας ή λουλούδι;) που ανήκει στο θαλάσσιο κώδικα αλλά και στον κόσμο των φυτών.

Το εύθραυστο της ανεμώνας, η απαλή της κίνηση έρχεται σ' αντίθεση με την ορμή της θάλασσας. Η ανεμώνα τρέμει στα χέρια της αγαπημένης ενώ αισθάνεται τη δύναμη των κυμάτων που «έρχονται μαζί» πέρα από τους φράκτες. Η ελύτικη ποίηση εγγράφεται στη οικειότητα της αίσθησης της αφής ούτως ώστε ο αναγνώστης αισθάνεται έτοιμος ν' αγγίξει την ανεμώνα καθώς και «τα κομμάτια θάλασσας που ερχόντουσαν μαζί.»

Ο Ελύτης συνδέει τη θάλασσα με εικόνες του καλοκαιριού και των πουλιών. Η θάλασσα, τα πουλιά, το καλοκαίρι συνιστούν το τρίπτυχο της ελύτικης ευφορίας. Το καλοκαίρι, μακριά από το να είναι μια εποχή του χρόνου, συνιστά για τον ποιητή μια κατάσταση ψυχικής πληρότητας που επιθυμεί να διαφυλάξει για πάντα. Τα πουλιά, από την άλλη εκφράζουν ένα αίσθημα ελευθερίας σε συσχετισμό με τη θάλασσα που είναι από τη φύση της αδάμαστη.

Έτσι, ο ποιητής λέει:

«Ενωρίς εξύπνησα τις ηδονές
ενωρίς τη λεύκα μου άναψα
με το χέρι μπροστά στη θάλασσα προχώρησα
εκεί μόνος την έστησα :
φύσηξες και λαχτάρησαν τα σωθικά μου
ένα ένα μου γυρίσαν τα πουλιά!»¹²

Η εικόνα των πουλιών και του θαλασσινού τοπίου είναι πολυσύχναστη στον Ελύτη. Στην ποιητική συλλογή *Εκ του πλησίον* μας λέει:

«Τόσο το θέρος, τόσο τα πουλιά, και σε μέγα βάθος
Η πάντων και πασών Ελληνίς θάλασσα.»

Εδώ η θάλασσα προσδιορίζεται με το επίθετο «ελληνίς» καθώς και με την αναφορά «πάντων και πασών», γεγονός που υπονοεί ότι οι αξίες που φέρει μέσα από τους αιώνες αποτελούν κτήμα όλων.

Αξίζει επίσης ν' αναφέρουμε ότι η θάλασσα στην ελύτικη ποίηση είναι συνδεδεμένη με την ερωτική επιθυμία και την αγάπη. Το θαλασσινό τοπίο είναι ο φορέας της ερωτικής επιθυμίας. Η ηχώ των κυμάτων φανερώνει τον ήχο των φιλιών.

«Ακουστά σ' έχουν τα κύματα
πώς χαϊδεύεις, πώς φιλάς»¹⁴

ή αλλού :

«τότες που σε φιλούσα κι άκουα τη θάλασσα ...»¹⁵

Στη «Μαρίνα των βράχων» ο ποιητής λέει:

«Έχεις μια γεύση τριχυμίας στα χείλη – Μα πού γύριζες
Ολημερίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της θάλασσας
Αετοφόρος άνεμος γύμνωσε τους λόφους
Γύμνωσε την επιθυμία σου ως το κόκκαλο
Κι οι κόρες των ματιών σου πήρανε τη σκυτάλη της Χίμαιρας
Ριγώνοντας μ' αφρό τη θύμηση !»¹⁶

Η θάλασσα παίρνει την άστατη μορφή της αγαπημένης. Στο ποίημα αυτό ο Ελύτης απευθύνεται σε μια γυναίκα σμιλεμένη με το θαλάσσιο στοιχείο της οποίας το όνομα (Μαρίνα) δηλώνει τη θάλασσα. Η γεύση της τριχυμίας, η επίμονη ρέμβη της πέτρας και της θάλασσας, ο αετοφόρος άνεμος διεγείρουν την επιθυμία και «δίνουν τη σκυτάλη της Χίμαιρας» στο ποιητικό υποκείμενο. Η σκυτάλη συμβολίζει εδώ αυτό που κρατούν, τις αξίες που εγγενώς εμπεριέχουν δηλαδή τροφοδοτεί το «χιμαιρικό» πόθο για το ανέφικτο και «αφρίζει» η θύμηση ανακαλώντας παλιές μνήμες, όπου η έξαρση των χιμαιρικών επιδιώξεων είναι μια οικεία εμπειρία.

Ο Ελύτης ντύνει τη γυναίκα-αγαπημένη με τα χρώματα της θάλασσας. Η γυναίκα - αγαπημένη στη ελύτικη ποίηση σχηματίζεται μέσα από τα κύματα όμοια με τη θεά Αφροδίτη.

Ο Γιάννης Η. Ιωάννου επισημαίνει: «Η Μαρίνα είναι η κατ'εξοχήν γυναίκα-θάλασσα. Βγαλμένη από τα βάθη των νερών, τριγυρνά μέσα στο χώρο του Αιγαίου, αναζητώντας μια δεδομένη αλλά ασύλληπτη ταυτότητα. Παραδομένη στην ανειδίωτη εμπειρία της θάλασσας, στις ηδονές της φύσης, στους ανέμους και στις τριχυμίες, στην αιώνια αυγή των πραγμάτων, κινείται ανάμεσα στο όνειρο και το μύθο, όπως ακριβώς εκείνη η μυστηριακή, η αινιγματική Ατλαντίδα, που δε μας άφησε παρά μια ηχώ.»¹⁷

Θα παραθέσουμε εδώ το ποίημα «Μικρή πράσινη θάλασσα» διότι το ποίημα αυτό αποτελεί ένα πολύ καλό παράδειγμα της εικόνας θάλασσας-νεότητας ενσαρκωμένης σε μια κοπέλα δεκατριώ χρονώ από τη μια, και από την άλλη της θάλασσας ως κληρονόμου της ομορφιάς και της ελληνικής φιλοσοφίας.

ΜΙΚΡΗ ΠΡΑΣΙΝΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

«Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
Που θά 'θελα να σε υιοθετήσω
Να σε στείλω σχολείο στην Ιωνία
Να μάθεις μανταρίνι και άψινθο
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ

Στο πυργάκι του φάρου το καταμεσήμερο
 Να γυρίσεις τον ήλιο και ν' ακούσεις
 Πως η μοίρα ξεγίνεται και πως
 Από λόφο σε λόφο συνεννοούνται
 Ακόμα οι μακρινοί μας συγγενείς
 Που κρατούν τον αέρα σαν αγάλματα
 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
 Με τον άσπρο γιακά και την κορδέλα
 Να μπεις απ' το παράθυρο στη Σμύρνη
 Να μου αντιγράψεις τις αντιφεγγιές στην οροφή
 Από τα Κυριελέησον και τα Δόξα σοι
 Και με λίγο Βοριά λίγο Λεβάντε
 Κύμα το κύμα να γυρίσεις πίσω
 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
 Για να σε κοιμηθώ παράνομα
 Και να βρίσκω βαθιά στην αγκαλιά σου
 Κομμάτια πέτρες τα λόγια των Θεών
 Κομμάτια πέτρες τ' αποσπάσματα του Ηράκλειτου.»¹⁸

Σ' αυτό το ποίημα η κόρη των δεκατριώ χρονώ νέα, αλλά συνάμα αιώνια, ενσαρκωμένη στην εικόνα της θάλασσας δημιουργεί ένα ερωτικό κλίμα. Η θάλασσα στην ποίηση του Ελύτη «είναι μικρή, μα υπάρχει εδώ και χιλιετηρίδες και φέρει μέσα της τις αξίες του ελληνισμού. Ταυτόχρονα όμως αυτή η «πρόσκαιρη» δεκατριώχρονη νιότη διαιωνίζεται, καθώς συσχετίζεται με τη θάλασσα. Από την πλευρά της, η θάλασσα είναι, εξ αντικειμένου, ανεξάρτητη από το χώρο-χρόνο. Ενσαρκωμένη όμως από ένα δεκατριώχρονο κορίτσι, γίνεται οικεία, στοργική, τρυφερή και ερωτική. Με το μεταμορφωτικό αυτό μηχανισμό της «ταύτισης» ο Ελύτης επιτυγχάνει να «ενεστωτικοποιήσει» τη χρονική διάρκεια και να υπερβεί τη φθορά.»¹⁹

Στο ποίημα οι χωρο-χρονικοί προσδιορισμοί καταργούνται. Ο επιρρηματικός προσδιορισμός «παράνομα» παραπέμπει στην υπέρβαση του χρόνου από πλευράς του ποιητή. Ο Ελύτης υποβάλει την εικόνα μιας μικρής μαθήτριας «να σε υιοθετήσω», «να σε στείλω σχολείο», «με τον άσπρο γιακά και την κορδέλα» αλλά η νεαρή κοπέλα-θάλασσα ξανασυναντά τη σοφία των προγόνων. Ο Βοριάς και ο Λεβάντες θα τη φέρουν κοντά στον ποιητή για να ανταμώσει ξανά και αυτός με τη σειρά του τις αξίες του ελληνισμού. Ο Ελύτης διατηρεί μια βαθιά νοσταλγία για την Ιωνία ως πηγή της ελληνικής σοφίας και ζητά από τη νεαρή κοπέλα να διανύσει - για χάρη του - αυτό το πνευματικό οδοιπορικό : Σμύρνη - Ιωνία - αρχαιότητα μέχρι τη σημερινή πραγματικότητα. Η επιθυμία του ποιητή να «κοιμηθεί» με τη θάλασσα επεκτείνεται σε μια επιθυμία να ταυτιστεί με τις καταβολές του ελληνικού πολιτισμού, με την ομορφιά, τη φιλοσοφία του Ηράκλειτου, την ελληνική αρχαιότητα, τους θεούς, τη βυζαντινή κληρονομιά, την ορθοδοξία ξαναβρίσκοντας

τον βαθύ ανθρωπισμό της ελληνικής φιλοσοφίας «πως από λόγο σε λόγο συνεννοούνται ακόμα οι μακρινοί μας συγγενείς.»²⁰

Στην ποιητική συλλογή «Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας» ακούμε τον ποιητή να λέει:

«πριν υπάρξει
το σώμα τούτο που είμαι
προηγήθηκε μια θάλασσα
γεμάτη από μικρά λευκά κυλιόμενα φωνήεντα
που κρούονται : άλφα, έφιλον, ώτα »²¹

Η θάλασσα προϋπήρχε στις καταβολές του ελληνικού πολιτισμού, ο αφρός χτυπά τα κύματα και από τον ψίθυρο τους, δίνει ζωή στους πρωτογενείς ήχους που αρθρώνουν τη σοφία της ελληνικότητας. Ο ποιητής προφανώς επέλεξε εδώ τα φωνήεντα «άλφα», «έφιλον», «γιώτα» διότι αυτά σχηματίζουν τη λέξη «αιέν». Η διαφορετικά η ελύτικη θάλασσα ενώνεται με το «νυν και το αιέν του κόσμου». ²² Ταυτίζεται με τη φιλοσοφία του Ηράκλειτου, δια μέσω της αδιάλειπτης κίνησης των κυμάτων, απηχώντας τη ρήση «τα πάντα ρει», κατακτώντας για πάντα την αιωνιότητα.

Αξίζει επίσης ν' αναφέρουμε ότι η ελύτικη θάλασσα καθρεφτίζει τον ήλιο, το ελληνικό φώς. Το φώς και η διαφάνεια στην ελύτικη ποίηση δίνουν πρόσβαση στο λανθάνον νόημα των πραγμάτων.

Ο αναγνώστης ακούει τον ποιητή να λέει:

« Πρόσεχε να προφέρει καθαρά τη λέξη θάλασσα
έτσι που να γυαλίσουν μέσα της όλα τα δελφίνια»²³

Στο ποίημα «Δήλος» της ποιητικής συλλογής *Το Φωτόδεντρο και η δεκάτη τετάρτη Ομορφιά* ο ποιητής φανερώνει τη συνάρτηση της θάλασσας με τη διαφάνεια.

ΔΗΛΟΣ

Όπως βουτώντας άνοιγε τα μάτια κάτω απ' το νερό να φέρει
σ' επαφή το δέρμα του μ' εκείνο το λευκό της μνήμης που τον
κυνηγούσε (από κάποιο χωρίο του Πλάτωνα)

Ολοΐσια μέσα στην καρδιά του ήλιου με την ίδια κίνηση περνούσε
κι άκουγε να ορθώνει πέτρινο λαιμό και να βρυχιέται ο αθώς του
εαυτός ψηλά πάνω απ' τα κύματα

Κι όσο να βγει στην επιφάνεια πάλι του άφηγε καιρό η δροσιά να
σύρει κάτι από τα σωθικά του ανίατο στα φύκια και τις άλλες
ομορφιές
απ' τα ύφαλα.

Έτσι που να μπορέσει τέλος να γυαλίσει μέσα στο αγαπώ καθώς που γυάλιζε το φως το θεϊκό μέσα στο κλάμα του νεογέννητου

Και αυτό θρυλούσε η θάλασσα.²⁴

Η θάλασσα αποτελεί χώρο εξαγνισμού. Το ποιητικό υποκείμενο ξαναβρίσκει την αθωότητα του αφήνοντας στα βάθη της θάλασσας τις ενοχές που ο θαυμαστός της κόσμος απορροφά και εξαγνίζει. Το ποιητικό υποκείμενο - μετά την κατάδυση του στο βάθος της θάλασσας - ξαναβρίσκει την οικουμενική αγάπη.

Η θάλασσα εξαγνίζει τον ποιητή και όντας εξαγνισμένος έχει πρόσβαση στο φώς, στη σοφία, στην αγάπη. Ο ποιητής επιλέγει ως ποιητικό χώρο τη Δήλο, νησί του θεού Απόλλωνα το οποίο θεωρείται ιερό. Ο ποιητής βυθίζεται στη θάλασσα και μετά από αυτή την στιγμιαία αίσθηση που πηγάζει από την επαφή του με το νερό νιώθει ότι η αρχέγονη μνήμη διανοίγεται σαν ανεμώνα της θάλασσας. Ο ποιητής έρχεται απευθείας σ'επαφή με την καρδιά του ήλιου. Στα βαθύ κυανά νερά οι αχτίδες του ήλιου βυθίζονται κάθετα ούτως ώστε δίδεται η εντύπωση ότι το ποιητικό υποκείμενο διαποτίζεται με θαλάσσιο φώς. Πρόκειται για μια εικόνα που πηγάζει από την εμπειρία. Απαλλαγμένος από το κακό και εμποτισμένος από αγάπη μπορεί να νιώσει τη λάμψη της και «να γυαλίσει μέσα στο σ' αγαπώ». Καθώς αναδύεται αντιλαμβάνεται ότι η κατάδυση του στα βάθη της θάλασσας τον καθιστά πιο εξαγνισμένο. Ο ήλιος εξαγνίζει τον ποιητή και ο «αθώς του εαυτός περνάει πάνω από τα κύματα».

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η κατάδυση που πραγματοποιεί ο ποιητής, αντί να τον τραβήξει στο βάθος, αντίθετα τον φέρνει στην επιφάνεια ανεβάζοντας τον σ'ένα πιο ψηλό επίπεδο πνευματικό και ηθικό. Η Λίνα Λιχναρά επισημαίνει: «Η βουτιά συνδέεται με το θέμα της αθανασίας. Είναι τίναγμα φυγής από το χρόνο».

Πρόκειται στην πραγματικότητα, όπως λέει ο ποιητής για υπερπήδηση της φθοράς :

*« Κάνε άλμα,
πιο γρήγορο από τη φθορά. »¹⁶*

Μόλις ο δύτες φτάνει στο πιο βαθύ σημείο του ωκεανού βρίσκει το φώς. Με τον τρόπο αυτό η κατάδυση και η ανάδυση ταυτίζονται.

Στη «Μαρίνα των Βράχων» ακούμε:

*« Κατεβαίνοντας προς τους γαλούς τους κόλπους με τα βότσαλα
...
ανεβαίνοντας ανάλαφρα ως τη διαύγεια των βυθών »²⁷*

Το ίδιο στη συλλογή *Ο μικρός ναυτίλος*

« Έφηβε γονατιστέ στο διάφανο βυθό
 που όσο κοιμάμαι κι ονειρεύομαι τόσο σε βλέπω ν' ανεβαίνεις
 μ' ένα πανέρι πράσινα όστρακα και φύκια
 Δαγκάνοντας σα νόμισμα τη θάλασσα την ίδια που
 Σού δωκε τη λάμψη αυτή το φως αυτό το νόημα που γυρεύεις.»²⁸

Μόλις αγρίζουν το βάθος της θάλασσας, η «Μαρίνα των Βράχων», ο γονατιστός έφηβος σηκώνονται έχοντας βρει το φως. Με την ανάδυση από το βάθος της θάλασσας πραγματώνεται η αυτοσυνειδησία. Ο άνθρωπος γίνεται πιο αγνός και κατακτά ξανά την αρχική αθωότητα. Έτσι στο ποίημα «Δήλος» που παραθέσαμε πιο πάνω η θάλασσα κι' ο ήλιος εξαγνίζουν τον ποιητή και «ο αθώς του εαυτός» απελευθερώνεται.

Αυτή η διαδικασία μεταλλαγής του τοπίου από φυσικό σε πνευματικό τη συναντούμε επίσης στο *Άξιον Εστί* με την παρουσία της γυναίκας-θάλασσα.

«Και γιαλόν απέραντο, από μαγγανεία ωραίων ματιών βρεμένο,
 το βυθό της Μαρίνας.
 Όπου αγνός θα περπατήσω.»²⁹

Σ' αντίθεση με τη θάλασσα στην ελύτικη ποίηση, η σταγόνα, απορρέουσα από το μικρόκοσμο του «ασήμαντου» έχει μια προνομιούχα θέση. Μπορεί η σταγόνα αυτή να είναι μια σταγόνα βροχής ή ένα δάκρυ, η οποία, παρά το απειροελάχιστο μέγεθός της, συνοψίζει όλη τη δυναμική της θάλασσας και ενώνεται με το βάθος του ωκεανού.

Η θάλασσα εξαγνίζει την ανθρώπινη συνείδηση ούτω ώστε η αγνότητα για τον Ελύτη αποτελεί στόχο κατάκτησης για ν' απελευθερωθεί από τη μιαιρότητα και την κακία των ανθρώπων.

« Και η άμμο πέρα, κατακαθισμένη από την ευφροσύνη
 που μου δωκεν η θάλασσα κάποτε, σαν βλαστήμησαν
 οι άνθρωποι κι άνοιγα τις οργιές με βιάση να ξεδώσω
 μέσα της· νά 'ταν αυτό που γύρευα; η αγνότητα;»³⁰

Ο Ελύτης λέει: «Αλήθεια, νιώθω τώρα να 'μαι κοντά, σχεδόν ν' «ακουμπάω» εκείνο που διηγούνται οι παλιοί ναυτικοί. Για μια ζώνη απέραντης και άπεφθης καθαρότητας, όπου το βάρος σου εκεί δε μετράει και όπου το φως δεν είναι του ηλίου που ξέρουμε μήτε κανενός άλλου τεχνητού ή ουράνιου σώματος – είναι το φως που δε χρειάζεται να περάσει από τα μάτια για να σου γίνει αισθητό».³¹

Η αγνότητα αποτελεί μια κατάκτηση για τον ποιητή, τον οδηγεί στην θέαση του αθέατου. Προικοδοτεί τον ποιητή με την ικανότητα να βλέπει τα πράγματα μ' ένα αθώο βλέμμα απαλλαγμένο από αισθητικές και γλωσσολογικές προκαταλήψεις.

Η θάλασσα καθρεφτίζει το εκτυφλωτικό φώς του μεσημεριού το κατα-

καλόκαιρο καθώς και το θεϊκό φώς του Πλωτίνου. Όσο πιο βαθιά βυθίζεται ο ποιητής στη θάλασσα, τόσο αναδύεται εξαγνισμένος.

« Ήταν αυτό που γύρευα
και αθώο και ριγηλό σαν αμπελώνας

...

Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα»³²

Η θάλασσα είναι μια νεαρή έφηβη ενσαρκωμένη στην εικόνα του κοριτσιού των δεκατριών χρόνών που ξυπνά στον ποιητή την ερωτική επιθυμία αλλά είναι συνάμα αιώνια γιατί περικλείει τη φιλοσοφία του Ηράκλειτου και εναρμονίζεται με το «νυν» και το «αιέν» του κόσμου.

Η θάλασσα είναι πολυσήμαντη, οδηγεί τον ποιητή στην απόλυτη καθαρότητα και σε ένα συνεχή διάλογο με την ελληνικότητα. Ο ποιητής γίνεται το ναυτάκι του περιβολιού, ο μικρός ναυτίλος που αέναα αλλάζει τόπους, ταξιδεύοντας νοερά μέχρι τα παράλια της Μικράς Ασίας, της Σμύρνης, της Κωνσταντινούπολης ανταμώνοντας έτσι «τις χαμένες πατρίδες», την πολιτισμική κληρονομιά της Ελλάδας, την καθαρότητα, την αγάπη.

NANTIA ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Σημειώσεις

- ¹ Οδυσσέας Ελύτης, *Έν λευκῶ* (1992), Ίκαρος, Αθήνα, 1995, σ.145.
- ² Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Άξιον Έστί* (1959), Ίκαρος, Αθήνα, 1996, σ.16.
- ³ Τάσος Λιγνάδης, *Το Άξιον Έστί του Ελύτη*, Πορεία, Αθήνα, 1999, σ.67.
- ⁴ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Φωτόδενδρο καί ή Δέκατη Τέταρτη Όμορφιά* (1971), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, σ.213.
- ⁵ Οδυσσέας Ελύτης, *Έξι καί μά τύψεις γιά τόν ούρανό*(1960), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.192.
- ⁶ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Άξιον Έστί* (1959), Ίκαρος, Αθήνα, 1996, σ.73.
- ⁷ Γιώργος Παπαντωνάκης, « Η δυναμική του χρώματος στην ελυτική κοσμογραφία » στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης Ο ποιητής και οι ελληνικές πολιτισμικές αξίες*, Γκοβόστης, Αθήνα, 2000, σ.493.
- ⁸ Catherine Pont – Humbert, *Dictionnaire des symboles, des rites et des croyances*, εκδ. Jean-Claude Lattès, 1995, σ.84
- ⁹ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Φωτόδενδρο καί ή Δέκατη Τέταρτη Όμορφιά* (1971), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, σ.207.
- ¹⁰ Οδυσσέας Ελύτης, *Τά έλεγεία τής Όξώπετρας* (1991), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.565.
- ¹¹ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό μονόγραμμα* (1972) στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.253
- ¹² Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Άξιον Έστί* (1959), Ίκαρος, Αθήνα, 1996, σ.63.
- ¹³ Οδυσσέας Ελύτης, *Έκ τοῦ πλησίον* (1998), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.617.

- ¹⁴ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό μονόγραμμα* (1972) στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.254.
- ¹⁵ Οδυσσέας Ελύτης, *Μαρία Νεφέλη* (1978), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.371.
- ¹⁶ Οδυσσέας Ελύτης, *Προσανατολισμοί* (1940), Ίκαρος, Αθήνα, 1974, σ.128.
- ¹⁷ Γιάννης Η. Ιωάννου, *Από τις καταβολές του υπερρεαλισμού στις εκβολές του μύθου*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1991, σ.122.
- ¹⁸ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Φωτόδενδρο και ή Δέκατη Τέταρτη Όμορφιά* (1971), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.213.
- ¹⁹ Γιάννης Η.Ιωάννου, *Από τις καταβολές του υπερρεαλισμού στις εκβολές του μύθου*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1991, σ.120.
- ²⁰ Οδυσσέας Ελύτης, *Το Φωτόδενδρο και η Δέκατη Τέταρτη Όμορφιά* στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ 213.
- ²¹ Οδυσσέας Ελύτης, *Τρία ποιήματα μέ σημαία εύκαιρίας* (1982), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.450.
- ²² Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Άξιον Έστί* (1959), Ίκαρος, Αθήνα, 1996, σ.87.
- ²³ Οδυσσέας Ελύτης, *Τα ετεροθαλή* (1974), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002 2007, σ. 344.
- ²⁴ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Φωτόδενδρο και ή Δέκατη Τέταρτη Όμορφιά* (1971), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.207.
- ²⁵ Λίνα Λυχναρά, *Το μεσογειακό τοπίο στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη και του Οδυσσέα Ελύτη*, Γαβριήλιδης, Αθήνα, 2002, σ.155.
- ²⁶ Οδυσσέας Ελύτης, *Μαρία Νεφέλη* (1978), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.417.
- ²⁷ Οδυσσέας Ελύτης, *Προσανατολισμοί* (1940), Ίκαρος, Αθήνα, 1974, σ.128-129.
- ²⁸ Οδυσσέας Ελύτης, *Ό μικρός νατίλος* (1985), στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.503.
- ²⁸ Οδυσσέας Ελύτης, *Τό Άξιον Έστί* (1959), Ίκαρος, Αθήνα, 1996, σ.69.
- ³⁰ Οδυσσέας Ελύτης, *Έξι και μία τύψεις για τόν ούρανό* στον τόμο *Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2002, σ.196.
- ³¹ Οδυσσέας Ελύτης, *Έν λευκώ* (1992), Ίκαρος, Αθήνα, 1995, σ.415.
- ³² Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Έστί* (1959), Ίκαρος, Αθήνα, 1996, σ.16.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΚΡΙΤΗΣ «ΚΡΙΤΙΚΗΣ» Ή ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΝΑΥΤΙΑΛΛΟΜΕΝΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΕΥΤΕΡΗ ΠΑΠΑΛΕΟΝΤΙΟΥ

Δεν ξέρω, εάν όσοι από τους αναγνώστες παρακολούθησαν την πρώτη φάση της ασύστολης πολεμικής του Λευτέρη Παπαλεοντίου εναντίον της γράφουσας και του Νίκου Παναγιώτου, θα είχαν τη διάθεση ή την αντοχή πλέον για ένα δεύτερο γύρο αντιπαραθέσεων ή πόσοι επιχαίροντες ένθεν και ένθεν των διασταυρούμενων πυρών θα ανέμεναν εναγωνίως τη συνέχισή τους. Εφόσον όμως ο Λ. Π. εξακολουθεί με αμείωτο σθένος να κραδαίνει προκλητικά το ξίφος της δονκιχωτικής του σκιαμαχίας, ας εισπράξει επιτέλους όχι κούφια χειροκροτήματα της φατριάς του αλλά απαντήσεις στέρεες, νηφάλιες και τεκμηριωμένες σε όσα ανεργάτιστα, κακόβουλα και γελοιωδώς αμφιλεγόμενα εκτοξεύει και πάλι. Αν και πιστεύω ότι οι πλείστοι του έντυπου «παρατηρητηρίου», κρίνοντας αντικειμενικά και αμερόληπτα το ήθος και το ύφος των λόγων, θα έχουν ήδη εξαγάγει τα αβίαστα συμπεράσματά τους, επικαλούμαι ακόμα μια φορά μαζί με την υπομονή και την ευθυκρισία τους για όσα επισημαίνονται πιο κάτω. Παρόλο λοιπόν που ενοχλείται από «λατινικούς», *audiatur et altera pars* (ας ακουστεί και η άλλη πλευρά) ευελπιστώντας ότι θα αντιληφθεί κυρίως ο ίδιος τα αυτονόητα και τα προφανή:

1. Ενώ μου αποδίδει μιαν άλλη αρνητική «εξαιρετική ικανότητα να παραποιώ και να παρερμηνεύω πράγματα», φαίνεται ότι εξ ιδίων κρίνων τα αλλότρια αυτοαναδεικνύεται αριστίνδην παραποιητής και παρερμηνευτής των γραφομένων του. Νομίζει δε ότι υποβιβάζοντας τον δείκτη της γλωσσικής μου νοημοσύνης και συσκοτίζοντας με παραπλανητική στρεψοδικία τις λεκτικές του διατυπώσεις, θα αμβλύνει ή θα διαφοροποιήσει τις εντυπώσεις των αφοριστικών χαρακτηριστικών που αποδίδει σε συγκεκριμένα πρόσωπα; (Η απαξιωτική σιωπή τους εις απάντησή του);. Ή μήπως στην παραβολική ή παρομοιαστική πρόταση που χρησιμοποιεί (Όπως συμβαίνει... έτσι και ο ...) δεν συγκρίνει και δεν παρομοιάζει τους «αγκυλωμένους» πανεπιστημιακούς, τους «μη έχοντας καλή γνώση των πραγμάτων» (ποιων πραγμάτων δηλαδή αν όχι και της κυπριακής λογοτεχνίας όντας Νεοελληνιστές) με τον κ. Γιατρομανωλάκη που απορρίπτει τον όρο «κυπριακή λογοτεχνία»; Η πανεπιστημιακή δηλαδή τριάδα στην οποία αναφέρεται τον δέχεται; Ας «προσαρμόσει» επομένως ο συγγραφέας των «Στοχαστικών προσαρμογών» τα νοήματα των απόψεών του σε σαφέστερες διατυπώσεις της «Κοινής Ελληνικής Λαλιάς», για να τις προσλαμβάνουν και εκείνοι που δεν τους πιστώνει με στοιχειώδη λογική, παρά μόνο με «λεκτικά πυροτεχνήματα». Επιπλέον, για να μην απομακρύνονται από την ακτή οι «δισσοί» του λόγοι όπως των σοφιστών που πελαγοδρομούν (βλ. Πλάτωνος *Πρωταγόρας* 338a) και επειδή «δισ προς τον αυτόν αισχρόν προσκρούειν λίθον». Για να «κατανοήσουν» όμως πληρέστερα οι παλαιοί και νέοι αναγνώστες τα περί ου ο λόγος εδάφια των δύο δημοσιευμάτων του Λ.Π., τα αντιγράφω αυτούσια: α) «Όπως συμ-

βαίνει και με μερικούς άλλους Ελλαδίτες (και Κυπραίους) πανεπιστημιακούς, που δεν έχουν καλή γνώση των πραγμάτων και εξακολουθούν να βλέπουν την Κύπρο ως λογοτεχνική επαρχία της Ελλάδας, αγκυλωμένοι σε λογής ιδεοληπτικά σύνδρομα (π.χ. Αγγελάτος, Βουτουρής, Δημητρακόπουλος), έτσι και ο Γιατρομανωλάκης παθαίνει αλλεργία όταν ακούει τον «νόθο» και «αδόκιμο» όρο «κυπριακή λογοτεχνία». (Φιλελεύθερος 18/7/2010). Β) «Έτσι, ενώ απέδωσα σε «ιδεοληπτικά σύνδρομα» την άρνηση ορισμένων να δεχτούν τον όρο «κυπριακή λογοτεχνία», η ίδια κατάλαβε ότι οι ιδεοληψίες σχετίζονται με την άγνοια που έχουν κάποιοι γύρω από την κυπριακή λογοτεχνία».

2. Όσον αφορά στον «ανοικονόμητο Χρυσάνθη» (sic), που δεν μπορούσε να «χωρέσει» στο κατ' επιλεκτική οικονομία αδιαχώρητο των ανθολογιών που επιμελήθηκε για την Αμμόχωστο, στην πρώτη κατ' εξοχήν του 2001 αυτοαναιρείται, σύμφωνα με τους όρους που προτάσσει στην εισαγωγή του: «Στην έκδοση αυτή παρουσιάζονται συνοπτικά δεκαέξι λογοτέχνες που γεννήθηκαν ή έζησαν για μικρά ή για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα στην πόλη και στην επαρχία της Αμμοχώστου και έχουν τιμηθεί από την κυπριακή πολιτεία με αφορμή κάποιο λογοτεχνικό βιβλίο-τους ή για τη συνολική τους προσφορά στα γράμματα». Του γνωστοποιώ λοιπόν ότι σε αντίθεση με τον Μόντη που γεννήθηκε στην Αμμόχωστο και έζησε από νωρίς σε διάφορες πόλεις της Κύπρου, ο Χρυσάνθης γεννήθηκε στη Λευκωσία και έζησε κατά μέγιστα χρονικά διαστήματα στην Αμμόχωστο συμμετέχοντας ενεργά στα πολιτισμικά της δρώμενα όχι μόνο λόγω της Αμμοχωστιανής του συζύγου αλλά και κατά το 1940-41 προσφέροντας ανιδιοτελώς τις υπηρεσίες του ως γιατρός του εκεί Ελληνικού Φρουραρχείου. Τιμήθηκε επίσης μαζί με τον Μόντη με το πρώτο βραβείο Ποίησης του Υπουργείου Παιδείας το 1968 (πρώτο χρόνο έναρξης του θεσμού), το 1986 με το βραβείο Συνολικής Προσφοράς της Κυπριακής Δημοκρατίας και το 1995 με το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών, για να μην απαριθμήσουμε άλλες λαμπρές πανελληνίες και διεθνείς βραβεύσεις του, που είναι για την παρούσα Ανθολογία εκτός προδιαγραφών.

Στ' αλήθεια, διερωτάται κανείς, όχι μόνο οι του «κύκλου του», όπως μας αποκαλεί, γιατί τόσο μένος και άσπονδο μίσος κατά του αείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη από τον Α. Π. και μάλιστα όταν σε επιστολή του (5/6/1988), όταν αποστέλλοντάς του ποίημά του προς δημοσίευση στην Πνευματική Κύπρο, του έγραφε μεταξύ άλλων τα εξής: «Αλήθεια, εσείς πώς βρίσκετε τόσο κουράγιο και μάλιστα ως γιατρός να προσφέρετε τόσα πολλά;». Πώς όλη εκείνη την προσφορά υστερογενώς εμηδένισε, ενώ άλλοι την εγκωμίασαν αξιολογώντας την με ώριμα αντικειμενικά κριτήρια; Γιατί ακολούθησε έκτοτε το μανιχαϊστικό ιδεοληπτικό δόγμα «exceptis excipiendis» (εξαιρουμένων των εξαιρετέων); Θεωρώ ότι έστω και υπό το κράτος της εχθρότητας προς τον Χρυσάνθη, δεν θα αμφισβητούσε την κρίση π.χ. του Κ. Προυσή και του Κ. Μόντη που ανθολογούνται εδώ. Γράφει ο Προυσής: «...το ποιητικό έργο του Χρυσάνθη αποτελεί μια πλούσια, ζωντανή και πολύτιμη πραγματικότητα για

τη σύγχρονη Ελληνική Ποίηση. Γι' αυτό δεν διστάζω να χαρακτηρίσω τον Κύπρο Χρυσάνθη «ο Χρυσορρόας Ποιητής» (*Φιλολογική Κύπρος* 1996-97), ενώ ο Μόντης σημειώνει ανάμεσα σ' άλλα τα εξής: «Ο Κύπρος Χρυσάνθης αποτελεί ένα σπάνιο φαινόμενο πνευματικού ανθρώπου. Χωρίς δισταγμό θα τον θεωρούσα αναντικατάστατο για την Κύπρο. Δεν συνηθίζω να λιβανίζω, αντιθέτως απεχθάνομαι τα λιβανίσματα όσο τίποτ' άλλο μα νιώθω υπέρτατη υποχρέωση και καθήκον να πω με τη μικρή μου φωνή πόσο τεράστια υπήρξε μέχρι τούδε η πολυσχιδής συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη στην πνευματική μας κίνηση και πόσο ανάξια θα ήταν οποιαδήποτε αμφισβήτηση του γεγονότος αυτού. Στο καθαρά λογοτεχνικό του έργο ο Κύπρος Χρυσάνθης είναι για μένα πρωτίστως ποιητής. Κι αυτό τον ποιητή ξαναβρίσκω με πολλή συγκίνηση στον «Λυρικό Λόγο», την κωδικοποίηση αυτή της ογκώδους, πολύπλευρης κι ευρείας ποιητικής του παραγωγής. Ένας αληθινός ποιητής με γνήσιο λυρισμό, λεπτό, τρυφερό αίσθημα και κλασική θεώρηση των πραγμάτων κι αξιών της ζωής» (*Πνευματική Κύπρος*, χρονιά Θ' 1969). Επίσης, ο Αντρέας Καραντώνης στη Νέα Εστία (1 Ιουν. 1975) έτσι άρχιζε το εκτενές κριτικό του σημείωμα: «Κύπρος Χρυσάνθης, ο αειγράφος, έτσι φαντάζομαι πως θα πρέπει να αποκληθεί ο παραγωγικότετος και χυμώδης Κύπριος λογοτέχνης, ο πιο στερεός πνευματικός κρίκος ανάμεσα στα γράμματα της πατρίδας του και την ελληνική λογοτεχνία». Ας αφήσει λοιπόν ο Λ. Π. τη θεωρία του «του ίδιου καλαθιού» κι ας τοποθετήσει έστω τους δυο μεγάλους μας ποιητές σε δυο μεγάλα ξεχωριστά «καλάθια», για να χωρέσουν.

3. Αναφορικά με το «ιδιωματικό» δίστιχο του Κώστα Μόντη που εκδι-
κητικά και ξεκάρφωτα το εξαπέλυσε εναντίον μου αποσπώντας το από τον
τίτλο του «Προς αποτυχημένη ποιήτρια (Κυνικά μα χωρίς Κακία)» – κατά
κόρον το πρώτο σκέλος της παρενθέσεως και καταφατικά το δεύτερο –, για
να μηδενίσει υβριστικά μέσα από τον προπετή «άτιτλο» κυνισμό του την
ποίηση μου, δεν κατατάσσεται στις φερώνυμες «Στιγμές» του ποιητή, εκτός
κι αν το κατατάσσει ο ίδιος. Ίσως όμως ήλθε η στιγμή να του πω ότι αυτοί οι
«ειδικοί» της λογοτεχνίας μας (πώς και εξαιρεί εκ των υστέρων τον εαυτό
του!) και όχι «οι κακοπροαίρετοι και μη ενημερωμένοι αναγνώστες ή πανε-
πιστημιακοί κηφήνες των συναλλαγών και των προσαρμογών» (ποιους άρα-
γε να υπονοεί εδώ;) να μην καταξιώνονται εκ των πραγμάτων ως «ειδικοί»,
εφόσον σε πλείστες περιπτώσεις οι «ειδικές κριτικές» τους ανατρέπονται
και αποδεικνύονται άκριτες. Ας μην ανοίξουμε εδώ το μέγα κεφάλαιο του
αναγνώστη συμπεριλαμβανομένου και του κριτικού στη σύγχρονη θεωρία της
λογοτεχνίας. Απλώς να θυμίσω ελάχιστα παραδείγματα από την ιστορία της
ελληνικής κριτικής, όπως την πολεμική του κύκλου του Σολωμού κατά «της
ιδιότυπης γλώσσας» του Κάλβου, την αποτίμηση του Σεφέρη για τον Καβά-
φη ως «ποιητή του γήρατος», του Σαρεγιάννη για τη «λατρεία του Νέου»
(λανθάνων συνειρμός για έναν από τους κριτικούς του Καβάφη), καθώς και
του Παπατσώνη για τα ποιητικά «γυμνάσματα» του Σεφέρη και τα «μυτερά
κοτρώνια» της γλώσσας του που κουβαλά και «τούβλα» του Παλαμά, για να

μην αναφερθούμε και σε «άλλα ηχηρά παρόμοια» «ειδικότερων κριτικών».

4. Ως προς τη δική μου λογοτεχνική δουλειά που «θα κριθεί στο τέλος» και «ότι αυτά δεν έχουν καμιά σχέση με την ποίηση ή την κριτική» κατά τον Λ.Π., γιατί a priori προκαταλαμβάνει «τον αδέκαστο κριτή, τον χρόνο», για να διολισθήσει και πάλι σε μια άλλη αντιφατικότητα ευκταίας προφητείας; Ή μήπως ο ίδιος ήταν, είναι και θα είναι στο απυρόβλητο με τις δικές του «επιστημονικές» εργασίες; Ας αφήσει ήσυχο λοιπόν το άρτι εκδοθέν *Συναξάρι* των υμνογραφημάτων μου κι ας ασχοληθεί «εκτενώς» και εφ' όλης της ύλης, όπως προεξαγγέλλει, με τους εξάψαλμους που θα κανοναρχήσει στον κ. Παναγιώτου. Πώς εξάλλου, κατά τον Λ.Π., «το λογοτεχνικό, κριτικό, ή άλλο έργο ενός δημιουργού κρίνεται κάθε στιγμή» και από ποιους «καλοθελητές», που σπεύδουν σε ένα «ντοκιμαντέρ» να εκθέσουν την όποια «αρνητική τους άποψη»; Μήπως με τα αλάθητα κριτήρια και τα αδιαφιλονίκητα εχέγγυα του «ειδικού κριτικού», που υπερβαίνουν τη στενότητα του τόπου και την εγγύτητα του χρόνου προεξοφλεί την επιβεβαίωση της άκρατης αντικειμενικότητάς του; Ωστόσο, ούτε το στοίχημα με τον χρόνο, οι γενιές και οι αιώνες, μπορούν να εγγυηθούν απόλυτα τη διαιώνιση ή τον αφανισμό ενός έργου. Ειδικότερα σήμερα άλλα στοιχήματα μπορούν να το δικαιώσουν ή να το αδικήσουν μέσα στον χρόνο, όπως οι πολυμήχανοι τρόποι, η επιδεξιότητα των μέσων και οι ποικιλώνυμες διασυνδέσεις συνεργούντων και κάποιων επιτήδειων ή/και επώνυμων κριτικών.

5. Παρόλο ότι δεν είναι μόνο θεμιτό αλλά και επιβεβλημένο να εκτιμάς το έργο άξιων δημιουργών, όπως π.χ. του αείμνηστου μας Κώστα Μόντη (βλ. ενδεικτικά άρθρο μου στη *Σημερινή* 8/3/2004), προσωπικά δεν ανήκω σε καμιά σχολή ειδωλολατρικής αφοσίωσης, όπου αυτεπάγγελτα με κατατάσσει. Ας κάμει ο καθένας την ειλικρινή αυτοκριτική του κι ας μην παραδίδει ex officio σε άλλους μαθήματα άκριτης «κριτικής», γιατί σε τελευταία ανάλυση υπάρχει και η κριτική της «κριτικής»!

Αυτά και ουδέν πλέον, γιατί δεν χωρούν άλλα μέσα στο «γαϊδουροκαλόκαιρο» κατά τον Τσίρκα. Έχουμε και σημαντικότερα και δημιουργικότερα με τα οποία να ασχοληθούμε.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ

Παρουσίαση ποιητικής συλλογής

Η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, με την ευκαιρία της έκδοσης της τρίτης ποιητικής συλλογής της Ανδρεανής Ηλιοφώτου «Εικασία Θανάτου», οργάνωσε εκδήλωση σε συνεργασία με τρία άλλα πνευματικά σωματεία, την Τρίτη, 8 Ιουνίου 2010 στις 7.30 μ.μ., στο Πολιτιστικό Κέντρο της Marfin Λαϊκής Τράπεζας.

Κύριος ομιλητής στην εκδήλωση ήταν ο Καθηγητής του Ιόνιου Πανεπιστημίου κύριος Θεοδόσης Πυλαρινός που ερμήνευσε την «Εικασία Θανάτου», συμπεριλαμβανοντας στην εμπνευσμένη ομιλία του όλη την ποίηση της Ανδρεανής Ηλιοφώτου Προηγήθηκαν Χαιρετισμοί από την Ελλάδα Σοφοκλέους, Γραμματέα της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ., από τον Κλείτο Ιωαννίδη, Πρόεδρο της Φιλοσοφικής Εταιρείας Κύπρου, από τον Πρόδρομο Προδρόμου, Πρόεδρο του Ινστιτούτου Πολιτισμού, από τον Χρίστο Κολιό, Αντιπρόεδρο του Ομίλου Πνευματικής Ανανεώσεως.

Μετά την κύρια ομιλία παρενέβησαν σύντομα για την «Εικασία Θανάτου» ο Ανδρέας Χατζηθωμάς, φιλόλογος κριτικός Τέχνης και Λογοτεχνίας και η φιλόλογος, συγγραφέας Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή, ενώ η ποιήτρια Νάσα Παταπίου διάβασε σύντομα σχόλια από ποιητές και κριτικούς για την ίδια συλλογή.

Η εκδήλωση έκλεισε με απαγγελία ποιημάτων και αντιφώνηση από τη συγγραφέα. Ακολούθησε δεξίωση.

Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης

Η Εθνική Εταιρεία γιόρτασε την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης (15η Οκτωβρίου) με λαμπρότητα και έμφαση, σε εκδήλωση που έγινε την Τετάρτη, 13 Οκτωβρίου στις 7.45 μ.μ. στα Κεντρικά Γραφεία Διοίκησης της Τράπεζας Κύπρου, στην Αγία Παρασκευή (Στασίνου 51). Στην εκδήλωση τιμήθηκε ο ποιητής, καθηγητής της Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κύριος Νάσος Βαγενάς.

Την ποίηση του Νάσου Βαγενά, μ' επίκεντρο την τελευταία ποιητική συλλογή του «Στη νήσο των Μακάρων» παρουσίασε στην ομιλία του: «Χωρίς οβολό στα δόντια: Οι ποιητές «Στη νήσο των Μακάρων» του Νάσου Βαγενά», ο καθηγητής του Ιόνιου Πανεπιστημίου κύριος Θεοδόσης Πυλαρινός.

Της ομιλίας προηγήθηκε σύντομο εισαγωγικό από την Ανδρεανή Ηλιοφώτου, Πρόεδρο της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ.

Ακολούθησαν απαγγελίες ποιημάτων του τιμώμενου ποιητή, από την ποιήτρια Νάσα Ποταπίου.

Την Τιμητική Πλακέτα επέδωσε στον κύριο Βαγενά, ο Διευθυντής των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού κύριος Παύλος Παρασκευάς. Συγκινημένος ο εκλεκτός πνευματικός άνθρωπος, ποιητής και επιστήμων Νάσος Βαγενάς ευχαρίστησε το εκλεκτό ακροατήριο από λογοτέχνες, διανοούμενους, ανθρώπους των Γραμμάτων, αλλά και τους συντελεστές της εκδήλωσης.

Παρουσίαση βιβλίου

Η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου οργάνωσε την Τετάρτη, 20 Οκτωβρίου 2010 στις 7.30 μ.μ. στο Πολιτιστικό Κέντρο της Marfin Λαϊκής Τράπεζας εκδήλωση στην οποία παρουσιάστηκε η ιστορική και βιογραφική αφήγηση του Γιώργου Χατζηκωστή «Ταξίδι στη Μνήμη». Ύστερα από σύντομο εισαγωγικό της Προέδρου, Ανδρεανής Ηλιοφώτου, παρουσίασε το βιβλίο η φιλόλογος συγγραφέας Κίκα Ολυμπίου ζωντανά και λιτά, με τρόπο επαγωγικό κι ευχάριστο. Σύντομα αποσπάσματα του βιβλίου απέδωσε η κυρία Όλγα Πιερίδου, παρουσιάστρια Πολιτιστικών Προγραμμάτων στο ΡΙΚ. Στη σύντομη αντιφωνήσή του ο συγγραφέας μίλησε κατατοπιστικά για το βιβλίο κι ευχαρίστησε τους συντελεστές της εκδήλωσης. Ακολούθησε δεξίωση.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΟΜΠΡΕΛΑ» (2008) ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Είναι για μένα ιδιαίτερη τιμή και χαρά να συμμετέχω στο εορταστικό τεύχος για τα πενήντάχρονα του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος». Όχι μόνο γι' αυτό καθ' εαυτό το πνευματικό επίτευγμα, αλλά και για το πλήθος των Κυπρίων και των Ελλαδιτών λογοτεχνών που κατέθεσαν σ' αυτό τον δημιουργικό τους μόχθο. Ο τρίτος λόγος που, συναισθηματικά, με δονεί εντονότερα, είναι ότι η συμμετοχή μου αποτελεί μια ακόμα ευκαιρία για να αναφερθώ στον ιδρυτή, εκδότη και επί δεκαετίες διευθυντή του περιοδικού, τον αείμνηστο σεβαστό μου φίλο Κύπρο Χρυσάνθη (Κ.Χ.) Θα παρουσιάσω λοιπόν εδώ το σχετικά πρόσφατο αφιέρωμα του Ελλαδικού περιοδικού «Ομπρέλα» (τευχ. 83) που εκδίδει ο ποιητής Μάκης Αποστολάτος. Το αφιέρωμα έγινε τον Δεκ. 2008 για τα δεκάχρονα από τον θάνατο του και το επιμελήθηκαν ο Γ.Α.Ρ. και ο Μ. Αποστολάτος χρησιμοποιώντας το ψευδώνυμο Νικάνωρ Κάμπος.

Το αφιέρωμα αρχίζει με επιστολή της κας Λούλλας Κ. Χρυσάνθη, με την οποία μας θυμίζει και στίχους του Κ.Χ. που αποκτούν εδώ ιδιαίτερη σημασία:

*Ποιος θα θυμάται τα ονόματά μας [...]
Όταν το χρώμα πέσει εδώ στο στέρνο,
αρχίζει η λησμονιά.*

Και τονίζει πως η έκδοση του αφιερώματος δείχνει ότι φίλοι και ομότεχνοι εξακολουθούν να τον θυμούνται.

Ακολουθούν «Βιογραφικά στοιχεία για τον Κ.Χ.» σε μια δισέλιδη καταγραφή από τον Γ.Α.Ρ. Στο σημείωμα επιχειρείται και μια συνοπτικότερη ταξινόμηση του λογοτεχνικού έργου του Κ.Χ., ενώ επιγραμματικά αναφέρονται και οι λοιπές δραστηριότητές του.

Στο άρθρο «Η συμβολή του Κ. Χ. στην μελέτη του λαϊκού πολιτισμού της Κύπρου» (σελ.7-12) ο καθηγητής της Λαογραφίας Μ.Γ. Βαρβούνης αναφέρεται στην πολύτιμη αυτή συνιστώσα του έργου του τιμωμένου. Όπως γράφει, η Λαογραφία απασχόλησε τον Κ.Χ. σε όλες τις επιμέρους πτυχές του έργου του, ενώ παραμένει ο κατ' εξοχήν μελετητής της λαϊκής ιατρικής παράδοσης της Κύπρου. Ακολουθεί πίνακας από τη βιβλιογράφηση του Ν. Παναγιώτου, όπου καταγράφονται 51 λαογραφικά δημοσιεύματα του Κ.Χ. Ο καθ. κ. Βαρβούνης στη συνέχεια κατηγοριοποιεί τα λαογραφικά δημοσιεύματα του Κ.Χ., για τα οποία γράφει ότι εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται και να γονιμοποιούν τη σκέψη των ερευνητών και των μελετητών του λαϊκού μας πολιτισμού.

Η φιλόλογος και δοκιμιογράφος κα Αγγελική Κομποχόλη δημοσιεύει «Λαογραφικές ματιές» στην ποίηση του Κ.Χ. «Ο θεριστής» (σελ. 13-16). Η συγγραφέας αναφέρεται στο γεγονός ότι οι θεματικές καταβολές της ποίησής του οδηγούν κατ' ευθείαν στον παραδοσιακό πολιτισμό της Κύπρου. Γι' αυτό και δεν ξενίζει η συστηματική επιστημονική διερεύνηση των λαογραφικών στοιχείων της ποίησης του Κ.Χ. από διάφορους ερευνητές. Το άρθρο αυτό αναφέρεται στον *Θεριστή* που είχε δημοσιευθεί το 1953 στη συλλογή «Αποθεώσεις και Χορικά», και που σχολιάζεται εδώ σε σχέση με την πλούσια ιστορική, φιλολογική και λαογραφική παράδοση του κυπριακού και ελλαδικού ελληνισμού για τον θερισμό.

Ο ποιητής, δοκιμιογράφος και βιβλιοκριτικός Δ.Ι. Καραμβάλης δημοσιεύει το άρθρο του «Διαβάζοντας την ποίηση του Κ.Χ.» (σελ. 17-18) που τη θεωρεί «πρωτίστως και κυρίως λόγω ευθύνης, μια χαμένη φωνή των παιδικών μας χρόνων που επιστρέφει μετά από πολλά χρόνια». Ο συγγραφέας, με αφετηρία μεμονωμένους ή λιγοστούς στίχους ποιημάτων του Κ.Χ., επισημαίνει τις πικρές αλήθειες, τις τραγικές διαψεύσεις, τα οδυνηρά βιώματα, την επικοινωνία του πάνω κόσμου με τον κάτω: όσα βιώνει ένας ποιητής που ζει στη βασανισμένη και γλυκειά χώρα Κύπρο.

Η κα Ευαγγελία Μισραχή, δοκιμιογράφος και κριτικός, στο άρθρο της «Αναμνήσεις από τον Κ.Χ.» (σελ. 19-21) αναφέρεται σε προσωπικές της μνήμες, που γεννήθηκαν από τη συνάντησή της με τον Κ.Χ., τον Απρ. 1981. Η συνάντηση είχε υποδειχθεί από τον Ανδρ. Καραντώνη. Η συγγραφέας μεταφέρει το πνεύμα των συζητήσεών της με τον «πνευματικό ταγό» της Κύπρου και αφηγείται εντυπώσεις και αισθήματα που της δημιούργησαν το νησί, η εποχή και η πνευματική συντροφιά του Κ.Χ.

Ο συγγραφέας και κριτικός λογοτεχνίας κ. Γιώργος Πετρόπουλος δημοσιεύει στο αφιέρωμα της «Ομπρέλας» τη βιβλιοπαρουσίαση «Κ.Χ.: Τα τραγούδια της Τριανταφυλλένης». Στη συλλογή αυτή του 1990, αφιερωμένη στην κα Λούλλα Κ. Χρυσάνθη, από την Αμμόχωστο, ο αισθαντικός και λυρικός ποιητής ενώνει την αγάπη της συζύγου με εκείνη της ιστορικής, όμορφης και πικραμένης - κατεχόμενης τώρα - πόλης. Ο κ. Πετρόπουλος παρουσιάζει ένα προς ένα τα ποιήματα, καθένα μ' ένα σύντομο σχόλιο, καθώς και τη συνολική θετική του αποτίμηση για τον άνθρωπο, το έργο και την κρινόμενη συλλογή.

Ακολουθεί το άρθρο «Σχόλια για ειρηνιστικά κείμενα του Κ.Χ.» (σελ. 25-33) του Γεράσιμου Α. Ρηγάτου. Μετά την εισαγωγή για το εντυπωσιακό και πολυσχιδές έργο του Κ.Χ. γίνεται αναφορά σε ειρηνιστικά - αντιπυρηνικά κείμενα της δεκαετίας του 1960. Πρόκειται για τρία μονόπρακτα και μια ποιητική ενότητα. Τα μονόπρακτα (που είχαν μεταδοθεί σε ραδιοφωνικό θέατρο) έχουν λάβει υπ' όψη τους τόσο τις γνωστές βιολογικές επιπτώσεις των ραδιενεργών ακτινοβολιών όσο και τις ειρηνιστικές θέσεις της εποχής. Στην υπόθεση των έργων εντάσσονται αναφορές στις άμεσες απώλειες υγείας, στις απώτερες κυρίως με τη μορφή καρκινογένεσης, στις γενετικές επιπτώσεις στους απογόνους και στα προβλήματα ψυχικής υγείας εκείνων που επέζησαν. Ανάλογα αντικείμενα προβάλλονται και στην ποιητική ενότητα, μικρά δείγματα της οποίας περιλαμβάνονται στο άρθρο.

Ακολουθούν «Μικρό Ανθολόγιο Ποιημάτων του Κ.Χ.» (σελ. 34-36) με 11 ποιήματα από διάφορες συλλογές του και φωτοαναπαραγωγή κειμένου του με τον τίτλο «Σχηματοποίηση και η απολογία των καλλιγραμμάτων μου» (σελ. 27-39).

Στο αφιέρωμα περιλαμβάνεται επίσης το πιο κάτω φωτογραφικό υλικό: Ο Κ.Χ. σε ώριμη ηλικία / Ο Κ.Χ. με τον Γεώργιο Χατζηκωστή και τον Γερ. Ρηγάτο / Το εξώφυλλο του βιβλίου «Οκτώ ιστορίες του αγώνα» (1993) / Στιγμιότυπο από τη βράβευση του Κ.Χ. από τον Πρόεδρο Γ. Κληρίδη με το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου. Με τον Γλαύκο Κληρίδη, τον Σώζο Τομπόλη και τον Νίκο Κρανιδιώτη./ Στιγμιότυπο από την απονομή Ειδικού Βραβείου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής / Τα εξώφυλλα των βιβλίων «Στα χρόνια της Επανάστασης», «Μικρές Πατρίδες», «Αποθεώσεις και Χορικά», «Στα δύσκολα χρόνια», «Ο περιπαθής οδοιπόρος».

Το ευπρόσωπο αφιέρωμα του περιοδικού «Ομπρέλα» έγινε με ικανοποίηση δεκτό από τον ελλαδικό πνευματικό κόσμο. Αναμφίβολα δε η προσωπικότητα, η προσφορά και το ποιοτικά και ποσοτικά σημαντικό έργο του Κ.Χ. θα κρατούν το ενδιαφέρον για τον εκλεκτό Κύπριο και Έλληνα δημιουργό.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Α. ΡΗΓΑΤΟΣ

Συγγραφέας - Επ. Καθηγητής Ιατρικής
και Επίτιμος Δρ, Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε.
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ανδρεανής Ηλιοφώτου, *Εικασία Θανάτου*

Αχόρταγα και με θαυμασμό διάβασα τα ποιήματα της Εικασίας θανάτου. Αισθήματα πρωτόγνωρα ευφροσύνης και ευρωστίας με κατέκλυσαν. Πρωτοποριακή ποίηση και ίσως μοναδική τέτοιου περιεχομένου. Δοκώ πως δεν έχει γραφτεί ολόκληρη ποιητική συλλογή με τέτοιο φιλοσοφικό περιεχόμενο. Η μειλίχια κ. Ηλιοφώτου μας πρόσφερε τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη αλλά και τη σκέψη άλλων φιλοσόφων, στην παιητική χορδή μιας προσεγμένης πραγματικότητας.

Διαδρομείς σε μια ποιητική απογείωση σχεδόν με κάθε στόχο πεπληρωμένο. Ξεφεύγεις απ' τα μικρά και καθημερινά, τα οποία αλώνουν, χειραγωγούν, ποδηγετούν την ύπαρξή μας στα χθόνια, που υποβιβάζουν τη θέληση.

Ποίηση, με την οποία ερωτοτροπείς με την αποκρυσταλλωμένη γνώση. Μια γνώση αναμφισβήτητα βαθιά, με ευρύνοια. Γνώση πολύσημη, εμπειρική και συγχρόνως γνώση διαλογισμού, πληρωμένη με τάλαντο ψυχής.

Κάθε στίχος ανοίγει και μια «πύλη» υπέρλογου και μεταπλαστικού προβληματισμού για το «εκείθεν» και το «επέκεινα». Το «απόμακρο», το «υπερφυσικό» το «αμφίσημο» μετατρέπεται με τη γραφή της κ. Ηλιοφώτου σε ευπρόβλητο.

Με την ευλαλία, ευστομία και ευγλωττία της κατορθώνει η ποιήτρια – η οποία έχει τέτοια γνώση, τέτοια παιδευτική εμπειρία – να κάμει τον αναγνώστη της ποιητικής της συλλογής, σε μελετητή. Να του οικειοποιήσει την αποτρόπαια κι αποφράδα έννοια του θανάτου. Ταυτόχρονα του ενσυνειδητοποιεί την αντίθεση του διαχρονικού διδύμου «ζωής και θανάτου», πως είναι απλά ένα πέρασμα, μια επουλωμένη πληγή:

«Όλα εκεί μια νύχτ' αξημέρωτη
το εγκόσμιο κάλλος πληγής μαχαιριά.»

.....
«φως ιλαρό, πυρ αείζωο,
απαύγασμα της εγκόσμιας τάξης,
υπέρεκαλλο του κόσμου πανόραμα.» (σελ. 16)

Και 2) III

«Τούτ' η ανάκληση, η ολοκλήρωση καταστροφής
πώς ν' αναπαυτεί σε μονές ανείδωτες;»

3) VIII

«Μάρτυρες μόνο οι χαρακιές
και τα σημάδια π' απάνω της
του καθενός τα έργα
στην εγκόσμια ζήση του αφήσαν.» (σελ. 27)

Η «Εικασία θανάτου» είναι ποίηση υπαινικτική. Ποίηση, συνυφασμένη με την πράξη, την εμπειρία κι όχι απλά λεκτική.

III 1)

«μόνοι, γυμνοί, τυλιγμένοι

το χιτώνα τραγικού πεπρωμένου,
δούλοι στον πόθο θνητής αθανασίας!» (σελ 16)

Και 2)

«Εμείς πνεύμα και χώμα, ουρανός και γη
π' αγγίζονται στη γραμμή του ορίζοντα

.....
Πόνος η υπέρβαση! Η ανυπαρξία γαλήνης;» (σελ. 17)

Η ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης αναμφισβήτητη και διάχυτη σ' όλα τα ποιήματα της κ. Ηλιοφώτου συνυφασμένη όμως με την ανόρθωση της (άνω-θρώσκω) στην πάλη της αντίφασης και ταύτισης του «αρνητικού και θετικού». Συμφωλιάζουν από πρόνοια θεϊκή:

IX 1)

«Μέσα στου Σύμπαντος την άπειρη αρμονία
τον κλήρο της εγκόσμιας ζήσης
μονάχη της κάθε ψυχή διαλέγει.» (σελ. 28)

Και 2)

«Βουλιάζ' η Αργώ της ύπαρξης
ανάμεσα ζωής και θανάτου
τις μαύρες Συμπληγάδες
χωρίς την αρετή πυξίδα.» (σελ. 29)

Και 3)

«Κι η σοφία της σιωπής
ένα αγύρευτο κόσμημα» (σελ. 32)

Ο αδιάκοπος αγώνας της κάθε ψυχής, της κάθε οντότητας μυστικά πνευματική για τον κάθε άνθρωπο. Η δαιμονική κατάρρα παρούσα και σισύφειος ο κάθε άνθρωπος στο αλακάτι των ιδεών και ιδανικών.

IX

«Η αρετή κανενός δεν είναι κτήμα.
Αγώνισμα, εκτίμηση κι ευθύνη.» (σελ. 30)

X Και

«Κι εγώ οφειλέτης μιας ξένης ζωής
πού δε μου χαρίστηκε,
δεσμώτης σ' ένα ανέλπιδο αύριο» (σελ. 31)

Ακόμα XI

«Κι η ύπαρξη κυνηγημένο
αγρίμι του πόνου,
δέντρο ξεριζωμένο
συντρίμι του χρόνου,

.....» (σελ. 33)

Μια συνδρομή ποιητική, όχι μόνο φιλοσοφική γνώση μα και στην «εν ελέω» βοήθεια του Θεού προοικονομία και δώρο τζιβαέρικο προς τον μαχόμενο άνθρωπο: για να κατορθώσει να ξεφύγει απ' τις μικρότητες οι οποίες τον εγκλωβίζουν, του περουνούν παρωπίδες.

XII

«.....
για ν' αφήσω στα χέρια μου
τη σφραγισμένη κιβωτό
με τα λείψανα των ονείρων,
τους αθεράπευτους πόθους ψυχής.» (σελ. 34)

Και

«.....
σαν προσευχής δεητική απολύτρωση.
Μελέτη θανάτου, ανατολή εξ ύψους.» (σελ. 35)

Σε αντιπαράσταση, κατ' «αντιλογίαν» το δεύτερο μέρος της ποιητικής συλλογής της κ. Ηλιοφώτου με υπότιτλο «Εντοπιότητα» και αυτόνομο. Δεν ήταν δυνατό μια τέτοια πνευματική σωκρατοπλατωνική ανάταση, την οποία αφειδώλευτα μας πρόσφερε η ποιήτρια, να μη μας φέρει σε πατριδολατρίας εικόνες: όταν υπάρχει η αιμοστάζουσα πληγή του ημικατεχόμενου νησιού μας. Απαύγασμα μεγαλείου τα δυο ποιήματα με τίτλο «Τουρκική εισβολή 1974» σελ. 39.

«...Έτσι, με της Δίχης τον πέλεκυ,
κεραύνωσε ο μέγας Δίας
την ύβρη των Κυπρίων,
σαν διάβηκαν το σύνολο της ιστορίας
και λησμονήσαν την ελληνική αρετή τους...»

Κάτοπτρο ταυτότητας και μνήμης για τις νέες γενιές και τα δυο επόμενα ποιήματα με τίτλους:

1. «Αγνάντεμα στη Σαντορίνη» και
2. «Ελλάδα γης Αιολικής..»

Κι όπως ψυχή και πνεύμα βρίσκεται στην ανάταση, στην ενατένιση στην «ανάσταση» το επιλογικό ποίημα της συλλογής συνάδει τόσο με τον τίτλο, όσο και με το περιεχόμενο. «Με τα φτερά του Ίκαρου». Σε ανεβάζει πια στην «Ουράνια» χώρα, εκεί που πρέπει να είναι με ταπεινότητα το πραγματικό ύψος του Ανθρώπου!

«Θαλασσοπούλ' η ψυχή
ελεύθερη πνοή πελαγίσια
ζει του φτερού το ζύγιασμα,
.....» (σελ. 43)

Και

«... το πέταγμά σου στ' ατρόμητα νιάτα» (σελ. 44)

Κωστή Κοκκινόφτα, *Η ζωή και το έργο του λόγιου αρχιμανδρίτη Λεόντιου Χατζηκώστα (1918-2004)*, Ιερά Μονή Αγίου Μηνά Λάρνακα 2010

Ο γνωστός ερευνητής Κωστής Κοκκινόφτας στο πιο πάνω ευθύνοπτο και περιεκτικό βιβλίο των 77 σελίδων κατορθώνει να δώσει μια αντιπροσωπευτική και δίκαιη εικόνα για τη ζωή και το πολυσχιδές συγγραφικό κυρίως έργο του αρχιμανδρίτη Λεόντιου Χατζηκώστα. Ο σεβάσμιος λευίτης, που καταγόταν από το τουρκοκαταχόμενο από το 1974 χωριό Καζάφани της επαρχίας Κερύνειας (είχε γεννηθεί εκεί το 1918), κοιμήθηκε το 2004 στη γυναικεία Μονή του Αγίου Μηνά, όπου από το 1969 ζούσε σε ένα ταπεινό κελί διαβάζοντας και γράφοντας, με συντροφιά τα πολλά βιβλία του, ασχολούμενος με κάποιες γεωργικές εργασίες, νουθετώντας πρόσωπα που προσέφευγαν σ' αυτόν για καθοδήγηση, και ασκώντας τα καθήκοντα του εφημέριου της Μονής.

Προτού όμως αγκυροβολήσει στη Μονή του Αγίου Μηνά ο φτωχός, εργατικός και φιλομαθής κατά κόσμον Λοΐζος Κκολής πέρασε διάφορες φάσεις μιας πραγματικά περιπετειώδους ζωής, που του επεφύλαξε η φτώχεια της οικογένειάς του, η φιλομάθεια και το ανήσυχο του πνεύμα, οι πνευματικές αναζητήσεις κι η θεοσέβειά του, αλλά και συγκυρίες της ζωής.

Μετά το δημοτικό του χωριού του, φοιτά στο Γυμνάσιο της Κερύνειας, διακόπτει για οικονομικούς λόγους τη φοίτησή του, εργάζεται ως μεταλλωρύχος, αλλά απολύεται γιατί διεκδικούσε τα δίκαια των εργαζομένων αρθρογραφώντας, μεταβαίνει τέλη του 1938 αρχές 1939 στο Σταυροβούνι, στέλλεται στη μονή Τροοδιτίσσης για στήριξή της το 1940, χειροτονείται διάκονος, συμμετέχει στο Κυπριακό Σύνταγμα ως Λοΐζος Χατζηκώστας, συλλαμβάνεται και δραπετεύει επανειλημμένα, ωστόσο καταλήγει στο σπίτι ενός Ιταλού μυλωνά, που τον κρύβει. Τέλη του 1946 επιστρέφει στο χωριό του, στη συνέχεια μεταβαίνει στο Σταυροβούνι πάλι, και το Μάρτη του 1950 αναλαμβάνει, με τη βοήθεια του Κιτίου Μακαρίου – μετέπειτα αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' – ως διάκονος στον Στρόβολο, πράγμα που του εξασφαλίζει τα προς το ζην, αλλά και τη δυνατότητα να εκπληρώσει το όνειρό του να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Σε ηλικία 32 χρόνων φοιτά στην Γ' τάξη του Παγκυπρίου Γυμνασίου, από το οποίο αποφοιτά το 1954. Με υποτροφία Μακαρίου σπουδάζει θεολογία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, υπηρετεί στον ναό των Αγίων Πάντων στο Λονδίνο (1959-1960), στο Τζιμπούτι της Γαλλικής Σομαλίας, μονάζει για λίγο στο Άγιο Όρος και το 1969 καταλήγει στη Μονή του Αγίου Μηνά, όπου μένει ως το θάνατό του.

Η σημαντική συμβολή του Κοκκινόφτα με την έκδοση του παρόντος βιβλίου έγκειται στο γεγονός ότι σε αυτό παραθέτει την εργογραφία του Χατζηκώστα: τόσο τις αυτοτελείς εκδόσεις του όσο και τα δημοσιεύματά του σε εφημερίδες και περιοδικά. Βλέποντας συνολικά το έργο του, διαπιστώνουμε πως ασχολήθηκε με πολλά είδη του έντεχνου λόγου και ότι χρησιμοποίησε σ' αυτό τα ονόματα Λοΐζος Κκολής, Λεόντιος Κκολής, Λεόντιος Χατζηκώστας και Λεόντιος Σταυροβουνιώτης, καθώς και το ψευδώνυμο Πάρις Λαγκάδης.

Οι αυτοτελείς εκδόσεις, συνολικά 79, κατατάσσονται σε Πεζά (6), Ποιητικά (44), Μελέτες (2) και Μεταφράσεις (27). Στον κατάλογο και στις σχετικές σημειώσεις παραθέτει, ανάλογα με την περίπτωση, εκτός από τον τίτλο και το έτος έκδοσης, πλη-

ροφορίες για τα περιεχόμενα του τόμου, τον εκδότη, τον χορηγό, τον επιμελητή, καθώς και το πού είναι αφιερωμένος και ποιοι και πού δημοσίευσαν κριτική για το κάθε έργο.

Δημοσιεύματά του υπάρχουν στις κυπριακές εφημερίδες «Ελευθερία» (91), «Εκκλησιαστικόν Βήμα» (6), «Γνώμη» (34), «Μάχη» (1) και «Αγών» (1) και στα κυπριακά περιοδικά «Κυπριακά Γράμματα» (15), «Μαθητική Εστία» (22), «Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης» (10), «Δελτίον του Επιστημονικού και Φιλολογικού Συλλόγου Αμμοχώστου» (1), «Πνευματική Κύπρος» (2), «Λαογραφική Κύπρος» (26), «Απόστολος Βαρνάβας» (8), «Κυπριακός Λόγος» (1), «Λεύκαρα» (131) και «Κυπριακή Μαρτυρία» (2). Επιπρόσθετα, συναντούμε συνεργασίες του στο περιοδικό της μητρόπολης Θεσσαλονίκης «Γρηγόριος Παλαμάς» (1), καθώς και σε διάφορα άλλα έντυπα (6).

Όπως με εντιμότητα παρατηρεί ο συγγραφέας, λανθάνουν διάφορα κείμενα του Χατζηκώστα, τα οποία αναφέρονταν στη ζωή και τα αιτήματα των μεταλλωρύχων, στα οποία χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Μανώλης Φιλίππου, καθώς και άλλα δημοσιεύματά του στις εφημερίδες «Έθνος» (Κύπρου), «Ελληνικός Βορράς» (Θεσσαλονίκης) και «Ένωσις» (Λονδίνου).

Σημειωτέον ότι το βιβλίο περιλαμβάνει, επιπρόσθετα προς τη Βιογραφία και Εργογραφία του Χατζηκώστα, Βιβλιογραφία (σ. 60-62) και Φωτογραφικό Παράρτημα (σ. 63-77)

Τρία σημεία τα οποία θα ήθελα να υπογραμμίσω, κι έχουν σχέση με την προσφορά του πατρός Λεοντίου είναι: α. η βοήθεια, της οποίας έτυχε από τον δικηγόρο, λόγιο και εθνικό αγωνιστή Σάββα Χρίστη και τον δάσκαλο και λογοτέχνη Κώστα Μοιράνθη, οι οποίοι άνοιξαν τις βιβλιοθήκες τους στον νεαρό και φιλομαθή Κκολή, ο οποίος κυριολεκτικά ρουφούσε τα βιβλία, τα οποία δεν είχε τη δυνατότητα με άλλους τρόπους να προσεγγίσει, β. αφιέρωσε πολλά από τα βιβλία του σε δασκάλους του, γυμνασιακούς και πανεπιστημιακούς, σε ανθρώπους που τον είχαν ευεργετήσει, σε ομοτέχνους του Κυπρίου, Ελλαδίτες, Εβραίους, σε εκκλησιαστικούς άντρες, συγγενικά και φιλικά πρόσωπα, γ. τιμήθηκε από διάφορους φορείς (σωματεία, Κράτος, Εκκλησία), με προεξάρχοντα τον Όμιλο Πνευματικής Ανανεώσεως, ο οποίος ανέλαβε την οργάνωση τιμητικών εκδηλώσεων γι' αυτόν, αλλά και την έκδοση βιβλίων του.

Άξιος πολλού επαίνου είναι ο Κωστής Κοκκινόφτας γιατί με πολύ μόχθο και μεράκι, κυρίως δε με αγάπη έσκυψε στο έργο του λόγιου αρχιμανδρίτη και μας προσφέρει μια σημαντική γραμματολογική εργασία, η οποία είναι απαραίτητη για οποιονδήποτε θέλει να μελετήσει σε μεγαλύτερο βάθος το έργο του, το οποίο καλύπτει ένα ευρύ κύκλο θεμάτων. Προσωπικά, θεωρώ ως σημαντικότερο το έργο του Χατζηκώστα που αφορά σε μεταφράσεις έργων της Αγίας Γραφής. Άξιος επαίνου είναι, βέβαια, και ο Προκόπης Παναγιώτου, χορηγός της έκδοσης αυτής, αλλά και άλλων βιβλίων του μακαριστού γέροντα.

Αντρέα Καουρή, Γρηγόρης Αυξεντίου. *Η ζωή και η δράση του Σταυραετού του Μαχαιρά*. Β' τόμος. Λευκωσία 2010.

Ένα βιβλίο για τον Γρηγόρη Αυξεντίου είναι πάντα καλοδεχούμενο, από όσους τουλάχιστο είχαν την εποχή των αγώνων και της θυσίας του μια κάποια ηλικία κι ένωσαν άμεσα τότε το θάμβος της ανεπανάληπτης θυσίας του, η οποία είχε προκαλέσει τον θαυμασμό όχι μόνο στην Κύπρο, αλλά και διεθνώς. Τούτο δεν σημαίνει πως ένα τέτοιο βιβλίο δεν προκαλεί το ενδιαφέρον και των νεότερων που δεν είχαν ζήσει τα ηρωικά εκείνα γεγονότα. Οι κραδασμοί από την εκπάγλου αρετής θυσία του εξακολουθούν να δονούν τις καρδιές και σήμερα παρά τα όσα, λόγω και της δικής μας μωρίας και αβελτηρίας, μεσολάβησαν έκτοτε. Η θυσία του έχει λάβει τις διαστάσεις θρύλου κι έγινε τραγούδι και μάθημα ήθους.

Ένα βιβλίο, λοιπόν, γραμμένο με εντιμότητα, με αγάπη και συγκίνηση για τη ζωή και τη δράση ενός από τα πιο αγνά παλικάρια του απελευθερωτικού μας αγώνα του 1955-59, που σφράγισε με τον ηρωικό θάνατό του και μάλιστα με τρόπο συγκλονιστικό την αγάπη του προς την πατρίδα και την ελευθερία, δεν είναι ωφέλιμο μόνο για τη μετάδοση απαραίτητων ιστορικών γνώσεων για μια σημαντική περίοδο της ιστορίας μας, αλλά προπάντων γιατί μπορεί να αποτελέσει φάρο καθοδηγητικό για την πορεία μας και δίδαγμα ήθους. Είναι γι' αυτό που καθώς διαβάζουμε το βιβλίο αυτό δεν σταματάμε σε πιθανές επαναλήψεις ή σε πλατειασμούς και παρεκβάσεις, που κι αυτά μπορούν ίσως να δικαιολογηθούν με κάποιο τρόπο.

Ο συγγραφέας του βιβλίου, δημοσιογράφος Αντρέας Καουρή, προτού καταπιαιστεί με τη ζωή και τη δράση του συγχωριανού του ήρωα, είχε δώσει συγγραφικά δείγματα, πέρα από τα κείμενα σε εφημερίδες και περιοδικά, με τα βιβλία του *Διάλογος με την Αλήθεια* και *Εφιάλτης*. Η ενασχόλησή του με την προσωπικότητα του Γρηγόρη Αυξεντίου απέδωσε τους πρώτους καρπούς, όπως αποτυπώνονται στον πρώτο τόμο του βιβλίου *Γρηγόρης Αυξεντίου. Η ζωή και η δράση του Σταυραετού του Μαχαιρά*, που αποτελείται από 430 σελίδες και κυκλοφόρησε το 1996. Η παρούσα έκδοση, με τον ίδιο τίτλο, αποτελεί τον δεύτερο τόμο και καλύπτει 663 σελίδες, από ό,τι δε μας πληροφορεί ο συγγραφέας ετοιμάζεται και τρίτος τόμος.

Οι πρώτες σελίδες του βιβλίου περιλαμβάνουν τη γνωστή φωτογραφία του ήρωα με πολιτικά, όπου φαίνονται τα δυο μπροστινά ανάρια δόντια του, αφιερώσεις του βιβλίου από τον συγγραφέα σε στενά συγγενικά του πρόσωπα, ποιήματα του πατέρα και της μητέρας του ήρωα για το παιδί τους και των Λυσιωτών λαϊκών ποιητών Παύλου Λιασιδή και Γιακουμή Ατσιόγκου (ο τελευταίος ήταν θείος του συγγραφέα) για το συγχωριανό τους παλικάρι, καθώς και το δεύτερο γράμμα του συγγραφέα προς τον Γρηγόρη, κατά το πρότυπο του πρώτου που είχε δημοσιευτεί στον πρώτο τόμο, γράμμα γεμάτο πόνο για το κατάντημά μας, αλλά και προσμονή κι ελπίδα, ώστε «να μπορούσαμε κάποτε να σε ξανακοιτάξουμε στα μάτια, χωρίς να ντρεπόμαστε...». Στη συνέχεια (σ. 16-41) παρατίθενται τα διάφορα ψευδώνυμα του Αυξεντίου, γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση των περιεχομένων του πρώτου τόμου και το εισαγωγικό μέρος κλείνει με επισήμανση των πιο σημαντικών γεγονότων, με τα οποία καταπιάνεται ο τόμος. Πιο συγκεκριμένα, η χρονική περίοδος που καλύπτεται από τον τόμο αρχίζει στις 11 Δεκεμβρίου 1955 μετά τη μάχη των Σπηλιών μέχρι τον Μάιο-Ιούνιο 1956, όταν ο επικηρυγμένος καταζητούμενος αντάρτης βρίσκεται στο μοναστήρι του Μαχαιρά.

Ακολουθούν συνολικά 28 κεφάλαια (σ. 43-636), προϊδέαση για τον τρίτο τόμο (σ. 637-639), αναδημοσίευση της επιστολής του συγγραφέα προς τον Αυξεντίου (σ. 640-643), που είχε περιληφθεί στον πρώτο τόμο, Γλωσσάριο (σ. 645-649), Πηγές και Βοηθήματα (σ. 651-653) και Κατάλογος Περιεχομένων (σ. 655-663).

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έκδοση είναι, όπως εξηγεί ο συγγραφέας, ακριβώς η ίδια, όπως και στον πρώτο τόμο. Να παρεμβαίνει όσο γίνεται λιγότερο και να αφήνει τους πρωταγωνιστές να καταθέτουν τις μαρτυρίες τους, που κάποτε διαφέρουν μεταξύ τους στην εξιστόρηση των ίδιων γεγονότων. Σημειώνει σχετικά: «Σ' αυτή την έκδοση ο αναγνώστης θα συναντήσει και μαρτυρίες που δεν συμφωνούν απόλυτα μεταξύ τους για το ένα ή το άλλο γεγονός. Δεν προσπάθησα να σμικρύνω τη διαφορά ή να τις κάμω ταυτόσημες... Άφησα τις μαρτυρίες και τις αφηγήσεις όλων αυτών να αναδειχθούν από μόνες τους, χωρίς παρεμβάσεις, που δυνατό να ομόρφαιναν τον λόγο και την έκφρασή τους, αλλά σίγουρα θα αδυνάτιζαν ή θα εξασθένιζαν την αυθεντικότητά τους».

Και παρακάτω, μιλώντας για τη σημασία που απέδωσε στο φωτογραφικό υλικό, με το οποίο εμπλουτίζεται ο τόμος και το οποίο είναι πραγματικά πολύ σημαντικό, γιατί ανάγλυφα υπομνηματίζει και τεκμηριώνει τα διαδραματιζόμενα, δίνει έμφαση και στους τόπους και στα αντικείμενα και στον περιβάλλοντά χώρο, κυρίως όμως στους ανθρώπους, στα πρόσωπα. «Ιδιαίτερα, όμως, στάθηκα», γράφει, «με θρησκευτική ευλάβεια στα πρόσωπα. Στα ιερά πρόσωπα των ηρώων και μαρτύρων μας. Αλλά και σ' εκείνους που συμπορεύτηκαν με τον δικό τους τρόπο στο οδοιπορικό της ζωής και του θανάτου με τον Γρηγόρη Αυξεντίου, οι περισσότεροι από τους οποίους μετά τη λήξη του Αγώνα, προτίμησαν και διαφύλαξαν την ανωνυμία τους, επιστρέφοντας ταπεινά στα χωριά, στις οικογένειες και τις δουλιές τους, όπως ταπεινά και αθόρυβα μπήκαν στον Αγώνα. Δεν το κρύβω, με δυσκόλεψαν. Με αποθάρρυναν πολλές φορές με τη φράση "Μετά που τόσα χρόνια εν χρειάζεται. Τι είμαστε εμείς και τι κάμαμε μπροστά στον Αυξεντίου;"».

Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου παρελαύνουν δεκάδες μορφές, άντρες και γυναίκες, νέοι και ηλικιωμένοι, άλλοι γνωστοί αγωνιστές και άλλοι λιγότερο ή καθόλου γνωστοί στους πολλούς, αγράμματοι και μορφωμένοι, γεωργοί, αγρότες, κτηνοτρόφοι, απλοί άνθρωποι του μόχθου, οδηγοί αυτοκινήτων, κληρικοί, αστυνομικοί και άλλοι, που συνεργάστηκαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με τον Αυξεντίου: μαζί του στα κρησφύγετα, δίπλα του στις μάχες και τις ενέδρες, τροφοδότες, αγγελιαφόροι, σύνδεσμοι, άλλοι που έκρυβαν τον ίδιο ή συντρόφους του στα σπίτια τους για μικρά χρονικά διαστήματα ή σε κατασκευασμένα μέσα στα σπίτια τους κρησφύγετα για διαμονή για μεγαλύτερες χρονικές περιόδους, και γενικά που πρόσφεραν υπηρεσίες στον αγώνα από οποιαδήποτε έπαλξη τους ζητήθηκε.

Στο επίκεντρο ο «μάστρος», όπως τον αποκαλούσαν, που δρασκέλα τα βουνά της Πιτσιλιάς, οργώνει τα χωριά της Πιτσιλιάς: πάει στον Πολύστυπο, Χανδριά, Αγρίδια, Κυπερούντα, Άγιο Θεόδωρο, Άγιο Ιωάννη, Άγιο Κωνσταντίνο, Αγρό, Παλαιχώρι, Πλατανιστάσα, Άλωνα, Ποταμίτισσα, Λειβάδια, Φτερικούδι, Ασκά, Σαράντι, Αλθινού, Άγιο Μάμα, Ζωοπηγή και Κάτω Αμιάντο, κατασκευάζει κρησφύγετα, πυρπολεί ψυχές, οργανώνει ομάδες, στήνει ενέδρες, πολεμά τους Άγγλους παντού, αποφασισμένος ποτέ να μην πέσει στα χέρια τους ζωντανός. Εμπνέει τους γύρω του με την

ανθρωπιά, την αποφασιστικότητα, το υψηλό αίσθημα ευθύνης, τις στρατιωτικές γνώσεις του, το οργανωτικό του δαιμόνιο. Οι συνεργάτες του αισθάνονται δίπλα του ασφάλεια, παρά τους κινδύνους που ελλόχευαν παντού.

Σημαντικό κεφάλαιο του βιβλίου είναι το δέκατο τέταρτο (σ. 267-321), όπου περιγράφεται η μεγαλύτερη ενέδρα της ΕΟΚΑ, η μάχη Αγριδιών-Χανδριών, στις 16 Μαρτίου 1956, όπου έπεσε ο Χρήστος Τσιάρτας. Δυο μήνες σχεδόν ενωρίτερα (16/1/1956) είχε στεφθεί με επιτυχία από χωριά του τομέα η συλλογή των κυνηγετικών όπλων, με τα οποία εμπλουτίστηκε το οπλοστάσιο της οργάνωσης.

Παρά το γεγονός ότι σε ορισμένα σημεία το βιβλίο περιλαμβάνει στοιχεία που μπορεί να μη συνδέονται άμεσα με το αντικείμενο της έρευνας και συνεπώς φαίνονται ως παραγεμίσματα, πιστεύω πως τούτο εξυπηρετεί τον σκοπό για τον οποίο γράφτηκε. Να μεταδώσει, δηλαδή, μέσα από τις αφηγήσεις και μαρτυρίες πολλών προσώπων που εργάστηκαν υπό την ηγεσία του Αυξεντίου, το πνεύμα και το ήθος του αγώνα, όπως τούτο ενσαρκωνόταν στη δράση του φλογερού «μάστρου» τους, του πατριώτη Γρηγόρη Αυξεντίου, ο οποίος συνέχιζε ως την τελευταία του στιγμή να μεταδίδει και στους άλλους τη φλόγα που έκαιε μέσα στην ψυχή του για την πατρίδα και τη λευτεριά. Το πλούσιο φωτογραφικό υλικό και η απλή κι ευκολονόητη γλώσσα του βιβλίου κάμνουν ώστε να μπορεί να διαβαστεί άνετα από κάθε ηλικία.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Άννας Φαρμακά: *Θύμηση Ακριβή, Πορεία*

Τη γραφή της Άννας Φαρμακά, της ευπαίδευτης φιλολόγου και της καλής δασκάλας των χτεσινών χρόνων, τη γνωρίσαμε και την αγαπήσαμε από ένα πολύτιμο για την ίδια και για μας βιβλιαράκι, που εκδόθηκε το 2006 υπό τον τίτλο *Θύμηση Ακριβή*. Κι ήταν εκεί ακριβώς, μέσα από τις σελίδες του πρώτου της εκδομένου έργου, που νιώσαμε να μας κατακλύζει η πηγαία δροσιά κι η απαλή τρυφεράδα της γνησιότητας και της ευαισθησίας των αισθημάτων της. Είν' αλήθεια πως μας ταξίδεψε τότε με το άσπρο πανάκι της ψυχής της και της καρδιάς της το γλυκόπνοο μελέμι σε τόπους κοντινούς της μικρής και της μεγάλης πατρίδας και σ' αλλοτινούς καιρούς των παραδοσιακών εθίμων και των απολησμονημένων ηθών. Εκεί όπου γεννήθηκαν κι έζησαν οι γονιοί της ήρεμα και σιγαλά αλλά και πάλεψαν αργοπερπατώντας μέσα από κακοτράχαλα μονοπάτια στο διάβα της ζωής, για να δουν μια μέρα τα παιδιά τους να προκόβουν. Κι εκεί, στις δύσκολες ώρες του Απελευθερωτικού μας Αγώνα, όπου από τον πατέρα μέχρι τ' αδέρφια δίνουν το δυναμικό παρών τους στην Οργάνωση και που σημαδεύουν την έναρξη των σπουδών της στην Αθήνα μέχρι το τέλος τους με τις οδυνηρές ανατροπές της Τουρκανταρσίας του 1963.

Κύματα αφρισμένα μιας παλιρροϊκής πλημμυρίδας συναισθημάτων υψώνονται ορμέφυτα από τα έγκατα της μνήμης, που μαζί με τη θαλασσοταραχή και τη φουσκοθαλασσιά της εποχής εκείνης των νεανικών χρόνων έρχονται με τον παφλασμό των σκληρών βαρύγδουπων ήχων να καταλαγιάσουν στο μουσικό ψιθύρισμα του φλοίσβου μιας μελωδικής νοσταλγικής αναπόλησης. Τούτος ο νόστος της επίμονης επιστροφής δεν είναι άλλος από τον Αισχύλειο μνησιπήμονα πόνο για ό,τι άφησε βα-

θιά τα χνάρια κι αξεθώριαστα τα σημάδια του με τις εικόνες του παρελθόντος να προβάλλουν όχι σαν μια αλλά πολλές «θύμησες ακριβές», στήνοντας μπροστά της τις άγιες μορφές της αυθεντικής αρχοντιάς και της ενάρετης ανθρωπιάς ενός ψυχικού πλούτου αμύθητου, που συντρόφευσε το βιος των ανθρώπων εκείνων: των δικών της πολυαγαπημένων ανθρώπων της αστείρευτης στοργής, του βασανισμένου τίμιου μόχθου, της σύνεσης και της μακρόθυμης εγκαρτέρησης, όπως σκιαγραφούνται με αριστοτεχνικό τρόπο μέσα από το βιωματικό τούτο αφήγημα στα πρόσωπα του παππού Φαρμακά, της μάνας Ροδούς και των παιδιών τους, αντάξιων μιας καλόγνωμης οικογενειακής ανατροφής. Έτσι, δίκαια η συγγραφέας αναθυμάται με αγάπη και περιγράφει με ανάγλυφη ευσύνοπτη λεπτομέρεια τις μοναδικές και ανεπανάληπτες εκείνες στιγμές του πατρογονικού βίου, που χάραξαν τα πρώτα της εφηβικά φτερουγίσματα και τους μετέπειτα βηματισμούς της δικής της ανηφορικής οδοιπορίας. Το χρέος σ' αυτούς που έφυγαν, χωρίς να χαθεί ωστόσο από κοντά της η ζωντανή θωριά τους, και την οφειλή σ' αυτούς που μένουν για να τους ζεσταίνει για πάντα η έμφυχη παρουσία τους κουβαλούσε από χρόνια μέσα της σαν το πιο πολύτιμο φυλακτό, μέχρι που μια μέρα βγήκε στο φως αυτούσιο το απόσταγμα της καλοσύνης, της πείρας και της σοφίας τους, για ν'αναι με την καταγραφή του όχι απλώς ένα οικογενειακό κειμήλιο ενάντια στη λήθη αλλά ασφαλής πυξίδα κι οδηγός κόντρα στους αντίξοους καιρούς της αλλοτρίωσης. Για τούτο, με τη χάρη της ευλογίας αυτών που πέρασαν μα δεν χάνονται ποτέ από το μνημονικό και τη σκέψη, είναι γραμμένα όσα αφιερωματικά κι αξιομνημόνευτα παρατίθενται στο β' μέρος του βιβλίου. Λυρικοί γκαρδιακοί στίχοι για τη μάνα και τον πατέρα που μες στον φιλοσοφικό απόηχο των παλμών και των κραδασμών τους πότε ορμητικός χείμαρρος και πότε κελαρυστό ποτάμι αναστοχάζονται τη ζωή στο μταιχμιακό ορόσημο, πριν και μετά την εκδημία τους. Δεν μπορούμε να μην αφουγκραστούμε και να μη συγκρατήσουμε κάποιους απ' όσους τους σιγοφιθυρίζει με τη λεπταίσθητη πνοή της ποιητικής της ανάσας: «Όμως, γύρω και πλάι μας/η ανάσα σου,/να μας ζεσταίνει, να μας καθοδηγεί!». «Στ' ακροθαλάσσι της ψυχής/ναυάγησε η θύμησή σου/έτσι που ανήμποροι να προσμετράμε/τις ώρες της απουσίας σου,/με θλίψη απύθμενη/κι ασίγηστο καημό» «Τίποτε πια δεν είναι το ίδιο μάνα,/η ζωή μας μοιράστηκε στα δυο,/πριν από σε, ύστερα από σένα». «Μάνα, Πατέρα/πορευόμαστε κουβαλώντας μέσα μας/τη θύμησή σας,/τώρα πιο ζωντανοί/φαντάζετε μέσα μας».

Είναι όμως και κάποιοι άλλοι διαλεκτικοί στίχοι κυπριακών δημοτικών τραγουδιών και ολιγόστιχων ποιημάτων, καθώς και παροιμιακές φράσεις της μάνας που περιλαμβάνονται σε δυο αντίστοιχες ενότητες του μέρους αυτού. Δεν θα μπορούσε ασφαλώς να μην αποθησαυριστεί το απάνθισμα τούτο της γονικής κληρονομιάς, που συνιστούσε εξάλλου σημαντικές πτυχές του πνευματικού υπόβαθρου και του ψυχισμού τους.

Ως συμβολική αποτύπωση της συγγραφικής της συνέχειας απηχεί ο τίτλος της ποιητικής της συλλογής *Πορεία*, που συμπληρώνεται εικαστικά στο εξώφυλλο από το έργο τέχνης της Ανθής Φαρμακά. Μετά την πιο πάνω κατάθεση ψυχής στη σεβαστή μνήμη των γονέων της, που διανθίζεται από πεζά και ποιητικά κείμενα, ακολούθησε η συναγωγή των ποιημάτων της που έγραφε κατά καιρούς, μεταπλάθοντας τα πληθωρικά συναισθήματα και τα ποικιλότροπα εναύσματα της σκέψης και της φαντασίας της σε δημιουργικούς ειρμούς, αλληγορικά συμπραζόμενα και αυτοτελείς συνθέσεις μιας συγκροτημένης ποιητικής απόδοσης.

Στη γραφή της νεότερης αυτής συγκομιδής του 2009 και πάλι από τις εκδόσεις Theopress ταυτοποιούνται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ποιητικής της Άννας Φαρμακά, που φέρουν το στίγμα της απείριπτης δωρικής έκφρασης σε έναν ακαριαίο ασθματικό στίχο μέσα στο αυτοδύναμο ωστόσο περιγράμμα ενός ολοκληρωμένου νοήματος. Η ευαίσθητη ποιητική της σμίλη δεν περιγράφει απλώς τη φύση, τη ζωή και τον άνθρωπο φιλοτεχνώντας πρωτόγνωρες μορφές ή συμβατικά σχήματα μιας επαναλαμβανόμενης καθημερινότητας. Μήτε οι αναπάλουσες χορδές της φωνής της αποπνέουν την αύρα μιας ισχνής και φευγαλέας φιλοσοφικής διάθεσης. Τις πιο πολλές φορές η οξυκόρυφη γραφίδα της ποιητικής της έμπνευσης, εισδύοντας στο φιλοσοφικό βάθος των πραγμάτων, τα αναστοχάζεται και τα ανατέμνει, αναζητώντας μέσα από τον προβληματισμό της διαλεκτικής τους σύνθεσης το απαύγασμα της ουσίας τους. Χωρίς βέβαια τους χονδροειδείς τόνους κανενός χλευαστικού ή σαρκαστικού κυνισμού δεν διστάζει ενίοτε να προβάλλει εμφαντικά τη μικροαστική κενότητα, τη χαμοζωή της ευτέλειας και την «ασκήμια» της αγκύλωσης και της δυσμορφίας. Επιστρατεύοντας με διακριτικότητα τις υπαινιχτικές αιχμές ή την αμεσότητά της πικρής αλήθειας επιχειρεί με τα ποιητικά της βέλη να στηλιτεύσει τα κακώς έχοντα της αλλοτρίωσης και του ατομικισμού, της αναξιοπρέπειας, της παραχάραξης των αξιών του ανθρώπου και της υπόσχησης των αυριανών του οραμάτων. Εντούτοις, σ' αντίσταθμισμα όλων τούτων των επίφοβων σκιών μέσα στο απρόσωπο πλήθος της κοσμόπολης και το πυκνό σκοτάδι του απελπισμού της, υπάρχει για την ποιήτρια το φως που χαράσσει ακτινοβόλο από μια καινούργια ανατολή κομίζοντας την αγάπη και φιλότητα του εξανθρωπισμού.

Συγκεκριμένα, οι κύριοι άξονες της θεματικής σημειολογίας της Φαρμακά εδράζονται πάνω στην υπαρξιακή πορεία της ζωής του ανθρώπου με τις μοιραίες μεταπτώσεις και τις απρόβλεπτες μεταβολές της, τις οδύνες και τις λύπες της, τους αντίξοους αγώνες και τις ηρωικές υπερβάσεις, καθώς και την ελπίδα της καταξίωσης και της αυτοπραγμάτωσης του ανθρώπου.

Τη διαπεραστική ματιά της ψυχής της εστιάζει κατ' αρχήν στον εγκλωβισμό της εγκυτάλειψης, στον πόνο της αναμονής και στο κενό μιας ανούσιας επανάληψης αλλά και πέρα από τις «γλυκές, μα και πικρές μνήμες/αλλοτινών καιρών» στις αναπόδραστες «προσδοκίες» της θείκης παντοδυναμίας και του ανθρώπινου «ηρωισμού». Απέναντι στην «ομορφιά» μέσα από «τα παιδικά μάτια» της αθωότητας ορθώνεται η «μιζέρια» της «έκπτωσης στην αξιοπρέπεια», που επιχωριάζει στους «Μοδέρνους καιρούς» μας, σύμφωνα με το ομώνυμο ποίημα. «Με μια γεύση πικρή/και μια απορία στα χείλη» μένει βουβή και εκστατική κι άλλοτε από τη φωτιά που της καιεί τα σπλάχνα υψώνει πύρινη φωνή διαμαρτυρίας μπροστά σε μια τέτοια τραγική θέαση.

Σε τούτη την ασταμάτητη «πορεία» των παλινδρομήσεων του κόσμου και των μετεωρισμών της ζωής, όπου συνεχίζει ακάθεκτη η ποιήτρια, παρά «τ' απομεινάρια» του «Αδιέξοδου», «τις οδύνες και τις αναστολές» πίσω από τον Σεφερικό «βραχνά των άλλων» και τα Καβαφικά «παραθύρια», δεν αργεί να φανεί ο δρόμος μέσα στη φωτοπλημμύρα της Αγάπης. Της Αγάπης που διώχνει την απόγνωση με το άνθισμα της Άνοιξης και τον ερχομό της καινούργιας ελπίδας «μ' ένα κλωνάρι γιασεμί», «για κάθαρση του νου και της καρδιάς «σαν της φιλοσύνης τα σημάδια/απλόχερα δίνουν το μήνυμα». Έστω κι αν κάποτε παραπαίει «το περπάτημα» και «μαρτυρεί της ψυχής του/το άλγος», εστω κι αν «η πίκρα έγινε κόμπος/η οργή στοίχειωσε»

κι ας είναι «δύσκολοι οι καιροί/αληθινά δύσκολοι πολύ», αντίποδες «στη Σαχάρα του τοπίου» «...οι αλκυνίδες μέρες/όμορφες, φωτεινές, είναι εδώ», καθώς της «φιλοξενίας» «ανοιχτό το σπιτικό./γεμάτο φως κι αγάπη».

Δεν παύει όμως η ποιήτρια με την έγνοια της αιώνιας δασκάλας να σκέφτεται τα παιδιά των σημερινών ηθών, τους γονείς και τους δασκάλους, όπως αναφωνεί στον επιλογικό στίχο ενός ποιήματός της: «Παιδιά, παιδεία, παιδεψη». Την ποιητική της σκέψη ακόμα τυραννεί η «μαχητικότητα» στο «καθήκον» με «μόνα εφόδιά μας <τον> ιδεαλισμό μας και την εμμονή «στις επάλξεις μας». Δεν ξεχνά επίσης το «χρέος των παλικαριών της «θυσίας στο βωμό» για την απελευθέρωση της πατρίδας. Ωστόσο, με βαθιά οδύνη προβληματίζεται στο προτελευταίο της ποίημα: «Η Κύπρος, η Πατρίδα μου./ένα ξαρμάτωτο καράβι./να κλυδωνίζεται χρόνια και χρόνια». Κι έτσι, στο τελευταίο της ποίημα που επιγράφεται «Εμείς» με ανυποχώρητη στεντώρεια φωνή προστάζει:

«Θεματοφύλακες πιστοί εμείς,
στους ώμους μας κρατάμε
της Πατρίδας μας το μέλλον,
εμείς εδώ, μην το ξεχνάτε,
φρουροί στο μετερίζι.
Εμείς».

Επιλογικά θα προσθέταμε πως η Άννα Φαρμακά βγαίνοντας στον πηγαϊμό για τη δική της ποιητική Ιθάκη, στην Πορεία κατάφερε να μας δώσει μέσα από «τ' ωραίο ταξίδι» της «τες καλές πραγματίες» της ποίησής της και τα «κάθε λογής άφθονα μρωδικά» από το περίσσευμα της καρδιάς της. Αντιστρέφοντας τον πεσσιμιστικό της στίχο «χωρίς ελπίδα για νέα διαδρομή» από το ποίημά της «Ιθάκη», είμαστε σίγουροι ότι ανοίγονται διάπλατα μπροστά της πολλές άλλες ελπιδοφόρες διαδρομές νέων μηνυμάτων, καινούργιων οραμάτων και αισιόδοξων ενατενίσεων.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

Ανθούλας Γρηγοροπούλου: Διαδρομή

Μιαν άλλη πορεία ζωής και ανάτασης ποιητικής συναντούμε στα ποιήματα της Ανθούλας Γρηγοροπούλου που εκδόθηκαν το 2009 υπό τον τίτλο Διαδρομή. Η πρώτη της αυτή ποιητική συλλογή, αφιερωμένη στα παιδιά και τα εγγόνια της, είναι μια κατάθεση ταπεινής ψυχής, που έρχεται να συνδράμει με τον μικρό έστω οβολό της την ποίηση του τόπου μας και που με το μέγαλωμα της σοδειάς της ολοένα κι ομορφαίνει τον κόσμο μας.

Εύστοχος και προσφυής ο τίτλος που σηματοδοτείται ακόμα περισσότερο από τη συμβολική απεικόνιση του εξωφύλλου του βιβλίου με το έργο του γλύπτη Ανδρέα Σαββίδη. Το πουλί με τις διπλωμένες ή μισανοιγμένες φτερούγες του που περιμένει από καιρό να πετάξει, ζυγιάζοντας τη δύναμη της θέλησής του, το τόλμησε επιτέλους με την άκρατη επιθυμία να εκφραστεί ποιητικά δίνοντας διέξοδο σε τόσα και τόσα συνωθούμενα συναισθήματα και στοιβαγμένες σκέψεις. Κι ας ήταν τα πετάγματα χαμηλά και τα κελαιδήματα χαμηλότονα τιτυβίσματα.

Έτσι θα λέγαμε πως ξεκίνησε το γράψιμο η Γρηγοροπούλου. Όχι με τις κενόδοξες επιδιώξεις της ανάδειξης και της κατάκτησης καιμιάς περιοπτής θέσης στα ποιητικά δρώμενα, παραμόνο για να αποτυπώσει στο χαρτί περασμένα και τωρινά βιώματα, εντυπώσεις του χτες, στιγμιαίες δημιουργικές συλλήψεις και ενατενίσεις του αύριο μέσα από το ξάγναντο του νου και της καρδιάς της. Με του δικού της λογισμού την έμπνευση και της δικής της φαντασίας το όνειρο θέλησε να διατρέξει τα μοναχικά ανηφορικά της μονοπάτια και τους ευτυχισμένους δρόμους του βίου της, συμπυκνώνοντας στα λιγοστά της ποιήματα τη διαδρομή μιας ατέλειωτης οδοιπορίας και μιας ολόκληρης ζωής με τις χαρές και τις λύπες, τις απογοητεύσεις και τις αισιόδοξες ελπίδες, τους ακαταλάγιαστους καημούς, τις απορίες και τις διαμαρτυρίες για τα κακά και τα άσχημα, καθώς και τις εξάρσεις για τα καλά, τα όμορφα και τα θεϊκά της πλάσης.

Όλα τα σκέφτεται και τ' αναθυμάται μέσα της η ποιήτρια κι όλα καλόδεχτα τα προσλαμβάνει όχι με τη φευγαλέα εξωτερική ματιά αλλά με τη βαθιά εσωτερική όραση μιας φιλοσοφημένης αποτίμησης. Έτσι δοκιμάζει να γνωρίσει όσο καλύτερα μπορεί τον κόσμο γύρω της κι εντός της με τη συναίσθηση βέβαια της αυτογνωσίας πως θα' ταν αδιανόητο να φτάσει την υπέρτατη παντοδύναμη γνώση, καθώς ομολογεί στο πρώτο ομώνυμο ποίημα της συλλογής. Αδύναμη αλλά αυτάρκης ωστόσο σημειώνει στη δεύτερη στροφή: *«Αρκέστηκα στη ρίζα σου./στα χαμηλά να μείνω»*, χωρίς βέβαια να ανακόψει ή να αναβάλει τον προορισμό της πορείας ανάμεσα στις πολυδαίδαλες μακροχρόνιες διαδρομές των δύσκαμπτων αναβάσεων, των ολισθηρών καθόδων και των απότομων πτώσεων. Κι όμως, όπως εκμυστηρεύεται αλλού, στη συνεχόμενη και ατέρμονη «πορεία» του ομότιτλου ποιήματος, *«ρουφώντας δύναμη απ' τα ξέβαθα αυλάκια/μιας βαθιάς πονεμένης προσπάθειας»*.

Αυτή την έννοια δεν αποδίδει ο συσχετισμός του ταξιδιού της Καβαφικής Ιθάκης με τη γνώση: *«να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος./γεμάτος περιπέτειες, γεμάτες γνώσεις»*. Παρόμοια απηχούν οι τελευταίοι τρεις στίχοι του δικού της «ταξιδιού»: *«Σίγουρα πλουσιότερος θα βγεις/στη γνώση και στη σκέψη/απ' το ταξίδι εκείνο»*.

Πέρα απ' το νοερό ταξίδι του μεταφορικού συμβολισμού, περιδιαβάζοντας στα «Ελληνικά νησιά» και «Στην κοιλάδα των πεταλούδων», αφουγκράζεται «της ζωής το μυστήριο» και «νιώθει στα ύψη να πετά/τα ουράνια». Σε άλλους σημαδιακούς σταθμούς της διαδρομής της δεν ξεχνά να ευχαριστήσει αυτόν που «ξύπνησε» μέσα της τα ωραία σκιρτήματα και τα θαυμαστά θεάματα της φύσης και της ζωής και που σε ένα άλλο ποίημα δεν είναι άλλος από τον Θεό που τον βλέπει παντού: *«Παντού σε βλέπω, Θεέ μου./μα προπάντων/μέσα απ' το καθημερινό της ζωής μου ταξίδι»*. Εντούτοις, δεν βλέπει μόνο όσα της πυροδοτούν σαν έναυσμα καθημερινό και σαν διαχρονική σπίθα της ζωής της τροφοδοτούν την παροντική σκέψη της ύπαρξής της, αλλά στρέφοντας προς τα πίσω τα μάτια της ψυχής της «θυμάται» τον «αείμνηστο πατέρα» της, που τόσο της λείπει και που «θέλει να του εκφράζει/συνέχεια την αγάπη της». Απαρηγόρητη παρηγοριέται βρίσκοντας γλυκιάς παραμυθίας αποκούμπι μόνο στην «πατρική ανάμνηση». Κι άλλα πράγματα, σπουδαία και σημαντικά για την ίδια αναθυμάται κι αναπολεί μέσα απο τη «μνήμη» και τις «μνήμες», επισημαίνοντας τον δικό της ορισμό της «Θύμησης» μέσα από το αντίστοιχο αποφθεγματικό δίστιχο: *«Κλειδιά, καημός η θύμηση/μ' αλλοί σου αν λησμονήσεις»*.

Στις εναγώνιες περιπλανήσεις της μετά το «μουντό, αχνό απόγευμα», δεν ξαγρυπνά μόνο μέσα στην αλληλοδιαδοχή και την επανάληψη των βραδινών ωρών («Να το, έρχεται πάλι το βράδυ» «Ίδιο το φεγγάρι/που χαμογελά σ' όλα») μαζί με «τ' άγρυπνα μάτια των αστεριών στο σκοτάδι της μπλε μοναξιάς της» (Νυχτιάτικο 1,2,3), αλλά στην πληθμονή της προσδοκίας της προσμένει την καινούργια μέρα. Παρόλο που διερωτάται για την αέναη εναλλαγή των κύκλων και τη διαλεκτική σχέση της αρχής με το τέλος παραπέμποντας σε παράλληλη σκέψη του T.S. Eliot, συνειδητοποιεί πως στην αδιάκοπη τούτη περιδίνηση κάθε τέλος κυοφορεί την αποκάλυψη μιας νέας αρχής. Για τούτο η ποιήτρια ξέρει να καταφάσκει και να χαίρεται τη «ζωή» αναπνέοντας όχι με την ασθματική ανάσα και τη λυγμική πνοή της λύπης αλλά με την «εσωτερική γαλήνη» της «αγάπης», της φιλίας, της «ελπίδας» και της «αισιοδοξίας», μιας «πράσινης γαλήνης», όπως μετωνυμικά αποκαλεί τούτη την πολυφωνική συγχορδία των συναισθημάτων μέσα από τους λυρικούς κραδασμούς της καρδιάς της. Είναι «ο απόηχος μιας εξωγήινης μουσικής» ή «οι ήχοι μιας καμπύλης μουσικής», σύμφωνα μ' ένα «Ατιτλο» ποίημα, που κάνουν «τ' άσπρα πουλιά στο ατέρμονο ταξίδι/να τινάζουν τα φτερά», «τα παιδικά αγγελικά ματάκια» ν' ανοίγουν, που φέρνουν ακόμα το «Ανοιξιάτικο πρωινό» και τον ερχομό των «χελιδονιών». Σε πείσμα του «πολέμου» και σ' αντίδραση της θλίψης, της μοναξιάς και της λήθης, βλέπει να ορθώνεται μπροστά στην «άβυσσο της τρικυμίας» το χέρι του Θεού που καθοδηγεί για τα «ψηλά τραβώντας». Αλλά και στα χαμηλά ιώθει ένα βαθύ θεϊκό κάλεσμα μέσα της αποδιώχνοντας την «Αγωνία» του «Αγώνα» της και αντιχρίζοντας τη «μυγαλιά» ν' ανθίζει, της «λεύκας την κορπούλα» και «το πεύκο στην αυλή της». Όλα εκείνα που μεταπλάθει με την «Τέχνη» της λευτερώνοντας την ψυχή της, αντιμέτωπη με τον «καταλύτη χρόνο», καθώς μας εκμυστηρεύεται στα αντίστοιχα ποιήματα.

Η ποιήτρια ωστόσο στην διαδρομή της ατελεύτητης οδοιπορίας και του πολυκύμαντου ταξιδιού της, μη μένοντας αμέτοχη στο δράμα του τόπου της, αφουγκράζεται τους ελεγειακούς ήχους της σκλαβωμένης γης, που σμίγουν με τη δική της παραπνεμένη φωνή, μη μπορώντας να φτάσει «τ' ακρογιάλια της Κερύνειας», «τις χρυσές αμμουδιές της Αμμοχώστου», «τα περιβόλια της Μόρφου» και «τους λεμονανθούς του Καραβά και της Λαπήθου».

Τούτος ο σπαραγμός της απώλειας και ο πόνος της οδυνηρής ματαιώσης την αποκαρδιώνουν και τη συνθλίβουν για την ομορφιά που χάθηκε με «της σκλαβιάς τις αλυσίδες». Για τούτο και ασφυστικά πίσω «από τ' ανθρώπινα τείχη» και «τον πολύ ψηλό πύργο που χτίσανε γύρω μας».

Ωστόσο για την ίδια και για όλους εμάς που συνοδοιπορούμε μαζί της το «ξαναξέκίνημα» έχει σημασία. Έστω κι αν η λύπη μάς καθηλώνει παροδικά πίσω από τραγικά Αμλετικά διλήμματα, αδιέξοδα εγκλωβισμού και αναπάντητα ερωτηματικά «στο χρόνο και στο χώρο». Η πορεία της διαδρομής ούτως ή άλλως πρέπει να συνεχιστεί στην απρόσκοπτη περιδιάβαση της ζωής καλωσορίζοντας μαζί της την καινούργια μέρα.

*«Καλώς ήρθες, δροσούλα,
της αυγής ροδοχάραμα,
καινούργιος δρόμος
στης ζωής μου το διάβα».*

Παραφράζοντας τους δικούς της στίχους, θα μπορούσαμε στην Ανθούλα Γρηγοροπούλου να απευθύνουμε το «Καλώς ήρθες στον δρόμο της ποίησης», για να μπορέσει με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση τώρα και περισσότερο θάρρος να συνεχίσει τη διαδρομή της ανοίγοντας πιο πολύ τα φτερά για νέα ψηλότερα πετάγματα.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

Ρήνας Κατσελλή, Ανδρέας Χριστοφίδης, *Η πεμπτούσια μας προσφοράς*, Λευκωσία, εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα, 2010

Ο ζωγράφος Κώστας Στάθης. Έρευνα-Συγγραφή βιογραφικού κειμένου: Νικηφόρος Ορφανός, Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου, Στάθης Ορφανίδης. Έρευνα-Ανάλυση-Παρουσίαση Έργου: Ελένη Σ. Νικήτα. Λευκωσία, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού-Ίδρυμα Τηλέμαχος Κάνθος, 2010

Ομολογώ ότι προβληματίστηκα πολύ αν έπρεπε να δημοσιεύσω το πιο κάτω σημείωμα, το οποίο καταπιάνεται με δυο πρόσφατες, σημαντικές εκδόσεις, επειδή αυτού του είδους τα κριτικά κείμενα προκαλούν κάποτε στους περίων ο λόγος πικρία και κάποια αντιπάθεια προς τον κρίνοντα. Σκοπός μου όμως δεν είναι να μειώσω την προσπάθεια κανενός. Εκτιμώ τον μόχθο των ερευνητών, αλλά, επειδή θεωρώ ως δεδομένο και το πάθος τους για την αλήθεια, προσπαθώ να βοηθήσω, με όσες δυνάμεις έχω, στην ανάδειξή της στις περιπτώσεις που διαπιστώνω ότι αυτή πάσχει. Σίγουρα δεν διεκδικώ το αλάθητο, αλλά και δεν πιστεύω ότι λάθη ή παραλείψεις σε έργα κυρίως ερευνητικού χαρακτήρα πρέπει να παραμένουν αδιόρθωτα, γιατί υπάρχει ο κίνδυνος αναπαραγωγής τους. Αναφέρομαι πάντα σε αποδεδειγμένα σφάλματα κι όχι σε διαφορετικές θέσεις και εκτιμήσεις, όπου είναι δυνατό με καλή πίστη να γίνει διάλογος με αντιπαράθεση απόψεων και επιχειρημάτων και όχι, βέβαια, ύβρεων. Καιρός είναι να σταματήσουμε να χρησιμοποιούμε ως άλλοθι επιχειρήματα όπως: «δεν υπάρχει βιβλίο χωρίς λάθη» ή «αντί να βλέπουμε την ουσία ασχολούμαστε με λεπτομέρειες» ή «αυτά είναι σχολαστικισμοί και δασκαλιστική προσέγγιση» ή «αυτά είναι σχόλια μικρόψυχων και ζηλόφθονων ανθρώπων που δεν μπορούν να δουν άλλους να δημιουργούν έργα σημαντικά» και άλλα παρόμοια.

Νοείται ότι άλλες πρέπει σ' αυτό τον τομέα (μιλώ πάντα για τα εξ αντικειμένου λάθη) να είναι οι απαιτήσεις ενός κριτικού από ένα βιβλίο/προσωπική έκδοση, καρπό πολλού προσωπικού μόχθου κι εξόδων, κι άλλες από ένα βιβλίο/έκδοση κρατικών φορέων και ιδρυμάτων, κάποτε πολύφερνων, που κρύβει πίσω του εργασία προσώπων, τα οποία πληρώθηκαν για ό,τι έκαμαν, και δαπάνες σημαντικές για την προετοιμασία του υλικού και την εκτύπωση.

Στο παρελθόν μου έτυχε εξ αιτίας τέτοιων κειμένων μου να εισπράξω ακόμη και ευχαριστίες από συγγραφείς, οι οποίοι, παράλληλα, δήλωναν πως θα είχαν υπόψη τους τις παρατηρήσεις μου σε ενδεχόμενη μελλοντική έκδοση, πράγμα που και έγινε σε κάποιες περιπτώσεις. Το σύνθημα όμως δεν είναι η αποδοχή της κριτικής με ευχαριστίες, αλλά είτε η αποσιώπησή της είτε η μη αποδοχή, εκ του εμφανούς τουλάχιστο, που συνοδεύεται με πικρία, κάποτε και οργή, εκδηλώνονται δε υπό μορφή προφορικών παραπόνων ή κάποτε και γραπτώς με χαρακτηρισμούς και ύβρεις.

Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση δύο πανεπιστημιακών που είχαν επιμεληθεί κατά καιρούς την έκδοση του πολύ χρήσιμου και σημαντικού έργου του Αριστείδη Λ. Κουδουνάρη *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων 1800 – 1920*. Επειδή δεν είχαν επιχειρήματα, προέβησαν σε σοφιστείες και χαρακτηρισμούς και ύβρεις κατά του προσώπου μου. Έλαβαν επικαίρως κι οι δυο απαντήσεις, κατά το δικό μου ήθος κι όχι, βέβαια, το δικό τους. Κι ήρθε σήμερα, πέντε χρόνια μετά την προηγούμενη έκδοση, η δικαίωση από τον καινούριο επιμελητή της 6^{ης} έκδοσης του βιβλίου κ. Γεώργιο Μύαρη, ο οποίος υιοθέτησε όλες τις παρατηρήσεις, που ενδεικτικά είχα τότε διατυπώσει στην κριτική μου, και σιωπηρά διόρθωσε τα υποδειχθέντα ημαρτημένα. Οι δυο πανεπιστημιακοί και άλλοι τυχόν ενδιαφερόμενοι ας αντιπαραβάλουν τις παρατηρήσεις μου με τα αντίστοιχα σημεία στην 6^η έκδοση για να διαπιστώσουν του λόγου το αληθές.

Συγγραφέας του πρώτου βιβλίου, με το οποίο θα ασχοληθώ εδώ, και που ανήκει στην ομάδα των έργων που πιο πάνω χαρακτήρισα βιβλία/προσωπικές εκδόσεις, είναι η Ρήνα Κατσελλή, η οποία είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση της κατηγορίας που προανέφερα, των ατόμων, δηλαδή, που μου εξέφρασαν ευχαριστίες για την υπόδειξη λαθών. Πολλές φορές στο παρελθόν έγραφα και μίλησα για έργα της Κατσελλής. Συνεπώς δεν χρειάζεται να υπενθυμίσω και υπογραμμίσω ότι εκτιμώ την προσφορά της γενικά στα Γράμματα. Πρόσφατα μάλιστα, όταν γιορτάζονταν τα 50 χρόνια της εκδοτικής δραστηριότητάς της, μίλησα για το βιβλίο της *Κερύνεια εκ στόματος γερόντων*, 2009, πολύ, πιστεύω, αναλυτικά, αλλά κυρίως τεκμηριωμένα. Στην Κατσελλή συνήθιζα εδώ και χρόνια – πριν από την εισβολή – να στέλλω επιστολή με κάποιες παρατηρήσεις, κυρίως γλωσσικές, για τα βιβλία της, πράγμα που εκτιμούσε και λάμβανε υπόψη σε περιπτώσεις, στις οποίες έβγαζε καινούρια έκδοση.

Το βιβλίο, στο οποίο γίνεται σήμερα αναφορά, είναι η μονογραφία της *Ανδρέας Χριστοφίδης, η πεμπτουσία μιας προσφοράς*, Λευκωσία, εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα, 2010, που είναι γραμμένο με αγάπη, θαυμασμό θα έλεγα για τον Χριστοφίδη, αποτέλεσμα πολλής μελέτης και ενασχόλησης με το έργο και την προσωπικότητα του ανδρός.

Επειδή δεν νομίζω ότι η Κατσελλή θα επιδιώξει καινούρια έκδοση του ογκώδους αυτού έργου (427 σελίδες με φωτογραφίες χωρίς σελιδαρίθμηση), έκρινα σκόπιμο να δημοσιεύσω κάποιες παρατηρήσεις/διορθώσεις πραγματικές κι όχι γλωσσικές, με στόχο να μην αποσιωπηθούν κάποια σφάλματα και να αποφευχθεί έτσι ενδεχομένως αναπαραγωγή τους.

1. Στη σημ. 40, σ. 31 σημειώνεται ότι ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης υπηρέτησε ως γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου από το 1935 ως το 1960. Η έναρξη όμως της γυμνασιαρχίας του πρέπει να τοποθετηθεί ένα χρόνο αργότερα, το 1936.
2. Στη σημ. 75, σ. 50 αναφέρεται ότι ο Φρίξος Πετρίδης υπηρέτησε σε διάφορα γυμνάσια προτού εργαστεί στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Κάτι τέτοιο νομίζω πως δεν ευσταθεί. Όλα του τα χρόνια υπηρέτησε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, του οποίου ήταν απόφοιτος.
3. Στη σ. 53 περιλαμβάνει στους επαγγελματίες ηθοποιούς, μαζί με τον Φώτο Φωτιάδη και τον Ντίνο Λύρα, τους Άγγελο Κοτσώνη και Πάμπο Ταραμίδη, πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

4. Γράφει (σ. 56) ότι τα Ερωτικά που εξέδωσε η Σιαπκαρά ήταν άγνωστα ως τότε. Αυτή, βέβαια, είναι η μισή αλήθεια. Τα κυπριακά ερωτικά ποιήματα του 16^{ου} αιώνα, Οι Ρίμες Αγάπης, όπως τώρα αναφέρονται, ήταν γνωστά ήδη από το 1873 στον Κωνσταντίνο Σάθα, που μελέτησε τον σχετικό κώδικα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης, και λίγο αργότερα στον E. Legrand, που δημοσίευσε στο δεύτερο τόμο του έργου του *Bibliothèque Grecque Vulgaire* μέρος της συλλογής. Ποιήματα δημοσίευσαν στο περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα* πριν από την Σιαπκαρά-Πιτσιλλίδου η Ιταλίδα φιλόλογος Giovanna Rojaghi και ο Αντώνης Ιντιάνος. Το 1952 η Θέμις Σιαπκαρά-Πιτσιλλίδου δημοσίευσε όλο το κείμενο και αργότερα (1976) κείμενο και μεταφορά των ποιημάτων στα νέα ελληνικά.
5. Σημειώνει ότι ο σκηνοθέτης της τραγωδίας «Ικέτιδες», που παρουσιάστηκε από τον Θ.Ο.Κ., ήταν ο Ανδρέας Χαραλάμπους, ενώ ήταν, βέβαια, ο Νίκος Χαραλάμπους.
6. Στις σ. 208 και 209 μιλά για Ενιαίο Κόμμα του Τάσσου Παπαδόπουλου, ενώ πρόκειται για την Ένωση Κέντρου.
7. Στη σ. 4 των φωτογραφιών (εδώ δεν υπάρχει σελιδαρίθμηση και συμβατικά χρησιμοποιώ αριθμό σελίδας) πάνω δεξιά, σημειώνεται ότι ο Νικόλας Χριστοφίδης είχε τυφλωθεί τη δεκαετία του 50. Όμως αυτός είχε πεθάνει στις 17/4/49.
8. Στη σ. 7 των φωτογραφιών, στο κάτω μέρος, ανάμεσα στους καθηγητές αναφέρονται οι Γεώργιος Φιτικίδης και Φάνης Πουλλής. Στην πραγματικότητα πρόκειται για τους Τιμόθεο Φιτικίδη (των Αγγλικών) και Λουκά Φάνη (των Μαθηματικών).
9. Στη σ. 21 των φωτογραφιών, στο κάτω μέρος δεξιά, αυτός που παίζει κιθάρα δεν είναι ο Άγγελος Κοτσώνης, αλλά ο γνωστός μουσικός Γιώργος Κοτσώνης.
10. Στη σ. 28 των φωτογραφιών, στο πάνω μέρος, ο εικονιζόμενος αριστερά της Νάσας Παταπίου είναι ο Απόστολος και όχι ο Νικήτας Κακλαμάνης.

Αν στο προηγούμενο βιβλίο δεν έκαμα καθόλου αναφορά στα τυπογραφικά και ορθογραφικά λάθη, στο δεύτερο υπό κρίση βιβλίο δεν θα το παραλείψω. Και τούτο γιατί το βιβλίο *Ο Ζωγράφος Κώστας Στάθης*, περί του οποίου ο λόγος, μπορεί να μην αποτελεί έκδοση πολύφερνου Ιδρύματος, έχει όμως μερικά τουλάχιστο από τα γνωρίσματα των έργων που πιο πάνω ενέταξα στη δεύτερη ομάδα, για τα οποία εργάστηκε ομάδα επ' αμοιβή και καταβλήθηκαν δαπάνες όχι ασήμαντες για την προετοιμασία του υλικού και την εκτύπωση. Η παρατήρηση αυτή δεν αποτελεί μομφή για κανένα. Αποσκοπεί απλώς να δείξει ότι, λόγω ακριβώς των συγκεκριμένων συνθηκών περί την έκδοση, αναμενόταν περισσότερη σημασία στη λεπτομέρεια, σ' αυτό που διαφορετικά λέγεται φινιρίσμα. Ως εκδότες του βιβλίου σημειώνονται οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και το Ίδρυμα Τηλέμαχος Κάνθος. Για την έρευνα και συγγραφή του βιογραφικού κειμένου, όπου παρέχονται πολλά στοιχεία - αποτέλεσμα σχετικής εντατικής έρευνας σε διάφορες πηγές - εργάστηκαν οι Νικηφόρος Ορφανός, η Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου κι ο Στάθης

Ορφανίδης. Την έρευνα, ανάλυση και παρουσίαση του εικαστικού έργου ανέλαβε η Ελένη Σ. Νικήτα. Το γενικό συντονισμό και την επιμέλεια της έκδοσης είχε ο Νικήφορος Ορφανός, την καλλιτεχνική τυπογραφική επιμέλεια το Εν Τύποις της Βούλας Κοκκίνου, οι φωτογραφίες είναι του Σωκράτη Περικλέους, η εκτύπωση έγινε στα τυπογραφεία Χρ. Νικολάου και Υιοί και η βιβλιοδεσία στο βιβλιοδετείο Λέλλος.

Το βιβλίο είναι σίγουρα πολύ σημαντικό για πολλούς λόγους. Πρώτα πρώτα αναδεικνύει ένα αξιόλογο εικαστικό καλλιτέχνη, που για διάφορους λόγους ήταν άγνωστος στους πιο πολλούς, ακόμη και τους ειδικούς. Ύστερα, για την ποιότητα της έκδοσης τόσο από πλευράς περιεχομένου, με την πληρότητα των βιογραφικών στοιχείων, αλλά και την αναλυτική παρουσίαση και αισθητική αποτίμηση του έργου, όσο και από πλευράς εμφάνισης, με τα ευανάγνωστα στοιχεία, την άνεση των περιθωρίων, την ευφάνταστη σελιδοποίηση και την πολύ καλή εμφάνιση των φωτογραφιών.

Και όμως, δεν λείπουν τα τυπογραφικά λάθη (π.χ. αφομοιώνονται, σ. 25, χωριού, σ. 26, επιβεβαιωθεί, σ. 63, αξιποιούσε, σ. 70), αλλά και τα ορθογραφικά, π.χ. κίωνες (σ. 26, 28), αντί κίονες, στη οδό, αντί στην οδό, σιηροπουλιό, πορικά, σταφύθκια (σ. 30), αντί σιοιροπουλειό, πωρικά, σταφίθκια, αντιστοίχως, είμεθα (στο παρελθόν) (σ. 31) αντί ήμεθα, εφένετον, εμίνισκεν (σ. 57), αντί εφαινέτον, εμείνισκεν, (ο ίδιος) τις (πρόσφερε βοήθεια σε) χειρωνακτικές (εργασίες), αντί της ...χειρωνακτικές, αφήωντας (σ. 73), αντί αφήνοντας, φουσκογαλιές (σ. 101 και 103), ενώ ο ίδιος ο καλλιτέχνης γράφει «φουσκογαλιές», Λωρέντσου Μαβίλη (σ. 104, 105), ενώ ο ποιητής αυτός παντού γράφεται Λορέντζος Μαβίλης, Vartan Tashajian (σ. 247) ή μήπως Vartan Tashdjan;

Αλλά και πραγματικά λάθη υπάρχουν, όπως και συντακτικά. Και πρώτα τα πραγματικά..

- α. Δεν είναι προς τον Κώστα Ιντιάνο (σ. 89), αλλά προς τον Αντώνη που έγραψε επιστολή ο Κώστας Στάθης, ευχαριστώντας τον για τη βοήθεια που του είχε προσφέρει σχετικά με την εγγραφή του στη Σχολή Καλών Τεχνών.
- β. Το εστιατόριο στην Αθήνα δεν ήταν της Μάινας (σ. 43), αλλά του Μάινα.
- γ. Ο Bernard Reilly (σημ. 7, σ. 118), του οποίου ο τίτλος ήταν Assistant Conservator of Forests, δηλαδή βοηθός συντηρητής δασών και όχι διευθυντής του Τμήματος Δασών, υπηρέτησε κατά καιρούς προσωρινά ως διοικητής Λευκωσίας (Commissioner of Nicosia) και όχι ως βοηθός Αρμοστής για τη Λευκωσία, τίτλος ανύπαρκτος.

Όσον αφορά τα συντακτικά λάθη παρατηρούμε:

Υπάρχουν περιπτώσεις μετοχής σε -οντας που δεν είναι συνημμένη (δηλαδή συνδεμένη συντακτικώς με το υποκείμενο του ρήματος της προτάσεως), αλλά απόλυτη (εδώ η μετοχή προσδιορίζει ολόκληρη την πρόταση, με την οποία συνεχφέρεται), πράγμα που πρέπει να αποφεύγεται για σκοπούς σαφήνειας και να προτιμάται η ανάλυση της μετοχής σε κατάλληλη δευτερεύουσα πρόταση (βλ. Αχιλλέως Α. Τζάρτζανου, *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)*, 2^η έκδ., τ. Α', εν Αθήναις 1946, σ. 336 και Γ. Μπαμπινιώτη-Π. Κοντού, *Συγχρονική γραμματική της κοινής νέας ελληνικής*, Αθήναι 1987, σ. 219).

- α. Η όλη εμπειρία άφησε ζωηρές εντυπώσεις στα παιδιά, κρίνοντας από τις λεπτομέρειες στην περιγραφή του Γιάννη Στάθη, σ. 30 (=αν κρίνει κανείς)
- β. Όντως, ξεφυλλίζοντας τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο της εποχής, η μόνη καλλιτεχνική κίνηση που παρατηρείται στο νησί ήταν η θεατρική, σ. 94 (=καθώς ξεφυλλίζουμε)

Όταν στις υποσημειώσεις παραπέμπει στον εαυτό της η Ελένη Νικήτα είναι ακριβής, παραθέτοντας και τις συγκεκριμένες σελίδες (π.χ. σημ. 2 και 3), ενώ στις άλλες περιπτώσεις, είτε σε βιβλία παραπέμπει (σημ. 10 και 19) είτε σε περιοδικά (σημ. 1, 4, 8, 9, 15 και 26) οι παραπομπές είναι ελλιπείς. Και για τον τρόπο της παραπομπής υπάρχουν παρατηρήσεις, αλλά εδώ μιλούμε για τα άκρως απαραίτητα.

Δίνω ένα παράδειγμα από την κάθε περίπτωση:

- α. Ελένη Σ. Νικήτα, «Η εικαστική κίνηση στην Κύπρο» από τις αρχές του αιώνα μας ως την ανεξαρτησία», σελ. 26 και 33-34 (σημ. 2)..
- β. Γιάννη Κατσούρη, «Το θέατρο στην Κύπρο», τόμος Β', 1940-1959, Λευκωσία 2005 (σημ. 19).
- γ. Περιοδικό «Κυπριακά Γράμματα», έτος Β', αρ. 9-10, Ιούνιος-Ιούλιος 1936 (σημ. 8).

Στις αδυναμίες του βιβλίου πρέπει να αναφερθούν και οι επαναλήψεις σε ό,τι αφορά βιογραφικά στοιχεία που συναντά κανείς τόσο στο πρώτο μέρος που τιτλοφορείται «Κώστας Στάθης. Η πολυτάραχη ζωή και το πλούσιο έργο ενός αληθινού ταλέντου», αλλά και στο δεύτερο «Κώστας Στάθης, ο λάθε βιώσας», που καταπιάνεται κυρίως με την ανάλυση και αξιολόγηση των έργων του καλλιτέχνη. Η μόνη δικαιολογία που μπορεί να θεωρηθεί ότι ευσταθεί είναι ότι τα δυο κείμενα γράφτηκαν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο και ότι γράφτηκαν για να διαβάζονται και ξεχωριστά.

Θα ήθελα καταλήγοντας να καταθέσω κι εγώ τη μικρή συνεισφορά μου στην ανάδειξη της φυσιογνωμίας του καλλιτέχνη αυτού που κίνησε για αλλού και ατυχώς αλλού τελικά κατέληξε!

Από το περιοδικό *Το Θέατρο των Κώστα Μόντη και Φοίβου Μουσουλίδη* τεύχος αρ. 2 (Μάρτης 1944), σ. 4 κάτω από τον τίτλο «ΜΙΑ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΣΤΗ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑ» υπάρχει το ακόλουθο κείμενο, το οποίο αντιγράφω: «Μια από τις πρώτες σκηνογραφίες πούκανε ο Κάνθος ήτανε κ' η σκηνογραφία του "Τιμαρίθμου", ενός σκετς της "Κυπριώτικης Σαλάτας". Παρίστανε το ψωμί, την πατάτα, το χαλούμι, το ζάχαρι και το κρέας. Για το κρέας ο Κάνθος ζωγράφισε δυο μεριά κ' ένα βωδινό κεφάλι. Στην απουσία του όμως η Καλλιτεχνική Διεύθυνση έβανε τον Κώστα Στάθη και πρόστεσε δυο κέρατα στο βωδινό κεφάλι κατ' απαίτηση του Βάρδα πούπαιζε το ρόλο του χασάπη. Στην πρεμιέρα έκπληχτος ο Κάνθος είδε στολισμένο το βωδινό κεφάλι με τις δυο ανεπιθύμητες εκβλασθήσεις και ρώτηξε το συγγραφέα.- Εκείνου κει ποιος του τα...φόρεσε;»

Η δεύτερη και σημαντικότερη πληροφορία αναφέρεται στο έντυπο που εξέδιδε ο Τεύχος Ανθίας το 1941 με τον τίτλο *Τάδε Έφη Πεννοφόρος*, με σατιρικά ποιήματα. Έχω υπόψη μου εννιά τέτοια φυλλάδια, συνολικής έκτασης 44 σελίδων. Στο τέλος, λοιπόν, του δεύτερου φυλλαδίου (σ. 16) εμφανίζεται το πιο κάτω πεντάστιχο,

που στεγάζεται κάτω από τον τίτλο «Ο ΤΙΤΛΟΣ ΜΟΥ». «Χαίρω πολύ, που σήμερα υπάρχει ολίγος χώρος, και γράφω αυτό που θάθελε ο καθένας σας να μάθει: Του τίτλου μου το σχέδιο – “Τάδε έφη Πεννοφόρος” – /έγινε από τον γνωστό ζωγράφο ΚΩΣΤΑ ΣΤΑΘΗ, που άτυχος εστάθη!»

Το σχέδιο έχει διαστάσεις 13 εκ. (πλάτος), όσο και το πλάτος της σελίδας του φυλλαδίου, και 7 εκ. (ύψος), παρουσιάζει δε μια πένα, η οποία στην πλευρά της λαβής για στήριγμα σε σακάκι ή πουκάμισο φέρει την εικόνα ανθρώπινου κεφαλιού. Τα γράμματα του τίτλου «Τάδε έφη πεννοφόρος» πλέκονται γύρω από την πένα.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Άγι Χαραλαμπίδη, Βηματισμοί. Εκδόσεις Άνευ, 2010.

Στην ποιητική του συλλογή «Βηματισμοί» ο Άγι Χαραλαμπίδης περιέλαβε 60 ποιήματά του, διαχωρίζοντάς τα σε τέσσερεις ενότητες:

1) Σε τεθλασμένες γραμμές (σελ. 9-23), 2) Σ' ένα κινούμενο τοπίο (σελ. 27-44), 3) Εκτός συνόρων (σελ. 47-53) και 4) 15+5 Χαϊκού (σελ. 57-59). Είναι η πρώτη ποιητική συλλογή που εξέδωσε. Στο σύντομο βιογραφικό σημείωμα στο εμπροσθόφυλλο αναφέρεται πως ο ποιητής εργάστηκε ως δάσκαλος για έξι χρόνια κι αργότερα ως διευθυντής επιχειρήσεων μέχρι τη συνταξιοδότησή του. Ομολογεί δε ταυτόχρονα πως «η ενασχόληση του με τη λογοτεχνία και ιδιαίτερα στην ποίηση ήταν η ιδιαίτερή του αδυναμία».

Ομολογώ πως διαβάζοντας τα ποιήματα με ξάφνιασε το εύρος των θεμάτων στα οποία καταπιάνεται η γραφή του. Με τη δεύτερη και τρίτη εντύπωση, αναλύοντας τον γλωσσικό πλούτο των ποιημάτων του, διείδα και διαπίστωσα την επίδραση της φοίτησής του σε κλασικό Γυμνάσιο και την Παιδαγωγική Ακαδημία. Η ενασχόλησή του δε σε θέματα διοίκησης και τεχνολογίας, διηύρυνε το θεματολόγιο των ποιημάτων του.

Η επαφή και ο συνεχής προβληματισμός του με τα θέματα της βιοποριστικής του σταδιοδρομίας άφησαν στον συναισθηματικό του κόσμο ανεξίτηλες τις επιδράσεις τους. Γι' αυτό και η δομή του στίχου και της στροφής, καθώς και η συγκινησιακή δέ-

ση των συναισθημάτων που εξαποστέλλει στον αναγνώστη είναι όλα εμπλουτισμένα από το πλούσιο εργασιακό του περιβάλλον.

Τη γραφή του διακρίνει μεγάλη ευχέρεια στη χρήση των κατάλληλων λέξεων για απόδοση, κυριολεκτικά και ηχητικά, της δομημένης σκέψης, παρατήρησης ή βιώματος του. Το πλούσιο λεξιλόγιο του περιλαμβάνει επιλεγμένες λέξεις που η χρήση τους συμβάλλει στη στέρεη μετάδοση του περιεχομένου του ποιήματος αλλά και χαϊδεύει ταυτόχρονα τις χορδές της μουσικότητας του στίχου.

Εύστοχος διαφαίνεται και ο διαχωρισμός των ποιημάτων σε τέσσερις ενότητες. Κάθε ενότητα καλύπτει μια μεγάλη περιοχή της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Στην πρώτη ενότητα «Σε τεθλασμένες γραμμές» (δεκαπέντε ποιήματα) κυριαρχεί η αγωνιστική διάθεση και η συνεχής πάλη του ανθρώπου για τη διατήρηση της παράδοσης και της πολιτιστικής του κληρονομιάς σε ένα κόσμο διαρκώς μεταβαλλόμενο που επιδιώκει την αλλοτρίωση. Στο ποίημα «Στις Ψυχές» η αγαπημένη μας θεά Αφροδίτη, ενσταλάζει στον ύπνο και τον ξύπνιο κάθε απόγονου της κουράγιο, και η αιθέρια αύρα της, είναι βέβαιο, θα επουλώσει τις πληγές που η ανθρώπινη κακεντρέχεια προκαλεί με εκδικητικά μαχαιρώματα στην ψυχική του γαλήνη.

*«Μην ανησυχείς, είπε η Αφροδίτη,
έχουνε ημερομηνία λήξης οι πληγές
θα επουλωθούνε με τον καιρό
στις ψυχές εναποθέτουμε οι Άγιοι το μέλλον.*

Σ' ένα άλλο ποίημα, της ίδιας ενότητας, «Πρωινό στην Πέτρα του Ρωμιού», που για μένα αποτελεί τη λυρικότερη ψηφίδα της συλλογής, ο λιτός, ολιγοσύλλαβος, απέρिटτος και στοχαστικός στίχος, καλύπτει αιώνες ιστορίας και παραδόσεων.

*Ο Βράχος
κράταγε τη μνήμη
στον Πενταδάκτυλο,
η θάλασσα
κεντούσε με τον αφρό
την Κύπριδα ομορφιά,
ένα καράβι
στο βάθος του ορίζοντα
οριοθετούσε την ιστορία.*

Τα στοιχεία της φύσης αθέλητα και από μόνα τους αξιολογούν και προβάλλουν αψεγάδιαστα το ιστορικό παρελθόν.

Στη δεύτερη ενότητα «Σ' ένα κινούμενο Τοπίο» (δεκαοκτώ ποιήματα) κυριαρχεί η ιδέα της ελπίδας. Στα ποιήματα αυτής της ενότητας ο ποιητής καταγράφει τα συναισθήματά του που του δημιουργούν τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής μας. Ο αριθμός των κοινωνικών θεμάτων είναι μεγάλος σε κάθε ιστορική περίοδο. Κάθε κοινωνικό θέμα, μικρό ή μεγάλο, κάτω από τη δική του οπτική γωνία, προβληματίζει και αναζητά μια ανώδυνη, αν είναι δυνατό λύση. Για όλα αυτά τα θέματα, που τα ποιήματα αυτής της ενότητας αναδιπλώνονται λυρικά στη συνείδηση του αναγνώστη,

υπάρχει μια λύση. Κι η λύση εμπεριέχεται με σαφή τρόπο στην καταληκτική στροφή. Ξεχωρίζω το ποίημα «Αγωνία». Υπάρχει αγωνία για όσα δεν κατόρθωσε ο άνθρωπος να εκπληρώσει στη ζωή του. Επιθυμίες κι οράματα ανεκπλήρωτα, αισθήματα χωρίς ανταπόδοση κι απωθημένα όνειρα αναμένουν τη σειρά τους για κάποια λύση. Θα περιμένει άραγε ο χρόνος ο βιαστικός;

*Η ολοκλήρωση αργεί
Απορημένες καρδιές
Ανήσυχες ψυχές
Αγαπημένες θύμησης
Φιλίες αξεδιάλυτες
Ονειρα ατέλειωτα
Περμμένουν.*

Στην τρίτη ενότητα «Εκτός Συνόρων» περιλαμβάνονται επτά ποιήματα στα οποία δεσπόζει η παγκοσμιοποίηση, η νέα αυτή διάσταση των οικονομικών δεδομένων της εποχής μας. Οι επιτυχίες της τεχνολογίας, οι νέες δομές του υλιστικού πολιτισμού, η υπερκατανάλωση, οι αλλαγές στην καθημερινότητα της ζωής μας, η σύγκριση του παλιού και σύγχρονου κόσμου, καταγράφονται με απλό λυρισμό και μια απέριτη λεξιλογική γκάμα από τη γραφίδα του ποιητή. Στο ποίημα «Black Out» γράφεται

*«πασχίζουνε να επισπεύσουν την άνοιξη
φυτεύοντας κρίνους
σε χιονισμένους μπαξέδες.*

Η τέταρτη και τελευταία ενότητα «15+5 Χαϊκού» περιλαμβάνει 20 τρίστιχες στροφές. «Χαϊκού» είναι ένα είδος προσχεδιασμένης ποίησης με πατρίδα την Ιαπωνία. Κάθε στροφή αποτελείται από τρεις στίχους που απαραίτητα πρέπει: ο α' στίχος να αποτελείται από 5 συλλαβές, ο β' από 7 και ο γ' από 5. Σύνολο 17 συλλαβές. Θεωρώ πως χρειάζεται ιδιαίτερη μαεστρία να συνταιριάζεις τον αριθμό των συλλαβών στο στίχο και η στροφή νάναι αυτοτελής. Εδώ, και τα είκοσι ποιήματα αποπνέουν μια μελωδική διάθεση και οι δεκαεπτασύλλαβες στροφές αναδίδουν με εύχαρι τρόπο ένα πλήρες νόημα. Να και δυο παραδείγματα:

*Φυσάει άνεμος
ένα σύννεφο φεύγει
τ' αστέρι μένει.*

*Μια παπαρούνα
ζωντανεύει τον κάμπο
με το χρώμα της.*

Νοιώθω ιδιαίτερα ευτυχής γιατί γράφοντας για την ποιητική συλλογή «Βηματισμοί», μου δόθηκε ο χρόνος να διαβάσω και να εμβαθύνω, όσο μπορούσα, στον συναισθηματικό κόσμο του ποιητή, να αντλήσω από τις ιδέες του, να αντιπαραβάλλω τις δικές μου και στο τέλος να αισθανθώ το ρίγος και την αγαλλίαση που οι δομημένοι στίχοι της μου προκάλεσαν.

Χρυσούλας Κερκίδου Παπασωζομένου, *Τα πάντα ρει.*

Τα πάντα ρει τιλοφορείται η ποιητική συλλογή της Χρυσούλας Κερκίδου Παπασωζομένου, έκδοσης του 2008 από τις Εκδόσεις Επιφανίου. Τίτλος ασφαλώς που απηχεί την υπερβαλλόντως ρέουσα κατάσταση της σημερινής πραγματικότητας, όπως αποτυπώνεται στο περιεχόμενο των ποιημάτων της. Η αποφθεγματική Ηρακλείτεια ρήση ως φιλοσοφικό απόσταγμα της διαλεκτικής κίνησης των αντιθετικών δυνάμεων του κόσμου και των αντιμαχόμενων ιδεών αλλά και ευρύτερα ως εμπειρικός διαχρονικός προβληματισμός αντικατοπτρίζει την ποιητική βιοθεωρία της Παπασωζομένου μέσα από τις θεματολογικές πτυχές και την πολυφασματική συμβολική σημειολογία της ποίησής της.

Η συλλογή, αφιερωμένη στα παιδιά της, επιμερίζεται σε τέσσερις θεματικές ενότητες: Μνήμη, Σχολική Ζωή, Της Πατρίδας, Κοινωνικά. Ως εισαγωγικό προανάκρουσμα και γενικότερος προϊδεασμός του συνόλου των ποιημάτων προβάλλουν οι επιγραμματικές σκέψεις του ομότιτλου ποιήματος για την ανατρεπτική μεταβλητότητα και τη ροϊκή μετάπτωση των ρευστών πραγμάτων και των συμβατικών σχημάτων της κατ' εξοχήν εύθραυστης και σαθρής εποχής μας.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει ποιήματα αναθηματικά στην ευθαλή μνήμη του πατέρα της, αλλά και ευρύτερα στοχαστικές σκέψεις και συναισθήματα που διαπνέονται από ελεγειακούς λυρικούς τόνους και μια βαθιά φιλοσοφική διάθεση πάνω στην Πλατωνική μελέτη θανάτου. Από τη μια οι αναντικατάστατοι αγαπημένοι που φεύγουν και από την άλλη οι οικείοι της θλίψης και της οδυνηρής πικρής γνώσης, αλλά και της βιωματικής μνήμης, που με το φως της ελπίδας συντηρούν άφθαρτη και αέναη την παρουσία των τεθνεώτων. Η μνήμη αθανατίζει το πνεύμα του νεκρού προσλαμβάνοντας την εκδημία του όχι ως οριστική και ανεπίστροφη φυγή αλλά ως ανάκληση από το ταξίδι στο άπειρο της αείζωης παρουσίας του κατά την ποιήτρια: «Θέλω να σε θυμώμαι ζωντανό, όχι νεκρό/κι αν θα μας έρχεσαι στα όνειρά μας, ζωντανός,/φωτεινός σαν τον ήλιο και χαρούμενος να 'σαι».

Η μνήμη εξάλλου στο μεταίχμιο «ανάμεσα παρελθόντος και μέλλοντος», εφόσον το παρόν «φευγαλέο, εφήμερο, ασύλληπτο» εκπίπτει στην ανυπαρξία, υποστασιοποιεί τον άνθρωπο και αισθητοποιεί τις ενατενίσεις ως τις ενοράσεις των πνευματικών του συλλήψεων.

Η δασκάλα-ποιήτρια της δεύτερης ενότητας, αντλώντας από την πολύχρονη ενασχόλησή της με τα παιδιά και από την αστείρευτη πηγή των βιωματικών εμπειριών του σχολείου, μεταπλάθει σε αληθινούς στίχους με την παιδαγωγούσα φιλοσοφική της διάνοια τις πολύτιμες αναμνήσεις του εκπαιδευτικού της βίου. Έτσι, μας μεταφέρει μέσα στην τάξη της διδακτικής πράξης με τις υποβλητικές παραστατικές δεξιότητες της ποιητικής της γλώσσας. Οι ποικιλόχρωμες οπτικές και ακουστικές εικόνες στις διακυμάνσεις των ήχων και των αποχρώσεών τους μετασηματίζουν τη σιωπή μιας ιερής μυσταγωγίας σε πολυφωνικό τραγούδι δημιουργικής έμπνευσης: «Μέσα στις τάξεις/κτίζεται ο κόσμος μας,/η σιωπή γίνεται τραγούδι,/το τραγούδι ζωή, δημιουργία,/και ταξιδεύει στην οικουμένη». Η άμετρη αγάπη του δασκάλου για τους μαθητές του απορρέει από την έμφυτη κλίση της κλήσης του αλλά και από την αδήριτη αναγκαιότητα της ψυχικής του ανάγκης «να γεννηθεί ένας ωραίος κόσμος,/... να γεννηθεί η αλήθεια». Η υπέρβαση της δυσκολίας του λειτουργήματος εξισώνει την

«παιδεία» με τον «παιδεμό» και αποδίδεται εύγλωττα με τους αλληγορικούς στίχους: «*νουνεχείς οι Ολύμπιοι/τ' αγαθά έκρυψαν/από τους ανθρώπους*», που παραπέμπουν στο αρχαίο ρητό «*Τα αγαθά κόποις κτώνται*».

Στην τρίτη ενότητα η ποιητική φωνή γίνεται άλλοτε βραχνή φωνή διαμαρτυρίας και αγανάκτησης για τα δεινά της πατρίδας της, άλλοτε υψώνεται με τους κραδασμούς του διθυραμβικού ύμνου για τους ήρωες του Απελευθερωτικού μας Αγώνα κι άλλοτε ανεβάνει ως τα ουράνια με τους εθνεγερτικούς τόνους της «Αφύπνισης» «για λευτεριά» της σκλαβωμένης μας γης. Το έντονο οργισμένο παράπονο αναλύεται σε άσμα θρηνητικό και μοιρολόι ακατασίγαστο για την άλωση και το μοίρασμα της προδομένης πατρίδας, και η κατάφωρη αδικία της πλεονεξίας και της ύβρης του κατακτητή επισύρει τη Νέμεση της θείας δίκης. Στο ποίημά της για «το καθεστώς του Ντενκτάς» γράφει ενδεικτικά στον επίλογο: «*Κι η γη μας, που ζυμώθηκε με τη ζωή μας/δε γίνεται να φέρει το όνομα/οποιοδήποτε αλαζόνα./Να θυμάται πως η γη εκδικείται/και κάπου αθέατη караδοκεί η άτη*».

Για τη δεινόπαθη τούτη δύσμοιρη γη του ξεριζωμού και του αβέβαιου μέλλοντος, τη ζυμωμένη επίσης με τη ζωή και τον ηρωικό θάνατο των παλικαριών μας, όπως ο Αυξεντίου και ο Ανδρέας Παναγίδης που τραγουδά εδώ η ποιήτρια, διατυπώνει με λυγμικούς τόνους έκδηλης αγωνίας το βασανιστικό ερώτημα: «*Πότε θα τελειώσει και πώς θα τελειώσει/αυτή η τραγωδία, Θεέ μου;/Θα επέλθει άραγε ποτέ η κάθαρση*».

Στην τελευταία ενότητα συναντούμε ποιήματα ποικίλης θεματικής, που αφορούν σε πολιτικοκοινωνικά δρώμενα και σε ηθικά υπαρξιακά θέματα. Η ποιήτρια μέσα από την αγωνιώδη πάλη της ηθικής της συνείδησης για την αναζήτηση ενός κόσμου υγιών αρχών και παραδοσιακών ανθρωπιστικών αξιών ταλανίζεται και σφαδάζει κάτω από τα κατά συνθήκη κοινωνικά ψεύδη και τα πάθη των αλλοτρίων ηθών, εγείροντας και πάλι τα καιρία ερωτηματικά της τραγικής της ειρωνείας: Για το κενό γράμμα των Ανθρωπίνων ατομικών δικαιωμάτων, για τη στάση των Ηνωμένων Εθνών και τους «ειρηνοποιούς» της υπερδύναμης που σφαγιάζουν την ειρήνη με την επιβολή των όπλων. Για την «υποβάθμιση», την «ανατροπή», και την «ισοπέδωση» των αληθινών αξιών, την αντικειμενική «αποτίμηση» και την «απομυθοποίηση» όχι μόνο της εκτυφλωτικής εξουσίας αλλά και κάθε επίπλαστης εξιδακίνευσης και πρόσκαιρης ωραιοποίησης. Ασυμβίβαστη κι ολόρθη η ποιητική ψυχή μπροστά σε κάθε μορφή εθελοδοουλίας και κακοήθειας βαδίζει με αξιοπρέπεια τη μοναχική της πορεία «περυνώντας μέσα από τις φλόγες».

Σταματά ωστόσο και ξάφνου σκύβει η καλή γιαγιά, για ν' αφουγκραστεί τα γλυκομιλήματα του «βρέφους» τους, απλώνοντάς του «τα χέρια της αγάπης». Κι ύστερα σε μια άλλη στιγμή, «την ώρα την περιπαθή» προστάζει ένα πουλί να τραγουδήσει και να «ελευθερώσει τους ήχους/να γλυκαίνουν την πλάση». Είναι ίσως γιατί θέλει να ενώσει μαζί του μέσα σε τόνους υπερκόσμιας μελωδίας και πανανθρώπινης απήχησης τη στέρεα ποιητική της φωνή, σμίγοντας τα εύλαλα φωνήεντά της με την αθάνατη «ελληνική λαλιά».

Κλείνοντας το σύντομο σημειώμά μας για την ποιητική συλλογή της Χρυσούλας Παπασωζομένου *Τα πάντα ρει*, που απηχεί περισσότερο σήμερα παρά ποτέ την Ηρακλείτεια ρήση, θα προσθέταμε πως στα πρόσκαιρα, τα ευμετάβολα και τα δυσειδή μιας ηχηρής αντιποιητικής λογοκοπίας αρθρώνει τον μεστό ποιητικό της λόγο, με-

ταστοιχειώνοντας τον βαθύ φιλοσοφικό στοχασμό της σε δόκιμους στίχους πανελληνίας εμβέλειας. Ως κατακλείδα παραθέτουμε κάποιους από αυτούς μεταφέροντας εδώ αυτούσιο το ποίημά της:

Αντιστροφή

Όσο μεγαλώνουμε
τόσο μικραίνουν τα πάντα γύρω μας,
μικραίνει ο κόσμος μας
και τόσο ασήμαντα όλα μας φαίνονται
κι εκείνες οι βαρύγδουπες λέξεις
ηχούν τόσο ψεύτικες,
σαν άδεια σκιάχτρα
που φοβίζουν τα πουλιά.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Αντώνης Μοδινός: Ές γῆν ἐναλίαν	215
Ήρακλῆς Ἐρωτοκρίτου: Απόψε θύμωσες Θεέ	216
Δημήτρης Α. Κράνης: Ὁ Κυπριακὸς Ἀγώνας στὸ ἔργο τῶν Ρόδη Ρούφου καὶ Λῶρενς Ντάρρελ	221
Μάκης Ἀποστολάτος: Ἐρήμην	230
Χρυσόθεμις Χατζηπαγαῆ: Ἡ λογοτεχνικὴ κατάθεση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη στὸν ἀπελευθερωτικὸ μας Ἀγώνα	231
Κατερίνα Κωνσταντίνου Μάτσιου: Μιλοῦσα	242
Δρ. Μαρία Μιχαηλίδου: Τὸ παιδὶ στὴ λογοτεχνία καὶ στὴν οἰκογένεια	243
Γιῶργος Πετούσης: Πῶς μοῦ μιᾶ ὁ Θεὸς	250
Δημήτρης Χρ. Μποσινάκης: Ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη στὴν ποίηση τοῦ Κώστα Χελμού	251
Κύπρος Χρυσάνθης: Κύριοι τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικοί	253
Michele Iannelli: Ἡ Ἰταλία στὸ «Ταξίδι στὴ μνήμη» τοῦ Γ. Χατζῆκωστῆ	254
Γιῶργος Πετρόπουλος: Ἐνα ποίημα τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου	257
Νάντια Στυλιανοῦ: Ἡ Θάλασσα ὡς πολιτισμικὴ ἀξία στὸ ἔργο τοῦ Ὀδυσσεά Ἐλύτη	259
Χρυσόθεμις Χατζηπαναγαῆ: Μαθήματα ἀκριτῆς «κριτικῆς» ἢ ὀδηγίες πρὸς ναυτιλλο- μένους ἀπὸ τὸν Λευτέρη Παπαλεοντίου	269

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Δραστηριότητες τῆς «Ἐθνικῆς Ἐταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου» - Τὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «Ὀμπρέλα» (2008) στὸν Κύπρο Χρυσάνθη - Μαρία Περατικὸ Ἰωαννίδου: Ἀνδρεανῆς Ἡλιοφώτου «Εἰκασία Θανάτου» - Νίκος Παναγιώτου: Κωστή Κοκκινόφτα «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ λόγιου ἀρχιμανδρίτη Λεόντιου Χατζηκώστα», Ἀντρέα Καουρή «Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση του Σταυραετοῦ τοῦ Μαχαιρᾶ» - Χρυσόθεμις Χατζηπαναγαῆ: Ἄνας Φαρμακᾶ «Θύμηση ἀκριβῆ», «Πορεία», Ἀνθούλας Γρηγοροπούλου «Διαδρομὴ» - Νίκος Παναγιώτου: Ρήνας Κατσελλῆ «Ἀνδρέας Χριστοφίδης», «Ὁ ζωγράφος Κώστας Στάθης» - Γεώργιος Σ. Καμναρίδης: Ἄγι Χαραλαμπίδη «Βηματισμοί» - Χρυσόθεμις Χατζηπαναγαῆ: Χρυσούλας Κερκίδου-Παπασωζομένου «Τὰ πάντα ρεῖ».

MOUFFLON
Bookshop &
Publications,
Cyprus

www.moufflon.com.cy

www.moufflonpublications.com

*We keep a large stock of new and used books
& publish a wide range of general and specialist titles.*

3, 1 Sofouli Street, 1096 Nicosia

PO Box 22375, 1521 Nicosia, Cyprus

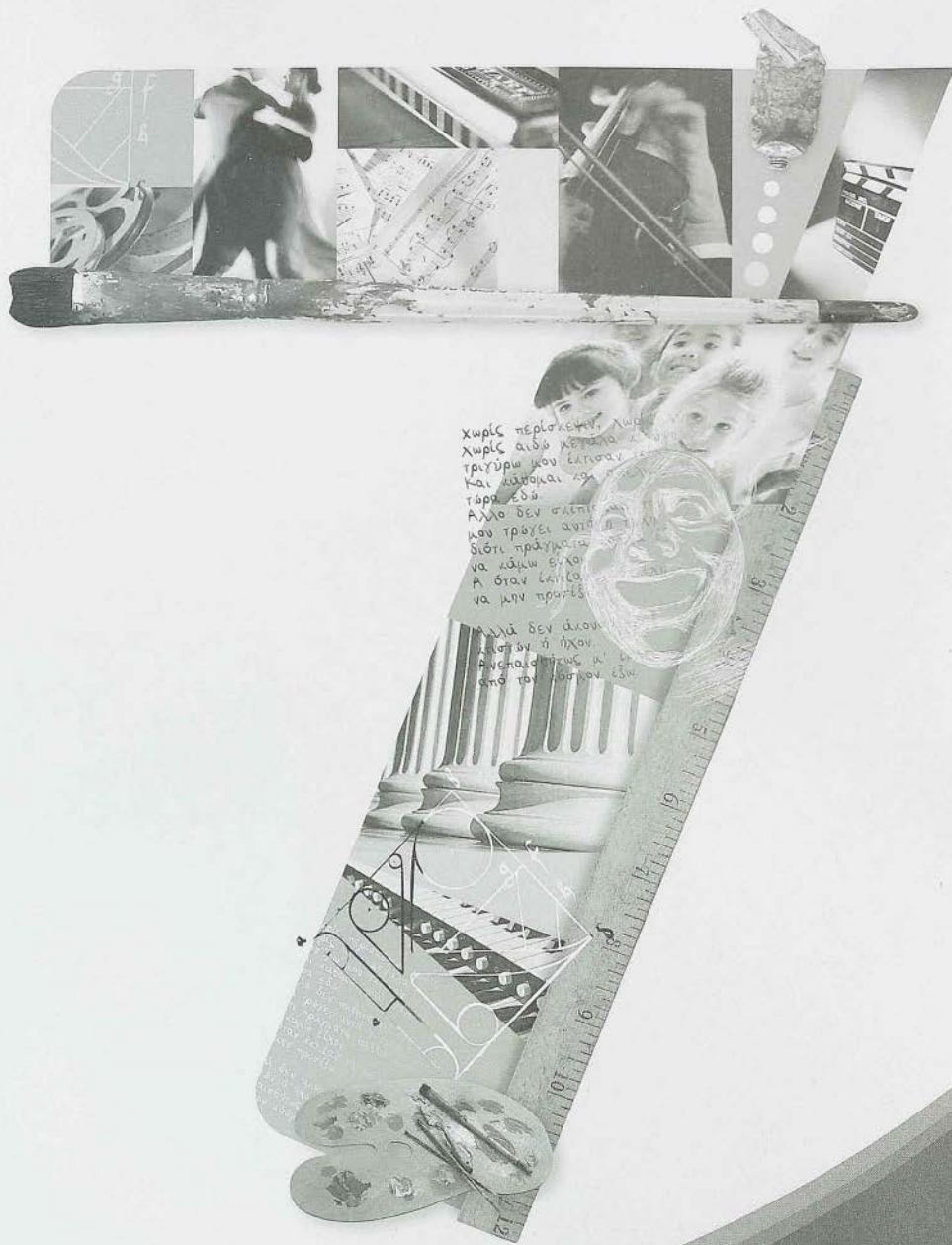
Telephone (+357) 22-665155 • Fax (+357)22-668703

bookshop@moufflon.com.cy

publishing@moufflon.com.cy

NESCAFÉ®

Έχνες. Ένας πολιτισμός.

Pandora Agency

Ο Πολιτισμός είναι στη φύση μας.

Στην Ελληνική Τράπεζα θαυμάζουμε και είμαστε κοντά σε όλες τις μορφές τέχνης. Υποστηρίζουμε κάθε είδος πνευματικής έκφρασης και δημιουργίας του χθές και του σήμερα, που συμβάλλει στη δική μας και στη δική σας πολιτισμική εξέλιξη. Ελληνική Τράπεζα. Γιατί... η εξέλιξη είναι στη φύση μας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
Εξέλιξη είναι στη φύση μας

Μια γεύση... Μια ζωή

Ρωμαίο, Ρωμαίο
γιατί να είσαι
ο Ρωμαίος;

**ΠΑΜΕ
ΘΕΑΤΡΟ**

κυρίες και κύριοι η παράσταση αρχίζει

Εμείς στηρίζουμε το θέατρο
Εσείς απολαύστε το

Βάλτε το θέατρο στη ζωή σας
και παρακολουθήστε συντροφιά με τη Cyta
τις παραστάσεις της νέας θεατρικής χρονιάς

www.cytapametheatro.com

Σατιρικό Θέατρο
99 440 254

ΕΘΑΛ
25 877 827

Θέατρο Ανεμώνια
22 573 031

Θέατρο Αντίδοτο
24 822 677

Θέατρο Έκτο
22 439 800

Θέατρο Σκάκι
24 652 800

Θέατρο Διώνυσος
22 818 900

Θέατρο Verso
96 458 300

cyta

Νιώσε κοντά, φτάσε μακριά